

ABDULLAH ÖCALAN

İDEOLOJİK KİMLİK
(SAVUNMALARDAN DERLEME)

ABDULLAH ÖCALAN
SOSYAL BİLİMLER AKADEMİSİ YAYINLARI

Basım Tarihi: ŞUBAT 2007
Basım Yeri : RONAHI MATBAASI

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
YENİ PARADİGMANIN FELSEFİ- BİLİMSEL DAYANAKLARI.....	7
BİRİNCİ BÖLÜM.....	17
a) DOĞAL TOPLUM.....	17
b) HİYERARŞİK DEVLETÇİ TOPLUM / KÖLE TOPLUMUNUN DOĞUŞU.....	19
c) DEVLETÇİ TOPLUM / KÖLE TOPLUMUNUN OLUŞUMU.....	28
d) FEODAL DEVLETÇİ TOPLUM / OLGUNLAŞMIŞ KÖLELİK TOPLUMU.....	45
e) KAPİTALİST DEVLET VE TOPLUM / UYGARLIĞIN KRİZİ.....	58
İKİNCİ BÖLÜM.....	75
DEMOKRATİK EKOLOJİK TOPLUM.....	75
A) TOPLUMDA KOMÜNAL VE DEMOKRATİK DEĞERLERİN TARİHSEL ÖZÜ.....	75

**B) DEMOKRATİK VE EKOLOJİK TOPLUM İÇİN BİR
TASLAK (PROJE) DÜŞÜNCESİ 102**

1) Krizden Çıkış Sistemi Olarak Demokrasi..... 110

2) Toplumsal Cinsiyetçiliğin Özgürleştirilmesi..... 115

3) Toplumsal Ekolojiye Dönüş..... 119

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM..... 125

ORTADOĞU UYGARLIĞINDA KAOS..... 125

a) Ortadoğu'yu Doğru Kavrayabilmek..... 127

b) Ortadoğu Uygarlığında Diktatörlük ve Şiddet..... 139

c) Ortadoğu'da Güncel Durum..... 141

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 148

KÜRT OLGUSU VE İDEOLOJİK YAKLAŞIMLAR..... 148

1) Kürt, Kürdistan Kavramları ve Tarih İçin Kısa Bir Taslak
.....148

2) Kürdistan'da Resmi İdeoloji ve İktidar Tarzı..... 155

BEŞİNCİ BÖLÜM 168

PKK HAREKETİ / ELEŞTİRİ- ÖZELEŞTİRİ..... 168

a) Birinci PKK'leşme Hamlesi..... 168

b) İkinci PKK'leşme Hamlesi..... 174

c) PKK Üzerine Bazı Değerlendirmeler..... 175

d) PKK Adına Eleştiri – Özeleştiri..... 179

e) PKK' de Yeniden Yapılanma Görevleri..... 192

ÖNSÖZ

Tarihin kadim halkları vardı. Kadim zamanların anılarını yaratan. İnsan denilen varlığın var olma koşulu toplumsallığı yaratan halklar yaşadı zamanla ve bilinen mekânlarda.

Toplumsallaşma. Bir kelime, bir kavram, anlamı çok derin fakat değeri yeterince bilinmeyen, yaşayan gerçeklik.

Zihniyet. Ne olduğunu bildiğimizi sandığımız fakat hakkında, oluş anından bihaber olduğumuz yürütücü güç.

Unutmak ve unutarak inkâra kucak açmak, kendinden uzaklaştıkça başkalaşmak. Tüm yanlışlara yol almak, yanlışları yaratarak yaşamaya çalışmak. Ve artık yitirilen ne varsa kavramlaştırarak uğrunda mücadele etmek.

Kadim zamanların kadim halkları kendilerinden olan kadın ve erkekleriyle, çocuk ve yaşlılarıyla kendilerine sevgili, kendilerine saygılı, bilmeden sahipliği ve asla dillerinde dile gelmeyen, hükmetmeyi hayal bile edemeyen kadim anıların yaratıcıları.

Yaratıcı olan doğa, doğanın yaratıcılığının kendisinde zuhur ettiği o varlık; kadın ve kadınlı kendisini dillendiren toplumsalın saf, soylu anıları. Biz tarih diyoruz kendilerine, unutulmuş gibi bazen, bazen bir kalıtta hatırımıza getirmek ister gibiyiz. Ve lanetlilik başlıyor bu anda. Unutmak ihanettir ve bizler kadim halkların çocukları ihanet içinde soluk alıyoruz. Oysaki ne güzel söylüyor Rêber Apo " **Tarih günümüzde gizli**", gizlenen tarih yani kadim halkların kadim anıları, soylu güzel anıları, ama nasıl gizli ve nerede gizli? Bu zamanın çocukları görebilir mi, unutmanın ağusunu içmiş bizler görebilir miyiz? Bulunmaz çaresi derdimizin, kendimizi an'a bırakıp yaşamak mı olsun yazgımız?

Evet, tarihin kadim halkları vardı. Kadim zamanlarda yaratılan anıların soylu üreticisi halklar.

Bu derleme çalışmamızda önderliğimizin AİHM ve Bir Halkı Savunmak adlı eserlerinden ideolojik zihniyet, kimlik konusunda yaptığı felsefi-bilimsel değerlendirme ve tespitlerini, yukarıda sorduğumuz sorularımız da dahil olmak üzere genel insanlık durumunun, kapitalist sistemin içinde bulunduğu kaos durumu ve olası çözüm yollarının ne olması gerektiğine yönelik en saf ve rafine düşüncelerini bulacaksınız. Çalışmamız **Bir Halkı**

Savunmak eserinin sistematığı esas alınarak hazırlandı. Konu başlıkları ve ara başlıklara dokunulmadı.

İdeolojilerin gücü, yaratım biçimi ve hâkimiyet düzeyleri o kadar çarpıcı ki ve dahası önderliğin akıcı, saf ve her düzeyde insanın anlayabileceği kavratıcı üslubuyla öyle açık ortaya konulmuş ki bize bunları özümsemek kalıyor. Öğrenmek ya da ezberlemek değil, özümsemek.

Evet, kadim halkların, kadim zamanlarda soylu saf anıları gizliydi günümüzde. Ve yine Rêber APO gizi çözüp, saklı olanı gösteriyor bizlere "**Tarih günümüzde gizli ve biz tarihin başlangıcında gizliyiz**". Bu anlamı çok derin olan bir söz. Bu derlemede; Doğal Toplum bölümünde işlenen her şey bize gizli olanın ne olduğunu, neyin gizlenmeye konu olduğunu gösteriyor. Hiyerarşik Toplum bölümünde kayıp giden bir sistemin, eşit-özgür bir toplum sisteminin nasıl bir gerçek iken hayal edilecek bir olguya dönüştüğünü, Devletçi Toplum bölümünde artık toplumsalın nasıl istismar ve çarpıtılmaya uğratıldığını hayretle izlemekteyiz. Bundan sonraki aşamaların ise bu gidişatin bir devamı olduğunu, aslında pek fazla bir şeyin değişmediğini ortaya koyuyor. Diyalektik yöntemin Tez- Anti Tez -Sentez gerçekliğinin nasıl işlediğini görmekteyiz.

Bir yanda doğal toplumun anılarını yaşatan ve bunlarla yaşayan toplulukların direniş geleneği, diğer taraftan devlet denen oluşumun talan ve sömürü dolu geleneği. Aslında doğal toplumun kadın eksenli komünal yaşam sistemi ile hiyerarşik - devletçi toplumun erkek egemenlikli yalancılığa , zorbalığa dayalı yaşam sistemi arasındaki tüm mücadelelerin tarihini bu derlemede bulacaksınız.

Son olarak derlemenin akıcı üslubu içerisinde, tarihi tanıdıkça kendimizi tanıdıkça, halkların soylu direnişlerini derinlikli görüp günümüze doğru gelirken, belki de en soylu olanın, uğruna mücadele edilenin, toplumsallığın ilk anlarında yaratılan değerlerin genlerimize yerleşmiş ve bizi kendisine çeken o şeyin kendisine ulaşıyoruz. "**SOSYALİZM**"

Her dönem farklı adlandırmalarla uğruna mücadele verilenin en somut ifadelenen kendisi oluyor sosyalizm.

Ve sosyalizm bir kimlik, halkların kendisini dile getirdiği, anılarını yaşattığı ve yaşatacağı an'ın ve geleceğin yaşam sistemi. Rêber APO "**tarih günümüzde gizli ve biz tarihin başlangıcında gizliyiz**" diyor, bu gerçeklik ile birlikte savunmalardan aldığımız güçle aşağıdaki belirlemeyi çok rahatlıkla yapabiliriz. Ve bizler şunu biliyoruz veya inanıyoruz ki;

"PKK SOSYALİZM'İN, SOSYALİZM PKK'NİN KİMLİĞİDİR"

Devrimci selam ve saygılarımızla

ABDULLAH ÖCALAN SOSYAL BİLİMLER AKADEMİSİ

15/ 02 / 2007

YENİ PARADİGMANIN FELSEFİ-BİLİMSEL DAYANAKLARI

"İdeolojik dönüşümüm ve gelişmem en açık sonuçlarını şüphesiz çağdaş siyaset, devlet ve kaynaklandıkları uygarlık çözümlenmesinde gösterdi. Çocukluktan beri yükselmeyi hep devlet katında arayan bir yolculuğa çıktığımızı samimiyetle itiraf etmeliyim. Devrimle devlet yıkma faraziyelerimiz bile, yine kendi devletimizi kurmaktan öteye gidemiyordu. Tuzak buradaydı.

'Devletçi ideolojiler' benim açımdan artık çözümlendikleri kadarıyla tamamen bir kurtuluş aracı olamazlardı. Kapitalist, sosyalist, ulusal üniter ve federalist demokratik sınıf devletleri hiyerarşik toplumun din, cins, etnisite, çevre ve sınıf sorunlarını çözmek şurada kalsın, bu sorunların bizzat kaynağı durumundadırlar. Çözümü her bakımdan bu kaynağın dışında aramak ve ta neolitik toplumdan beri çakılıp kalmış halkların, bireyin ve tarih boyunca ailenin içine sıkışmış bulunduğu konumundan dağ başında ve çölde hala direnen aşiret olgusuna, din cemaatlerinden kadının bin bir kılıfa bürünmüş objektif direnme gerçekliğine, toplumun temel kurumlarını savunmaktan bireyin yitik özgürlüğünü yakalamaya kadar çok yönlü bir 'yeni yol' arayışına dayandırmak gerektiği temel bir öneme sahiptir. Çevreyi, ekolojik dengeleri altüst eden toplum ve sınıflı uygarlıktan, bilimle sıkı işbirliği temelinde ekolojik toplum arayışıyla çıkış aramak ertelenmez bir görev durumuna gelmiştir.

İdeolojik dönüşümümde netlik kazanan, zor içeren tüm hiyerarşik toplum biçimlerinden kopuş bir zihniyet devrimi değerindedir. Bu, devrimin doğa ve toplumun özündeki akla dayandırılması, tükenmek bilmeyen bir çözüm gücüne ulaştırılması anlamına da gelmektedir. Artık kendine güvenen ve hakim kişilik paradigmamda köklü tıkanmalara ve çözüm bulamama endişelerine yer yoktur. Büyük acılar ve büyük kötülükler, eğer öldürmezlerse, büyük gerçeklere ve güçlendiren özgür yaşama götürür. Hakim dünya sisteminin, ona hizmet eden kişilik özelliklerini iflasa götürmesini ve bu yönlü alternatifine yol açmasını yeniden doğuş ve ideolojik devrim olarak değerlendirmek doğrudur.

(ATİNA SAVUNMASI)

Toplumsallık insan türünün varlık koşuludur. Kendinden önceki primat (insana en yakın familya) türünden kopup insanlaşması, toplumsallaşma düzeyiyle at başı gittiği sosyal bilimin en yakın bir gerçeğidir. Yalnız birey ve toplum halindeki yaşam, birbirinden ne kadar soyutlanırsa soyutlansın, teorik olarak ispatlanamaz bir olgudur. Yalnız birey yoktur. Toplumu yıkılmış birey olabilir, ama en azından bu birey bile yıkılmış toplumunun anılarıyla birlikte ayaktaadır. O anılarla yeni toplumsallaşması da anlaktır. İnsan türünün güç kazanması tamamen toplumsal düzeyiyle kurduğu ilişkiye bağlıdır. Bireyi zayıf kılmanın, köleleştirmenin en vahşi tarzı, ona dayatılan yalnızlık düzeyidir, yaşadığı tecrittir. Sürüler halindeki köleler, köylü serfler, şehirli işçiler yine bir toplumdurlar. Zaman zaman isyan ederek kendilerini hatırlarlar. Diğer yandan yalnızlık en yaman öğreticidir. Tarihte tüm ünlü bilge ve peygamberlerin inziva süreci de bu gerçeği yansıtır.

Bireysellik son derece çelişkili bir kavramdır. Diğer bir yüzü toplum aleyhine adeta zincirinden boşalmışçasına serbest kılınmasıdır. **Toplumun zora dayanmayan kurallı yaşamına ahlak** diyoruz. Bireysellik bu ahlaki zorlar. Daha doğrusu Avrupa uygarlığındaki bireycilik ahlakın zayıf kılınmasıyla birlikte gelişir. Doğu uygarlığında toplumun başatlığı esas iken, Batı uygarlığında başat olan bireydir. Bireyin bu tanımından iki farklı sonuç çıkar: Hâkim sömürücü birey imparatorluk katına yükselirken, sömürülen mahkûm birey en derin köleliği yaşar. Kapitalist sistemin tüm toplum düzeyinde yaydığı genelleşmiş, derinleşmiş köleliğinden 20. yüzyılın vahşi yüzünün çıkması tesadüf değildir. Temel moral değerlerini yitirmiş, bu kadar yaygın efendili bir düzenin kâr, kazanç hırsından ötürü yapamayacağı çılgınlık yoktur.

Yaşadığım yalnızlık, mahkûmiyet ve tecrit sistemin bu genel yapısıyla bağlantılıdır. "Toplumun, halkın 'kendisi' olmaktan çıkarılmışsa, bunun anlamı en zayıf kılınmış bir yalnızlığın doğarken mahkûmusun. Kendin olmaktan çıktığın oranda başka bir toplumla bütünleşirsin. Ama o zaman da artık kendin değilsin. Ya müthiş yalnızlık ya da başka gerçekliğe teslim olmak." Kürt kapanı da dediğim müthiş ikilem buydu. Adeta ölümden, ölüm beğen.

Toplumla doğa arasındaki ilişki sosyal bilimin gittikçe yoğunlaştığı bir alandır. Genel anlamda çevrenin toplum üzerindeki etkisi açık olmasına karşın, bilimsel incelemesi ve felsefeye konu teşkil etmesi yenidir. Toplumsal sistemin çevre üzerinde felaket boyutlarında etkisinin ortaya çıkmasıyla bu ilgi gelişmiştir. Sorunun kaynağı araştırıldığında, doğaya tehlikeli biçimde ters

düşmüş hâkim toplumsal sistem karşımıza çıkmaktadır. Binlerce yıl süren toplum içi çelişkilerin kaynağında doğal çevreyle yabancılaşmanın yattığı; ne kadar iç toplumsal çelişki ve savaşlar gelişmişse o kadar da doğayla ters düşüldüğü gittikçe artan bilimsel bir netlikle ortaya çıkmaktadır. Günümüzün parolası doğaya hâkim olmak, kaynaklarını amansızca ele geçirmek ve sömürmektir. Doğanın vahşetinden bahsedilir. Bu kesinlikle doğru değildir. Kendi cinsine, türüne karşı vahşileşen insanın doğaya karşı da en tehlikeli vahşi konumuna düştüğü yaşanılan çevre sorunlarından bellidir. Hiçbir tür insan kadar bitki ve hayvan türlerini yok etmemiştir. Mevcut hızla yok etme işini sürdürürse, geriye nesli tükenen bir dinazor türüne dönüşmekten kurtulamayacak bir insan sorunuyla karşı karşıyayız. Nüfus artış hızı ve hızla gelişen ve kötü kullanılan teknolojisiyle insanın mevcut yıkıcılığı durdurulamazsa, insan yaşamı sürdürülemez bir aşamaya çok da uzun olmayan bir sürede gelip dayanacaktır. Bu gerçeklik toplumun iç yapısında da artan savaşlar, en tehlikeli politik yönetim biçimleri, artan işsizlik, moralden yoksun bir toplum, robotlaşmış bir insanlık olarak dinazorlaşacaktır. Toplumun bu yönlü gelişiminin nedenleri doğru konmadıkça, geleneksel medeniyet, sınıf ve ulus savaşlarının doğru teorik izahları ve çözüm yolları bulunamaz. Sosyolojinin günümüz sorunlarına 'din' kadar bile yanıtlar geliştirememesi sosyal bilimin, dolayısıyla tüm bilimsel yapının sorgulanmasını zorunlu kılmaktadır. Madem bilim bu kadar gelişmişse, neden bu kadar çılgınlık? Yalnız 20. yüzyılın kanlı bilançosunu tüm insanlık tarihiyle karşılaştırsak, kat be kat üstün olduğu bilinen bir husustur. Demek ki bilimsel yapıda da çok ciddi yetersizlikler ve yanlışlıklar vardır. Yanlışlıklar bilimin tespitlerinde olmayabilir; yönetim ve kullanım tarzında olabilir. Ama bu bilimi ve bilim adamlarını, kurumlarını sorumluluktan kurtaramaz.

Kanaatim olarak mevcut bilim adamları ve kurumlarının konumu, Mısır ve Mezopotamya'nın ilk krallıklarındaki rahiplerin bağımlılık konumlarından hem ahlak hem de inanç açısından daha geri ve sorumsuz gibi durmaktadır. Firavun ve Nemrut kral soylarına başkaldıran İbrahim'i gelenekli dinler ve peygamberleri, ahlaken ve inanç itibarıyla insanlığın gelişiminde büyük rol oynadılar. Bu rol rahip geleneğinin olumlu yönüdür. İktidarın emrindeki bilim adamlarının yaptığı ise, iktidar çılgınlıklarının eline sürekli imha araçları vermesi ve en son insanlığın başına atomu patlatmasıdır. Demek ki bilim-iktidar ilişkisinde vahim bir yanlışlık vardır. Bilimi bir toplum ürünü olarak, en değerli kazanım olarak değerlendirebiliriz. Ama bunca felaketlere yol açmasını ise asla izah edemeyiz. Dolayısıyla bilim adamı ve kurumlarını bu yönüyle kabul ve hatta affedemeyiz. Bu öncelikli çelişkinin izahını bulmadıkça, sosyoloji ve tüm diğer bilimleri neden sorgulamamız gerektiği anlaşılır bir

husustur. Sistem nerede büyük oynadığı, temel yanlışlığı yaptırdığı ve insanlığın geleceğini en belirsizliklerle yüklü bir sürece soktuğunun hesabını yapmadıkça, istediğimiz kadar kurtuluş, özgürlük, eşitlik teori ve pratiklerini geliştirelim, sonuçta yine hâkim toplumsal sisteminin değirmenine su taşımaktan kurtulamayız.

Savunmamın önemli bir iddiasını Avrupa uygarlığının temelindeki bu başat çelişkinin nasıl rol oynadığını ortaya koyma çabası teşkil edecektir. Bu çelişki açıklanmadıkça, sistemin diğer vahim yanlışlıkları eksik olarak ortaya konulacaktır. Batı sistemi diğer toplumsal sistemlerin hepsinden daha fazla kendini can alıcı noktalarda gizlemektedir. Bu sistem propagandayla zihniyet ve moral çarpıtmayı en çok geliştiren sistemdir. En özgür çağı temsil etmesini bir yana bırakalım, en gelişkin köleliğin sergilendiği çağ olduğunu kanıtlamamız zor olmayacaktır. Toplumsal biçimleri kendime göre bu nedenle kurgulama gereği duydum. Kendimce daha anlamlı bir izah tarzına başvurdum.

İnsan toplumunun zaman bölünmesi esas alınan ölçülere göre çeşitli biçimlerde yapılabilir. Temel zihniyet biçimleri ölçü alınır, kabaca mitolojik, metafizik ve pozitif bilim çağı önemli bir bölünmedir. Sınıf ölçüleri temel alınır ilkel komünal, kölecî, feodal, kapitalizm ve sosyalizm ve sonrası ayrımı da çokça geliştirilmiştir. Temel kültürel medeniyetler ayrımı da tarihte yoğunca işlenmiştir.

Fakat benim esas almayı daha uygun bulduğum temel dönemsel ayrımın ölçüsü, **felsefi-bilimsel** değeri ağır basan niteliktedir. Evrenin genel işleyiş ilkesini esas almaktadır. Hegel'in oldukça işlediği ve temel felsefesi haline getirdiği tez, antitez ve sentez üçlüsünü sistemin temeli olarak uygulanır kılmak süreçleri daha çok açıklığa kavuşturacaktır. Evrendeki tüm oluşumlar düalistik (ikili) nitelikte ve çelişkili bir yapıyla hareketi mümkün kılmaktadır. Tabii bu hareket kaba mekânîk hareket değildir; özde değişimi, çeşitliliği oluşturan yaratıcı bir hareketlenme halidir. Örneğin evreni varlık-yokluk ikilemiyle başlatmak mümkündür. Varlıkla yokluğun karşı karşıya gelişi yeni bir oluşumdur; hareketin kendisidir. Varlık, yokluk olmadan açılmaz, hareketlenemez. Özde oluş, varlığın yokluğa karşı direnmesidir. Varlık yokluğu, yokluk varlığı bitirmeye çalışırken, sonuçta üçüncü bir eğilim, bir nevi sentez olarak oluşum halindeki evren ortaya çıkmaktadır. Buna benzer bir yaklaşım parçacık-dalga ikilemidir. Tek başına parçacık ve dalga mümkün olmamakta, ancak birbirleriyle ilişki halinde hareketi, dolayısıyla oluşumu sentezleyebilmektedir.

Yine aynılıkla çeşitlilik ikilemi de benzer sonuçlar yaratmaktadır. Aynılık ancak çeşitlilikle varlığını kanıtlayabilir. Çeşitlilik olmadan aynılık bir

nevi yokluk, olmamaktır. Hangi olguya yaklaşırsak aynı durumu görürüz. Daha anlaşılır bir ayırım canlılık ve cansız durum ikilemidir. Genel canlı evrenden farklı olarak, dünya gezegenimizde hareketin zengin gelişimiyle bir eşikte nitelikçe farklı bir madde ortamından kendi kendini metabolizma ile üretebilen, geliştiren canlı bir ortam doğmaktadır. Burada evrenin sınır tanımayan gelişim gerçeği halen bilimce tam çözümlenememiş olağanüstü bir sıçramayı temsil etmektedir. Canlılık olgusunun tam izahı giderek bilimin en temel konusu olacaktır. Gen haritası ve klonlama bu olgunun çözümlendiği anlamına gelmez. Yine canlılığa yol açan molekül düzenlenmesi de tek başına olguyu izah edemiyor. Şüphesiz canlılık için uygun dış ortam (atmosfer-hidrofer) ve moleküler düzen gereklidir. Ama bu sadece canlılığın yapı taşlarıdır, maddi düzenidir. Daha önemli olan, bu maddi düzenin canlılık, anlam gibi maddi olmayan gerçeklikle bağlantısıdır. Kaba materyalizmin en önemli yanlışlığı öznelliği, yani canlılık ve anlam olgusunu maddi düzenleniş ile aynı saymasıdır. Kuantum fiziğinde bile bu ayrımlık yıkılmaktadır. Sezgiye benzer bir izah tarzı zorunlu görülmektedir. Canlılar içinde insandaki zekâ (beyin) durumu daha da ilginç bir hal almaktadır. **İnsanın kendisi en yetkin kendini düşünen doğa olarak tanımlanabilir.**

Daha da önemli olan, doğa kendini neden düşünme ihtiyacı duymaktadır? Maddenin düşünme yeteneğinin asıl kaynağı nereye kadar uzanmaktadır? Bu soruları sorarken kastığımız yeni bir tanrı arama problemi yaratmak değildir. Daha çok evren, varlık, doğa denen olguların kaba gözlemlerimizle izah edilmenin çok ötesinde kavramlar olarak çözümlenmeye ihtiyaç gösterdiğiidir. Çok zengin, üretken, çeşitli, gelişimde sınır tanımayan bir evren anlayışı (paradigma) ile karşı karşıyayız. İnsanlığın çeşitli dönemlerdeki evren anlayışları, örneğin mitolojik, metafizik ve pozitif bilim paradigmaları karşımıza çok farklı kavrayış ve yaşam duruşları ortaya çıkarır. Mitolojide her şeyin bir tanrısı varken, metafizikte ilk hareket nedeni veya tanrısı görüşü ağır basar; pozitif bilimde her şey kaba materyalizmle izah edilmeye çalışılır. Sıkı bir nedensellik ve düz çizgisel gelişme felsefesi geliştirilir. Tabii daha alt hayvanlar dünyasındaki yaklaşımlar da bilinse çok ilginç olur. Sürüngenler, kuşlar ve memeliler acaba nasıl bir hisle dış ortama bakıyorlar? Halkça söylenen 'öküzün trene baktığı gibi' benzetmesi ilginçtir. Taşların, kum zerreciklerinin bakışımı nasıldır? Onların da bir duruşu vardır. Bir bütün olarak evren, doğa bir duruştur. Hem de sınırsız hareket halindeki bir duruş.

Bu kavramsal açıklamayı şunun için yapıyorum: İnsanlık durumu, varlığı da bir olgudur. Genel bir soyutlama yaparsak, başlangıçtan sona kadar bir olgu olarak varlık sürdürecektir. Karşımıza çıkan önemli soru, bu olgunun

tez, antitez ve sentezini nasıl kurmalıyız sorusudur. Eğer anlam gücü en yüksek varlık olarak insanı ve toplumunu tanımlarsak, bu olgudaki temel ikilemi ve sonul sentezi tespit etmek en bilimsel bir kavramlaşmaya ulaşmak anlamına gelir. Madem insanız, insanla bu kadar ilgileniyoruz, o halde bu varlığın temel diyalektiği (diyalektik = ikilinin tartışması) nasıl seyretmekte ve hangi olası senteze doğru ilerlemekte veya dönüşmektedir? Sosyal bilimlerin başlangıç itibariyle ve öncelikli olarak bu kavramsallaştırmayı çözerek bunu yapması gerekir. Genel evrensel oluşumun en ilginç bir varlık durumu olan insan duruşu, bu temel kavramsal çözümlemeyi yapmadan doğru bir sosyal bilime varamaz. Bu durumda yapılacak olan, sayısız olgular dünyasında boğulmaktır. Sosyal bilimdeki kargaşanın en temel nedenlerinden biri de budur.

Daha mitolojik çağlardan başlayan, tek tanrılı dinlerle ve metafizik felsefe ile daha da karmaşık, karışık hale gelen, pozitif bilim ile iyice kördüğömler bağlayan sosyal olguya ilişkin kavram, varsayım ve teoriler olup biteni izah etmekte sadece yetersiz kalmayıp büyük yanlışlıklarla da dolu kılındılar. İnsanlığın kapitalizm gibi en kanlı ve sömürölü bir döneminin hâkim hale gelmesinde bu sosyal olgu izahlarının belirleyici etkisi vardır. İnsanlık eğer öz varlık biçimi olan toplumsallığı doğru çözümlemese sonu açık ki dinozorluktur. İki büyük savaştan sonra sosyal bilimcilerde her ne kadar bir yenilik arayışı varsa da, bunlar çok sınırlı bazı doğruları tespit etmektan öteye gitmeyen cılız çabalardır. Marksizm gibi en iddialı ekoller bile sınırlı çözüm katkıları yanında özellikle adına hareket ettikleri ezilen ve sömürölenler dünyasını yeni bir dogma ve siyaset anlayışına bağlayıp hâkim toplumsal sistemin bir yedeği kılmaktan öteye rol oynayamamıştır. Daha doğrusu idealini gerçekleştirememiştir.

Sosyal bilim alanındaki diğer birçok ekölün ilk ve orta çağlardaki felsefe ve din gruplarından daha başarılı olamadıkları, olup bitenler karşısındaki rollerinden gayet iyi anlaşılmalıdır. Savaşların jenosit boyutlarında, dizginlenemeyen kâr hırsları ve tahrip edilen ekolojide sosyal bilim ve kurumlarının payı temel önceliğe sahiptir. Sosyal bilim ve kurumları tarihin hiçbir dönemiyle kıyaslanmaz biçimde siyasal iktidar ve savaşın hizmetinde olup esas sorumlu konumundadır. Siyasal iktidarı ve savaşları durduramamak, sınırsız kâr hırsına set çekememek sosyal bilim ve kurumlarının sadece iflasını değil, insanlığa karşı ihanetini kanıtlamaktadır. Dolayısıyla insanlığın temel problemlerine karşı yeni ve yeterli bir sosyal bilim anlayış ve yapılanması en değerli ve başat çalışma olarak gündemde yerini tutmak zorundadır. Eylem, örgütlenme ancak bu temelde doğru bir yer ve alan bulabilir.

Geliştirmek istediğimiz sosyal bilim anlayışına bu çerçevede yaklaşılmalıdır. Temel kavram ve varsayımlar bu doğrultuda denemeler niteliğinde görülmelidir. Giderek artacak bu çabalar kurumlaşarak çözüm olanaklarını arttırabilirler. En genel kavramlaştırma denememize de bu temelde yaklaşılmalıdır.

İnsanın hangi zihniyet aşamasında şekillendiği önemini halen koruyan bir konudur. Bununla ilintili olarak öncelik zihniyete mi, yoksa yapılanma ve aletlere mi verilmelidir? Bu sorunun yanıtı önemlidir. Tarih boyunca gelişen idealist ve materyalist felsefe anlayışlarının temelinde bu ikilem yatmaktadır. Bilimin en son vardığı sınırlar olarak ‘kuantum’ ve ‘kozmos’ bize hayli ilginç yaklaşımlar sunmaktadır. Atomaltı parçacık ve dalga fiziği olarak kuantum bambaşka alanlar açmaktadır. Sezgili, özgür tercihli düzenlerden turalım, aynı anda farklı iki şey olmak, insan yapısından ötürü belirsizliği asla tam aşamama kuralına kadar tespitlere ulaşılmaktadır. Kaba, cansız madde anlayışı tamamen bir tarafa bırakılmaktadır. Tersine son derece canlı, özgür bir evren karşımıza çıkmaktadır. Burada asıl muamma insanda, özellikle zihniyet durumunda yaşanmaktadır. İdealizme, sübjektivizme düşmekten bahsetmiyoruz. Çokça işlenen benzer felsefe tartışmalarına girmiyoruz. Evrende bu kadar çeşitliliğe kuantum sınırlarında yol açıldığı tamamen anlaşılmalıdır.

Artık atom parçacıklarının da ötesinde, dalga-parçacık evreninde olup bitenlerin başta ‘canlılık’ özelliği olmak üzere, varlıkların her çeşidini oluşturduğunu görmekteyiz. Kuantum sezgiselliği derken bunu kast ediyoruz. Gerçekten bu kadar doğal çeşitlilik ancak büyük bir zekâ ve özgürlük tercihiyle mümkün olabilir. Kaba, cansız maddeden nasıl bu kadar bitki, çiçek, canlı ve insan zekâsı türeyebilir? Her ne kadar canlı metabolizması moleküler temelde oluşmaktadır denilse de, moleküllerin atom ve atomların parçacık, parçacıkların dalga-parçacık düzeni ve ötesinde olup bitenler izah edilmedikçe, doğal çeşitliliği yetkin izah edebilmemiz mümkün görünmemektedir. Aynı çözümlene tarzını kozmosa ilişkin de yürütebiliriz. Evrenin büyüklüğünün son sınırlarında (eğer varsa) olup bitenler de kuantum alanındaki olup bitenlere benzemektedir. Burada karşımıza canlı bir evren anlayışı çıkmaktadır. Evrenin kendisi zihni ve maddesi ile bir canlı varlık olamaz mı? Kozmolojide gittikçe tartışılacak bir sorudur bu.

Kuantumla kozmosun orta yerinde duran insana da ‘mikro kozmos’ diyoruz. Çıkan sonuç şudur: Her iki evreni, kuantumu ve kozmosu anlamak istiyorsan insanı çöz! Gerçekten insan tüm algılamaların öznesidir. Ne kadar bilgimiz varsa insan ürünüdür. Kuantumdan kozmosa kadar tüm alanların bilgisi insanlarca geliştirilmiştir. Esas incelenmesi gereken, insanın algılama sürecidir. Bu bir anlamda evrenin şimdiye kadar ölçülebilen yaklaşık 20 milyar

yıllık evrim tarihidir. İnsan gerçekten bir mikro kozmostur. Çünkü onda kuantum düzeni işlemektedir. Atomaltı parçacık ve dalgalardan en gelişmiş DNA moleküllerine kadar maddenin gelişim tarihini görmekteyiz. İlâveten bitki ve hayvanların en alt evresinden insana kadar tüm gelişim süreçlerinin tarihini de görmek mümkündür. Bilimsel olarak net görülmektedir ki, insan cenini biyolojinin tüm gelişim evrelerini tekrarlayarak büyümektedir. Daha sonrasını toplum, evrim tamamlamaktadır. Toplumsal evrimle de bilim bugünkü seviyeye ulaşabilmektedir. Dolayısıyla insanın evrenin bir özeti olduğu bilimsel bir yargıdır.

İnsan yorumumuzu daha da geliştirirsek şu varsayımları ileri sürebiliriz: İnsanın oluştuğu tüm materyallerin **canlılık, sezgisellik, özgürlük** özellikleri olmasaydı, tüm bu özelliklerin toplu ifadesi olarak insan canlılığı, sezgisi ve özgürlüğü de gelişmeyecekti. Olmayan bir şeyden yeni bir şey doğmaz. Bu tespit cansız madde anlayışımızı çürütmektedir. Şüphesiz insan türü bir organizasyon ve toplum olmadan, bilgili varlık gelişmez. Ama bu organizasyon ve toplumda rol oynayan materyalin bilgisel, sezgisel, anlamsal, özgürlüksel özellikleri olmadan da bilginin vücut bulamayacağı anlaşılır bir husustur. Özünde bir şey yoksa neden yaratılsın? Bu değerlendirme ne tam dış doğadan basit bir yansımanın, ne de insanın Descartesvari bir düşünceliğin sonucu bilgilenildiği yorumunu gerçekçi kılıyor. Doğruya daha yakın görüş, kozmos ve kuantum evrenindeki oluşum özelliklerinin insanda da yaşandığıdır. Tabii kendi özgünlüğü temelinde bu yasalar işlemektedir. Evrenler insanda dile gelmektedir. Çıkan sonuç, evrenin yetkin kavranışı insanın yetkin kavranışından geçer. Felsefede çok ünlü '**kendini bil**' yargısı bu gerçeği dile getirmektedir. **Kendini bilme tüm bilmelerin temelidir.** Kendini bilmeden edinilecek tüm diğer bilmeler bir saplantı olmaktan öteye gidemeyecektir. Bu nedenle de insan toplumunda kendini bilmeden ortaya çıkan tüm kurum ve davranışların sapkın, çarpık bir role bürünmesi kaçınılmazdır. İnsanın kendi bilgisine dayanmayan bilginin yol açtığı tüm toplumsal sistemlerin anormal, çelişkili, kanlı, sömürülü karakteri bu saplantılı bilgiden ileri gelmektedir. O halde insan toplumunun kabul edilebilir doğal gelişme süreci insanın kendine özgü bilgisinden kaynaklanmalı derken, en temel evrensel, dolayısıyla toplumsal kuraldan bahsetmiş oluyoruz.

Bu noktada diyalektiği biraz daha açmakta yarar vardır. Dogmatik Marksizm döneminde tez ve antitez toplumda yok etme biçiminde yorumlandı. Bu tarz bir yorum aslında yapılan en temel teorik yanlışlıklardan biridir. Biyoloji başta olmak üzere tüm bilimlerde gözlenen özellik, olguların gelişim ve dönüşümlerinde karşılıklı besleyici yanın önem taşıdığıdır. Yok etmeye benzer durumlar istisnaidir. Hâkim olan, tez ve antitez konularının birbirini

beslemesidir. Bunun en sade ifadesi çocuk-anne ikilemidir. Çocuk, ana ile çelişki halinde gelişir. Ama bundan çocuk anayı yok ediyor yorumunu çıkaramayız. Olsa olsa karşılıklı beslenme ile neslin sürdürülmesi olarak değerlendirilebilir. Uç bir nokta yılan-fare ikilemidir. Burada bile olan, aşırı fare üreyişi ile yılan ender üreyişi arasında dengenin korunmasıdır. Belki de yılan olmazsa fareler dinozorlardan daha ezici tahrip rolü oynarlardı. Doğadaki varlıkların anlamsız olmadığı, hepsinin belli bir ekolojik anlamı olduğu her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Ama yine de ‘uç nokta’, ‘mutlak sınırlar’ kavramı çok sınırlı bir kesitte en azından kavram olarak geçerli olabilir. Temel doğa yasasının karşılıklı bağıllık biçiminde geliştiği artık tüm bilimlerin fark ettiği bir özelliktir.

Toplum sistemlerini değerlendirirken yapmak istediğim bir değişiklik, zorunluluk ve rastlantılılık konusundaki yaklaşımlara ilişkindir. Kökenini tanrısal yasa anlayışında bulan ve Batı düşünce sisteminde sıkı bir nedensellik ve düz çizgide kesintisiz ilerleme anlayışı, başta açıklamaya çalıştığımız kuantum ve kozmos fiziğindeki gelişmelerle artık geçerliliğini yitirmiştir. Gelişmenin diyalektiğinde ‘kaos aralığı’ her olguda kendini göstermektedir. Niteliksel değişimler bu aralığı gerekli kılmaktadır. Bu da kesintisizliğin, düz çizgideki sürekli ilerlemenin zihinsel bir soyutlama, metafizik bir yaklaşım olduğunu ortaya koyar. Aralıktan düz çizgisel bir ilerleme her zaman mümkün değildir. Birçok etkenin o aralıktaki ilişkileri çok sayıda ve çok yönlü gelişmelere yol açabilir.

İnsan toplumunda bu aralıklara kriz bölgesi denilmektedir. Krizden nasıl bir toplumsal gelişmenin çıkacağını ondan etkilenen güçlerin mücadele düzeyleri belirleyecektir. Çok sayıda sistem çıkabilir. Daha ileriye olduğu gibi geriye doğru da çıkabilir. Kaldı ki, ileri-geri kavramı izafidir. Sürekli ilerleme evrensel kurama da uymamaktadır. Bu ilke doğru olsaydı, metafizik bir ideacılık geçerli olurdu. Mutlak doğrulardan bahsetmek evrensel oluşum ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Doğa mutlaklar ile gelişmez. Mutlaklık değişmezlik, aynılık demektir. Böyle şeylerin olmadığını varoluş tarzımız kanıtlamaktadır. Doğadaki yasallığın kaos aralıklarına dayalı, insana doğru gelişiminde gayet esnek bir halde olduğu fizik, kimya ve biyoloji bilimlerindeki yasa (kanun) özelliklerinden çıkarılabilmektedir. İnsan toplumunda ise yasallık son derece esnek bir karaktere sahiptir. Bunun anlamı, yasa aralıkları sık ve çok sayıda yeni yasaların gelişim kaydedebileceğidir. Bununla bağlantılı olarak özgürlük düzeyinin gelişkin olması, insan toplumundaki muazzam çeşitliliği açığa çıkarmaktadır. **Esneklik özgürlüğü, özgürlük ise çeşitliliği doğurmaktadır.** İnsan bu anlamda kendi yasallığını en çok ve en sık yapan doğa harikası bir

varlıktır. Dolayısıyla insan toplumu da aynı zenginlikte bir sıklık ve çoklukla kendi sistem yasalarını oluşturabilmektedir.

İlerideki bölümde zaman zaman açıklayacağım gibi, sınıflı toplumun ilerlemeler için zorunlu olduğu biçimindeki Marksist tespit (ezilen ve sömürülenler adına) yapılan en büyük yanlışlıklardan biridir. Bu, sosyalizmi peşinen sınıf hâkimiyetine terk etmektedir. Bu yanlış, Marksizm'in yaklaşık 150 yıllık tarihinde bir kapitalizm yedeği haline getirilmiş olmasının en temel nedenidir. Devleti, sınıfları ve zoru toplumsal gelişmenin, ilerlemenin kaçınılmaz evreleri olarak görmek, organik, doğal toplumun günümüze kadar muazzam direnmesini küçümsemek, hatta yok saymaktadır. Tarihi kendiliğinden tahakküm güçlerine hediye etmektedir. Sınıfların varlığını kader olarak görmek, belki de farkında olmadan hâkim sınıfların ideologluğuna alet olmaktır. Bu yönüyle ezilen ve sömürülenler adına en tehlikeli bir rolü oynamaktır. Tarih bu tür ideolojik ve politik akımların adeta istilasını altında bırakılmıştır. **(BİR HALKI SAVUNMAK)**

BİRİNCİ BÖLÜM

a) DOĞAL TOPLUM

Doğal toplumdan kastım, insan türünün primatlardan kopuşla birlikte içine girdiği ve hiyerarşik toplumun ortaya çıktığı sürece kadar süren uzun toplumsal zamanda yaşayan insan toplulukları düzenidir. Genellikle **klan** olarak kavramlaştırılan ve nicelikleri 20-30 dolayında seyreden bu topluluklar için, kullandıkları taş aletleri itibariyle paleolitik ve neolitik dönem insanlığı da denilmektedir. Doğada avcılık ve toplayıcılık temelinde hazır bulduklarıyla beslenmektedirler. Bir anlamda hazır doğa ürünleriyle geçinmektedirler. Bu diğer yakın hayvan türlerine benzeyen bir beslenmedir. Dolayısıyla bir toplumsal sorundan bahsedemeyiz. Klanımız sürekli araştırarak, bulduğunda ya toplayacak ya da avlayacaktır. Aletler ve ateş keşifleri geliştikçe ürünleri daha da artacak, arttıkça tür olarak daha hızlı gelişecek ve primatlarla aradaki mesafe açılacaktır. Evrimin doğal kuralları gelişmeyi belirlemektedir.

Doğal topluma ilişkin açılması gereken bir sorun zihniyet ve ifade ediş tarzına ilişkin olabilir Klan bilincinin sembolü totemdir. Totem belki de ilk soyut kavramlaştırma düzenidir. Totem dini olarak da değerlendirilen bu düzen ilk kutsallığı, tabu sistemini de oluşturmaktadır. Klan totemin simgesel değerinde kendini kutsamaktadır. İlk ahlak kavramına da bu yoldan ulaşmaktadır. Çok iyi bilincindedir ki, klan topluluğu olmazsa yaşam sürdürülemez. O halde toplumsal varlıkları kutsaldır ve en yüce değer olarak sembolleştirip tapınılmalıdır. Din inancının gücü de bu kaynaktan gelmektedir. Din ilk toplumsal bilinç formu oluyor. Ahlakla bütünlüklüdür. Bilinçten giderek katı bir inanca dönüşüyor. Artık toplum bilinci din formunun geliştirilmesi biçiminde olacaktır. Din bu özelliğiyle toplumun ilk temel hafızası, köklü geleneği ve ahlakın kaynağıdır. Klan toplumu pratiğiyle ne kadar bilinç geliştirse, bunu hep toteme, dolayısıyla kendi yeteneğine bağlamış oluyor. Simgesel olarak totem gerçeğinde ise, insan topluluğunun giderek başarılı olması sürekli kutsamayayı da beraberinde getiriyor. **Kutsama kutsalın, kutsallık ise toplumun gücü oluyor.**

Toplumla oluşan gücün kutsallığı kendini daha açık olarak büyücülükte gösterir. Büyücülük toplumun güçlenme denemesidir. Mevcut bilinç düzeyi ancak büyücülük biçiminde pratikleşebilir. Büyücülük bilimin de anasıdır.

Sürekli doğayı gözetleyen, onda yaşam bulan doğumu tanıyan kadın bu toplum (doğal toplum) tarzının bilgesidir. Büyücülerin daha çok kadın olması bu gerçeğin ifadesidir. Doğal toplumda olup biteni yaşam pratiği gereği en iyi bilen kadındır. Bu dönemden kalma tüm yontularda kadın izi görülmektedir. Klan kadın ana etrafında oluşan bir birliktir. Doğurması, çocuk bakımı onu en iyi toplayıcı ve besleyici konumuna zorlamaktadır. Çocuk sadece anayı tanımaktadır. Erkeğin henüz mülk olarak kadın üzerinde bir etkisi yoktur. Kadının hangi erkekten gebe kaldığı bilinmediği gibi, çocukların hangi kadından olduğu bellidir. Bu doğal zorunluluk, kadına dayalı bir toplumsallığın gücünü de ortaya koymaktadır. Bu dönemde kavramlaştırılan kelimelerin ekseriyetle dişil karakterde olması bu gerçeğin diğer bir kanıtıdır. Erkeğin daha sonra gelişecek savaşıllığı ve hâkimiyeti de bu dönemdeki güçlü hayvanları avlama özelliğinden kaynaklanır. Fiziki özellikleri erkeği uzakta avlamaya, klanı tehlikelerden korumaya daha çok zorlamaktadır. Belirleyici olmayan bu roller erkeğin neden silik kaldığını da açıklamaktadır. Klan içinde özel ilişkiler gelişmemiştir. Toplayıcılık ve avcılıkla elde edilen hepsinindir. Çocuklar tüm klanındır. Ne erkek ne de kadın daha özelleşmemiştir. Bu toplum tarzına ilkel komünal denilmesi de bu temel özelliklerinden dolayıdır.

Sonuç olarak klan formu, biçimi; toplumun doğuşu, ilk hafızası, temel bilinç ve inanç kavramlarının gelişme zeminidir. Ondan geriye kalan, sağlıklı bir toplumun doğal çevreye ve kadın gücüne dayalı olması gerçeğidir; insanlığın varolma tarzının kendi içinde sömürsüz ve baskısız güçlü bir dayanışmayla gerçekleştiğidir. İnsanlık bir anlamda bu temel değerlerin bileşkesidir. Milyonlarca yıl süren bu toplumsal deneyimin yitip gittiğini sanmak saçmadır. Doğada hiçbir şey yok olmadığı gibi, toplumsal varoluş tarzında bu eğilim daha çok gücünü sürdürür.

Klan değerlerinin gelişimi yeni sentezler içinde de sürmektedir. Günümüzde eşitlik ve özgürlük kavramları halen en temel kavramlar değerinde olmalarını klan yaşam gerçeğine borçludurlar. Eşitlik ve özgürlük bilinç halinde kavramlaşmadan, doğal haliyle klanın yaşam tarzında gizlidir. Eşitlik ve özgürlük yitirildiğinde, toplumsal hafızada gizli yaşayan bu kavramlar kendilerini gittikçe artan bir tempoda dile getirip yeniden ve üst düzeyde gelişmiş bir toplumun temel ilkeleri olarak dayatacaklardır. Toplum hiyerarşik ve devlet kurumuna doğru evrim gösterdikçe, eşitlik ve özgürlük bu kurumları amansızca takip edecektir. Takip eden esasta (özde) klan toplumunun kendisidir.

b) HİYERARŞİK DEVLETÇİ TOPLUM KÖLE TOPLUMUNUN DOĞUŞU

Klan tarzı toplumsal örgütlenmenin zaman ve mekânda yayılması, giderek çeşitlilik ve hacim kazanması doğası gereğidir. Kadın-ana etrafında giderek büyüyen ve kimliğini yetkinleştiren toplulukta erkek boyutunda rahatsızlıkların geliştiğini eldeki verilerden tespit etmekteyiz. Kadın-ananın etrafında biriken çocuklar ve kadının kendine yardımcı olma anlamında daha çok yüz verdiği erkekler diğer erkeklerin kıskançlığına ve öfkesine yol açmaktadır. Daha önemlisi ana-kadın evcil düzeni geliştirmektedir. Yiyecek, giyecek ve diğer araçsal donanımları bu evcil düzenden toplamaktadır. Gözlemleri ile büyücü kadın durumuna da gelerek bilgelik kazanmaktadır. Bu evcil düzene ne kadar çok çocuk ve dost (yakın) erkek bağlarsa, o kadar güçlü bir ana-kadın olmaktadır. Dizginlenemez bir kadın kültürünün gelişmesi söz konusudur. Eldeki kanıtlar, daha yaygın tanrıça dinsel düzeni, dildeki dişil öğeler, yontular ana-kadının yükselen gücünün açık göstergeleridir. Erkeklerin önemli bir kısmı doğal olarak bu düzenin uzağındadır. Ana-kadının yararlı bulmadıkları ve yaşlılar ağırlıklı olarak bu sistemin dışında kalabiliyorlar.

Başlangıçta çok zayıf olan bu çelişki giderek gelişir. Avin gelişmesi erkeğin savaş gücünü ortaya çıkarırken bilgisini de artırır. Dışlanan yaşlılar bu temelde erkek egemen bir ideolojiye doğru gelişim gösterirler. Özellikle ‘**Şamanizm**’ dini bu olguyu çarpıcı olarak karşımıza çıkarmaktadır. Şamanlar daha çok erkek rahiplerin prototipini temsil etmektedir. Kadınlara karşı çok sistemli olarak karşı bir hareket, ev düzeni geliştirmek istiyorlar. Daha önce ana-kadının gelişmiş evcil düzeni karşısında basit kulübeler, yarı-vahşi gibi barınan erkek, Şamanizm ile karşı bir ev düzeni oluşturabiliyor. Şamanlarla yaşlı ve tecrübeli erkeklerin ittifakı önemli bir gelişmedir. Aralarına aldıkları bazı genç erkekler üzerinde kurdukları ideolojik güç ile topluluk içindeki konumları giderek güçleniyor. Erkeğin güç kazanmasının niteliği daha çok önem kazanmaktadır. Hem avcılık hem de dışa karşı klanı savunma askeri nitelikte ve öldürmeye, yaralamaya dayalıdır. Bu, **savaş kültürünün** başlangıcıdır. Ölüm-kalım söz konusu olduğunda, otorite ve hiyerarşiye bağlı olmayı gerektirmektedir. En yetenekli kişi, sözü, otoritesi en yüksek kişi konumuna geliyor. Ana-kadın kültürü karşısında üstünlüğünü geliştiren farklı kültürün başlangıcı söz konusudur. Sınıflı toplumdan önceki bu otorite ve

hierarchy gelişimi tarihin en önemli dönüm noktalarından birini teşkil etmektedir. Ana-kadın kültürü ile nitelikçe farklıdır. Bu kültürde ağırlıklı olan toplayıcılık ve daha sonraki bitki üretimi, savaşı gerektirmeyen barışçıl bir faaliyettir. Erkek ağırlıklı av ise savaş kültürüne, sert otoriteye dayanan bir faaliyettir. Sonuç ataerkil otoritenin kök salmasıdır.

Ataerkil toplumun hiyerarşik ve otoriter yapısı esastır. **Hiyerarşik kavramı, şamanın kutsal otoritesi ile birleşen otoritenin yönetim anlayışının ilk örneğini anlamlandırmaktadır.** Giderek toplumun üstünde yükselecek bu otorite kurumu, sınıfsallaşma yönlü gelişmeler yoğunlaştıkça devlet otoritesine dönüşecektir. Hiyerarşik otorite daha çok kişiseldir, kurumlaşmamıştır. Dolayısıyla devlet kurumlaşması kadar toplumda hâkimiyeti yoktur. Uyum yarı yarıya gönüllüdür. Bağlılık toplumun menfaatleri ile belirlenmektedir. Fakat başlayan süreç devleti doğurmaya açıktır. İlkel komünal toplum bu sürece uzun süre direnir. Elinde ürün biriktiren ancak bunu topluluk üyeleri ile paylaşırsa otoritesine saygı ve bağlılık gösterilir. Biriktirmeye büyük bir suç gözüyle bakılır. En iyi kişi birikimlerini dağıtan kişidir. Halen kabile toplumlarında yaygın olan 'cömertlik' anlayışı kaynağını tarihin bu güçlü geleneğinde bulmaktadır. Bayramlar bile bir nevi fazlayı dağıtım törenleri olarak başlamıştır. Topluluk biriktirmeyi daha başlangıçta kendi üzerlerinde en önemli tehdit olarak görmekte ve ona karşı direnmeyi ahlak ve din anlayışının temeli haline getirmektedir. Tüm dinsel-ahlaksal öğretilerde bu geleneğin izlerini güçlü bir biçimde görmek zor değildir. Toplum hiyerarşiye ancak yararlılığı, cömertliliği bir şeyler kazandırdığında onay vermektedir. Bu yönlü hiyerarşi olumlu ve yararlı bir rol oynamaktadır.

Ana-kadına dayalı hiyerarşinin bu niteliği halen tüm toplumlarda büyük bir saygı ve otorite olarak kabul gören 'ana' kavramının da tarihsel temelidir. Çünkü ana en zor şartlarda hem doğuran hem besleyen başat öğedir. Bu temelde oluşan kültür ve hiyerarşi, otorite elbette büyük bağlılık görecektir. Toplumsal varlığın temelini oluşturması günümüze kadar 'ana' kavramının gücünün gerçek izahıdır. Sanıldığı gibi bu soyut bir biyolojik doğuruculuk özelliğinden ileri gelmemektedir. 'Ana, tanrıça ana' en önemli toplumsal olgu ve kavram olarak anlaşılmalıdır. Devlet olgusuna tamamen kapalı, onu doğurtmayan tüm özelliklerini bağrında taşımaktadır.

Bu tanımlama çerçevesinde doğal toplumu insan varlığının başlangıç tezi olarak değerlendirmek gerçekçidir. İnsanlık var olmayı bu teze dayanarak başlatmıştır. Ondan öncesi hayvansı yaşamdır. Sonrası ise ona karşıtlik temelinde gelişen hiyerarşik ve devletçi toplum biçimindeki gelişimdir. Zaten bu dönemin antitez karakteri doğal toplumu sürekli bastırması ve

geriletmesinden kaynaklanmaktadır. Tez olarak doğal toplum, insan yerleşiminin tüm alanlarında geçerli olduğu gibi, süre olarak da başat olarak neolitik dönemin sonlarına (yaklaşık M.Ö 4.000) kadar etkin bir toplumsal sistemdir. Bastırılmış olarak da günümüze kadar tüm toplumsal gözenerlerde varlığını sürdürmektedir. Temel toplumsal kavramlarda da bu süreklilik açıktır. Aile, kabile, ana, kardeşlik, özgürlük, eşitlik, arkadaşlık, cömertlik, dayanışma, bayramlar, yiğitlik, kutsallık vb. birçok olgu ve kavramlar bu toplumsal sistemden kalmadır. Buna karşıt hiyerarşik ve devletçi toplum bu sistemi en çok geriletken, bastırarak özelliğini en çok sürdüren özelliktedir. Antitez konumunu bu özelliğinden almaktadır. İki toplumsal sistemin iç içeliği de diyalektiğin temel yasalarına son derece uygundur.

Burada dikkat edilmesi gereken diğer önemli bir husus, diyalektik kavrayışımızın tez ve antitezin birbirini yok etme biçiminde değil, '**bastırma ve geriletme**' karakterinde gelişmesidir. Toplumsal sistemler tüm doğada olduğu gibi tez, antitez haline geldiklerinde birbirlerini birlikte taşırlar. Aralarındaki mücadele şüphesiz önemli gelişmelere yol açar. Hiçbir zaman tez eski halinde kalmaz, ama antitez de bir kadiri mutlak olarak kendi öncülünü yemez. Ondan beslenerek ancak kendini geliştirir. Bu temel varsayımlarla şu hususu kanıtlamak istiyorum: Doğal toplumdan zorunlu olarak hiyerarşik ve devletçi toplumun gelişmesi diye bir kanun yoktur. Belki bu yönlü bir eğilim olabilir. Eğilimin zorunlu, kesintisiz ve sonuna kadar olması tamamen yanlış bir varsayımdır

Hiyerarşi ve sınıfsallık gelişim gösterebilmiştir. Ama bu gelişim bir zorunluluk değil, hiyerarşiyi, ona dayalı devletleşmeyi büyük zorbalık ve aldatmalarla yürüten güçlerle sağlanmıştır. Bunlar karşısında esas doğal toplum güçleri bitmez tükenmez bir direnme göstermiş ve sürekli sınırlandırılmış, en dar alan ve aralıklara sıkıştırılmışlardır. Bazı alan ve aralıklara hiç sokulmamışlardır. Tüm toplumu sınıf ve devlet hiyerarşilerinden ibaret görmek, hâkim sistemin en temel politikası ve propagandası ile sağlanmıştır. Kader denilen oyun bu pratiğin metafizik unvanı oluyor.

Hiyerarşik toplumun ilk kurbanı ana-kadının evcil düzeni oldu. Kadın belki de toplum sistemde ezilen kesimlerin başında gelmektedir. Tarih öncesinde yaygın olarak yaşanan bu sürecin sosyal bilimlerde yer bulamaması da çok köklü erkek egemen toplumun yerleşik değerlerinden ileri gelmektedir. Kadının hiyerarşik topluma adım adım çekilmesi, tüm güçlü toplumsal özelliklerini yitirmesi toplumda gerçekleşen en temel **karşıdevrimdir**. Günümüzde yoksul emekçi bir ailede kadının durumu incelendiğinde bile, halen bu baskı ve aldatmacanın boyutlarını dehşetle karşılamamak mümkün değildir. En basit nedenlerle namus ve aşk cinayetlerinin erkeğin tekelinde

olması, olup bitenin ufak bir göstergesidir. Bu süreci biyolojik farklara bağlamak en temel bir yanlışlık olacaktır. Toplumsal ilişkilerde biyolojinin rolü veya yasaları geçerli olamaz. Olsa olsa eril ve dişil özelliklerin karşılıklı ilişkileri değerlendirilebilir ki, bu da tüm türler için geçerli bir husustur. Ana-kadın kültü esas olarak toplumsal nedenlerle tahakküm altına alınmıştır. Uygulanan baskı ve ideoloji tamamen bu nedendir. Bunu cinsel güdü ile, psikolojiyle izah etmeye çalışmak vahim bir saptırmadır.

Avcılıkta güçlenen ve çevresinde bir grup örgütleyen güçlü adam, bu gücünü iyice fark ettikten ve kabul ettirdikten sonra ana-kadının evcil düzenini yavaş yavaş kontrolüne almıştır. Bu süreç ilk site devletlerin kuruluşuna kadar devam etmiştir. Bunun en şahane açıklamasını Sümer şehir devletlerinde görmekteyiz. Yazılı tabletler bu gerçekliği çok çarpıcı şiirsel bir dille anlatmaktadır. Sümer şehir devletini başlatan Uruk tanrıçası İnanna Destanı çok çarpıcıdır. Halen kadın kültü ile ataeril kültürün dengede olduğu bir dönemi yansıtan bu destan çok çetin geçen bir sürecin anısını dile getirmektedir. Uruk tanrıçası olarak, Eridu tanrısı olan 'Enki'nin sarayına gidip, oradan daha öncesinde kendisine ait olan 104 'me'sini çeşitli yöntemlerle ele geçirmesi ve Uruk'a kaçırması bu dönemi izah etmede kilit bir role sahiptir. 'Me'lerle kast edilen, temel uygarlık buluşlarıdır. İnanna bu buluşların ana-tanrıça kadına ait olduğunu, bunda erkek tanrı 'Enki'nin rolü olmadığını ve kendisinden zorla ve kurnazlıkla çaldığını ısrarla vurgulamaktadır. İnanna'nın tüm çabası bu ana-tanrıça kültürünü tekrar ele geçirmektir.

M.Ö 3.000'lerde bu destanların söylendiği tahmin edilebilir. Halen ana-kadının gücünün dengede olduğu bir dönemdir. Bu tarihlerden sonra adım adım gerileyen bu kült ve kültür o kadar acımasızlığa tabi tutulur ki, kadın daha sonra kendisini dönemin uygarlık merkezi (bugünün New York'u) Nippur'da 'Musakkatin' denilen genelevde bulur. Bir yanda Sümer rahibi Zigguratta kendisine bir harem kurarken, halk için de genelev oluşturulur. M.Ö 2.000'lerde yazılan Enuma Eliş Destanında tanrıça Tiamat artık korkunç bir cadıdır ve paramparça edilmesi gereken kadını temsil etmektedir. Korkunç bir söylem, gerçekleştirilen mahkûmiyeti yansıtmaktadır. Daha sonrasını tek tanrılı dinler ve burjuva toplum sisteminin bir kafese tıktığı tatlı sesli ve süslü püslü kadın tamamlamaktadır. Tarihsel, toplumsal sistemlerde kadının içine sokulduğu statünün yoğun bir ideolojinin propagandasına tabi tutulması o kadar ilerlemiştir ki, artık bizzat kadın zihni bile buna kader diyebilmekte ve gereklerini yerine getirmeyi kaderin gereği saymaktadır. Tek tanrılı dinler tanrı emri saymaktadır. Yunan felsefesi kadını zayıflık etkeni olarak

göstermektedir. Kaba bir madde yığını, erkeğin sürdüğü tarlası gibi her türlü alçaltıcı yaklaşım layık görülmektedir.

Hiyerarşik sistemle başlayan kadının içine alındığı statü çözümlenmeden, ne devlet ne de dayandığı sınıflı toplum yapıları izah edilebilir. En temel yanlışlardan da bu nedenle kurtulunamaz. Kadın bir cins olarak değil, bir insan olarak doğal toplumdan koparılıp en kapsamlı köleliğe mahkûm edilmektedir. Tüm diğer kölelikler kadın köleliğine bağlı olarak gelişmektedir. Dolayısıyla kadın köleliği çözümlenmeden diğer kölelikler çözümlenemez. Kadın köleliği aşılmadan diğer kölelikler aşılamaz.

Doğal toplumun bilge kadını ana-tanrıça kültürünü binlerce yıl yaşamıştır. Her zaman yüceltilen değer ana-tanrıçadır. O zaman en uzun süreli ve kapsamlı toplum kültürü nasıl bastırıldı ve günümüzün süslü püslü kafes bülbülüne dönüştürüldü? Erkekler bu bülbüle bayılabilirler, ama o bir tutsaktır. En uzun süreli ve derinlikli bu tutsaklık aşılmadan, hiçbir toplumsal sistem eşitlik ve özgürlükten bahsedemez. Kadının özgürlük ve eşitlik düzeyinin toplumun bu yönlü düzeyini belirlediği yargısı doğrudur. Daha doğru dürüst bir kadın tarihi yazılmamıştır. Kadının hiçbir sosyal bilimde yeri gerçekçi olarak konulmamıştır. Kadına en saygılıym diyen bile, bunu ancak kadın tutkularına alet olduğu oranda geçerli bir hüküm olarak belirler. Kadın, cinselliği dışında bir insan dostu olarak günümüzde bile hiçbir erkek tarafından kabul edilemez. Dostluk erkekler arasında geçerlidir. Kadından dost demek, ikinci gün cinsel skandal demektir. Bu yönlü yaklaşmayı aşan bir erkeği bulmak veya yaratmak en temel özgürlük adımlarından biri olarak değerlendirilmelidir. Bu konuyu çözümlmeyi ilerledikçe daha da derinleştirmeye çalışacağım.

"Tecrübe ve ideolojinin üstünlüğü kolayca kırılmaz"

Hiyerarşik toplumda tecrübeli yaşlıların gençler üzerinde kurduğu baskı ve bağımlılaştırmadan da önemle bahsetmek gerekir. Jerontokrasi diye literatüre geçen bu konu bir gerçektir. Tecrübe yaşlıyı bir yandan güçlü kılarken, diğer yandan yaşlılık onu gittikçe zayıf, güçsüz kılmaktadır. Bu özellikleri yaşlıları, gençleri kendi hizmetlerine almaya zorlamaktadır. Zihinlerini doldurarak bu işlemi geliştirmektedirler. Tüm hareketlerini kendilerine bağlamaktadırlar. Ataerkillik bu olgudan da büyük güç almaktadır. Onların fiziki güçlerini kullanarak dilediklerini yaptırabilmektedirler. Gençlik üzerindeki bu bağımlılaştırma günümüze kadar derinleşerek devam etmiştir. **Tecrübe ve ideolojinin üstünlüğü kolayca kırılmaz.** Gençliğin özgürlük istemi kaynağını bu tarihsel olgudan almaktadır. Yaşlı bilgilerden günümüz

bilim adamı ve kurumlarına kadar gençliğe stratejik, hassas denilen bilgilerin en can alıcı kısmı verilmez. Verilenler daha çok onu uyuşturan ve bağımlılığını kalıcılaştıran bilgilerdir. Bilgiler verildiğinde uygulama araçları verilmez. Sürekli bir oyalama değişmez bir yönetim taktiğidir. Kadın üzerinde kurulan strateji ve taktiklerle ideolojik ve politik propaganda ve baskı sistemleri gençler için de geçerlidir. Gençliğin her zaman özgürlük istemesi fiziki yaş sınırından değil, bu özgül toplumsal baskı durumundan ileri gelmektedir. Ayyaş, toy delikanlı kavramları gençliği küçük düşürmek için uydurulan temel propaganda sözcükleridir. Yine hemen cinsel güdüye bağlamak, serkeşliğe çekmek, ezbere katı doğmalara bağlamak, gençlik enerjisinin sisteme yönelmesini engellemek ve düzeni sağlamakla bağlantılıdır.

Ataerkil ilişkinin güç kazanmasına bir zorunluluk gözüyle bakılamaz. Ayrıca sanki bir kanun gereğiymiş gibi saf bir çıkış değildir. Sınıflaşma ve devletleşmeye giden yolda temel bir aşamayı teşkil etmesi üzerinde önemle durmayı gerektiriyor. Kadın-ana etrafındaki ilişkinin bir güç, otorite ilişkisinden ziyade organik dayanışma tarzında olması, doğal toplumun özüne uygundur. Bir sapmayı teşkil etmez. Devlet otoritesine kapalıdır. Organik oluşumdan ötürü zor ve yalana dayanma ihtiyacı duymaz. Bu nokta Şamanizm'in neden ağırlıklı olarak bir erkek dini olduğunu da açıklar. Şamanizm'e yakından bakıldığında, **yanılma** ve **güç gösterisi** ağır basan bir meslek olduğu hemen anlaşılır. Doğal toplumun saflığı üzerine yayılacak kurnazca otorite için güç ve mitoloji özenle hazırlanır. Şaman artık rahipleşme, din adamı olma yolundadır. Yaşlı atayla ilişkiler ittifaka yönelir. Tam hâkimiyet için güçlü avcının adamlarına ihtiyaçları vardır. Gücüne ve av yeteneklerine en çok güvenen grup ilk askeri çekirdeğe dönüşme eğilimindedir. Bu üçlünün elinde giderek değer ve yetenekler birikmektedir. Kadın-ananın etrafı kurnazlıkla yavaş yavaş boşaltılır. Evcil düzen gittikçe kontrol altına alınır. Önce kadın erkeklerin etkileyici gücü, söz geçireni iken, yavaş yavaş yeni otoritenin hükmüne girer.

İlk güçlü otoritenin kadın üzerinde kurulması rastlantı değildir. Kadın organik toplumun gücü ve sözcüsüdür. O aşılmadan ataerkillik zafer kazanamaz. Daha ötesine, devlet kurumuna geçilemez. Ana-kadın gücünün aşılması stratejik bir anlama sahiptir. Eldeki veriler Sümer kanıtlanmasında da gözlemlendiği gibi sürecin çok çetin geçtiği anlaşılmaktadır. Tek tanrılı dinlerde yansıtılan Lilit-Havva kadın figürü de sürecin özelliklerini oldukça çarpıcı yansıtmaktadır. Lilit boyun eğmez kadın iken, Havva teslim alınmış kadını yansıtmaktadır. Öyle ki, erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı iddiası ne kadar bağımlı kılındığının da ölçüsü olmaktadır. Diğer yandan Lilit

şahsında kadına edilen lanet, iftira, cadılık, şeytanın arkadaşı benzeri tüm küfürler büyük çekişmenin varlığını kanıtlamaktadır. Bin yılların bu yönlü kültürünü, düşünce ve inançlarını ele vermektedir. Kadının toplumsal alt edilişi çözümlenmeden, daha sonraki erkek egemen toplum kültüründeki temel özellikler doğru anlaşılabilir. Erkekliğin toplumsal kuruluşu akla bile getirilemez. Erkeğin toplumsal kuruluşu anlaşılmadan da devlet kurumu çözümlenemez. Devletle bağlantılı 'savaş' ve 'iktidar' kültürü doğru tanımlanamaz. Konu üzerinde yoğunca durmamızın nedeni daha sonraki tüm sınıflaşmaların sonucu olarak gelişen korkunç tanrı-kişilikler ve her türlü sınır, sömürü ve can almalarına gerçek bir açıklık kazandırmaktır. İnsanlığın lanetine -siyasal iktidar, devlet- kutsal paradigmasıyla bakılırsa, insanlık zihniyetinin en kirlili karşıdevrimi gerçekleşmiş olacaktır. Gelişen de bu olmuştur. Buna ilerlemenin zorunlu etkeni denilmesi -Marksizm de dahil- karşıdevrimlerin en tehlikelisi. Tarihin bu açıdan kesinlikle eleştiri süzgecinden geçirilip doğrultulması sağlanmadıkça, yapılacak her devrim kısa sürede karşıdevrime dönüşmekten kurtulamayacaktır.

Önce kadının, onunla birlikte gençlerin ve çocukların doğal toplum dünyasının yıkılması, üzerlerinde güce ve yalana (mitoloji) dayalı bir hiyerarşinin kurulması yeni toplumun hâkim biçimi haline gelirken, bu süreçle iç içe diğer bir köklü karşıdevrim gelişir: Doğayla ters düşme, tahribe yönelme süreci. Avcı, savaşçı tarzı olmadan toplumun yaşayıp gelişemeyeceği doğru bir varsayım değildir. Etle beslenmeyen hayvan türleri etle beslenenlerden binlerce kez daha fazladır. Çok az sayıda tür etle beslenir. Doğaya derinliğine bakıldığında, hayvansal yaşam için öncelikle zengin bir bitki örtüsü oluşmaktadır. Hayvansal gelişme bitkisel gelişmenin bir sonucudur. Diyalektik ilişki böyledir. Çünkü ilk hayvanın yiyecek bir hayvanı yoktur. O bitkiyle beslenecektir. Etle beslenmeye bir sapma gözüyle bakmak gerekir. Eğer tüm hayvanlar birbirini yeseydi, canlı hayvan türü hiç oluşmazdı. Bu evrim kuralına da aykırı bir gelişmedir. Doğanın esaslı eğilimlerinden her zaman sapmalar çıkar. Ama sapmaları esas haline sokarsak, hangi türe ilişkinse o türün soyu kurur. Bu olgunun en çarpıcı ifadesi toplumsal olmamak kaydıyla çift cinsellik yaşayanlardaki durumdur. Herkes çift cinsel, dolayısıyla homoseks ilişkisinde olursa, insan soyu kendiliğinden kurur. Bu kısa izah bile avcı ve savaşçılığa dayalı toplumsal gelişmenin çarpıklığını gayet iyi dile getirmektedir.

Sadece maddi açıdan değil, öldürme kültürünün manevi sonuçları çok daha ağırdır. Hayvanları ve hemcinslerini öldürmeyi bir yaşam tarzı -zorunlu savunma dışında- olarak kültürlendiren bir topluluk, artık savaş makinesini geliştirmek için her türlü alet ve kurumsal düzeni geliştirmeyi temel alacaktır.

Devlet en temel güç kurumu olarak hazırlanırken, savaş okları, mızrakları ve baltaları en değerli araçlar olarak icat edilip geliştirilecektir. Doğal anaplumdan çıkan ataerkil toplumun tarihin en tehlikeli sapması olarak gelişmesi, günümüze kadar ki tarihin korkunç öldürme ve sömürme biçimlerinin de özüdür. Bu gelişme, bir kader ve ilerlemenin zorunlu koşulu olması şurada kalsın, tam bir sapma halidir. Aslanın krallığına benzer bir gelişme oluyor. Yine yılan-fare diyalektiğine benziyor. Daha şimdiden devlet teorilerine ‘yılan-fare’ teorisi demek doğruya daha yakın bir değerlendirmedir. Çoğu erkeğin soyadı Aslandır. Öyle olmak çok özlenir bir husustur. Soruyorum: “Kimi yemek için?”

Avcılık ve savaş kültürünün varacağı durak askeri örgütlenmedir. Askeri örgütlenme doğal, etnik toplumun dağılması oranında gelişir. Kadına etrafındaki örgütlenme soy, gen, akraba ön ilişkisini geliştirirken, askeri örgütlenme bu ilişkiden kopmuş güçlü erkekleri esas alır. Artık bu gücün karşısında hiçbir doğal toplum biçiminin karşı duramayacağı açıktır. Toplumsal ilişkilere toplumsal zor -buna medeni ilişki de denilmektedir-girmiştir. Belirleyen güç zorun sahipleridir. Böylelikle özel mülkiyetin de yolu açılmaktadır. Mülkiyetin temelinde zorun yatması anlaşılır bir husustur. Zorla ve kanla ele geçirme benlik duygusunu aşırı güçlendirir. **İlişkilere hükmetme olmadan, zor aracı geliştirilip uygulanamaz. Hükmetme ise sahip olmayla bağlantılıdır.** Hükmetmenin içeriğinde sahip olma bir diyalektik ilişkidir. Sahiplik de tüm mülk düzenlerinin öznesidir. Artık topluluğa, kadına, çocuğa, gençlere, verimli av ve toplayıcılık alanlarına mülk gözüyle bakma dönemi açılmaktadır. Güçlü erkek bütün ihtişamıyla ilk çıkışını yapmaktadır. Tanrı-kral olmaya az kalmıştır. Şaman-rahip artık bu yeni sürecin mitolojisini oluşturmak için iş başındadır. Yapılması gereken iş, bu yeni oluşumu muhteşem bir gelişme olarak hükmedilen insanın zihnine yerleştirmektir. Meşruiyet savaşı en az çıplak zor kadar hünerli çaba gerektirmektedir. İnsanın zihnine öyle bir inanç yerleştirilmeli ki, mutlak bir kanun değerinde olsun. Bütün sosyolojik veriler ‘hükmeden tanrı’ kavramına bu süreçte erişildiğini göstermektedir. Doğal topluma eşlik eden ‘totem’ inancında hükmetme ilişkisi yoktur. Klanın simgesi olarak tabusaldır, kutsaldır. Klan yaşamı nasılsa simgesel kavramsallaştırılması da öyle yansıtılmaktadır. Klan örgütlenmesinin hayatı ve kurallarına sınıksız bağlanmadan yaşam düşünülmemektedir. Dolayısıyla varlığının en yüksek, en yüce yansıması olarak totem dokunulmaz ve kutsal sayılacaktır. Hürmet edilecek, saygı gösterilecektir. Nesne olarak en yararlı eşya, hayvan ve bitkilerden seçilecektir. Doğada klana yaşamsallık veren nesne ne ise ona inanılacak ve simgesi sayılacaktır. Böylelikle doğal

toplumun dini de doğayla bütünlük arz etmektedir. Bir korku kaynağı değil, güçlendirme unsurudur. Kişilik ve güç kazandırmaktadır.

Yeni toplumda yükseltilen tanrı ise totemi aşacaktır, kamufle edecektir. Dağların doruklarında, denizin diplerinde, göklerde ona mekân aranacaktır. Hâkim gücü vurgulanacaktır. Yeni doğan efendiler sınıfına nasıl da benziyor! Eski Ahit'te -dolayısıyla İncil ve Kuran'da- tanrının bir adı 'Rab', efendi anlamındadır. Yeni sınıf kendini tanrısallaştırarak doğmaktadır. Diğer tanrı adlarından en tanınmış olanı olan 'El', 'Elohim', yücelik anlamına gelip, çöl kabileleri üzerinde yükselen atayı, şeyhi müjdelemektedir. Ataerkilliğin doğuşuyla yeni tanrının doğuşu kutsal kitapların tümünde çarpıcı bir iç içeliğe sahiptir. Homeros'un İlyada'sında, Hintlilerin Ramayana'sında, Finlilerin Kalavela'sında hep böyledir. Zihinlerde yeni toplumun meşruiyeti sağlanmadan yaşama şansı zordur. **Hiçbir yönetilen toplum birimi inandırılmadan uzun süre yönetilemez.** Zorun yönetimdeki etkisi anlaktır. Kalıcı inanç sağlamaktadır. Tarihin Sümer örneği bu yönlü eldeki ilk yazılı orijinali içermesi açısından incelenmesi hayli ilginçtir. Sümerlerdeki tanrı yaratımı harikadır. Özellikle ana-tanrıçılığın yıkılması, ata-tanrının egemen kılınması tüm destanlarının özünü teşkil etmektedir. İnanna ile Enki, Marduk ile Tiamat'ın mücadelesi baştan sona destanlarını işgal etmektedir. Daha sonraki tüm destanlara ve kutsal kitaplara yansımış bu destanların sosyolojik incelenmesi önümüze muazzam bilgiler sunmaktadır. Tarih boşuna Sümerlerden başlatılmıyor. Dinleri, edebiyat destanlarını, hukuku, demokrasiyi, devleti Sümerlerin yazılı tabletlerine dayalı olarak çözümlemek, belki de sosyal bilime çıkış yaptırabilecek doğruya yakın temel yollardan biridir.

Ataerkil zihniyetin yaşadığı bu karşıdevrim belki de tarihin yaşadığı en büyük çarpıtma, saptırma girişimidir. İnsan, toplum zihninde öylesine kök salmıştır ki, halen bu etkinin aşılmasının kenarından bile geçemiyoruz. Halen Sümer rahipleri bize hükmediyor. İcat ettikleri devlet kurumları ve meşruiyet ifadesi olarak kurguladıkları tanrılar göz açtırmamasına bizi yönetmekte; temel görüş açılarımıza, paradigmalarımıza hâkim olmaktadırlar. Albert Einstein'ın "Alışkanlıkların, geleneklerin gücü, atomu parçalamaktan daha zordur" deyişi en çok da bu ilişkiler için söylenmiş gibidir. Bu söylem değil midir ki, halen uygarlığın, devletin doğuş beşiği, Sümerlerin kutsal rahip sarayları zigguratlar yurdunda, Dicle-Fırat arasında, Irak'ta, o icatlardan beri dinmeyen acımasız savaş ve sömürü hiçbir insanlık ölçüsüne sığmadan devam ediyor. Demek ki ataerkil toplum ve devletleşmesi insanlığın hayrına olması şurada kalsın, en büyük baş belasıymış. Bu yeni araç bazen kartopu, bazen nar topu gibi giderek etrafını yıkarak büyüyecek ve kutsallar kutsalı gezegenimizi oturulamaz hale

getirecektir. Eski Ahit devletin çıkışını denizden çıkan bir canavara (Leviathan) benzetir. Demek ki Kutsal Kitabın bir yanı da büyük doğruyu tespit etmiş. Leviathan'la baş etmek en temel kaygı olarak sürekli vurgulanır. Bu canavar kontrol edilmezse 'herkesi yer' der.

Şematik olarak göstermeye çalıştığım bu toplumsal kültürün coğrafya ve tarihsel temellerini en iyi Zağros-Toros dağ sisteminin eteklerinde ve uzantısı ovalarında görmekteyiz. Son buzul döneminin sona eriş tarihi olarak M.Ö 20.000'lerden itibaren gelişim gösteren kadın-ana odaklı doğal toplumun güçlü izlerine ve kalıntılarına yoğunca rastlanmaktadır. Ortaya çıkan heykelciklerde, evcil düzende, dokuma ve el değirmeninde hep kadın izini bulmaktayız. Dil yapısının dişil karakteri, ilk tanrıların tanrıça olması, anaya dayalı doğal toplumun güçlü izlerini taşımaktadır.

M.Ö 4.000'lerde ataerkil otoritenin gelişmesini hızlandırdığı gözlemlenmektedir. Yeni toplumdaki askeri maiyetler güç kazanmış olup, yoğun kabile çatışmaları, imha ve boyun eğdirmelerin izlerini yoğunca görüyoruz. Aşiretlerin halen varlığını sürdürmesi bu dönemin ne denli çetin geçtiğine tanıklık etmektedir. Ataerkillik oraya yayılıp sınıflaşma ve devletleşmeyi doğurmaktadır. M.Ö 3.000'ler site devletin tarihte ilk doğuşuna tanıklık etmektedir. En parlak örneği Uruk sitesidir. Gılgamesh Destanı özünde Uruk sitesinin kuruluş destanıdır. Denebilir ki, tarihin en büyük devrimi bu site kültürünün çerçevesinde yaşanmıştır. İnanna-Enki kurgusu kadın-ana toplumuyla ataerkil toplumun çekişmesini görkemli bir şiir diliyle yansıtmaktadır. Gılgamesh Destanı kahramanlık çağının her toplumda görülen örneğinin şahane ve ilk orijinal yapısını dile getirmektedir. İlk şehir-barbar çatışmasını da burada görmekteyiz. Kadın hala yenilmiş olmaktan uzaktır. Ama güçlü erkek, askeri maiyeti ile artık toplum üzerinde hükümlanlığa adım adım alıştırılmaktadır. İdeolojik kurgusuyla, dinsel kurumlarıyla ve ilk hanedanlık ve saraylarıyla uygar toplumun şafağı atmaktadır.

c) DEVLETÇİ TOPLUM - KÖLE TOPLUMUN OLUŞUMU

"Sınıflı toplum uygarlığı doğayla çelişen toplumdur."

Hiyerarşik toplum, doğal toplumla sınıf temeline dayalı devletçi toplum arasında ara halkayı oluşturmaktadır. Otoritenin şahsi niteliği, askeri maiyetin kişiyle sınırlı olması dönemin tipik özelliğidir. Otoritenin kurumlaşması niteliksel bir dönüşümü ifade eder. Devlet esas olarak kurumlaşarak süreklilik kazanan otoritedir. Tarihte belki de en tehlikeli araç devlet kurumu iken, hala en az anlaşılın olgu özelliğini de korumaktadır. Bunda içerdiği kültür ve ifa

ettiği çıkarların çeşitliliği esaslı rol oynamaktadır. Hakkında söylenen ve yazılan her şey devleti daha da sırlaştırmakta ve anlam güçsüzlüğüne katkı yapmaktadır. Devleti sadece bir zor aracı olarak görmek ne kadar yanılgıysa, kutsal bir otorite olarak kavramsallaştırmak da o denli olup biteni gizlemeye hizmet etmektedir. Devlet tahlilleri sosyal bilimin halen altında çıkamadığı en temel konusunu teşkil etmektedir. Kapsamlı devlet çözümlemesine ulaşmadan, hiçbir sosyal olgu ve soruna çözümleyici yaklaşmak mümkün değildir. Bu çözümlemede bir kanım olarak göstereceğim ki, Lenin gibi bir devrimcinin bile en temel yanlışlığı devlet çözümlemesinde yatmaktadır.

Arkeoloji, etnoloji ve teoloji başta olmak üzere toplumsal bilimin temel kollarının özellikle geçen yüzyılda kapsamlı araştırmalarla vardığı sonuç, ilk devletli toplumun, yazılı tarihin ve uygarlığın sahibinin Sümerler olduğunu göstermektedir. Tarihin kendisinin uzun süre devletli toplumun alt ve üst yapısında gerçekleşen kurumlarla özdeş tutulduğu göz önüne getirildiğinde, bu gelişmeye tarihin en büyük gelişmesi demek mübalağa sayılamaz. Devletleşme, olumlu ve olumsuz yönleriyle insanlık tarihinde büyük bir sıçrama anlamına gelmektedir. Devlet, bir toplumsal araç ve en kapsayıcı kurum olarak, günümüzde de varlığını doğuşundaki ana çizgileriyle sürdürmektedir. Devletler değişen insan emeğinin ürünleri üzerine kurulan hakimiyet biçimleridir. Bu nedenle Sümerleri tanımak, kendimizi ve günümüzü tanıtmaktır. Sümerler keşfedilmeselerdi, bu en eski ve ana uygarlık kaynağını unutmakla aslında kendimizi de unutacak, tarihi doğru başlatmayacaktık. Bu gerekçeyle Sümerler dünümüzdür ve bize dün gibi çok yakındır. O halde Sümer nasıl gerçekleşti ve kapsamında hangi temel uygarlık kurumlarını barındırmaktadır? Bu tarihsel soruların yanıtını da tarihsel araştırmalar her geçen gün doğruya yakın bir biçimde vermektedir.

***" İdeolojik yaratım ve kurumlaşmalar
İnsanoğlunun zihniyet yapısının değişiminde ve gelişiminde
en önemli yere sahiptir "***

Uygarlığı tanımlayabilecek birçok özelliği olmasına rağmen, belirleyen ayırt edici özellik kendi tüketiminin çok üstünde verimliliğe yol açan insan emeğinin artı ürüne, köleci ilişkiye, yani mülkiyete konu edilmesidir. Sümerlerin gerçekleştirdikleri biçim, rahiplerin **Ziggurat** denilen ve hem tapınak, hem kolektif iş, hem de toplumsal yönetim merkezi rolünü oynayacak birimlere kavuşmasıdır. Toplumun kimliği olan, gökyüzü düzeninin yeryüzü temsilcisi gibi kutsal bir anlama bürünen bu merkezler, daha sonraki tüm

uygarlık tarihi boyunca geliştirilecek olan büyük tapınakların, meclislerin, iş merkezleri ve askeri karargahların, eğitim ve kültür merkezlerinin prototipidir; devlet kurumlaşmasının ana rahmidir. Devlet denilen icat, yani Zigguratlar, o dönemin ideologları olan rahipler üzerinde yol açtığı görülmemiş verimlilikle, daha başlangıcında kutsal ilan edilecekler; hem de gökyüzünün yeryüzündeki temsilcisi kutsal düzen olarak insan zihnine egemen kılınacaklar ve en gelişkin otorite kaynağı durumuna yükseltileceklerdi.

Bu, bir yandan bir üretim aracı olarak köle emeğinin görülmemiş maddi verimliliği ve buna dayanarak üretim dışı kalan çok sayıda insanın din, zanaat ve yönetim işleri için boş vakit ve refah imkânına kavuşmasıdır; diğer yandan manevi bir yönetim merkezi olarak Sümer teolojisinin tanrılar düzeninin yaratılmasıyla beyin, düşünce ve ruhsal yapılar üzerinde büyük bir egemenlik kazanması sürecidir. Maddi ve manevi gelişme birbirini karşılıklı beslemiş; kutsal mülkiyet, aile ve dini kurumlaşma ailenin temel dayanağı olarak yeniden şekillenmiş; kan ve soy birliğine dayalı toplum böylesine sınıflı, tabakalı ve yeni kurumlarla temsil edilen bir yapı kazanmıştır.

Gerçekten devlet Sümerlerin bir icadı olmuştur. Bu sürecin öncüleri başlangıçta büyük ideolog olmak kadar, üretimin pratik düzenlenmesinde de rolü olan yöneticiler olarak işlev gören kimselerden oluşmuş bir sınıfın rüşeym hali durumundaydı. Rahiplerden rahip krallar dönemine geçiş artık işten bile değildi. Maddi ve manevi zemin mükemmel gelişmişti. Eldeki metinlerden Sümer mitolojisi incelendiğinde, Sümerlerin yaptıkları her şeye tanrı düzeni demelerinin nedenini bilimsel olarak da şimdilerde iyi anlamaktayız. Ama o dönemin insanları bunu bir insan düzeni olarak bilmek yerine, buna rahiplerin oluşturduğu semavi düzenin yeryüzündeki ilahi düzeni olarak inanmak durumundaydılar. **Düşüncenin temel biçimi bilmeye değil inanmaya dayalıydı.** Her şey tanrıların düzeniydi. Buna içten ve tümüyle kuşkulanmaksızın inanıyorlardı.

Hiçbir ideoloji, Sümer mitolojisi kadar insan üzerinde bu denli etkili olma şansına kavuşmamıştır. Sümerlerin bu mitolojileri nasıl oluşturup teoloji haline getirdiklerine, buna bağlı olarak bir devlet ve ideoloji olarak düzenleyip nasıl daha sonraki tüm dinsel ve felsefi akımların, dolayısıyla bilimlerin dayanağı ve başlangıç kaynağı yaptıklarına, yine bunların edebiyat ve sanatın da saf, ilkel biçimleri olarak nasıl anlam bulduklarına şaşırılmak işten bile değildir. Sümeroloji, tarihin en önemli bilim dalı olarak, her geçen gün önemini ortaya koyduğunda buna şaşırılmak gerekir. Kaynak çok önemlidir. Bu kaynak çözümlenmedikçe, tüm tarihler eksik kalmaya ve yanlış yazılmaya mahkûmdur. Sümer bu nedenle çok önemlidir ve ne yazık ki bu önem yeni yeni anlaşılmakta ve çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Çok sayıda kavram, kurum ve sistem daha bu ögelere ilave edilebilir. Ama bu kısa tablo bile, uygarlığın ana gövdesi ve kaynağının esasta oluştuğunu çarpıcı olarak ortaya koymaktadır. Daha sonra ilave edilenler sınırlı ve niceliksel boyutludur, ayrıntılı bölmeler ve geliştirme faaliyetleridir. Sümerlerin kullandıkları ve çok sevdikleri bir deyimleri vardır. Buna ‘me’, yani yasa, uygarlık özellikleri demek de mümkündür. Yani Sümerler gerçekleştirdikleri icatların farkındadırlar; kutsal ‘me’ler, yasalar olarak adlandırılmakta ve kavramlaştırılmaktadır. Şimdiye kadar bunlardan 104 tanesi sayılmıştır. Bu sayı daha da artacağına benzemektedir. Doksan dokuz tanrı sıfatı, bu Sümer kavramlarından ileri gelmektedir.

Sümerler bahsinde ele alınması gereken diğer bir temel konu da, ağırlıklı olarak anaerkilliğe dayanan düzenle ataerkilliğe dayanan düzen arasındaki çatışmanın mitolojik ifadesidir. Önceleri Ninhursag, dağ kraliçesi olarak kavramlaştırabileceğimiz Kuzey ve Doğu dağlık alanlarının düzen tanrıçasının -ki yıldızla temsil edilmektedir-, Kürtçe ‘Stêrk’ olarak adlandırılan bu tanrıçanın Sümer erkek hakimiyetli devlet düzeninde ikinci plana düşürülmesi, köleleşmeyle birlikte cinsin de kadın aleyhinde güç kaybetmesi büyük bir çatışma alanıdır. Sümer’de kadın büyük bir saygı görmekte olup, henüz her şeyini kaybetmemiştir; tanrılar düzeninde yarı yarıya yer kaplamaktadır. Ninhursag, erkek tanrısı kurnaz ve bilge Enki ile dişe diş bir hesaplaşma içindedir ve bu çatışma genellikle uzlaşmayla sonuçlanmaktadır. Daha sonra İnanna olarak karşımıza çıktığında, neolitiğin yaratıcı tanrıçası olarak ‘me’lerini, yani kendi öz icatlarını Enki’den tekrar devraldığında, Enki’nin kenti Eridu’dan kendi kenti Uruk’a dönüş yaptığında şahane bir başarının sahibidir. Sümer mitolojisinde aynı zamanda kesin inanç konusu olduğu için mücadeleler dinsel olmuştur. Yürütülen tüm kavgalar aslında Sümer devletleşmesinin, sınıf mücadelesinin, hanedanlık ve kent savaşlarının çarpıcı ve anlaşılır bir yansımasıdır. İnsanlar asla birbirleriyle çatışmazlar. Tanrılar düzeninde bu düşünülemez. Çünkü kullar ancak gölge olabilirler. Tek irade sahibi tanrılardır. İnsanlar adına ancak onlar kavga edebilir ve uzlaşabilirler. Bu çok çarpıcı bir ideolojik egemenlik olup daha sonraki tüm dini, hukuki ve siyasal düzeni kendi merkezileşmesinde temsil eden devlet kavram ve kuramlarının özünü teşkil etmiştir. Bu egemenlik varlığını dönüşüme uğratsa da halen çarpıcı olarak sürdürmektedir.

(AİHM sayfa 16-17-18)

*" Sumer mitolojisi ve dininin büyüklüğü,
ilk defa 'köleleştirilen' insanı
ikna etme gücünde yatar".*

Köleleşmeyi Sümerler kadar çarpıcı bir mitolojik ifadeyle, hem de hiç şikayet ettirmeden, tüm topluma bir kutsal tanrılar düzeni biçiminde sunan bir uygarlık yok gibidir. Daha doğrusu, sonraki tüm sınıflı toplum ideologları ve yöneticileri temel gıdalarını Sümer mitolojisinden alıp kendi koşullarına uygun bir terminolojiye kavuşturma rolünü oynamışlardır. Yani oluşturulan ve yeni sayılan mitoloji ve teolojiler Sümer versiyonlarıdır, onun uyarlanmış taklitleridir. Sümer söylencesi yani mitolojisi öyle bir ideolojik egemenlik kurmuştur ki, rahip-krallar bile bunun gereklerini bir tanrı yasası olarak yerine getiren en üst düzeydeki temsilciler olmuşlardır. **Yaratılan şey aslında kendi çıkarlarını ebedileştiren ideolojik egemenlikleridir. Ama bunu gökteki tanrı düzeninin yeryüzündeki yansıması olarak mükemmel bir biçimde inanarak ve inandırarak sunmaları, büyük ve çarpıcı bir toplumsal yaratım sanatıdır.**

MÖ 4 binden yaklaşık MÖ 2000 yıllarına kadar köle tam bir gölge ve kul durumundadır. Tapınakta yürütülen bu düzende rahip-kraldan tarla emekçisine kadar herkesin bir yasa gibi belirlenen konumuna göre hareket etmesi gerekir. Nasıl ki gökyüzünde yıldız hareketleri değişmez bir düzene sahipse, yeryüzündeki de öyle olmak zorundadır. Başka türlü düşünülemez bile. Bu düzen anlayışında tüm duygular tanrı nasıl istiyorsa öyle bir anlama sahiptir. Kişiye göre istediği gibi duygu olamaz. Yine tanrıların düşünce dünyasından farklı bir düşünce de olamaz. Nasıl buyrulmuşsa öyle olan, öncesi ve sonu olmayan bir düzen söz konusudur. Köle emeğine dayalı egemen sömürücü sınıfın bu ilk ideolojik eseri gerçekten muhteşem gözüküyor. Tanrı-krallar öldüğünde, kendileri ölümsüz tanrılarla eş tutulduğundan, bütün maiyetiyle öte dünyada da yaşamaları için birlikte mezara gömülmüşlerdir. Bir kral mezarında çoğu hizmetçi kadın ve eş olmak üzere yedi yüz ceset sayılmıştır. Bunlar kralla birlikte canlı mezara giren ve aniden üzerleri toprakla doldurulan kölelerdir. Bu eylemi görev bilmektedirler. Acılarını ve korkularını dile getirmeleri bile düşünülemez. Benzer uygulamalara Mısır firavun mezarlarında da bolca rastlanmıştır.

Sümerlerin çeşitli derecelerde insanı kurban etme ibadetleri ve inanışları köleliğin ideolojik gücüyle yakından bağlantılıdır. Egemen sömürücü

sınıflaşmanın tüm uygarlık tarihi boyunca uyanan insan akli ve iradesi karşısında sürekli gerekli olan yenilenmeyi, revizyonu yaparak sürdürdüğü şey bu ideolojik egemenliktir. Zincir bir an bile koparılmamış, sürekli yenilenecek güçlendirilmiştir. Sümer devlet aygıtı bunun en saf ve inanılan aracı iken, daha sonraki egemenlerin kendileri inanmadıkları halde alt tabakalar için inandırıcı kılınan sayısız ideolojik egemenlik biçimleriyle düzeni sürekli etkinleştirmeleri söz konusudur. İnsanlık günümüze kadar düşünce ve irade beyan etme özgürlüğü için çok büyük çabalar harcamışsa da, köleliğin bu biçiminin egemenliği kırılmaktan çok uzaktır. Tersine, daha inandırıcı kılan ve pekiştiren eğitsel kurumlarla genelleştirme, kalıcı kılma çabalarıyla etkinleştirilmiştir. Modern teknolojiyle genlere kadar hükmetme gücünü yakalaması söz konusudur. Sümer somutunda daha çok kolektif tapınak köleliği biçiminde gelişim gösteriyor. Roma ve Atina'da ise, daha çok özel kölelik egemendir.

.....

İdeolojik yaratım ve kurumlaşmalar insanoğlunun zihniyet yapısının değişiminde ve gelişiminde en önemli yere sahiptir. Sümerlerin mitolojik yaratımları ve ibadet biçimleri, toplumun alt ve üstyapı kurumlarının işleyişinde benzin ve yağlama rolünü oynamaktadırlar. Sümer yönetici eliti, özellikle rahipler sınıfı, döneminin çarklarını döndürecek ideolojik tasarıları ve topluma benimsetme biçimlerini yaratmadan, oluşturulan sınıflı toplumu ve devleti yönetip sürekliliğini sağlayamayacağını tam bilincindedir. Neolitik toplumun, basit tarım ve hayvancılığa dayalı köy toplumunun soy örgütlenmesi ve yönetimi de basit olup, karmaşık düşünce ve yönetim kurum ve kurallarına pek ihtiyaç göstermez. Zengin bir mitoloji kaynağına gereksinim fazla gelişmemiştir. Ana ve ata kültürüne dayalı, daha çok totemle ve sınırlı olarak göksel varlıklarla kavramlaştırılmaya çalışılan bu çağın Sümer toplumu için aşılabilecek yetkinleştirilme gereği kendini duyurdukça, rahiplik kurumu önemli gelişme gösterir ve temel kurum düzeyine yükselir.

Sümer ideolojik tasarımları bugün bile hayranlık ve şaşkınlık uyandırmaktadır. Tanrıbilimi (teoloji) ve edebiyatın temelini oluşturan mitolojik yapılarının uygarlık tarihinin ideolojik yapısını en çok etkileyen tasarımlar olduğu, araştırmalar geliştikçe daha iyi anlaşılmakta ve teslim edilmektedir. Tüm dogmaların temelinde de Sümer düşünce yapısı önemli bir yer işgal etmektedir. Bu anlamda Sümeroloji, önemi artan bir tarih dalı durumundadır. Düşünce biçiminin dogmatik yapısı, diyalektik dönüşüme oldukça açık ve zengin bir yaratım kaynağıdır.

.....

İlk insan, cennet ve cehennem, cennetten kovulma, tufan gibi temel mitolojik kavramlar Sümer düşüncesinde önemli yer tutar. Doğada ve toplumda ortaya çıkan zorlukları ve çelişkili durumları şiir diliyle destan havasında söylemek Sümer geleneğidir. Kendilerine göre kavramlaştırıp bir teori haline getirdikleri tüm doğal ve toplumsal olgular tam bir sistem halinde ifade edilir. Teolojilerini her olay ve ilişkiye uygulayıp birer sonuç çıkarırlar. Bu yaklaşım bir düşünce patlamasına yol açar. Kurulan sistemin yaklaşım ve yargılamasından hiçbir şey kurtulamaz. Hiçbir şey başıboş değildir. Her şey birbirine bağlıdır. Sanki diyalektiğin birinci ilkesinin ilkel biçimiyle karşı karşıya bulunmaktayız. İlk ütopya ve destanlar Sümer kaynaklıdır. Cennet ütopyası, Adem ile Havva'nın yaşamı ve cennetten kovulması, ilk Habil-Kabil kardeş kavgası ve Gılgamış'ın yarı tanrı-yarı insan kişilikli destanı yazılı olarak günümüze kadar ulaşmışlardır. Bu ütopya ve destanlarda dile gelen şey, özünde neolitik toplumun eşitlik günlerine özlemle toplumsal çelişkilerden doğan zorlukların yol açtığı mücadelelerin kendisidir. Anlatım, düşünce böyledir. Bilimsel izah için zaman henüz çok erkendir. İnsan usu bilimsel çağdan çok uzaktır. Unutmamak gerekir ki, Greko-Romen uygarlığında bile bilimsellik çok sınırlı olduğu gibi, felsefe tümüyle mitoloji ve teolojiden kurtulmuş olmaktan uzaktır. (AIHM sayfa 21-22-23-24)

.....

***" Sümer tapınağında olup biteni anlamadan
günümüzü anlamak mümkün değildir. "***

Uygarlığa geçişi değerlendirirken, en çok iki konuda değerlendirme ve çözümlene yapmaya çalıştık. Bunlardan **ilki**, birikmiş **üretim araçları**, özellikle verimli toprakların sulamaya açılması, tunçtan tekniğin kişi başına yol açtığı verim karşısında zanaatın gelişmesi ve zincirleme bir nüfus büyümesiyle **şehir** tipi yerleşme biçiminin ortaya çıkmasıydı. Fiziki anlamı dışında, bu tüm toplum yapısında bir devrim anlamına gelmektedir. Küçük birimlerden oluşan kabile ve soy yönetimi, şehir için geçerliliğini uzun süre ayakta tutamazdı. Üretim tarzı buna elverişli değildi. **İş sürecinin farklılaşması soy örgütlenmesinin dağılmasını beraberinde getirdi.** Tarım ve çobanlığa denk gelen kabile tipi örgütlenme, zanaat ve tarımın işbölümü karşısında aşılacak durumundaydı. Şehir devriminin maddi gerçekliği özünde budur.

İkinci önemli husus, bu maddi üretim biçimindeki değişikliğe **zihnen** hazırlık sorunudur. Kırsal alanın serbestliğe oldukça elveren üretim tarzı, şehir koşullarında sürdürülemezdi. Aynı zamanda bir üretim merkezi rolüne sahip

olması nedeniyle, tapınak, çalışanlar üzerinde yönetim gücünü de oluşturmak zorundadır; bir nevi emekçisini yaratmak, onun tüm zamanını planlamak, yapacağı iş için eğitmek durumundadır. Bu konum tam bir zihniyet devrimini gerektirmektedir. Kabile tarzı yaşamdan koparılan kişi şehir ortamında tam bir boşluğa düştüğü gibi, fiziki varlığını sürdürmesi için ikna edilmesi gerekir. Yalnız başına çıplak zor, bir hayvanı bile uzun süre ağılda tutamaz. Kabile özgürlüğünü tüm benliğinde yaşayan birinin şehir ortamında yaşamaya ikna edilmesi ve neredeyse fiziki zorunluluklar dışında tüm zamanını üretime koşturması için çok çarpıcı bir ikna olayına, ideolojik değişime ve zihniyet devrimine ihtiyaç vardır. Tapınak rahibinin neden hem üretim yönetimini, hem de yeni ideolojiyi iç içe birlikte yaratmak ve yürütmek zorunda olduğunu somut çalışma ve yaşama koşulları belirlemektedir. Sümer ve Mısır ilk uygarlıklarının biçimlenmesi bu gerçeklikle yakından bağlantılıdır. Bu gerçeklik bize rahibin varlığını şart kıldığı gibi, ideoloji üretmek ve eğitmek konusunda büyük çaba harcamak zorunda olduğunu, siyasal olgu kurumlaşmadan ve krallık ortaya çıkmadan önce onun varlığına öncelik tanıdığını iyice açıklamaktadır. Öyle bir inanç sistemi oluşturulmalı ki, sonsuz inandırсын, itiraz payı bırakmasın. Yeni üretim sistemi böyle güçlü bir inanç sistemi olmadan yürütülemez; sadece zor ancak ölümü getirir. **Sümer mitolojisi ve dininin büyüklüğü, ilk defa ‘köleleştirilen’ insanı ikna etme gücünde yatar.** Rahiplerin yarattığı ideolojik veya diğer deyişle mitolojik ve dini sistem o kadar güçlüdür ki, tüm uygarlık çağlarını günümüze kadar taşırmayı mümkün kılmakta en büyük payın sahibidir. Sümer teolojisi (tanrılar bilimi) olmadan, ne tek tanrılı dinler, ne Hint, ne Grek-Roma mitoloji ve dinleri mevcut biçimde ortaya çıkabilirlerdi. Çünkü tarih bu alanda da Sümer’le başlar ve sonrasını koşullandırır.

Sümer tapınağında olup biteni anlamadan günümüzü anlamak mümkün değildir. Camiyi, kiliseyi, havrayı, tüm sanat merkezlerini, hatta üniversiteyi tanımak da mümkün değildir. Ziggurat bize çok eskiden, günümüz ölçülerine göre komik bir düzen gibi gelebilir. Ama hiç unutmamak gerekir ki, o binlerce uygarlık kurumunun döl yatağıdır; zihniyetin gen yapıcı merkezidir; ‘Allah’ın kulu’nun yaratıldığı ilk ibadet yeridir; ilk konservatuar ve konser merkezidir, ilk üniversitedir, ilk tanrı ve tanrıça evidir, ilk özel ve genelevdir. Kısaca uygarlığın gözde temel kurumlarının yapım, yaratım, kimlik ve ad verme merkezidir. Mısır’dakiler dahil, daha sonraki tüm tapınaklar, okullar ve salonlar bu modelin geliştirilmiş biçimleridir. Bu gerekçelerle Sümer tapınağında olup bitenler, gerçekleştirilenler, tarih ve toplumbilimi eğitiminde derinliğine ele alınmadıkça, gerçek bir tarih ve toplum bilincine ulaşamaz.

(AİHM sayfa 49-50)

.....

Sümer rahibinin devlet benzeri kurumlaşmaya giderken, yaptıkları devleti anlamak açısından bizlere belki de en gerçekçi bilgileri vermektedir. Önce ziggurat adlı tapınağını kurmakta, onu göğe doğru yükseltmekte, üst katı tanrıya alt katı kullarına adamaktadır. Ara bölmeleri orta sınıf temsilcilerine açmaktadır. Tapınağın etrafındaki evler, araziler bir eki durumundadır. Üretim teknolojilerini tapınağın bir bölümünde depolar. Verimli üretimin hesaplarını özenle yapar. Açık ki, bu kuruluş yeni bir toplumdur. Hem de daha önceki hiyerarşik ve doğal toplumun unsurlarının bir özeti gibidir. Hem bu toplumların hem de yeni toplumun kuruluşunda yararlı olabilecek parçalarını alır; yararlı olmayan, engel teşkil eden parçalarını ise dışlar. Tam kutsal bir toplum mühendisi gibi çalışıyor. Aracı kurduktan sonra başlangıçta herkes memnundur. Bayram hali söz konusudur. Büyük çark kurulmuştur; Dicle-Fırat sularıyla adeta döndürülerek tarihte ilk defa en bol ürünü yaratmaktadır. İnsanlık için bundan daha büyük bayram mı olur? En büyük tanrısallık bu düzenleme değil de nedir?

Bu üst toplumun mekânı kent olmaktadır. Medeni, sivil, uygar toplum da denilen bu mekân insanlığın zihniyetinde olduğu kadar maddi üretim yapısında da büyük devrimci değişiklikler getirmektedir. Daha doğrusu, doğal topluma göre büyük bir karşıdevrimin temelini teşkil etmektedir. Kent-devlet zihniyeti henüz çözümlenmiş olmaktan uzaktır. Akıl düzenini, yazıyı, birçok zanaatı, sanatı geliştirmiştir. Ancak ne pahasına? Kent devrimi mi, karşıdevrim mi yargısı, üzerinde kapsamlı düşünmeyi gerektirecek kadar önemini halen korumaktadır. Unutmamak gerekir ki, başta büyük tek tanrılı dinler olmak üzere birçok tarihi çıkış, bu yapılanmaya karşı geliştirilmiştir. İnsan soyunu içine soktuğu cendere cennetten çok cehenneme benzetmektedir. Daha doğrusu çok azına cennet, ezici çoğunluğa cehennem yaşamı getirdiği, günümüze kadar ki örnekleri açıklayıcı niteliktedir. Kent-devlet toplumu her bakımdan hâkimiyet, mülkiyet, baskı davet eden bir içeriğe sahiptir. Doğal toplum insanını bu düzene alıştırmak kolay olmamıştır. Bir yandan tüm kent insanlarının zihnine **korkutucu tanrılarla hükmetmek**, diğer yandan **kadını baştan çıkarıcı bir araç halinde sunmak -ilk fahişelik-** bu sistemin olmazsa olmazlarıdır. Kulluğu benimsetmek günlük denetim kadar ancak bu köklü kurumlarla mümkün olmaktadır. İki kurum da köklü afyonlama özelliklerini taşırlar.

Sümer örneği yakından incelendiğinde, devlet toplumunda daha başlangıçtan itibaren iki işlevin iç içe geçtiği görülmektedir: **Birincisi** baskı, otorite aracı olarak devlet; **ikincisi**, tüm siteyi besleyen kamusal üretim düzeni

olarak devlet. Bu çifte niteliği devletin temel çelişkisi olarak insanları hep meşgul edecektir. Ne onunla olunur, ne olunmaz. Baskı, tahakküm aracı olarak tahammülü en güç kurumdur. Fakat kamusal güvenlik ve üretim aracı olarak vazgeçilmez bir araçtır. Burada temel sorun daha başlangıcından beri kamusal-toplumun ortak yararı- güvenlik ve üretimin baskı ve otoriteyi gerektirip gerektirmediğidir. Devlet olmadan toplumun ortak güvenlik ve üretimi mümkün değil mi? Mümkünse, o zaman zor aygıtı olarak devlete gerek yoktur. Sorunun can alıcı noktası burasıdır. Devlet adeta iyi bir yiyeceğin içine bir miktar uyuşturucu koyarak büyük çıkar aracına dönüştürülmüş bir kurum haline getirilmiştir. Rahip devlet düzeninin inceliği, bu ayrımı örtbas ederek sömürücü parazit bir kesimin ortaya çıkmasına yol açmasındadır. **Bakunin** gibi devleti mutlak bir 'kötülük' olarak gören bir anarşist teorisyen bile, buna zorunlu, gerekli kötülük diyebilmiştir. Marksizm de gerekli bir aşama olarak değerlendirmiştir. Oysa daha sonraki çözümlemede detaylı göstereceğim gibi, baskı, zor aracı olarak devlet ne zorunlu bir ilerleme aracı, ne de zorunlu bir kötülüktür. **Baştan beri bela, gereksiz, hiç zorunlu olmayan, giderek tam bir soyguncu çeteye dönüşen bir araçtır.** Bu yönüyle devletin doğduğu ilk günden itibaren kesilip atılması, teşhir ve tecrit edilmesi gereken **toplumsal bir ur** olarak değerlendirilmesi en doğru tanımdır. Toplumun ortak güvenlik ve üretim aracı olarak değerlendirilmesi, klasik anlamda devlet denilmeyecek bir toplumsal araç olarak tanımlanması daha doğru bir yaklaşımdır. İlerideki bölümde daha kapsamlı tanımlayıp açımlayacağımız gibi, bu tarz toplumsal oluşuma '**demokrasi**' demek daha uygun ve gerçekçi olacaktır.

Demokrasinin prototipini doğal toplumdaki yararlı hiyerarşide görmek mümkündür. Birikime ve mülkiyete dayanmayan topluluğun ortak güvenliğini, yönetimini sağlayan gerek ana-kadın gerek yaşlı-tecrübeli erkek son derece gerekli ve yararlı temel öğelerdir. Topluluğun bu öğelere gönüllü saygınlığı yüksektir. Fakat bu durum istismar edilip gönüllü bağımlılık otoriteye, yararlılık çıkara dönüşünce, toplum üzerinde her zaman gereksiz zor aygıtı ortaya çıkmaktadır. Zor aygıtının kendini ortak güvenlik ve kolektif üretim yöntemleriyle gizlemesi, tüm sömürücü ve baskıcı sistemlerin özünü teşkil etmektedir. **İcat edilen en uğursuz oluşum budur.** Bu öylesine bir icattır ki, daha sonra geliştirilecek tüm kölelik biçimleri, korkutucu mitolojik ve dinsel formları, sistemli imhaları ve talanları, yakıp yok etmeleri beraberinde getirecektir.

Marksizm bu sürecin doğuşunu izah ederken, eski geri toplumun bağrından ileri bir toplumun doğuşu biçiminde 'zor'a ebelik rolü vermektedir. Hepimizin paylaştığı bu yaklaşım tüm devlet-devrim, demokrasi anlayışımızı ve örgüt-eylem uygulamalarımızı kökünden sakatlamaktadır. Bir özeleştirir

cümlesi olarak bu yaklaşımı aşmak, sanırım şimdiye kadar bu kapsamda hiçbir özgürlük ve eşitlik akımına nasip olmamıştır. Halklar, ezilenler adına kurgulanan her ekol, tarikat, kurulan devletler, siyasal hareketler bu sakat anlayış nedeniyle tam tersi sonuçlara yol açmaktan kurtulamamışlardır.

Devlet olgusunun şekillendirdiği zihniyet ve sosyal kurumlaşmaları derinden incelemek büyük önem taşımaktadır. Zihniyetin doğaya yabancılaşması, akla hayale sığmayan sınıflandırmalar, özel birçok örgütler, askeri kurumlaşma hep bu zor aygıtının icatlarıdır. Çalışmayı tamamen hor gören, ganimet ve talanı yücelten bir kültürden tutalım, sürekli istediklerini yapmayı emreden bir tanrı anlayışından, sahte cennet ve cehennem ütopyalarına kadar uzanan bir parazitler dünyası, en yüce sultan, kayser, şah, raca, imparatorlar olarak tanrı katına yüceltilmişlerdir. Bin yıllardır oluk oluk akıttıkları kan hep bu özü olmayan yücelikler adına olmuştur.

En saf haliyle köleci devletleri ilk Sümer ve Mısır toplumunda görmekteyiz. Sümer ve Mısır köleci devlet formu toplumsal gelişmenin zihniyet, sosyal ve ekonomik kurumlaşma tarzlarına köklü değişiklikleri yerleştirmiştir. **Doğal toplumun zihniyet dünyası canlı bir doğa anlayışına dayanır.** Her doğa olgusunun bir ruhu var sayılır. Ruhlar canlılığı sağlayan özellik olarak düşünülür. Totemik din anlayışlarında kendilerinden farklı, hükmeden dışardan bir tanrı anlayışı henüz gelişmemiştir. Doğanın ruhlarıyla, yani kuvvetleriyle anlaşmaya büyük özen gösterilir. Ters düşmek ölümle eşitir. Doğaya temel bakış açısı bu olunca, olağanüstü uyum gereği ortaya çıkar. Ekolojinin en temel ilkesine göre yaşamla karşı karşıyayız. Toplumsal yaşamın doğa güçlerine ters düşmesi en çok sakınılan konudur. Din ve ahlaklarını geliştirirken gözetilecek temel ilke çevreyle, doğa güçleriyle bu uyum ilkesidir. Yaşamın bu ilkesi o kadar derinliğine zihinlere yerleşmiştir ki, bir din ve ahlak geleneği olarak başköşeye oturtulur. Aslında bu doğal yaşamın genel bir akış ilkesinin insan toplumuna yerleşimidir. Çevresini esas almayan hiçbir oluş yoktur. Kısa süreli sapmalar da akışla birlikte yeni iç ve dış koşullar altında süreçle bütünleşir; aksi halde tümüyle sistem dışı kalarak varoluşlarını yitirirler. Ekoloji ilkesinin insan toplumundaki önemi doğanın bu temel öznelliğinden ileri gelir.

Köleci devletçi toplumun oluşumu bu hayati ilkeden ciddi bir sapmaya yol açar. Çevre, ekolojik sorunun oluşumunun bu yönlü oluşan toplumla, uygarlık başlangıcıyla sıkı bir bağı vardır. **Sınıflı toplum uygarlığı doğayla çelişen toplumdur.** Bu olgusal sorunun temel nedeni, yeni toplumun köklü bir karşıdevrimle oluşan köleci zihniyet dünyası-paradigmasıyla ilgilidir. Doğal toplumda tüm topluluk üyeleri yaşam bütünlüğünde organik olarak yer alırlar. Herkes toplumun dürüst, içten bir parçasıdır. İnanç ve duyularları ortaktır. Yalan

ve aldatmaca kavramları hiç gelişmemiştir. Doğayla adeta aynı çocukça dili konuşur gibidirler. Doğaya hükmetmek, kötü kullanmak, yeni geliştirdikleri toplum yasaları olarak ahlak ve dinlerine karşı en büyük günah -tabu- ve kötülüktür. Yeni köleci devlet toplumunda tersyüz olan, bu temel dini ve ahlaki anlayıştır. Toplumsal meşruiyetin sağlanması zor kadar yalana da ihtiyaç göstermektedir. Yalnız zorla köleci sistemin yürütülmesi olanaksızdır. Toplum köklü inançlara bağlamadan sistemi sürdüremezsiniz.

İşte Sümer ve Mısır rahiplerinin tüm tarihi kaplayan ve halen etkisini sürdüren en temel ideolojik buluşları bu tarihsel evrede devreye girmektedir. Yarattıkları yeni kavramlarla kurguladıkları mitolojik düşünme tarzı sistem için en temel meşruiyet -kabul etme- dayanağı olur. Bu mitolojilerin -mitoloji, Yunanca söylence, efsane anlamındadır- en temel özelliği, doğal olayların üstüne çıkardıkları yeni tanrılar dünyasıdır. En, Enlil, Ra ilk tanrılar olarak yeni yükselen efendiler -Rablar- dünyasını mükemmel biçimde yüceltip gizlerler. Oluşan köleci sınıf hükümranlılığı tanrılaşmayla iç içedir. Yeni efendiler nasıl çalışmadan sadece hükümranlılıkla misli görülmemiş bir taht-saraylı yaşam sahibi iseler, kurgusal simgeleri olarak tanrıları da öylesine tüm doğa güçleri üzerine oturturlar. Toplumsal hâkimiyet doğasal hâkimiyete yansıtılmıştır. Doğal ruhçuluk dini üzerine emreden tanrılar dini egemen kılınmıştır. Doğal süreçleri ruhlarla izah etmek yerine tanrılarla izah etme süreci en köklü zihniyet değişimi oluyor.

Buna devrim değil, karşıdevrim dememin anlaşılır nedenleri var. Çünkü tarihte en tehlikeli, olumsuz bir süreci başlatma özelliğine sahiptir. Konuyu biraz derinliğine açmakta hayati yarar var. Canlı doğa anlayışı günümüz bilim çevrelerinde de en çok tartışılan bir konudur. Kuantum fiziğini tanımlarken kısaca değinmiştik. Gerçekten, doğal toplumdaki gibi olmasa da, her doğal olgunun bir özneliği -içinde hareket ettiği yasa, anlam düzeyi- olduğu kabul gören en devrimci görüşlerden biridir. Maddileşmiş özdeği yöneten özellik, sahip olduğu enerjidir. **Enerji, madde olmayan gerçekliktir; bir anlamda maddenin ruhudur.** Her geçen gün değişik enerji türleriyle doğaya açılım görülmemiş boyutlara tırmanmaktadır. Gelecek kuantum fiziğinin, 'nanoteknoloji'nin olacaktır denilirken bu gelişme kast edilmektedir. Sonuçta değişik de olsa, ilk toplum tarzı doğal akışla uyum içinde, doğru bir anlayışla, ekolojiyle yaşamı esas almaktadır. Günümüzde çevre sorununu en büyük tehlike olarak insanlığın karşısına çıkaran, bu temel ilkedden kopuş gerçeğidir. Kopuşun da temelinde sınıflı toplum uygarlığının zihniyet ve üretim tarzı yatmaktadır.

Konuyla bağlantılı ikinci önemli husus, **duygusal zekâyla analitik zekâ arasındaki kopuşun büyük ve tehlikeli bir sıçramayı gerçekleştirmesidir.**

Duygusal zekâ tüm canlılara mahsus olan zekâdır. Bir anlamda doğal süreçlere özgü olan öznellik, zihin durumudur. Duygusal zekâ evrim zincirinin insan türüne doğru gelişiminde analitik zekâyâ doğru bir eğilim belirir. Analitik zekâda daha hızlı seçim, dolayısıyla değişim yapma yeteneği yüksektir. Fakat sapmacı yönü de benzer bir oranı teşkil etmektedir. Duygusal zekâ basit olmasına rağmen, içgüdülere has bir kesinliğe sahiptir. Şartlı reflekslerin şartsız reflekslere dönüşümü anlamına gelir.

Köleci devlet toplumunda gelişen, bu iki zekâ arasındaki büyük kopuştur. Belki de üst boyutta ilk defa doğal topluma egemen olan duygusal zekâdan koparak sadece baskı ve sömürü sanatında yoğunlaşan bir sınıf zekâsı, aklıyla karşı karşıya gelmekteyiz. Bu çok tehlikeli sonuçlar doğuracak bir gelişmedir. Neolitik toplumda sağlanan artı-ürüne dayanarak gelişen köleci üretimin daha bol artı-ürünü bu sınıfsal oluşumun maddi temelidir. Sadece üretimi yöneterek büyük oranda ürünlere el koymaktadır. O zaman geriye bu tarz üretimi savunmak için yeni zihniyet durumunu yaratmaya sıra geliyor. Yeni hükmeden tanrılı mitolojiler bu zihniyet arayışının sonucudur. Köklü bir analitik zekâ süreci söz konusudur. Kulları yönetecek kuralları bulmak, ölümsüz tanrı buyrukları gibi göstermek bu zekâ tarzının üzerinde en çok çalıştığı konudur. Sümer ve Mısır rahiplerinin büyüklüğü bu konunun insanlık tarihindeki büyük öneminden ileri gelmektedir. Doğal toplumdan ve yaşamdan kopan zekâları muazzam bir mitolojik kurgusal sistem yaratmıştır. Kulları bunlara inandırmak için daha da büyüleyici okul sistemleri, tapınaklar, heykeller yaratmışlardır. Doğal toplumun tehlikeli olmayan ruhçu dinleri yerine, hükmeden tanrı ağırlıklı dinleri geçirerek boyun eğmelerini sürekli geliştirmişlerdir. Korku duygusunu saptırarak bu yeni tanrılardan neden korkmaları gerektiğini, dediklerine tam uyarlarsa mükâfatlarını nasıl göreceklarını özenle anlatmışlardır. İlk defa cennet ve cehennem içerikli ütopyalar icat etmişlerdir. Aslında yeni efendiler sınıfına tam uyum için ideolojik sistem geliştirilmektedir. Düşünce tarzının mitolojik olması dönemin ruhuna uygundur. Canlılık (animizm) dini aslında özgürlükçü ve eşitlikçidir. Mitolojik ağırlıklı yeni din ise bir sınıf dini, eşitsizlik ve kölelik dinidir. Mutlak boyun eğmeyi, tanrılarını -efendileri- esas almayı emretmektedir.

Sümer zihniyet yapısının kapsamlı çözümü konumuz olmadığından, öz itibarıyla tarihin, dolayısıyla uygarlığın sadece baskıyla değil, analitik zekâyâ başlatılmasının en temel kaynağı olduğu tartışmasızdır. Daha sonraki metafizik düşüncenin kökenini bu zekâda aramalıyız. Üstte bir avuç efendi cennet gibi bir saray yaşamında sadece günlerini yaşamıyorlar. İnsanlığı sürekli oyalayacak efsaneler, ütopyalar dünyasının da temellerini atmaktadırlar.

Gerçekleşen "**büyük toplum yalanı**"nın tüm insanlık zihninde kök salarak güçlü kurumlara kavuşturulmasıdır: Her tür mitoloji, destan, tapınak ve okullarıyla.

Tarihin en köklü zihniyet dönüşümü olarak Sümer toplumunda gerçekleşen karşıdevrim, başta Ortadoğu toplumunu olmak üzere insanlığın paradigmasını -doğaya evrene temel bakış- kökünden değiştirmiştir. Doğal toplum, canlı doğa-evren anlayışı renkli ve üretkendir. Doğayı bir öcü, zalim olarak görmez. Bir ana gibi görür. Sümer dilinde özgürlük sözcüğü olan 'Amargi', aynı zamanda anaya dönüş anlamına gelmektedir. Bu sözcük bile gerçekleşen karşıdevrimci zihniyetin niteliğini çok iyi açığa vurmaktadır. Yeni mitolojik bakış açısında ise doğa-evren hükmeden, cezalandıran tanrılarla doludur. Doğanın dışına yükseltelen ve gittikçe kendini gizleyen -aslında baskıcı ve sömürücü despotlar- tanrılar adeta doğayı kurutmuş gibidir. Ölü bir doğa, madde anlayışı geliştirilmektedir. Tanrılarının dışkısından yaratılan kullar gibi tüm canlı varlıklar da giderek aşağılatılmaktadır. Bu paradigma, giderek derinleşerek, bugünkü Ortadoğu toplumunun zihnini adeta felç ederek bir türlü kendine gelememesinin de en temel nedeni olarak görülmelidir. Avrupa toplumu ancak Hıristiyanlığı reforma tabi tutarak Kopernik devrimiyle bu paradigmayı yıkmıştır. Giordano Bruno gibi bir Rönesans dehası canlı doğa anlayışının güçlü savunuculuğundan ötürü canlı canlı yakılmıştır. Çin, Japonya gibi ülkelerin toplumunda bu paradigma yansımadağı için olumlu gelişmelere daha hızlı adapte olmaktadır. Bunda canlı evren anlayışları temel rol oynamaktadır. Grek-Roma uygarlığının gelişmesinde felsefi düşünce tarzının Sümer-Mısır kökenli mitolojileri aşmaları, onun yerine metafizik, diyalektik kurgulamaları esas almaları benzer bir rol oynamıştır.

Devlet kavram ve çerçeve olarak rahip tapınaklarının döl yatağında oluşurken, esas kurumlaştırıcı ve iktidar gücü haline getiren, hiyerarşik toplumun yaşlılar meclisiyle askeri şefin maiyetidir. Devlet iktidarı bu üçlü arasında yoğun ve uzun süreli ilişki ve çelişkilerle belirlenir. Başlangıçta rahip-kral egemenken giderek yerini önce yaşlılar meclisine -ilkel demokrasi-bırakacak, daha sonra gücün nihai belirleyici olduğu askeri şefin hâkimiyeti geliştirecektir. Gılgameş Destanında bu süreç şiirsel mitolojik bir dille yansıtılmaktadır. Gılgameş'in kendisi askeri şefi, kahramanı temsil etmektedir. Eskinin güçlü rahip ve rahibeleri iyice silik kalmışlardır. Enkidu barbarlardan derlenen etnisite dışı asker devşirmenin bilinen ilk örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Akralılık dışı bir örgütlenme gelişmektedir.

Gücün büyüleyici etkisi hem ilk defa boyun eğdirmeciliğe, hem artı-ürünün sahibi olarak kendini tanrı-krallar olarak yansıtılmalarına yol açıyor. İnsan egosunun kendini en büyük ilan etme çağı başlatılıyor. Artık doğa ve

toplum tanrı-kralın bir eseri olarak yansıtılır. Tüm mitolojiler bu anlatıma öncelik vermektedir. ‘Her şeyin sahibi tanrı’ anlayışı, kökenini bu Sümer ve Mısır mitolojilerinden almaktadır. Kutsal kitaplara bu kaynaklardan yansıtılacaktır. Böylece devlet iktidarı sonsuz kılınacaktır. Halen bir slogan olarak kullanılan ‘Ebed-müddet devlet’ anlayışı da buradan gelmektedir. Eğer devlet gelişmeseydi, özellikle mitolojiyle donanmasaydı, basit bir eşkıya kurumu, örgütü olmaktan öteye gitmezdi. Devlet iktidarının dönem için çok kârlı olması, onu olağanüstü bir tanrısal kurum olarak yansıtmaya ve tüm zihinlere egemen kılmaya götürmüştür. Bu anlamda en ince bir gasp örgütlenmesi olarak anlaşılabilir. İdeolojinin gücü bu noktada karşımıza çıkıyor. Büyük gasp örgütünün tanrısal bir emrin kutsal bir kurumu olarak tanınmasını sağlıyor. Bir yerde devlet iktidarı ne kadar yüceltilerek allanıp pullanıyorsa, orada büyük bir soygunun, çıkarın gizlendiğini anlamak durumundayız. Tanrı-krallar kendini yansıtırken, bu gerçeğin farkında olarak kurumlaşırlar. Görkemli saraylar, en güçlülerden oluşan askeri maiyetler, iyi bir istihbarat, etkileyici bir harem, nam salan bir hanedan, hangi tanrı kökeninden geldiğine dair şecere, soy kütüğü, dalkavuk vezirler ve tapan kullar bu kurumlaşmanın vazgeçilmez öğeleridir. Piramit mezarlar daha kalıcı bir dünya sarayıdır aslında. Elbise, asa, mühür üzerlerinde eksik olmayan aksesuarlardır. Artık tüm toplum üyelerine, kullarına düşen, bu yüce tanrısal kuruluşa sürekli tapınmak, şükretmektir. Kutsal kitaplardaki tanrı sıfatlarına ilişkin çok sayı da kavramlar ilk Sümer, Mısır tanrı-krallarının sıfatlarının hem tekrarı hem kısmen değiştirilmiş versiyonlarıdır.

.....

Sümer toplumunda gelişen ilklerden diğer önemli bir gelişme, **cinsiyet farkının** ulaştığı seviyedir. Sümer’in doğduğu ve yanı başındaki neolitik çağın hakim üretim gücü kadındır. Tarım ve evcilleştirme ağırlıklı olarak kadın icadıdır. Yine yerleşik yaşam düzeni, yani köy devrimi, kadın doğasına daha iyi cevap vermesi nedeniyle kadının damgasını taşır. Sümer toplumundaki sınıfsal farklılıkla at başı gelişen cinsler arası farklılık, ideolojik ifadesini mitolojide yoğunca yaşamaktadır. Statü farklılaşmasının buradaki yansıması çarpıcı olmaktadır. Tanrıçaların konumu başlangıçta ağırlıktayken giderek zayıflar; Babil döneminde başlangıçta **Tiamat** şahsında ölümcül darbeyi yer. Küçük oğul **Marduk**, hızla tek tanrılığa koşan egemen erkek kültürü temsil etmektedir. Daha sonra bu kültürü esas alacak olan Hz. İbrahim tek tanrıcılığın en önemli peygamber atası rolünü oynayacaktır. Kadın önceleri tapınıklarda erkek rahipler kadar etkiliyken, evde ikinci plana düşer. İlk genelev de **Musakattim** adı altında bir Sümer icadıdır. Kadının statüsü uygarlığın ikinci

dalgasındaki kadar düşmüş değildir. Uzlaşmaya yakın bir statü tüm Sümer mitolojilerinde kendini yansıtmaktadır.

Kaynağını köklü bir biçimde Sümer toplumundan alan kadın köleliği el atılmamış bir konudur. Hiyerarşik toplumda başlayan bağlanma, rahip tapınağından geçirilip erkeğin kulübesi içine tıklararak, en ağır statüye sokularak tamamlanır. O dönemden beri geliştirilen hep bu statü olmuştur. Bütün duygu ve davranışlarıyla -düşünce gücü asgariye indirilerek- erkeğine nasıl hizmet edeceği edebiyatın, eğitimin, ahlakın temel konusudur. Erkek köle daha çok artı-ürün sağlayarak, kaba gücü kullanılarak statü kazanmıştır. Ekonomik içerikli bir kölelik ağır basar. Kadın ise tüm beden, ruh ve düşüncesiyle köleleştirilir. **Erkek köleyi serbest bıraksanız özgür bir insan olabilir. Ama bir kadını serbest bıraksanız, daha beter bir köleliğe konu olur.** Bu gerçeklik bile derinliğine işlenmiş köleliği yansıtmaktadır. Dikkatli bir gözlemci kadına baktığında, her şeyiyle nasıl amansızca erkeğin her istediğine göre şekillendirildiğini fark etmekte güçlük çekmez. Ses düzeninden yürüyüşüne, bakışından oturuşuna kadar 'ben bitirildim' der gibidir. Kadın kölelik çözümlerinin geliştirilmeyişinin en önemli nedeni, erkeğin bu konudaki obur iştahı, diktatörce tatmin ruhudur. Toplumdaki tanrı-kralın evdeki prototipi kadının efendisi olarak erkektir. O bir koca değil sadece, 'tanrı-koca'dır. Bu nitelik özünde hiçbir şey kaybetmeden günümüze kadar etkisini sürdürmüştür.

Doğal toplum ekolojik toplumun kendiliğinden bir hali olarak tanımlanmaya çalışılmıştı. Ekolojik toplumun devlet toplumunun derinlik ve genişlik olarak gelişmesiyle adım adım geriletilmesi, günümüze kadar en temel toplumsal çelişkilerden biridir. Toplumun iç çelişkisi ne kadar gelişmişse, dış ortamla çelişkisi de o denli artmaktadır. **İnsana tahakküm doğaya tahakkümü getirmektedir.** İnsana acımayan bir sistemin doğaya her kötülüğü yapmaktan çekinmeyeceği açıktır. Zaten hâkimiyet, fetih en gözde olgular olarak egemen sınıf ahlakında yer bulmaktadır. Doğaya hükmetmek insana hükmetmek kadar bir hak, soylu bir davranış olarak görülmektedir. Doğal toplumun doğa canlılığı, kutsaması yok sayılmıştır. Bir düşman gibi fetih konusudur. Devletçi toplumun zihniyet ve davranışlarına bu kavramlar egemen olunca, artık günümüzde dev boyutlara ulaşan çevre felaketlerine ardına kadar yol açılmış demektir.

*"Şehir devrimini köleciliğin eseri olarak göremeyiz
kölecilik ve devlet olmadan da şehir gelişebilir "*

Sınıflı uygarlığın temel toplum sistemi olarak kölecilik döneminde insanlık şüphesiz gelişmesine devam etmiştir. Her şeyi belirleyen köleci sistem değildir. Şehir devrimini köleciliğin eseri olarak göremeyiz. Kölecilik ve devlet olmadan da şehir gelişebilir. Devletleşmemiş şehir varlığına bolca rastlanmaktadır. Şehirleşmeye bağlı olarak gelişen yazı, matematik, çeşitli bilim ve zanaatları, mimarlık ve sanat dallarını köleci sistemin gereği saymak vahim bir hatadır. Marksizm de dahil olmak üzere, çok sayıda görüş ekolünün köleciliği bu anlamda ilerleme kaldıraçları olarak değerlendirmeleri köklü bir yanlışlığı teşkil etmektedir; daha doğrusu, bilim ve sanatın iktidardan kopmadığını kanıtlamaktadır. Devlet iktidarının en çok kontrolüne aldığı değerlerin başında bilim ve sanat gelmektedir. Hem daha özgür gelişmelerini engellemek, hem de çıkarları doğrultusunda kullanmak için buna şiddetle ihtiyaçları vardır. Tarih bilim ve sanatın gelişiminin köleci sistemin sonucu olması şurada kalsın, ciddi bir engellemeyi oluşturduğunu göstermektedir. Köleci devletin olmadığı M.Ö 6.000-4.000 yıllarında yapılan keşif ve buluşlar, ancak M.S 1.600-1.900'lerle kıyaslanabilir. Aradaki 5.000 yılda gerçekleşenler çok sınırlıdır. Bilindiği gibi 1.600-1.900'lerde bilimler ağırlıklı olarak bireylerin eseridir. Devletin yaptığı, her zaman olduğu gibi tekeline geçirmek biçimindedir.

Analitik düşünce şehir oluşumuyla oldukça bağlantılıysa da, bu düşünce biçimini sınıf çıkarları temelinde çarpıtan yine köleci devlet toplumdur. Yoksa analitik düşünceyi geliştiren kölecilik değildir. Köleci sistemin yaptığı, bu düşünce tarzıyla kocaman bir yalan dünyası imal ederek insan zihnine bir kâbus gibi çökmesidir. İnsanlığın ortak bir kültürü olan bilim ve sanatların gelişimini köleciliğe ve diğer sınıflı toplum formlarına bağlamak, olsa olsa iktidar-bilme olgusuna bağlanabilir; bilim ve sanat üstündeki devlet egemenliğiyle izah edilebilir. Özgürlük ve eşitlik ideolojisi ve hareketleri adına bu tür değerlendirmelerin yapılması bilinçli değilse, iktidar bloğuna farkında olmadan bağlılığın bir sonucudur. Marksizm-Leninizm de olsa, bu yargı değişmez. Marksizm-Leninizm'in kendini hâkim iktidar-bilme bloğundan tam kurtaramadığını, bunun da reel sosyalizmin çöküşünün temel nedeni olduğunu ilerideki kısımlarda kapsamlı koymaya çalışacağım.

Devletin köleci toplum formunun genelde M.Ö 250-500'lerde krize girdiğini ve üst form olarak feodal toplumun hâkimiyetiyle sonuçlandığını görmektediriz. Bunda dıştan doğal toplum özelliklerine sahip 'barbar' saldırılarıyla içte yozlaşma ve Hristiyanlığın mücadelesinin etkisi belirleyici olmuştur. Fakat çözülen devlet değil, onun köleci formudur. Devlet kendini daha da güçlendirerek feodal devlet formuna kavuşacaktır.

Tarihte devleti bir zihniyet ve kurumsal akış olarak görmek büyük önem taşır. Doğup batan, hızla kurulum yıkılan, sınıf veya gruplarca yeniden kurulan, dinsel veya ulusal kavramsallığına dayanan devlet tanımlamaları, bizleri olgusal gerçeğine yaklaştırmaktan çok, bulanık ve kopuk bir görünüm anlayışına sokar. Toplumun en temel kavram düzeniyle en kesintisiz kurumsal gerçeği olarak devleti, gittikçe büyüyen ve etrafında bazen dondurup bazen yakan ‘kartopuna, nar topuna’ benzetmek daha öğretici olabilir. Oluşmasından itibaren devlet günümüze kadar gelişiyse çoğalmış, çeşitlenmiş, ama öz itibarıyla değişmediği gibi kesintiye de uğramamıştır. Bu öylesine bir gerçekliktir ki, iki saniyelik bir kesintiden bile bahsedemeyiz. Kesinti olursa yok oluş sürecine girer. Bu husus tıpkı ruhun bedenden ayrılışına benzer. Ruh bir saniyede çıktıktan sonra, o beden artık varlığını sürdüremez. Bir saniye sonra ruhu çağırıp bedene tekrar koyamayız. Devlet de böyle canlı bir varlıktır. Çeşitliliği ve hacim kazanmasını ise familya türlerine benzetebiliriz. Aynı bitki veya hayvan familyasından birçok tür ve çoğul hacimler oluşabilir. Ama temel özellikler aynı kalır. Daha iyi veya kötü türlerinden bahsetmek de aynı izah tarzına aykırı değildir. Lenin ‘burjuva devlete karşı proleter devlet’ derken, dürüst ve doğru bir tanım yaptığını sanıyordu. Hâlbuki toplumsal form olarak devletin ‘proleterleri’ olamaz. Bunu Spartaküs’ten beri çok kimse denedi, hepsi boşa çıktı. Sovyet deneyimi bile dünyanın üçte birini kaplamasına rağmen, kendi kendine çözülmekten kurtulamadı. Bunun nedenini ilgili kısımda daha detaylı izah edeceğimiz gibi, **devlet formu esas olarak baskıcı ve sömürgeci grup ve sınıfların yaşam formudur.** Öyle oluşturulmuştur. Baskıya ve sömürüye uğrayan grup ve sınıfların eşit ve özgür formu olamaz. Özü buna uygun olmadığı gibi, biçimi de eşitliğe ve özgürlüğe terstir.

d) FEODAL DEVLETÇİ TOPLUM OLGUNLAŞMIŞ KÖLELİK TOPLUMU

Tarihin ortaçağlarına kulak kabartanlara sürekli Allah, Musa, İsa, Muhammed adlarının çınlatılması, bu kavramların ideolojik kimliğe ilişkin niteliğini çözmeyi şart kılmaktadır. Nedir Allah? Muhammed, İsa ve Musa’nın en büyük oldukları elçi peygamberlerin anlamı nedir? Toplumsal mantıkta, logosta bunlar neye karşılık gelmektedirler? Bu birkaç isme ve kavrama anlam vermeden tarih anlatmak, şimdiye kadar hep uygulana gelen bir yöntem olmuştur. Ama halen din adına yaşanan cinnetler, aslında bu çözümlemenin tam yapılmadığını veya yapılsa da gereklerinin hayat bulmadığını ifade etmektedir. Bu yapılmadan, halen birçok ülkede büyük sorun teşkil eden laiklik konusunda da fazla ilerleme kaydedilemez. Yaşanan birçok vahim olay

bu tespiti doğrulamaktadır. Bizim büyük bir Ortadoğu Renaissance'ından bahsetmemiz de bu nedenledir.

Toplumsal biçimlenmenin ilk örnekleri olan klanlardaki toplumsal ideolojinin, ruhçuluk (animizm), tabuculuk gibi daha çok kutsallık arz eden, anlaşılması güç, ancak hissedilen bir mana gücüne dayandığı bilinmektedir. Toplumsallık bir olgu haline gelince ortaya çıkan güç ve enerji anlam bulmaya çalışmakta, fakat ilkel zihniyet durumu bunu ancak ruhçuluk ve tabuculuk gibi tasarımlarla kimlik ve izaha kavuşturmaya çalışmaktadır. Doğan olgu çok önemlidir; yaşamın mutlak bağlı olduğu koşul olmaktadır; bu hissedilmektedir, ama bilimsel izaha kavuşması için daha binlerce yıllık bir pratiğe gereksinim olacaktır. İnsanlığın çocukluk aşamasında en kolay tasarım yolu, çocuklar gibi her varlığın kendisi gibi canlı olduğunu hissetmek, benzer arzular ve duygulara sahip olduğunu sanmaktır. İlk toplumsallaşma gerçekten çocuk gibi bir zihniyet ve ruh yapısına sahiptir. Psikoloji çocukla ilk toplumu karşılaştırdığında çarpıcı benzerlikler bulmaktadır. Genetik bilimi, toplumbilim alanının birçok noktasında da açıklayıcı olabilmektedir. Özce, klan ideolojisinin çocukça aşamasında animizmi (ruhçuluğu) ve tabuculuğu (kutsal anlam) doğurması anlaşılardır. Toplumsal olgu kutsallık içeren bir ruhsal varlık olarak kavramlaştırılmakta, kimliğe kavuşmaktadır.

Totem, klanın kimliğinin simgesi olmaktadır. Totemin kimliği, kendi farkına varan, gücünü tanıyan toplumun bu manevi, zihni hissedişinin sembolü olarak anlam bulmaktadır. Totem daha sonra gelişecek olan tapınak ve tanrının taslağı durumundadır. Totemle klan güç bulmakta, benliğinin farkına varmaktadır. Bu kendini itiraftır. Varlık nasıl adlandırmazsız olamazsa, klan da öyle adlandırmazsız olamıyor. Adlandırma biçimden de daha karmaşık bir kavramdır. Toplumsal oluşumun içerdiği her şeyin tanımına denk geliyor. Totem aslında toplumsal olgunun dile getirilmiş simgesi, soyadı gibidir. Bu basit bir kabile putçuluğu değildir. Toteme saygı ve bağlılık, klan üyelerinin kendilerine saygı ve bağlılığı anlamına gelir. İlkel din, böylelikle topluluğun temel ideolojik ifadesi olurken, onu sembolize eden eşya, hayvan bir kutsallık ve dokunulmazlık kazandığında, mensubu olunan toplumun kendisi yüceltilmiş ve güçlendirilmiş oluyor. Totem kimliğinde ideoloji, temsil ettiği topluluğu ayakta tutan anlam gücü oluyor. Şüphesiz çok zor koşullar altında yaşamını sürdüren klanın tecrübe ve kazanımları, içerilmiş değerler olarak anlam kazanırken, tabu ve kutsallık arz etmeleri de anlaşılmaktadır. Totemin varlığında geçmişin acıları, sevinçleri, zorlukları, emeği gizlenmektedir. Sembolize edilen şey, toplumun tüm geçmiş varlığı ve gelecek umududur.

**" Din kişisel değil, Toplumsal olgunun
İlk kavramsal, Ahlaksal ve yönetim biçimidir. "**

Bu tanımlamaya göre dinin doğuşu; ilk ideolojik biçimlenme olarak klanın, kabilenin manevi bir tasarımı, zihni ve ruhi şekillenmesinin ilk örneği (arketip) olmaktadır. Din, toplumun maddi varlığının manevi alandaki yansımalarının ilk biçimidir. Toplumlar tarihindeki en uzun süreli ve önde gelen konumu, bu özelliğinden ileri gelmektedir.

Tanrılı din kavramı, totemik din anlayışının bir adım ötesi, daha gelişmiş bir biçimdir. Tanrı kavramına sıçrayış, daha gelişmiş bir toplumsal olguya tanıklık etmektedir. Büyüyen, gücü artmış, yetenek kazanmış, kendini daha güvenli sürdüren toplum bunun sembolik ifadesini, kavramlaştırmasını 'tanrı' biçiminde kimliğe büründürmektedir. Tanrı, toplumun kendini sürdürmesinde doğadan ve kendi tecrübesinden çıkarsadığı her şeyin genel ifadesi olarak sunulmakta, kavramlaştırılmakta, tüm doğa ve toplumsal gücün yüklendiği varlık olmaktadır. Bir anlamda yapaydır, tasarımıdır, kavramdır. Daha da ötesine bakıldığında, doğanın tüm sırları ve yasalarının toplumun ilk sezgileri biçiminde adlandırılmasıdır. Daha sonra felsefe bir adım ilerde doğayı açıklamaya çalışıldığında, aslında dinsel düşünceden de koparak bunu yapacaktır. Ama aradaki ilişki önemlidir. Tanrı kavramları da doğa ve toplum açıklamalarıdır. Felsefe, sadece doğayı ve toplumu, tanrıyı devre dışı bırakarak, daha doğrusu tanrısal düşünce biçiminin tutuculuğa ve verimsizliğe düştüğünü görüp, çocukluk çağını geçmiş bir toplumun anlayış düzeyi olarak yeni bir düşünce biçimine ulaşmaktadır. Tanrılı düşünce, toplumun çocukluk dönemiyle yakından bağlantılıdır. Tanrıya atfedilen doğanın genel varlığı, toplumun gelişmesi ve farklılaşmasıyla yeni anlamlar yüklenecektir. Genel toplum gücüyle birlikte, toplumun en güçlü yanları tanrısallığa bürünerek anlam kazanacaktır. Tanrı büyümektedir. Çünkü doğanın genel ifadesi, onun tüm kuvvetlerinin bileşkesi yeniden tanımlanmakla yetinmemektedir; yücelen ve farklılaşan toplumsal güç yeni bir kimliğine sahip kılınmaktadır.

Kabile ayrışmaları ve direnişlerinin ideolojik biçimleri, bir adım daha ileri atarak, özellikle ezilen, sömürülen konuma yakın olanların çıkarına kurtarıcı ve tanrı-kraldan farklı olarak kullarına rahmet yağdıran tanrı kimliğini öne çıkarmıştır. İbrahim peygamber geleneği esasta budur. İnsanlar

tanrı olamaz. Ancak tanrının vekili, elçisi olabilir. Tanrılar sadece kahretmez, cezalandırmaz. Rahmet ve kurtarıcılık da yapabilirler. Ancak ağır suç işlendiğinde cezalandırma olur. Ama ona ibadet edip affedilme de mümkündür. Bu anlayış tek tanrılı dinlerin özüdür ve çok üst düzeyde bir doğa ve toplumsal güç soyutlamasını ifade etmektedir. Özünde tanrı-kral kültürünü merkez alan köleci din anlayışına karşı bir çıkıştır. Dönemin sınıfsal ve toplumsal mücadele düzeyinin ideolojik örtüsü, biçimidir. Dolayısıyla her ne kadar Sümer kölecilik mitologyası ve dininden çıkış yapsa da, bir karşıt yanı da giderek öne çıkmaktadır. Köleci uygarlığa kökünden bir karşıtlığı içermektedir. İnsan biçimli olmayan tek tanrılı dinlerin yükselişi, bu nedenle köleciliğe karşı ideolojik öncülüğü yüklenmektedir.

Tek tanrı kavramı evrenselliğe de açıktır. Kabilelerin darlığını her an yırtma eğilimindedir. Çünkü kabilelerin birlik ihtiyacı sürekli tek tanrıyı kabul etmeye zorlayacaktır. Başka kabilelerin benzer durumu da aynı etkiyi doğuracağından, en eski klan ve kabile totemleri ve putları aşılma zorunda kalacaktır. Bunlar artık geri biçimler olarak birlik önünde engel konumundadır. Tanrı-krallardan da epeyce acı çekildiğine göre, herkesin birliğini sembolize eden, kurtarıcı, merhametli tanrı kavramı gelişme kaydetmekte, artan çelişkiler ve birlik ihtiyacıyla giderek yüceltilmekte ve birçok yeni sıfat yüklenerek eşsiz ve biricik kılınmaktadır. Eskinin her temel özelliği bir tanrıyla ifade edilirken, bu yeni dinde tüm bu özellikler tek tanrının sıfatları olarak anlam bulmaktadır. Allah'ın doksandokuz sıfatı, Sümerlerde yakın sayılarda uygarlık özellikleri olarak yasa, töre değerinde 'Me'ler biçiminde varolmuştur.

MUSA'nın tek tanrılı dine getirdiği yenilik, tüm İbrani kabilelerini eski kabile anlayışlarından radikal tarzda koparmak ve tek bir kavmin ulusal dini haline getirmek biçiminde olmuştur. Yehova bir milli tanrı olarak, İbrani kabilelerini kendine sıkıca bağlayan ve başlangıçta vahiyle gelen On Emirle bağımlı kılan yapısıyla ileri bir aşamayı temsil etmektedir. Mısır firavunlarına karşı çıkmanın ifadesi olduğundan, özgürlükçü bir yanı da olmaktadır. Aslında **Babil** ve **Mısır** monarklarına karşı tepkisel ve daha geri kabileleri birleştirmeye yarayan bir ideolojik kimlik tasarlanmaktadır. Zorunlu olarak iki güçlü kölecilik merkezle çatışıldığından ve onlara da sürekli muhtaç olduğundan, etkilenme ve tepki duyma iç içedir. İki merkezden edindikleri birikimleri kendi özgünlüklerinde yoğurup yeni ideolojiyi biçimlendirmektedir. İbrani veya İsrail gerçekliğinin tarihi temelinde bu ideoloji yatmaktadır. Köleci sisteme karşıt olma, ama onun etki sahasından çıkma gücünden yoksunluk, İbranileri bu tarihleri boyunca sürekli yeniliklere

zorlayacaktır. Zayıflıklarını uygarlıklardan aldıkları ve kattıklarıyla telafi etme yoluna gideceklerdir. Bu, uygarlıksal gelişmede bir çizgiyi temsil etmektedir.

İSA, Yehuda geleneğinde ortaya çıkmasına rağmen, karşıt kutbu temsil etmektedir. Nasıl **İBRAHİM** Babilli Nemrutların geleneğinde yetişip onlara karşıtlık temelinde farklı bir dine yönelmişse, İsa da köleci Roma'yla bütünleşmiş ve yoksullar dünyasından ayrılmış resmi kâhin Yahudiliğinden kopuşu ifade etmektedir. Bu konumu aynı zamanda kavim çemberini de yıkmaya götürmektedir. Bunda Roma dünyasının evrensel bir düzen kurması maddi bir zemin teşkil etmiş ve objektif bir rol oynamıştır. Kabileler ve kavimlerin üst kesimleri Roma'ya özenip işbirliğine yönelirken, yoksul kesim başının çaresine bakmaya zorlanmaktadır. Bir nevi enternasyonal bir zemin söz konusudur. İsa'nın çıkışı, Roma'nın kölelik dünyasının vicdanı olarak yükselmektedir. Tıpkı kapitalizme karşı işçi sınıfının çıkarlarını ifade ettiği savıyla ortaya çıkan sosyalistler gibi.

İsa, köleci sisteme karşı daha çok ideolojik ve sosyal başkaldırıcıyı ifade etmektedir. Üçlü tanrı anlayışı henüz tek tanrıya indirgenmemiştir; eski Sümer ve Mısır etkisini, hatta neolitik etkiyi taşımaktadır. Kavim tanrısı olarak Yehova'yı ancak bu biçimiyle aşmaktadır. Kavim tanrısı kimliğinde fazla açılma şansı yoktur. Yahudi kâhinler bu şansı çoktan ve sıkıca kapatmışlardır. İsa'nın dini bir kurtarıcılık dinidir. Roma köleciliği insanlığın vicdanı üzerine o kadar baskı kurmuştur ki, sürekli beklenen Mesih (Kurtarıcı) inancı daha İsa doğmadan önce ideolojik bir zemin kazanmıştır. Mesih ha geldi ha gelecek beklentisi sürekli ve canlıdır. Ortadoğu inançlarının üç kaynağı Kudüs'te bir potada erimektedir. Yahudi gelenek zaten kök salmıştır. İskender sonrası Helen geleneği yine Yahudiler ve Grekler arasında güçlü bir sosyal kesim yaratmıştır. Pers-Zerdüş geleneği de güçlü etkilerini çoktan alanda ekmiştir. Dönem tam bir mistik tarikatlar dönemidir. Olagelen bir vicdan hareketidir. Roma'nın egemen evrensel düzeni, ezilenlerin evrensel düzenine zorlamaktadır. Roma, kabile düzenlerini ve küçük krallıkları parçalayıp kendine bağlarken, geriye kendi dünyalarıyla baş başa kalan geniş insan yığınları bırakmaktadır. İnsanlık yeni sahibini, tanrısını aramaktadır. İsa'nın kimliği esasında bu zeminden kaynaklanmaktadır. Onun kişisel yetenekleri önemli olmamaktadır. Dönemin Mesih beklentisi, onu kendi sözcüsü düzeyine yükseltecektir. Hıristiyanlık olarak evrensel bir ad kazanan bu ideolojik yükseliş, Roma'nın içini kemirecektir. İsevilik büyük vicdansızlığa karşı insanlığın yeni vicdanı olmayı bilecektir. Belki de ilk defa evrensel bir insanlık partisi gelişmektedir. Üç yüz yüzyıl sonra bu parti Roma'yı içten fethetme başarısını gösterecektir ve olan, aslında kansız bir devrimdir. Daha doğrusu,

evrimsel akışın yol açtığı feodal uygarlığın doğuşudur. İlk başlardaki inanç savaşı ve sosyal yaşam farklılığı, daha sonra siyasal güce dönüşecektir.

Hıristiyanlığın feodal uygarlığın şekillenmesinde tarihi bir rol oynadığı kesindir. Hıristiyanlık inanç ve ahlâki alanda insanlığın kaderinde derin bir yol açmış; köleci dünyanın aşılmasında çok büyük fedakârlıklar, direniş ve acılara katlanarak Ortaçağı hazırlamıştır. İlk Hıristiyanların saf bir ideolojik akım olarak harekete geçtikleri, uzun süre siyasetin ve şiddetin dilinden uzak durdukları bir gerçektir. Kolektif ve çileye dayalı manastır ve kilise yaşamları, tıpkı Sümer rahiplerinin köleciliği doğuran tapınak düzenlerinin rolünü oynamıştır. Bu yapılar, yeni toplumun şekillendiği, alternatif yaşam ve iktidarın hazırlandığı okullar olmuştur. Manastır ve kiliseler birer ibadet yeri olmaktan çok, yeni toplumun eğitim ve yönetim mekânlarıdır. Bunlar Sümer modelinin devamıdır. Şüphesiz Roma'nın egemenlik ilişkilerinde yaşamalarından dolayı, süreç içinde ondan çok etkilenmişlerdir. Başlangıçtaki saflıklarını yitirmişler, giderek kendileri de Roma'ya benzemişlerdir. Etkilenme ve tepki gösterme karşılıklıdır. Ortaya çıkan ürün bir sentezdir.

Köleci uygarlığın Doğu karargâhında İsa hareketine benzer bir gelişmeye Mezopotamyalı **MANİ** kişiliğinde rastlanmaktadır. Mani'nin Helenizm, Zerdüştlük ve Hıristiyanlık kültürlerini daha ileri bir sentezde birleştirmek istediği ve bunda epeyce mesafe aldığı bilinmektedir. MS 216'da Sasani hanedanlığıyla aynı zamanda doğan Mani'nin ideolojik hareketi gerici rahipler sınıfını aşabilseydi, belki de Sasani İmparatorluğu Roma'ya kadar yansıyabilecekti. Manicilik, tek tanrılı dini dogmalardan farklı olarak, biraz Avrupa Renaissance'ına benzeyen bir akımı oluşturabilirdi. Ortadoğu için erkenden bir Avrupa tarzı uygarlık adımına yol açabilirdi. Erken doğuş ve güçlü köleci devlet geleneği ve Yahudi kâhinleri gibi gerici, resmi Zerdüş rahipleri Kartirler buna geçit vermediler. Hareketin iktidar olma şansını yok ettiler ve çok acımasız uygulamalara tabi tuttular. İmparatorluktaki bu ideolojik tutuculuk, hem Bizans ve hem de yeni doğacak İslamiyet karşısında tutunma şansına sahip değildir. Gerici ideolojik yapı, en güçlü bir imparatorluğu bile hareketsiz ve kendi kendine çürümeye bırakarak, birkaç saldırı darbesi altında can vermenin kaderine terk edebiliyor.

Köleciliğin bağrında şekillenen ideolojik kimliklerin, sistem savaşlarının öncü kolları gibi rol oynadıkları görülmektedir. Sisteme zihinsel ve vicdani başkaldırı öncelik taşımakta ve kitleselleştikçe yeniyi yaratma şansı yükselmektedir. Birçok öncü savaştan sonra önündeki sistemi ya yıkmakta, ya dönüştürerek ele geçirmektedir. Fakat Hıristiyanlığın gücü tüm köleci tortuları temizleyemeden İslamiyet'in çıkışı gerçekleşecektir. Belki de kendi başına Hıristiyanlık yetmemektedir. Radikal dönüşüm daha köklü bir ideolojik ve

pratik önderlik beklemektedir. İslamiyet de tıpkı Hıristiyanlık gibi daha gecikmiş olarak, aynı tek tanrılı dinlerin izinde, özellikle Asuri kökenli Nesturi rahipleriyle Yahudi kabilelerin etkisi altında, bedevi Arapların son büyük patlaması olarak şekillenerek, Muhammed şahsında son peygamberini yaratmış ve tarihin güçlü kaldıraçlarından biri rolünü oynamıştır.

İslami ideolojiyi çözümlemek, salt tarihi anlamı itibariyle değil, günümüz İslam toplumlarını çözümlemek açısından da büyük önem taşımaktadır. Halen İslam'ın ne tür bir kişilik yarattığı anlaşılammamaktadır. İslamiyet daha çok askeri yönü ağır basan bir eylem dini olarak anlatılmakta, ideolojik ve sosyal kimliği ise karanlıkta kalmaktadır. Ne kadar tersi iddia edilse de, İslam halen bir muammadır. Din olarak da, siyaset olarak da, içyüzü çözümlenmiş olmaktan uzaktır. Karanlık ve aydınlık yüzü o kadar iç içe geçmiştir ki, gerçekten son peygamber ve tek tanrılı din olarak bir dini çağın sonu anlamına da gelmektedir. İddia edildiğinin aksine, dinsel niteliği ve tek tanrıcılığı en zayıf konumda bir ideolojik örtü olması yanında, siyasal ve askeri yanı daha hakim bir din biçiminde somutlaşmaktadır.

İslamiyet, Sümer mitologyasının dönüşümünün üçüncü aşamasının ideolojisi olarak çok katmanlı özelliklere sahiptir. Hz. Muhammed'in tüm büyük yoğunlaşma çabalarına rağmen, bu mitologyayı ve onun yol açtığı iki büyük dini aşarak başka bir kimliğe bürünmesi sınırlı kalmıştır. Ama yine de küçümsememesi gereken bir dönüşümü başardığı inkâr edilemez.

Feodal çağın ideolojik öncülüğü olarak tek tanrılı din ve Allah kavramını daha yakından izlemek ve toplumsal anlamını çözümlemek, doğdukları dönem kadar önem taşımaktadır. Ortadoğu aydınlanması ve yeniden doğuş için bu kavram betonlaşmasını sökmek ve malzemeyi doğru kullanmak gerekir.**(AİHM sayfa123-129)**

Hz. Muhammed'in adına en büyük tarihsel hamleyi gerçekleştirdiği 'Allah' kavramını çözümlemek kilit mahiyette bir sorundur. Maddi zemini belirlemek önem taşımakla beraber, daha zor olanı, temel ideolojik kavram olan Allah çözümlemesidir. Her ne kadar çeşitli ilahiyat ve felsefe akımları Allah'ı tanımlamaya çalışmışlarsa da, bunların fazla bilimsel değerinin olduğu söylenemez; kavramın sosyolojik çözümlenmesi yapılmamıştır.

Eldeki sınırlı verilerle birlikte, 'El' (Ruh) Semitik kökenli bir ilah, tanrı kavramıdır. Tahminen kabilelerin totemik din aşamasından sonra, uygarlığın etkisi altında geliştirdikleri yüce gök tanrısı anlamına gelen bir tasarımdır. Arap yarımadasının her tarafında değişik lehçelerde farklı biçimde söylenmektedir. Kabile toplumunda farklılaşmanın arttığı, şeyhlik kurumunun şekillendiği, tekdüze bir doğal düzenin uçsuz bucaksız bir çöl denizi gibi geçerli olduğu, kabile=şeyh, doğa=El paralelliğinde bir ideolojik temel kimlik

olarak kavramlaştığı ileri sürülebilir. El'in doğa düzeninin genel sahibi olarak düşünülmesi, kabilelerdeki evrimleşmeye denk düşmektedir. Kabilenin sahibi nasıl şeyh ise, tüm doğanın sahibi de El, Allah'tır. Şeyh kabile için hem manevi, hem politik lider konumundadır. Kabilenin artan gücü şeyhte, onun yetki ve gücünde yansımaları bulmaktadır. O bir nevi ilkel kraldır. Bu durumun şeyhte yaratacağı düşünce, nasıl kendisi kabilenin üstünde güçlü ve sahip ise, Allah da tüm doğanın üstünde ve onun sahibidir. İki kavram yeni gelişmiştir ve önem taşımaktadır. Yüce olan, 'El' ile karşılanmaktadır. Kabilenin sürüngenlikten ve doğal koşullara aşırı bağlanmaktan kurtulduğu, daha güvenli ve özgür koşullara kavuştuğu, farklılaşmayla alt-üst ilişkilerinin oluştuğu, üst olanın aynı zamanda sahip ve egemen rol üstlendiği bir aşamada, totemik inancın zayıflayıp doğanın da benzer bir yolla yer ve gök olarak ikiye ayrıldığı; göğün, 'El'in yere (şeyh nasıl kabileye, alttakilere hükmediyorsa) hükmettiği tasarımlanarak, yeni bir ilah olarak kavramlaştırılmaktadır.

Allah'ın yücelik yanında diğer önemli sıfatı **sahiplik ve hükümlanlıktır**. Malik, melik, 'mülk' kökünden türemedir. Mülkiyet, sahiplik anlamındadır. Malik ve melik, Semitik tüm dillerde mülkiyet ilişkisini karşılamakta; kabile şeyhliğinde kral anlamında melikliğe kadar gelişen bir anlam kazanmaktadır. Kabiledeki yücelik ve meliklik, doğanın temel yer-gök ilişkisinde, yere hükmeden gök veya yerin sahibi Allah biçiminde karşıtını bulmakta ve ona dönüşmektedir.

Dinsel kavramlaştırmaları bu içerikle değerlendirdiğimizde, bunların toplumun anlam gücü oldukları ortaya çıkar. Kaba bir materyalist anlayışla meseleyi "Din bir safsatadır, tanrı yoktur" biçimine indirmek, son derece tehlikeli ve en az "Tanrı şöyledir, şuradadır" demek kadar bir safsatayı ve bilimdışlığı ifade etmektedir. Doğru olan, dinin toplumsal gerçeklikte hangi rolü oynadığı, ne tür bir gücü ve kurumu teşkil ettiğidir. Daha sonraları geliştirilen "Evreni ne yönetmektedir?" sorusu felsefeyi, din felsefesini ilgilendiren bir konudur. Bilimsel aşamaya gelindiğinde ise, bu sorulara verilecek yanıtlar, bilim yasaları biçimindedir. Bunlar birbirlerini doğuran süreçlerdir. Bu anlam gelişmesi sonsuza dek sürüp gidecektir. Asıl gericilik, tutuculuk ve safsata, bir dönemin anlam düzeyini mutlak doğru olarak kabul edip zorla herkese dayatmaktır. Buradan dini dogmatizm ortaya çıktığı gibi, engizisyon süreci de bu anlayışın doğal sonucudur. Toplumda din olgusunun kaba bir inkârı, bu tip süreçleri besleyen karşıt uçlar olarak olumsuz işlev görmektedir. Sosyolojinin bir bilim katına yükselmesi, ancak toplumsal gerçekliği bu çerçevede ele almasıyla, anlam ve kurumlaşmaların nasıl ortaya çıktığını, hangi işlevi gördüklerini ve ne tür bir güce sahip olduklarını cevaplamasıyla mümkündür.

" Peygamberlikler

***Zihniyet yanı ağır basmakla birlikte,
Siyasi toplum yanları güçlü olan
hareketlerdir "***

Doğal topluma karşı zihniyet dönüşümü derinleşerek feodal toplum sisteminde de devam etmektedir. Analitik zekâ yoluyla büyük açılımlar sağlanmıştır. Hem dini hem felsefi düşünce biçimi yeni toplumun hâkim zihniyetini oluşturmaktadır. Her iki düşünce biçimi eski toplumun dönüşen unsurlarında tekrar hâkimiyete geçmektedir. Nasıl ki Sümer toplumu neolitik toplumun değerlerini kendi yeni sisteminde sentezlemişse, feodal toplum da hem eski sistemin iç yapılarındaki hem de dış çevrelerindeki ezilen sınıflarla direnen etnisitenin manevi değerlerini sentezlemiştir. Bu süreçte pratik akış belirleyicidir. **Pratik bir anlamda zamanın bir güç gibi oluşturucu varlığıdır. Zaman, oluşan pratiktir.** Zihniyet mitolojik özelliklerini dini ve felsefi kavramlarla yenilemektedir. Yükselen imparatorluk gücü zayıf ve güçsüz çok tanrı yerine, evrensel gücü temsil eden en büyük tanrıya doğru bir evrim biçiminde yansıtılmaktadır. Maddi hayatta olup bitenler zihniyette de karşılığını bulmaktadır. Birbirini karşılıklı güçlendirme vardır. Dinlerde çok tanrılığın yerini tek tanrıya bırakması bu süreçle ilgilidir. Binlerce yıllık devlet pratiği artık tanrı-kral kavramını aşındırmıştır. Özellikle İskender ile başlayan Doğu-Batı sentezi bu anlamda önemli bir aşamadır. Aristo zihniyeti ile yetişmiş İskender tanrı-kral fikrinin tamamen farkındadır. Bizzat kendisi bu fikrin yapaylığını etrafındaki yazıcılarına hissettirmektedir. Buna mukabil otoritesini korumak açısından yararlanmayı sürdürür, tanrısallığını ilan ettirir. Direnen Atina'ya bunu zorla kabul ettirir. Roma imparatorları döneminde tanrı-krallık kültürü artık son dönemini yaşamaktadır. İmparatorlar öldüğünde tanrı katına yüceldi denilmekle farkın yavaş yavaş açıldığı görülmektedir.

Hız. İsa'da tanrısallık kavramının üçlü karakteri tarihte büyük çalkantılara yol açmıştır. İsa ile başlayan zihniyet devrimi büyük gelişmedir. Tanrı-krallar ile insan-krallar dönemi arasındaki büyük geçiş sürecini teşkil etmektedir. O güne değin krallar kendini tanrı olarak sunarken, Kudüs krallığına öykünen Hız. İsa da bu etki altında tanrının kendisi olmasa da

oğlu olarak hareket etmektedir. Kutsal Kitaptaki tanrının oğlu kavramı aslında derin sosyolojik bir anlama sahiptir. Tanrı olmak yerine, oğlu olmak yeni bir gelişmedir. Kutsal ruh, tanrı soyu anlamına gelmektedir.

Peygamberlikler zihniyet yanı ağır basmakla birlikte, siyasi toplum yanları güçlü olan hareketlerdir. Arkaik -tanrı-krallar- köleliğe karşı daha yumuşak, katlanılabilir bir sistem arayışı içindedirler. Sümer ve Mısır mitolojilerinden şiddetle etkilenmişlerdir. Fakat mitolojilerin birçok kurgusunu, tanrı anlayışını zamanın da etkisiyle modası geçmiş saymaktadırlar. Arkaik köleliğin olduğu gibi sürmesini katlanılmaz bulmaktadırlar. Ayrıca tüccar ve zanaatkâr oluşumuna nefes aldirmek, sınıfsal gelişmelerine özerk bir alan sağlamak hedeflenmektedir. Bunun için gerekli ideolojik malzemeyi eski mitolojilerde bulmaktadırlar. Şehrin alt kesimlerinden geldikleri için, kırsal alandaki doğal toplumda yer bulmaktadırlar. Günümüzün küçük-burjuva kesimlerine benzemektedirler. Köklü bağımsız bir ideolojileri, yapıları gereği mümkün değildir. Eklektik bir ideolojileri olacağı beklenebilir. Bir nevi orta sınıf ideolojisidir kurguladıkları zihniyet. Hem alt hem üst tabakadan devşirme bir ideoloji söz konusudur. Alt sınıfın, etnik grupların eşitlik ve özgürlük kavramlarıyla üst yönetici sınıf yönetim kavramlarını ekleyerek kendi zihniyet sistemlerini gelenekselleştirmişler, bir farklı kültür haline getirmeyi başarmışlardır.

Geleneğin İslam versiyonu analitik zekâya daha çok yer vermektedir. Kral-tanrı iddiasından tümüyle kopulmuştur. Hz. İsa tanrının oğlu olarak değil, tanrı elçisi bir peygamber olarak tanımlanmaktadır. İnsan-tanrı ayrımı çok güçlü ve yetkince vurgulanmaktadır. Kutsal Kitap Kuran'ın temel iddiası evrensel tanrı anlayışdır. Çok soyut bir tanrı tasviri vardır. Bir nevi evrenin enerjisi olarak algılanmaktadır. Fakat bu kavramın da ağır basan yönü toplumsal gerçeklikle olan ilgisidir. Merkezileşen ve soyutlanan devlet kavramının teklifiyle yeni soyut tanrı anlayışı arasında sıkı bir bağ vardır. 'El'in gelişimi 'Allah'la en yetkin konuma yükselmiştir. Esasta Sümer teolojisi en son aşamasına gelmiştir. Mitolojik varlıklar olarak başlayan tanrılar serüveni, her buyruğu kesin bir yasa olan Allah'ın varlığıyla sona ermiştir. Hz. Muhammed'in son peygamber kavramına bu haliyle yaklaşıldığında anlaşılır nedenleri vardır. Artık yeni dinler için Sümer mitolojisinin kullanılmayacak kadar içi boşalmıştır. Dönemin metafiziği artık geliştirilecektir. Artan toplumsal pratik doğayı daha fazla tanımış, doğal süreçleri bilimsel olarak tanımlamaya başlamıştır. Dolayısıyla feodal sistemin zihniyet yapısı artık 'dünya işi ayrı, din işi ayrı' noktasını esas alma noktasına gelmiştir. Tanrının yeryüzü elçileri, gölgesi, insanlığın zihniyetine daha uygundur. İnsandan tanrıya inandırmak zordur. Tanrının insan, insanın tanrı

olamayacağı bütün gelişkin dinlerin vardığı bir sonuçtur. Doğayı izah tanrısal kavramlarla değil, akıl kavramlarıyla geliştirilecektir. Dünyevi ve Ahretsel yaşam iyice ayrıştırılacaktır. Fakat yine de insanın tüm hareketlerini kontrol eden, iyi ve kötü amellere karşılığını veren bir tanrı anlayışı varlığını güçlü biçimde korumaktadır. Aslında merkezileşen soyut devlet kurumunun bir yansıması tanrı kavramıyla yoğun iç içe geçirilmiştir.

Hegel, 19. yüzyılda “Devlet tanrının cisimleşmiş yeryüzündeki halidir” derken, bu gerçeği daha açık dile getirmektedir. Kişisel krallardan iyice kopup soyutlaşan ve güçlü merkezi bir yapıya kavuşan devlet kavramı ile çok tanrıdan tekleşen ve güçlü merkezi bir konum kazanan tek tanrılı din anlayışları arasında sıkı bir bağlılık vardır. Gerek Hıristiyanlık, gerek İslam bu yönüyle aslında bir merkezi devlet teorisi geliştirmektedir. Nitekim daha Hz. Muhammed’in sağlığında gelişen İslam devleti ile papalığın tanrı devleti bu teoriyi pratikleştirecektir.

Feodal zihniyetin diğer birçok konuda kavram yenilemeleri, dogmaları eski mitoloji ve Yunan, Zerdüşt felsefe ve ahlakı ile iç içedir. Üçünün eklektizmidir. Cennet-cehennem tasvirlerinden evren anlayışına, iyi-kötü amelden melek-cin kurgularına, ibadet biçimlerinden hukuk kurallarına kadar temel kaynakları Sümer mitolojisi, Grek felsefesi ve Zerdüşt özgürlük ahlakıdır. Bu zihniyet yaklaşık M.S 4. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar başat ideolojik rol oynayacaktır. Temel uygarlık alanlarında hâkimiyetini sürdürecektir. Başta Avrupa olmak üzere tüm kıtalara yayılacaktır. Ancak 15. yüzyılda başlayan Rönesans’la, yeni bir zihniyet devriminin başlaması ile gerileme sürecine girilecektir. Fakat bu ortaçağ zihniyetinin tümüyle aşıldığı söylemek mümkün değildir. Başta Ortadoğu olmak üzere varlığını birçok alanda yeni görünümeler altında sürdürmeye çalışmaktadır.

Toplumsal yaşamda **kulluk** Allah’tan gelen doğal bir durum sayılmaktadır. Kulluk terimi yaşamın doğuştan halidir, sonradan olma bir şey değil. İnsanlar kul olarak doğar ve ölür. Kulluk dışında başka bir yaşam biçimi düşünülemez. Bir Allah vardır, bir de kulları. Aradaki melek ve peygamberler emirleri getiren elçilerdir. Sosyoloji diline çevirirsek, Allah kurumsallaşmış soyut devlet otoritesini temsil etmektedir. Melekler memurlar ordusunu, peygamber ve baş melekler ise bakanları, üst bürokrasiyi simgelemektedir. Toplumun yönetilişi korkunç bir simgeler sistemi’yle sağlanmaktadır. Görünür yönetimle simgesel yönetim arasında sıkı bir ilişki vardır. Yönetimin simgesel yanı ile somut yanı arasındaki bağı çözmeden, sağlıklı bir toplum kavrayışına ulaşılamaz. Toplumun çıplak yönetimini anlamak istiyorsak, üzerindeki Panteon -tanrı sistemi- perdesini kaldırmak gerekir. O zaman görülecektir ki,

bin yıllardır kutsallık adı altında baskıcıların ve sömürücülerin çirkin ve zalim yüzü gizlenmiştir.

Toplumsal kulluk sadece sınıfsal bir olgu değildir. Despot dışında -o da sistemin tutsağıdır- herkes, tüm toplumsal sınıf ve tabakalar bağlanmıştır. Köleci sistemden daha derinlikli gizlenmiş bir boyun eğdirmecilik düzeni vardır. Yumuşatma, sistemin derinleşmesi anlamına da gelmektedir. **Toplumun temel paradigması, öncesi ve sonrası olmayan bir kulluk sistemidir.** Ezelden ebede -bu iki kavram daha çok daha çok olgunluk dönemi devletine aittir- kadar düzen olduğu gibi sürecektir. İmtihan ve değişme yeri öte dünyaya ilişkindir. Sisteme sadece fiili kalkışma biçiminde değil, ruhen ve fikren karşı olmak bile en büyük günahdır. En iyi kulluk mutlak itaat etmesini bilen için erdem, yetkinliğin ta kendisidir. Doğal toplumda ve olumlu hiyerarşi dönemindeki kahramanlık çağlarında topluluğa en iyi hizmet eden yaratıcılar, kulluk çağında tanrıya -efendilere- karşı en tehlikeli, günahkâr ve cezalandırılması gereken şeytani kişilikler olarak lanetlenmektedir. **Şeytanilik kavram olarak köleliği reddeden insan grupları için geliştirilmiştir.** Ortadoğu kökenli bu kavram, sistemle bütünleşmeyen halk grupları için kullanılmaktadır. Bu yüzden tek tanrılı dinlere girmeyen Kürtlerin doğal yaşam geleneklerine bağlı kesimlerine 'şeytana tapanlar' denilmektedir. Bu Kürt kesiminin şeytani kutsaması oldukça anlamlıdır.

Olgunluk döneminin kulluk sisteminin gözünde dünya her an günah işlenecek bir yerdir. Yaşamdan kaçınmak gerekir. Ne kadar yaşamak istersen, o kadar günaha girersin. Her şeyiyle ölüme hazırlanmak en mükemmel yaşam biçimidir. Bu yaklaşım doğayı hiç yaklaşılmaması gereken bir ölü maddesi gibi görünürken, peşinen yaratıcılığı imkânsızlaştırmıştır. Canlı doğa anlayışı kullar için düşünülemez. Aslında bu sistematiğin doğuşunda dehşetli baskı ve sömürü izleri vardır. Bugün bile Ortadoğu toplumunun kendine gelememesinin en temel ruhsal nedeni doğaya bu tür yaklaşımıdır. Buna karşılık efendiler dünyası için yeryüzünde cenneti aratmayan cıvıl cıvıl bir dünya vardır. Onlar ve aynı adları -Rab- taşıyan tanrıları -yönetim kavramları-, gayet hoşnut bir biçimde yaşamlarını 'binbir gece masallarına' denk yaşamaktadır. Binbir gece masalları Ortaçağın olgun devlet sisteminin mitolojik anlatımıdır.

Kadının kafesteki durumunda sadece sesin ve süsün geliştirilmesi anlamında değişiklikler vardır. Köleliğin inanılmaz boyutlarda derinleştirilip gizlenmesi söz konusudur. Ortaçağın kadını cinsiyetçi toplumun ikinci büyük kültürel kırılmasına uğratılmıştır. Birinci büyük kültürel kırılmayı köleci devletin doğuş aşamasında tanrıça İnanna -İştâr- kültüründe gözlemlerken, olgunlaşan sistemin kadına yönelik kültürel kırılmasını Musa'nın ablası Mariam, Hz. İsa'nın annesi Meryem ve Hz. Muhammet'in eşi Ayşe örneğinde

çarpıcı bir biçimde gözlemleyebiliriz. Artık hiçbir tanrıçalık izi kalmadığı gibi, şeytana en yakın bir yer olarak düşünülmektedir. En ufak bir itirazı onu şeytanın kendisi yapabilir. Ruhunu her an şeytana satabilir. Erkeği baştan çıkarabilir. Cadılıktaki durumu cayır cayır yakılmasını gerektirmektedir. Kız çocuklarının canlı gömülmeleri, cinsel baştan çıkarmalar, kalabalığın taşlayarak öldürmesine kadar gidebilen bir katliam kültürü söz konusudur. Toplumda en derinleşmiş kölelik durumu bin yıllardan beri süzüle süzüle altından kalkılamaz boyutlara varmıştır. Sistemin kölelik düzeyi gerçekten kadın çözümlenmeden anlaşılabilir. Her tarafına bağlanan halkalar, başlık paraları, süslenme eşyaları kölelik kültürünü yansıtmaktadır. Dili adeta koparılmış gibi düşüncesiz kılınmıştır. Kuru bir ana, erkeklerin diledikleri biçimde kullanabilecekleri bir tarladır. Çoktan özne olmaktan çıkmış, nesne haline gelmiştir. Doğal toplumun tanrıçalığından eser kalmamıştır. Çocukların, gençlerin bilge yöneticisi kadından, erkeklerin etrafında döndüğü kadından eser bile kalmamıştır.

Çocuk ve gençlerin durumu da daha çok kadına benzemektedir. Genel kulluk düzeni doğal çocuğun daha yedi yaşına basmadan ruhunu adeta kesmiştir. Delikanlılık çağı sistemin olağanüstü eğitici yöntemleriyle dört dörtlük bir uydu kişilik üretmektedir. Tüm davranışları önceden ayarlanmıştır. Kelimeler düzeyinde bile özgürlük düşünülemez.

Bir bütün olarak bu dönemi toplumun ruhen, fikren silinmesi olarak değerlendirebiliriz. Sadece üst toplumun 'Allah, nal ve kılıç' sesleriyle gümbürdeyen sesi vardır. Tüm destanlarının öldürme ve fethetme üzerine kurulu dramatiği vardır. Bu tablo belki abartılıdır. Ama dönemin ruhsal gerçeğini özüne uygun biçimde yansıtmaktadır. Arkaik köleliğin yerini daha oturaklı klasik kölelik sistemi almıştır. Devlet ve temsil ettiği toplum en üst aşamasında, olgunluk döneminde yaşamaktadır. Sisteme ilişkin tüm temel kavram ve kurumlar oluşturulmuştur. Cami, kilise ve havra her gün sistemin kutsamasını ezan ve çanlarla ilan etmektedir. Bundan sonra gelişme gücü gösterecek kapitalist devlet her ne kadar daha güçlü gibi görünse de, özünde genel kriz sürecine girecek toplumun son aşamasını teşkil edecektir. Bilindiği üzere en görkemli dönemlerin ardılı krizli çözümler dönemidir. Doğanın bu genel yasası toplumsal süreçler için de fazlasıyla geçerlidir.

Ortaçağ köleci devlet sisteminin çözümlüşüne yol açan etkenler esas olarak içerdendir. Çözülmesi için dıştan yeni etnik saldırılara, içten yeni dinlere ihtiyaç yoktur. Çözülüştürün potansiyelleri içerde yeterince birikmiştir. Devlet sınırları içine alınmış etnisitenin üst düzeyi, yeni yükselen burjuva orta kesim, dinsel mezhepler ve ayrı kavimler adına başkaldıran kesimler olarak, mutlak devlet olarak düşünülen monarşiye başkaldıracak temel güçtürler.

Etnisite hareketinin ulusal devlet talebiyle kentin orta sınıfının, özellikle ticaret burjuvazisinin ulusal sınırlar talebi çakışarak, tarihin en büyük dönüm noktalarından olan ulusal devleti ve kapitalist toplumu doğuracaktır. Yaklaşık M.S 15. yüzyıldan günümüze kadar gelişen bu süreç styapı toplumu olarak devletin son aşamasını teşkil edecektir. Zihniyet ve maddi teknikteki gelişim düzeyi, artık toplum için devlet tarzı -en azından arkaik ve klasik biçimiyle- örgütlenmeyi gereksiz, ayak bağı bir kurumsal süreç olarak irdeleyebilecektir.

e) KAPİTALİST DEVLET VE TOPLUM UYGARLIĞIN KRİZİ

Lenin, “Genel bunalım dönemlerinde temel mesele devlet ve devrimdir” derken haklıydı. Kendisinden doğru bir devlet ve toplum tanımlaması bekleniyordu. 20. yüzyılda tüm ezilen ve sömürülen kesimler bir peygamber çıkışı gibi inanmışlardı. Düşünce ve eylemlerinde dürüsttü. Yetenekliydi. Doğru tanımlamaya da oldukça yakınlaşmıştı. Fakat sihirli bir varlık gibi kendisini tanımlanmaz kılmayı Lenin’de sürdürerek boşa çıkarmayı bilen yine devlet olmuştur. Tüm peygamber, bilge, filozof ve günümüzün bilim adamları için devlet sanki ‘kuantum ikilemi’ gibi bir durum sergilemiştir. “Olgunun yerini bilersen zamanını, zamanını bilersen yerini bilemezsin” ikilemi bu. Bazı filozoflar buna ‘belirsizlik ilkesi’ diyorlar. En gelişmiş duyarlık olarak ‘bilme’ için bir ilke olabilir. Ben de şuna inanıyorum veya biliyorum: **Bilme anındayken oluşuyorsun. Yani bilmeye oluşma aynı anda olduğu için, yarım bilmekten kurtulma çaresini çok uğraşmama rağmen bulamadım.** Ama bu, evrenin makro ve mikro sınırlarında cereyan eden bir ikilemdir. Evrenin en harika oluşumlarında kendini hissettirir.

Devletin bu yönlü bir olgu olduğuna inanmıyorum. Engels’in dâhiyane sezdiği gibi, ‘devlet’ günü geldiğinde ıkrık malzemesi gibi tarihin p sepetine atılacak eski mzelik malzemelerden başka bir şey olamaz. Tüm talihsizlik gerçek sahibinin kim olduğu, nerede ve nasıl oluşturulduğu özü gereği tam olarak bilinmediği için ve sahip olunduğunda ise bambaşka bir gerçekliğe büründüğünden ötürü anlaşılması zor oluyor. Böylece sanki bir ‘kuantum ikilemiymiş’ gibi bir görüntü yaratıyor.

Kapitalizmi yaşıyoruz. Kapitalizmin motor gücü ABD de devlete küresel çapta küçültme savaşı açmaktan geri durmuyor. Bahsettiğimiz Yüzüklerin Efendisi’nde yüzük yok edilirken, aslında büyük engel haline gelmiş aşırı iktidara bir eleştiri yapmış oluyor. Ama dünyayı devlet olarak sarmaktan da geri durmuyor. Demek ki, sorunsallık tüm şiddetiyle üst

toplumun tepesinde de devam ediyor. Birer valilik gibi olması gereken diğer devletlerin durumu herhalde daha parlak çözümlenmiş olamaz. Devlet konusunda reform düşünmeyen hükümet yok gibidir. İşin tuhafı, her reform bunalımı daha da şiddetlendirmekten öteye sonuç vermiyor. Son Ortadoğu macerasının da amacı 'Büyük Ortadoğu Reform Projesi'dir. Tüm dünyanın gündeminde; ama alınan mesafenin ileriye doğru mu geriye doğru mu olduğu, çözüm mü çözümsüzlüğün daha da derinleşmesi mi olduğu tam kestirilemiyor.

Her baskıcı ve sömürücü toplumsal sistemde olduğu gibi kapitalizmin doğuşu da devletsiz olmaz. Feodal sistemin dogmatizmi dinsel nitelikliydi. Arkaik köleliğin ise mitolojikti. Birinde tanrı bizzat kral ve hanedanın şahsında somutlaşmış iken, daha sonrakinde tanrı kendini devletin soyut varlığında görünmez kılarak temsil ediyordu. İnsanlığın zihniyet çağları bunu gerektiriyordu.

"Rönesans'ı

İnsanlık tarihinin

Üçüncü büyük anlama gücü olarak

değerlendirebiliriz".

İslam dininin zihniyet yapısında, M.S 12. yüzyılın sonlarına geldiğimizde, bilim ve felsefe dini dogmatizme yenik düşecektir. İctihat kapıları resmen kapanıp, dogmaların kalıpları cehalet ağları gibi Ortadoğu toplumunun zihniyetini çepeçevre saracaktı. Avrupa'da ise M.S 12. yüzyıldan itibaren devşirdikleri Doğu ve Grek mirasıyla tarihsel bir zihniyet devriminin temellerini atmaya başlayacaktı. Hıristiyanlık tüm bastırma yönlerine rağmen, bir yönden de bilme merakını körüklemekten geri kalmayacaktı. Doğal toplumun halen canlı olan anı ve kalıntılarıyla Hıristiyanlığın yoruma çok açık dogmalarını aşmak İslam ümmetinininki kadar zor olmayacaktır. Doğal toplumun taze anıları nasıl bir dönem Roma İmparatorluğuna yenik düşmediyse, Hıristiyan dogmatikliğine de yenik düşmeyecek ve doğa anlayışındaki ölü madde anlayışına karşı canlı, umut veren doğa bakışına erişecektir. Kapitalizmin Batı Avrupa'da neden başarıya ulaştığına dair çok sayıda teori vardır. Benim kanımca en temel neden, dogmatizmin Ortadoğu'daki kadar kök salmaması, buna fırsat bulmamasıdır. Engizisyon üç kesimi cezalandırdı: Bunlar **Heretikler** (mezhep sapkınları), **Simyaçılar** (bilimin öncüleri) ve **Cadıları** (bilge kadın artıkları). Üçünün varlığı dogmatizmin panzehiriydi. Binlercesi yakılan küllerinden Rönesans zihniyeti doğacaktır.

Zihniyet devrimlerinin en büyüklerinden olan bu süreçten kapitalist toplum sisteminin doğuşu kader değildi, kesinlik kapitalizmi içermiyordu. Fakat nasıl oldu da bu devrimden yararlanarak hâkim sistem olabildi?

Tarihte zihniyet devrimleriyle toplumsal sistemler arasında düz çizgisel, kesinlikli bağlar kurmak, üzerinde önemle durmayı gerektiren bir düşünce ve inanç tarzıdır. Bu, Kutsal Kitaptaki 'Levhi-Mahfuz' anlayışının bilimsel düşünceye yansıtılmış biçimidir. Halk tabirince 'yazılan başa gelir' dogmatik inancı bu tarzın ne kadar yaygınlaştırıldığını göstermektedir. Yapmaya çalıştığımız çözümlenmelerde özenle vurguladığımız husus, bu anlayışın hiyerarşik devletçi iradenin yönetim anlayışıyla olan bağlantısıdır. 'Emir' düzenini ilahi yasa olarak topluma özümsetmeyi esas alan bir yaklaşımdır. Kanun ve yönetmelik taslağı olarak düşünülmelidir. Binlerce yıllık gelenek bundan 'altın çağdan' başlayıp 'mahşer' ve 'cennet-cehennem'le biten çizgisel bir gelişim modelinin ortaya çıkmasına yol açtı. Kadercilik düşüncesi de bu anlayışın gereğidir. İslam dünyasında Mutezilecilerle Levhi-Mahfuzcular arasında alevlenen bir tartışmadır. Özgür tartışma gereğini, çok seçenekli özgür irade tercihini anlamsız kılan bu anlayışın temeli daha eskidir. Doğüstü tanrıların tüm olayları yarattığına ve yönettiğine inanılan mitolojik çağlara kadar gider; felsefi idealizmle devam eder. Avrupa uygarlığında Rönesans'la başlayıp günümüze kadar süren biçimi ise düzgüsel ilerlemeci bir anlayıştır. Aydınlanma sürecinin 'ilerlemeye' güçlü imanıyla, Marksizm'in 'komünizme zorunlu gidiş' inancının kökeni de aslında bu dogmatik düşünce tarzına dayanır.

Atomaltı, yani kuantum fiziğinin kanıtladığı olgular bu düşünce tarzının gücünü kırmıştır. Doğasal ve toplumsal gelişmenin düz, kesintisiz bir çizgi halinde değil, kaos aralığında, Atomaltı dünyasında özgürlük seçeneği olan çoklu tercihlere açık bir gelişmenin yaşandığı gerçeği en büyük düşünce devrimlerinden biri olarak karşımıza çıkıyor. Aslında Atomaltı fiziğine gerek olmadan da, sezgisel ve kurgusal yoldan da bu düşünce tarzına ulaşabiliriz. Tüm olay ve olgular dünyasında özgür tercihe yer bırakan bir gelişme gücü olmazsa, ortaya çıkan sonuç sınırsız evren-doğa çeşitliliğini izah edemeyiz. Çeşitlilik özgürlük gerektirir. Düz-çizgisel yaklaşım aynılığı, dolayısıyla seçimsizliği zorlar.

Bu bilimsel felsefi düşünce tarzına, 15. yüzyıldan itibaren daha da hızlanan ve kapitalizmin zaferiyle sonuçlanan sürece daha yaratıcı yaklaşımı mümkün kılmak için başvuruyoruz. Özcesi kapitalizmin zaferi bir kader olmayabilirdi. Kapitalizmin başarısının nedenlerini daha doğruya yakın değerlendirmek gerekir. Bizleri etkileyen Marksizm'in, kapitalizmi ve ondan önceki sınıflı toplum biçimlerini '**tarihin zorunlu ilerleme hattı**' olarak ilan

etmesi, farkında olmayarak, inançları ve umutlarının hilafına, karşısında çok savaştığı kapitalizme en büyük katkısı olmuştur. Bu savunmada dile getirdiğim düşüncelerin özünde, “Toplum sistemlerinde, Marksizm de dahil, temel düşünce biçimlerinin söylediği gibi bir zorunluluk ilkesi yoktur” biçiminde bir kanım yatmaktadır. Üst toplum biçimlerine ilişkin olsun, devlete ilişkin olsun dile getirilen ‘zorunlu gelişme’ iddiaları binlerce yıldır sürüp gelen resmi propagandaların izini taşımaktadır. Eskinin kader anlayışı, günümüzün ‘**zorunlu toplum yasaları**’ adı altında, bilimsel bir kılıf altında sürdürülmektedir.

Toplumsal dönüşüm dinamikleri farklı çalışmaktadır; sadece alt ve üst yapıları dayanılarak açıklanamaz. Dönüşümler çok karmaşık etkenler altında gerçekleşmektedir. Özellikle çağdaş aydınların büyük kısmını etkileyen diyalektik materyalizmin dogmatik yorumu, ‘reel sosyalizm’in çözülüşünde kanıtlandığı gibi gerçekçi çıkmamış, umut bağlayanlarında büyük hayal kırıklıklarına yol açmıştır.

Tarihsel toplum sistemlerini zorunlu yasaların sonucundan ziyade, dönemlerin ideolojik, politik ve ahlaki duruşlarının mücadele tarzıyla bağıntılandırmak daha çözümleyici bir yaklaşımdır. İnsan bireyi ve toplumu olgularında yasallık hem çok esnek, hem de hızlı dönüşüm sergileyebilme özelliklerine sahiptir. Fizik, kimya ve biyoloji olgularında gözlemlenen katı yasallık ancak fizik, kimya ve biyolojinin sınırlarında geçerlidir. Gerisini insanın beyin yapısı ve toplum olgusu belirler. Bu nedenlerle insanı ve toplumu kadereci anlayışlara bağlamamak, özgürleşme şansı ve olanakları açısından büyük önem taşımaktadır. Gerek peşin önyargılar, gerekse kadereci sonulcu yargılar özgür yaratım dinamiklerine ket vurmaktadır. Sosyal bilim söz konusu olduğunda, söylenenlerin büyük kısmının hâkim toplumsal sistemlerin bin yıllardan beri süzülüp gelmiş ve her dönemde farklı kılıflara bürünmüş olduğunu, günümüzde de bilimcilik maskesi altında taraf rolünü oynadığını her zaman ve her yerde göz önüne getirmek gerekir.

Bu çerçevede 15. yüzyıldan itibaren büyük bir hız ve derinlik kazanan Rönesans zihniyet devrimiyle kapitalist toplum ilişkisini değerlendirmek daha açıklayıcı olacaktır. Batı Avrupa toplumundaki iki özellik Rönesans zihniyetinin doğuşunda etkili olmuştur. Devlet kültürünün zayıflığı ve doğal toplum zihniyetinin taze anıları, yaratıcı özgür düşünce için elverişli koşulları oluşturmuştur. Hıristiyanlığın katı dogmaları bu koşulları durduramamaktadır. Haçlı seferleri sonucunda Ortadoğu’dan gelen bilgi kültürüyle, Grek-Roma kültürünün birleşik etkisi aynı koşullarla bütünleşince, Hıristiyan dogmatizminin aşılması imkân dahiline girmektedir. Hıristiyanlığın 13.

yüzyıldaki mezhepleşme süreci de hem bu gelişmelerin sonucu, hem nedeni olarak rol oynamaktadır. Dominiken ve Fransiskan mezhepleri dikkate değer gelişmelerdir. İslam'da bu dönemde benzer mezhepselleşmeler -Mutezile, İshrakiyum- bastırılmıştır.

**"Rönesans'a götüren yol
Halkın komünal okullarından
geçmektedir"**

Coğrafi keşiflerin sağladığı yeni dünya gözlemlerinin katkıları da önemlidir. İki yönlü bu gelişmeler, yani devlet kültürünün zayıflığı ve doğal toplum anılarıyla İslam ve Hıristiyanlığın olumlu mirası -Musevilik daha kök bir kültür olarak etkilidir-, Grek-Roma kültürü ve coğrafi keşiflerin sentezi Rönesans zihniyetini doğurmaktadır. **Rönesans'ı** insanlık tarihinin **üçüncü** büyük **anlama gücü** olarak değerlendirebiliriz. **İlki** M.Ö 4.000 yıllarında Zağros-Toros sisteminin iç kavisinde zirveye erişen neolitik zihniyet aşamasıdır. İnsanlığın uygarlığa geçiş yapabilmesi için gerekli bütün teknik aygıtların bu aşamada oluştuğunu görüyoruz. Tekerlek, dokuma, çift sürme aletleri, büyük köyler, belirginleşen diller, etnik yapılar, kahramanlık destanları kadın-ananın büyük üretken gücü etrafında harikalar yaratmaktadır. Tanrıça dini aslında büyük bir zihniyet yücelmesidir; kadının üretkenliğinin kutsanmasıdır. Bu dönemden kalma bütün buluntular bu gerçeği doğrulamaktadır. Halen yıldız anlamına gelen 'Star', dönemin çağ doğuran dili ve kültürü olan Aryence'de kadın tanrıça anlamına gelmektedir. Alanın dili olan Kürtçede bugün bile 'ya Allah' anlamına gelen 'ya Star' önemi büyük bir hayreti, azameti ve inanç gücünü ifade etmektedir. Bu o kadar eski bir yaratımdır ki, bütün Aryen kökenli dillerde varlığını değiştirilmiş biçimde de olsa sürdürmektedir. Denilebilir ki, dünyanın cenneti ilkin bu kaviste yaratılmıştır. İnsanlık üretimde, sosyal yaşamda yüzlerce 'ilki' yaşamaktadır. O dönemin müzik kalıpları ve aletleri, halen en ürpertici ve derinden sarsıcı etkilerini ruhumuza sarmalamaktadırlar. Buralardan aşağı Dicle-Fırat ve Nil, Pencap vadilerine yayılınca, bu kültürün Sümer ve Mısır uygarlıklarına yol açtığını, böylece zincirleme uygarlık çağlarını başlattığını yapılan araştırmalar göstermektedir.

İkinci büyük zihniyet dönemi M.Ö 600-300 yıllarında Ege Denizinin her iki kıyısında gerçekleşmiştir. Köleci mitolojiye karşı felsefe ve bilim zihniyetinin büyük sıçrama yaptığı bir aşamadır bu. 'Hikmetler yüzyılları' da denilmektedir. O dönemin Batı Avrupa'sı aslında Batı Anadolu'dur. Doğudaki

uygarlık dalgasının Ege kıyılarındaki yankısıdır. Avrupa'da Hıristiyanlığın oynadığı rolü, Hitit, Med, Mısır ve Girit uygarlıklarının birleşik rolü oynamaktadır. Burada da devlet geleneğinin köklü olmayışı, doğal toplum kültürünün güçlü varlığı, üretken güzel coğrafya, harikulade deniz ve adalar varlığı yeni zihniyetin doğuşunun etkin faktörleridir. Şüphesiz ekonomik olarak Troya kalıntılarından anladığımız büyük Doğu-Batı ticareti de önemli etkindir.

Batı Avrupa Rönesans'ının temelinde öncelikle bu iki büyük Rönesans yatmaktadır. Toros-Zağros eteklerindeki Rönesans'ı anlamadan Ege kıyılarındaki Rönesans'ı, bunu da anlamadan Avrupa'dakini anlayamayız. Daha da derinleştirirsek, aynı kavisten oluşan neolitik Aryen devrimi, kültürü ve dilinin M.Ö 5000-4000 yıllarında Çin'den Avrupa'ya, Kuzey Afrika'dan Kafkasya'ya yayılımı olmadan, bu alanlardaki neolitik toplumlarla daha sonraki uygarlıkların oluşumunu anlayamayız. Tarihin bu yönlü zincirleme akışını anlamak büyük zihniyet devrimlerini, dinleri ve toplumsal yapıları anlamak açısından büyük önem taşır. Bu hususları şunun için belirtiyorum: Her bir Avrupalı ve torunu için uygarlık denince en çok Grek-Roma ve Rönesans aklına gelmektedir. Bir de Hıristiyanlık. Halbuki bu alanlardaki gelişmeler binlerce yıllık uygarlık çağlarının dibine vura vura, etrafını genişlete genişlete, önünü aç aça, üstünü yücelte yücelte akan kutsal ırmağının birer durağından ibarettir.

Rönesans zihniyetinin en önemli özellikleri Ortaçağın yok ettiği insan ruhunu tekrar kazanma, alabildiğine kötülene dünyaya, doğaya dönüş, dogmalardan kopuş ve insan aklına güveniştir. Bilme tekeli daha Sümer rahiplerinden beri devlet tekeline alınarak güçlenmenin en temel araçlarından biri kılınmıştır. Sadece artı-ürünler, gelişkin üretim araçları değil, en faydalı bilgi ve taşıyan sahipleri de hemen devlet kurumuna taşınır. Yeni bilimin özgür alan yaratmasına olanak tanınmaz. Özgür bilim alanı yeni bir toplum demektir. Köleci devletin doğası gereği bu tür yapılanmaları tehdit olarak görüp saldırmasıyla ya ele geçirmesi ya da yok etmesi kaçınılmazdır.

Kilisenin bu dönemde Engizisyonu devreye sokması anlamlıdır. Birey ruh kazanırken özgürleşmektedir. Daha çok mezhep sapkınlığı olarak yargılananlar, din dogmatizmine karşı özgür düşünenlerdir. Cadı diye tabir edilen kadınlar Hıristiyanlaşmamış kimlikleri taşıdıkları için yargılanmaktadır. Simyacılar ise mevcut olandan farklı bilgiler aramaktadır. Üç akım da dogmatizmde gedik açacak niteliktedir. Sanat akımları yaşamı olanca güzelliği ile yansıtırken, ölü madde ve doğa zihniyeti aşılmaktadır. Resim, müzik, mimari, edebiyat hem içerik hem de biçim olarak birey ruhunu yeniden şekillendirmektedir. Yeni ruh ve düşünce kazanan birey cıvıl cıvıl kabına

sıgmayan insan demektir. Bu bireyle sadece coğrafya değil, doğa da fethedilmeye (kazanılmaya) çalışılmaktadır.

Dönem aynı zamanda yeni ütopyaların tasarlanmasında tahrik edicidir. Eski elbiselere sığılmamaktadır. Fakat maddi koşullar elvermediğinden sadece sistemli ütopyalar kurulmaktadır. Eski dünyanın kasvetli havasına bir daha dönülmek istenilmiyor. Yeni dünyanın kapısını ise nasıl açacaklarını tam bilememektedirler.

Bu arayış yeni felsefe ve bilim arayışına zorlayacaktır. Eski dünyadan ne kadar kopuş olsa, yenisine o denli açılmaktadır. Cusomus dinden felsefeye açılırken, Kopernik bilimsel devrimin kapısını aralamaktadır. Descartes madde-ruh ikilemi ile tanrıyı işe karıştırmadan felsefi devrimin temel adımını atmaktadır. Galileo Galilei bilime ölçüyü sokarak zincirleme devrim sürecine en güçlü katkıyı yapmaktadır. Newton ile evren tanrıdan bağımsız, kendi yasaları ile devinebilme gücünü kazanmaktadır. 15. ve 17. yüzyıllar arası felsefi, bilimsel ve sanatsal devrimin kökleştiği dönemdir. Durmak bilmeyen engizisyon çarkına rağmen, Protestanlıkla katı kilise dogmatizmine bir darbe daha vurulacaktır. Din bireysel inanç konusunda serbestliğe kavuşacaktır. Kiliseden kopuş özünde devlet iktidarından kopuştur. Katolik kilisesinin hem kendisi devlettir, hem de feodal devleti saran, koruyan en büyük zırhtır. Kilisesiz devlet düşünülemez. Kilise esasında devlet adına savaşmaktadır.

"Rönesans'ı

Kapitalizmin bir ön aşaması,

Zihniyet süreci olarak algılamak

Vahim bir yanlışlıktır"

Zihniyet devriminin bireyi özgürleştirmesi, devlet kulluğunun çözülmesidir. Ayrı mezhep görünümünde de gerçekleşse, yıkılan feodal devletin meşruiyetidir. 18. yüzyıldaki gelişme Rönesans'ın kitle temelini genişlemesidir. Zihniyet devrimi, bir avuç insanın yeni düşünce, umut ve ruhu olmaktan çıkmış, kitlesel bir taban kazanmıştır. Tıpkı yeni bir din gibi - Hıristiyanlık, Müslümanlık- kendi kitlesine kavuşmuştur. Batı Avrupa'nın her ülkesinde bu denli özgür bir kitlenin varlığı, gerek Katolik kilise (ruhban) devleti, gerek krallık devletleri için büyük bir tehdittir. Artık engizisyonla bu kitlenin hakkından gelmek zordur. Savaş gereklidir. Yüzyıl, Gül ve Otuz Yıl Savaşları bu gerçeğin ifadesidir. Uyanan Avrupa ulusları karşısında yenik düşecek olan Katolik kilisesi ve krallık rejimleri olacaktır. 1640 İngiliz, 1776

Amerikan, 1789 Fransız Devrimleri ile ulusal mezhepler ve devletlerin zafer çağı başlayacaktır.

Devrim tanımlamalarını yeniden gözden geçirmek, kriz süreçlerini demokratik eğilim lehine çözmek açısından önem taşımaktadır. Avrupa devrimlerini genel olarak ‘burjuva devrimleri’ olarak değerlendirmek, Marksizm’in dar sınıf yaklaşımının bir ürünüdür; proletercilik yapalım diye adeta burjuvaziye sunulmuş bir hediyedir. Bunda şüphesiz diyalektik materyalizmin dogmatik yorumunun büyük etkisi vardır. Bunu tarihin ‘Levhi-Mahfuz’ anlayışı ile düz bir çizgide kararlaştırıldığı gibi geliştiğini varsayan kaderci inancın yeni çağa taşınmış biçimi olarak değerlendirirsek, somut gerçeğe daha çok yaklaşmış olabiliriz. Kendimin de yoğun etkisini yaşadığım bu dogmatizmi aşmadan, gerçeğin olağanüstü zengin içeriğini çözümleyemeyiz.

Hiçbir kapitalist sınıf kitabında, ne İngiliz-Amerikan ne de Fransız Devrimine ilişkin bir düşünce, teori ve programı yazılmaz. Bu devrimlerde rol oynayanlar kendilerini burjuva sınıfının temsilcisi olarak ilan etmemişlerdir. Bu devrimlere katılan kitleler çoğunlukla yoksuldular ve özgürlük-eşitlik taleplerini öne çıkarıyorlardı. Daha önceki Rönesans, Reformasyon ve Aydınlanma hareketini burjuva sınıfının esas aldığı iddia etmek büyük abartmadır. Sınıf olarak burjuvazi yükselirken -tüm çabası olarak-, kâra dayalı sermaye birikiminden başka bir şey düşünmüyordu. Şüphesiz kâra giden yolun devlet erkiyle bağının bilincindeydi. İktidarı etkilemek ve ele geçirmek için çaba içindeydi. Ama elinde bir devrim teorisi ve pratiği bile özel anlamda yoktu. Devrimlerin temelindeki objektif koşullar tarihin uzun bir evriminin ürünüydü. Sübjektif öğeler olarak düşünürler ve siyasal aktivistlerin özel bir burjuva devrim programı, hatta partileri yoktu. Eğilim halindeydiler. Bazı zenginlerden himaye görüyorlardı, çoğunluğu da feodal karakterli, bilim ve sanata ilgisi olan zenginlerdi. Öne çıkarılan talepler genelde hümanist, özgür ve eşit bir dünya özlemiydi.

Yazılan tüm ütopyalar kapitalizme zıttı. O halde nasıl oldu da bu düşünürler ve militanlar burjuva sayıldı, devrimler de burjuva devrimleri oldu? Burjuvazinin süreç içinde yeni sınıf olarak hâkim olmak isteyen her gücün yaptığını yaparak, iktidarı ya tamamen ya kısmen ele geçirerek bunu başardığını biliyoruz. Tüm hiyerarşik ve devletçi güçlerin ‘politika’ denilen sanatın gereklerine dayanarak binlerce kez iktidara gelip düştüğünü, ama bu gaspın ve sömürü için çok elverişli aracın kesintisiz varlığını sürdürdüğünü, en son yükselen benzer gücün de başka türlü davranmayacağını iyi bilmek gerekir. Devrimlerin tümü halkların eseridir. Zaman zaman halkların eylemine eski veya hiyerarşik-devletçi güçler de katılır. Özellikle devrimin zafer

günlerinde çok akıllı ve girişkendirler. Ezilenlerin taleplerini istismar etmede ustadırlar. Bütün devrimlerde, ister başarılı olsun ister olmasın, benzer çabalar hiç eksik olmaz. Örneğin Hz. İsa eylemini düşünürken, Bizans İmparatorluğu kurulsun diye düşünmüyordu. Özde de imparatorluk kültürüne karşıydı. Ama yol açtığı hareket en entrikacı imparatorlara sahne olan bu devlet formuna alet olmaktan kurtulamadı. Hz. Muhammed düşünce ve eylemi ile devirdiği Mekke aristokrasinin hem de Ehlibeyt'ini imha ederek imparatorluk kurmasına - Emevilere- alet olmaktan kurtulamadı. Hiç kimse Hz. Muhammed'in feodal bir imparatorluk planladığını iddia edemez. Benzer yüzlerce örnek gösterilebilir. "O halde halkların başarılı olduğu hiçbir devrim yoktur" denilebilir. Bu konuyu bundan sonraki bölümde kapsamlıca işleyeceğimizi belirtirken, olgunun farklı çözümlenmesi gereğini açıklayacağız. Sadece ne halkların çabası boşa gitmiştir, ne de iktidar sorunu çözümlenmiştir diyeceğiz. Bu savunmanın esas amacı bu kördüğümü kırmaktır. Çıkarılması gereken en önemli bir ders de, tahakküm ideolojisinin delinmesi en sert toplumsal zırh olduğunu bilmektir.

Avrupa devrimlerinin en genel özellikleri olan '**özgürlük, kardeşlik, eşitlik**' gibi talepler, tahakküme ve sömürgeciğe karşı hiyerarşinin kuruluşundan beri ileri sürülen taleplerle aynı özdedir. Devlet iktidarı nasıl zincirin halkaları gibi gelişim göstermişse, halkların buna karşı hareketleri de kendi özgün gelişim tarihine sahiptir. İki diyalektik olgu ilişki ve çelişkileri ile sürekli etkileşim içerisinde. Toplumsal diyalektiğin bu ikilemini tarihi gelişim sürecinde özgünlükleri ve genellikleri içerisinde görmeden, soyut genellemelerle başta devrim süreçleri olmak üzere temel toplumsal dönüşümleri kavramak çok zordur.

Avrupa'ya özgü uygarlığın temel formları olan ulus ve kapitalist toplum ilişki içinde olmakla birlikte, birbirlerini zorunlu kılmazlar. Ulus oluşumu ile kapitalist toplum biçimlenmesi farklı mantığa sahiptir. Aynı dönemde şekillenmeleri aynı mantığa sahip olduklarını göstermez. Burjuvazinin ulusun önder gücü olarak kendini göstermesi ideolojik, politik ve ekonomik amaçları ile yakından bağlantılıdır. Bu bağlar ideolojide 'milliyetçilik', politika ve ekonomide 'liberalizm'dir. Hem devleti hem de halkı etkilemek açısından ideal silahlardır. İki fiktif-kurgusal olgulardır, propaganda araçlarıdır. Burjuvazinin en çok bu araçlarla iktidara yükseldiğini ve sürdürdüğünü iyi bilmekteyiz. Avrupa'yı Avrupa yapan Rönesans, Reformasyon ve Aydınlanma hareketlerinde bu slogan araçlarının yeri çok sınırlıdır. 19. ve 20. yüzyıla doğru geldiğimizde ise, bunlar ortalığı kasıp kavuracaktır. Ezilen, sömürülen kesimlerin 'proletarya, komünizm' kavramları da benzer biçimde kullanılacaktır. Özü gereği iktidar sanatında aynı başarıyı gösteremezler.

Şunu özenle söylemek istiyorum: Toplumların dönüşümlerinde önemli kırılma ve yeniden yapılanma anları olan devrimler, 19. ve 20. yüzyılın sağ ve sol mantık yapıları ile gerçekçi olarak kavranamazlar. İnsanlık adına bu en büyük fedakârlık hareketlerini doğru tanımlamak önemini korumaktadır. Sovyet Devrimi uğruna milyonların büyük fedakârlığını, çözülüş tarzına ve sonuçlarına bakarak yeniden tanımlama ihtiyacının ne kadar önemli olduğu anlaşılabilir. Son iki yüzyılın modernlik adına deryalar kadar acısı, kanı, şiddeti ortaya çıktıktan sonra, özellikle ikinci dünya savaşının dehşetiyle iktidar, şiddet ve ideolojik kamuflaj araçları sınırlı olarak tartışma gündemine geldi.

Kapitalizmin temel sınıf formu olan burjuva gerçekliğini bu çerçevede anlamak gerekir. Baskıcı ve sömürücü yeni sınıf demekle özgün bir şey anlatılmıyor; tüm iktidar sınıflarının bir özelliği dile getiriliyor. Burjuva sınıfının özgünlüğü; toplumsallığa karşı bireyciliği, analitik zekâyı azami kullanarak, toplumu saran ahlaki örgüyü hiçbir iktidar gücünün yapamadığı kadar çözmedeki başarısındadır. Doğal toplum da çözülüşünün başlangıcında toplum aleyhine değer birikimine şiddetle karşıydı. Biriken değerleri en çok dağıtan, en değerli birey sayılıyordu. Birikimin tehlikesinin farkındaydı. Hiyerarşik toplum ve devlete geçişten sonra birikim mümkün olabildi. Bu da ancak özel iktidar gücünün varlığıyla mümkündü. Birikim hem bu gücün kurulmasına, hem de bu güç tarafından kurulmasına yol açan süreci başlattı. Zincirleme reaksiyonun mantığı böyle varlık buldu. En çok değer biriktirenler en çok iktidar gücündüler. Daha yakından bakıldığında, birikim bir nevi toplumdan hırsızlıktı. Değeri toplumsuz düşünmek mümkün olmadığından bu böyleydi. Doğal toplumun algılaması doğru olmakla en temel ahlak ilkesini de belirlemiş oluyordu. Mademki tüm değerlerin belirleyicisi toplumdur, o halde onun rızası olmadan -kendi çıkarı dışında- bireysel ve grupsal birikimler olamaz.

***"Kapitalizm,
İnsanı insanın kurdu yapmak için
İktidarını kurar"***

Aslında tüm savaşlarda görülen, talan ve ganimet bu anlayışın sınıflı toplumdaki soysuzlaşmasıdır. İktidar sahipleri birbirlerini güçsüz düşürmek için değerlerin birikiminden yoksunlaştırmayı temel ilke edinmişlerdir. Gücün temel kaynağı konusunda yanılmazlar. Burjuva tipi sınıflaşmanın prototipi olan zanaatkâr ve tüccar kesimleri her uygarlığın başından beri var olmalarına rağmen, hep tehlikeli görülerek kontrole alınmışlardır. Denetimleri sürekliydi ve sık sık talana uğramaktan kurtulamıyorlardı. Toprak mülkiyetine dayanan

kölecî ve feodal devlet gücü, köle ve serfler dışında üçüncü bir kategorinin oluşumuna hep kuşkuyla bakarak denetimlerini eksik etmemişlerdir. Uygarlık tarihi kul sınıfından başka bir oluşumu doğaya aykırı buluyordu. Burjuva sınıf gerçeğine dayalı uygarlığa kadar süren bu sistemde oturmuş bir ahlak ve dünya görüşü vardır. Savaş ve iktidarın çok temelli kuralları vardı. Kendi içinde kurulan denge binlerce yıl sürdürülebilir nitelikteydi. Toplumunu yönetmede zor ve hukuk olmakla birlikte, sınırlı bir uygulama kapasitesine sahipti. Toplumunu esasta ahlaki örgü ayakta tutuyordu. İktidar gücünün ahlaki sürekli aşındırmasına rağmen, bu özelliğini korumayı bildi. Bunda toplumun hacmi karşısında azınlık konumu da elverişli bir zemin sunuyordu.

Burjuva sınıf doğuşu ile birlikte bu büyük dengeyi yıktı. Bu hem iktidar gücü, hem sömürü gücü olarak toplumun kaldıramayacağı hacimde bir sınıftır. İktidar ve sömürsünü gerçekleştirmek için tüm toplumu istismar etmek zorundaydı. Marksizm'in haklı olarak onu son iktidar ve sömürücü sınıf olarak ilan etmesi bu nedenleydi. Sınıf olarak gelişebilmesi toplumun sürekli dağıtılmasından geçer. Bunun için en başta temel korunma örgüsü olan ahlakın toptan yırtılması gerekir. Temelinde doğal toplumun eşitlik ve özgürlük duygusu olan ahlak yırtılıp atılmadan kapitalist toplum oluşamaz. Marks'ın Komünist Manifesto'da çarpıcı olarak ifade ettiği "Burjuvazi eskiden kalma ne varsa hepsini sildi süpürdü" değerlendirmesi doğru olmakla birlikte, bu devrimci bir eylem değil, yıkıcı ve toplum karşıtı bir eylemdir. Toplumunu savunamaz duruma getirmek devrimci bir hareket değil, olsa olsa insanlık karşıtı bir harekettir. Burjuvazinin elinde iktidar ve sömürü gücü, toplumun bağrına sızmış bir kanser hastalığıdır. Yaygınlaşan bireysel kanser ve AIDS vb. hastalıkların bu toplumsal kanserle bağını tespit etmek için bilim adamı olmak gerekmiyor. Hobbes, kapitalist toplumun doğuş koşullarında iktidar (devlet) ihtiyacını tanımlarken, 'insanın birbirinin kurdu olmasını önlemek' olarak değerlendirir. Bu tersinden doğru bir saptamadır. Kapitalizm, insanı insanın kurdu yapmak için iktidarını kurar. Modern gerçeklikte insan sadece birbirinin değil, tüm doğanın kurdu kesilmiştir. Azami kâr ve birikim peşinde koşan, azgınlaştıran güç olan iktidara konduktan sonra, bu sınıf istismar için toplum ve doğa içinde geriye ne bırakabilir?

Marksizm'in oldukça çözümlendiği değer, kâr, emek, paylaşım, emperyalizm, savaş gibi kavramların kapitalizmdeki işlevini bu çerçevede anlamak daha öğreticidir. Din kitaplarında geçen mahşere yakın 'deccal gelecek' tabiri bu sınıf gerçekliğine oldukça denk gelmektedir. Hiçbir hâkim toplum sistemi bu denli toplumun temellerine ve doğal çevresine karşı bir saldırı ve tahrip gücü olamamıştır. Ulusal olgudan ırkçı milliyetçiliği ve faşizmi, doğaya hâkim olma olgusundan ekolojik felaketi, kâr olgusundan

muazzam işsizliği doğuran burjuva sınıf gerçekliği artık kendini yeme aşamasındadır. Her geçen gün öz niteliklerini yitirerek yok olmaktadır. Kendisine karşı devrimi proletarya değil kendisi yapmaktadır. Yeni toplumsal zaman bu sınıfsal gerçekliğin sürdürülemez, dolayısıyla çözülmesi temelinde ancak kendisini kurabilir.

***"İdeolojinin yarattığı iktidar zihniyeti
belki de
En büyük yalanlaştıracıdır"***

Kapitalizmin iktidar yapısına taşıdığı yeniliklerin başında **kurumsal** niteliğinin derinliği gelmektedir. Kişiye bağlanmış iktidardan iktidara bağlanmış kişiler, partiler, hatta toplumlar sistemine geçilmiştir. İktidarın görünmez, soyut niteliği geliştirilmiştir. Bunda ideoloji, politika ve ekonomi katlı işlevlere sahiptir. Ulus kavramından türetilen milliyetçilikle tüm bir ulus iktidarın kendisine ait olduğuna inandırılmıştır. Özünde hiçbir zaman iktidar ulusun olamaz. Her yerde ve her zamanda etnik grupların, hanedanların, ulusların azınlık kesimi iktidarın gerçek sahibidir. Fakat öyle bir sistem yaratılır ki, en alttaki ezilene kadar her birey bir anlamda kendini iktidar sahibi kılmak durumundadır. En alttaki bir ailede en yoksul bir koca karısı karşısında kendini **'küçük imparator'** rolünde rahatlıkla görebilir. Karı da zincirleme tarzda çocuklarına karşı bu rolü oynar. Ya çocuklar? Onlar büyürlerse aynı sistemi oynamaktan başka ne yapabilirler? İktidarlaşma zincirinin böyle kurulması sistemin bir özelliğidir.

Partiler de birey gibi iktidara göre kurulmuştur. Devleti topluma, toplumu devlete taşımak temel işlevdir. Toplumun kendisi devletin kılınmıştır. Devlet en görünmez tanrı gibi toplumun başına, her tarafına binmiştir. İdeolojinin yarattığı iktidar zihniyeti belki de en büyük yalanlaştıracıdır. Politika sanatının işlevi toplumda bahsedilen kendini devlet sahibi sanma, hizmet gereğine inandırma, özünde politik demagojinin en gelişkinini sunmaktır. Politika öyle sanıldığı gibi iktidarlaşma aracı değildir. İktidarı savunma, yayma, kalıcılaştırma aracıdır. Demokrasiye karşı politikanın rolü özellikle böyledir. Politika sanatı kadar demokrasiyi inkâr ettiren başka bir olgudan söz etmek zordur. Ta Atina döneminden beri politikanın demokrasinin inkârı olduğu bilinmektedir. Ekonomi her zamandan daha fazla iktidarla bütünleşmiştir. Ekonomi yönetimi bir politik-ekonomidir. Ekonomi silahı ile hizaya getirilemeyecek bir birey ve grubun olamayacağı bir çağ yaşanıyor.

"Paranın sökemeyeceği bir değer, elde edemeyeceği bir güç yoktur"
deyimi bu çağın en gözde sloganıdır.

İktidarlaşmanın özüne ilişkin tanımlamayı ulus-devlete ilişkin daha da geliştirmek mümkündür. Ulus devlet eski çağlardan kalma rahip, hanedan, dini devlet adlandırmalarının çağdaş biçimidir. İktidarın özüne vurulan damgalardır. Kapitalizmin gelişim aşamasında ortak dil ve geleneklerle çevrili bir sınır, ideal birikim için tercih edilen coğrafi büyüklüklerdir. Kutsal vatan anlayışı değil, elverişli kâr, birikim alanı kavramı esastır. Dış rakiplerine kapatılan bu alan sermaye birikimini güvene almak, iktidarını güçlendirmek için idealdir. Milliyetçiliğin doğuşu bu maddi gelişmenin sonucudur. Laiklikle -dünyalaşma- dini zihniyetin gerilemesi yeni bir ideolojik örtüye ihtiyaç gösterir. Milliyetçi ideoloji ulus olgusu ile bağlantısı nedeniyle hızlı gelişme gösterir. Özünde eskinin etnik -aşiret- duygusunun daha geliştirilmiş bir biçimi olarak düşünülmesi gereken milliyetçilik, ortak etnik duygu ve dinin yerini tutan bir inanç hizmeti gösterir. İçerde farklı etnik, mezhep, din vb. ideolojik unsurlar, dışarıdan ise diğer benzer olgu ve toplumsal sistemlere karşı baskı ve sömürü başlatılınca, milliyetçilik üst ırk anlayışına büründü. Bir zamanların üstün din anlayışı yerini üstün ulus-ırka bıraktı. Bilimsel zihniyetin aydınlattığı toplumu milliyetçilik tekrar din gibi karartmaya başladı. 19. ve 20. yüzyılın milliyetçilikle yüklü zihniyeti, kutsal savaş anlayışı gibi toplumları her tür şiddet ve savaşa kaldırmaya en elverişli meşruiyet aracı rolü oynadı. 17. ve 18. yüzyıllar nasıl yoğunlukla ulusların doğuş yılları ise, 19. ve 20. yüzyıllar da milliyetçiliğin şahlandığı dönem oldu. Devlet iktidarının en zirvesine ikinci dünya savaşında ulaşan milliyetçilik çağı, yol açtığı yıkımla kapitalizmin genel ve sonul krizinin de başlangıcı oldu. Milliyetçilikle insanlığın bir arada yürüyemeyeceği anlaşıldı. Sistemin erkenden bunalım çağına girmesi sadece gücünü yitirmesi anlamına gelmez. Daha kural tanımaz, azgınlaşma tehlikesine yol açar.

" Zihniyet devriminin

Bireyi özgürleştirmesi,

Devlet kulluğunun

çözülmesidir "

1968 başkaldırıları sistemin en kapsamlı eleştirisidir. İster reel sosyalizm ister faşizm biçiminde total bir otorite anlayışına erişen kapitalizm sürdürülemezliğini böylece kanıtlamış oluyordu. Sürdürülemezlik, kriz demektir. İnsanlığın yaşadığı budur. Kaos da diyebileceğimiz bu süreç Rönesans'tan farklıdır. Rönesans feodal toplumunun krizinden çıkış iken,

kapitalizmin 1970'lerde içine girdiği süreç kaostur. Ne tür yenilikler ve farklılıkların çıkacağını verilecek mücadelelerin niteliği ve gücü belirleyecektir. Dikkat edilmesi gereken, bu sürecin temel dünya görüşüne -paradigmasına- getirdiği değişimdir. Toplumun iç yapısındaki tüm ahlaki değerlerin çözümlüğü, milliyetçiliğin tüm zihniyetleri doldurması ve dışarıdan ekolojik tahribatın sonuçları robotumsu aynılık, gri, zevksiz, umutsuz, inançsız, amaçsız bir dünya görüşünü yaygınlaştırır. Stres, hiddet, nefret, şiddet, aşırı güdüsellik, bireysel yalnızlık, toplumsal değersizlik, tamamen çıkara kilitlenmiş ilişki mantığı, vefadan yoksunluk, hümanizme ilgi duymama, aşırı bencillik, yaşamın giderek kutsal anlamını yitirmesi, krizin hâkim psikolojisini ve sosyal atmosferini oluşturur. Köklü yeni arayışlar ancak bu tür ortamlarda boy verir. Bunalımın kalıcı niteliği bunu gerektirmektedir.

Kapitalist iktidarın emperyalizm ve ulusal-sınıfsal baskı sistemi dünyanın tümünü katlayacak büyüklüğe tarihte ilk defa ulaşır. İşgal edilmedik yer kalmamıştır. 19. yüzyılın sonlarında bu gerçeklik yaşanır. Ulusal, sınıfsal, etnik, dini, cinsi temelde tahakküm, eritme ve hatta jenosit tarihte en yaygın aşamaya ulaşır. İnsanların en çok birbirlerinin kurdu olduğu çağdır. İmparatorluk pratiği açısından bakıldığında da ABD ile sonul bir aşamaya gelinmiştir. Son imparatorluk çağındayız. Teorik açıdan bu yönetim, devlet iktidarının bir şehir, bir ülke, bir ulus sınırını aşma, tek kişide yoğunlaşma ve sürekli yayılma, durdurulma ve gerileme, yıkılış aşamaları biçiminde cereyan eder. Toplum sistemine yerleşmesi zincirleme etki yaratır. Her yeni iktidar daha öncekinin izleri üzerinde imparatorluk olmaya zorlanır. M.Ö 2350'lerde -yazılı tarihte bilebildiğimiz- Sümerlerde Akad sülalesinden başlayan bu tarihsel süreklilik, günümüzde ABD devletinde Bush'un sülalesi ile devam etmektedir. İşin ilginç, ilk imparatorluğun doğduğu alanda son imparatorluk çatışma halindedir. Demek ki burada bitkilerin kendi kökleri üzerinde kuruma ilkesini düşünebiliriz.

Sistemin toplumsal özelliklerini en çok da kadında çözümlemenin öğretici değeri yüksektir. Baştan söylenmesi gereken bir husus da, herhangi bir toplumsal olguyu kendi başına siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel vb. ayrımlar altında incelemek ciddi sakıncalar içerir. Tarihsel bir bütünlük halinde sürekli oluşumu yaşayan toplumların tüm alt ve üst yapı sistemleri bir saatin parçaları gibi bütün halinde çalışır. Aşırı parçalara bölme hastalığı, Batı bilimciliğinin olgu bütünlüğünü yitirmek özelliğinden kaynaklanır. Bilimsel olarak da gerçeğin kavranmasını önemli oranda zorlayan bu yaklaşımı kullanırken, bütünselliği göz ardı etmemek çok önemlidir.

Kadın adeta tüm sistemin bir özeti olarak görülmeli ve öyle çözümlenmelidir. Kapitalist toplum nasıl tüm eski istismarcı toplumların

devamı ve zirvesi ise, kadın da tüm bu sistemlerin köleleştirici etkisinin zirvesini yaşar. En eski ve en yoğunlaşmış hiyerarşik ve devletçi toplumun baskı ve sömürü cenderesinde biçimlenen kadını anlamadan, toplumu doğru tanımlayamayız. Etnik, ulus ve sınıf köleliğinin doğru anlaşılmasının yolu kadın tanımından geçer. Sosyal bilimin adeta mızrak çuvala sığmazken azıcık bilim konusu yapmaya çalıştığı kadın konusundaki incelemeler 20. yüzyılın son çeyreğine mahsustur. Feminist hareket, çevre, savaş ve iktidarların korkunç yıkımı tarih ve egemenliğin cinsiyetçi karakterini düşündürtmeye başlamıştır. Bu husus bile, en objektif olması gereken sosyal bilimler de dahil, tüm bilimsel yapının cinsiyetçi karakterini gösterir. Bilim cinsiyetçidir.

Kapitalizmin sisteme eklemesi ile ortaya çıkan kadın görünümünü metalaştırma düzeyinde görmek gerçeğe daha çok yaklaştırabilir. Klasik kölecilikte kadının pazarlarda en çok alınıp satıldığını iyi biliyoruz. Bu durum cariyeler biçiminde feodal kölelikte de yaygınca sürdürülmüştür. Burada satılan bütün olarak kadındır. Başlık, siyasi rant bu işlemin aile içine kadar yansımış biçimleridir. Kapitalizmde ise kasap misali gövde parçalara ayrılarak her kısmına fiyat biçme gibi unsurlar eklenmiştir. Saçından topuklarına, göğsünden kalçalarına, göbeğinden cinsel organına, omuzundan dizlerine, belinden baldırına, gözünden dudaklarına, yanağından boynuna parçalanıp değer biçilmeyen hiçbir yeri kalmamış gibidir. Ne yazık ki ruhu var mı yok mu, varsa ne eder sorusu akla getirilmez. Beyince de o ezeli 'eksik akıllı'dır. Özel ve genelevlerin zevk veren metasıdır. Çocuk makinesidir. En zor işlev olan çocuk doğurma emekten sayılmaz. Çok zor bir iş olan çocuk büyütmenin hiçbir ücreti yoktur. Tüm önemli ekonomik, sosyal, siyasal, askeri kurumlarda yeri numunelik değerindedir. Reklamların vazgeçilmez malzemesidir. Cinsiyeti en çok metalaştırılıp piyasaya sunulan yegane varlıktır. En çok sövgü ve dövgü konusu yapılandır. Aşk yalanına en çok alet edilendir. Her şeyine karışandır. Kadınca konuşması için özgün bir dil-deyim, ses düzeni biçimlendirilen kimliktir. İnsanca arkadaşlık yapılamayan insandır. En değme erkeğin bile yanında saldırı duygusundan vazgeçemediği insandır. Her erkeğin üzerinde kendini imparator sandığı nesnedir kadın artık.

Kapitalizmin krizinden hangi sistemlerin çıkabileceği en çok tartışılan sorunlardır. Birinci dünya savaşı sonrasında da kriz yaşandı. Bolşevik Devrimi, Lenin'in bu yönlü çözümlemesine yakından bağlıdır. İkinci büyük dünya savaşı krizin bitmediği ve sürekliliği karakterini yansıtıyordu. Kapitalizm kendini toparladı. İkinci büyük bilimsel-teknik devrimle oldukça sıçrama da yaptı. Kısa süreli bu çıkışları, sistemdeki kriz çatlağının dallanmasını engellemedi. 1970'ler sonrası, Sovyetlerin çözülüşüyle birlikte

sistem krizi hafifletmek şurada kalsın, daha da ağırlaştı. Sovyet deneyiminin objektif olarak sistemin yükünü hafiflettiği kanıtlanmıştır.

Bu süreçte kriz çözümlerinin sistem karşıtlarıyla neo liberal yorumları tekrar canlandı. **Neo liberalizm** gerçekten geçmişin bir karikatürü mü? Yoksa iddia ettiği gibi 'küresellik' adı altında gerçek bir yenilik mi? Bu tartışma tüm hızıyla sürerken, reel sosyalizm krizinin ardından halkların alternatifi daha da kendini dayattı. Sistemin ABD, AB, Japonya arasındaki gerilimi, kuzey-güney çatışması ve artan toplumsal kutuplaşmalar nereye götürüyordu? Çevre, feminizm ve kültürel ağırlıklı akımlar, yeni aktörler olarak devreye giriyordu. İnsan hakları ve sivil toplumun çözümleyici değeri daha da artıyordu. Sol habire kendini yenileme çabasındaydı. Bir yandan Davos Zenginler Kulübü tartışmaları, diğer yandan Porto-Allegre Fakirler Kulübü tartışmaları nasıl bir dünya öngörüyordu? Tartışmaların sığ düzeyi günü kurtarmaktan öteye gitmiyordu. Sistematik, teorik öngörü her iki tarafta da eksikti. Program, planlı hareket sınırlıydı. Özcesi toplumun özgürlük-eşitlik yanlılarının krizden başarılı çıkışı için ne bilgi ne de yapılanmaları yeterlilik gösteriyordu. Modern tarihin emekçiler ve halklar adına yaşadığı 1848, 1871, 1917 devrimleri başta olmak üzere, çok sayıda devrim dalgalarını kendi sularına çekebilen liberalizmin bir daha neo liberalizm adındaki sözde yeni sularında boğulmak istenmiyorsa, bu sefer benzer hatalara düşülmemeliydi. Gerekli olan doğru bilgi gücü ve toplumun yeniden yapılanması, başarılı formlarını bulabilmesiydi. Özellikle çelişkilerin her geçen gün yoğunlaştığı, krizler ve çatışmaların çılgınca yaşandığı Ortadoğu'da, halkların seçeneği anlam bulabilmeli ve yapısallığı aydınlanmalıydı. 11 Eylül krizi denen ve en derin komposal nitelik arz eden yeni ABD hamlesine halklar kendi seçeneklerini hazır tutmalıydılar. Öyle bir seçenekler demeti ki, bir daha köklü yanılığa düşmesinler. Sistemin çürümüş yapılarına yama olmasınlar. Tarih mütevazı ama ciddi, yanılmayan yanıt bekliyordu. Denenmiş, umut vermeyen tekrarlara kapılarını iyice kapatıyordu.

Biçimsel açıdan ABD önderlikli kapitalizmi aşacak yeni topraklar ve toplumlar dünyamızda yoktur. Avrupa sistemin büyük tahrifatının özeleştirisi sürecindedir. Sonuna kadar öyle gitmek durumundadır. Latin Amerika'da ikinci ABD olmanın ne tarihsel ne toplumsal koşulları mevcuttur. Kaderleri ABD'nin sonuna bağlıdır. Afrika daha geriden benzer konumdadır. Okyanus kıyılarının batısı, Çin, Japonya en çok sistemin sürdürülmesinde ABD'ye yardımcılık yapabilir. Yeni yaratıcı bir kapitalizm için ne iddia ne de olanakları vardır. Onun en iyi uygulayıcıları olabilirler. Rusya, Sovyetler yenilgiyi stratejik olarak kabul etmiş, ABD yardımlarıyla ilerlemeyi yeni politika olarak benimsemiş durumundadır.

Geriye belalı Ortadoğu kalıyor. Ortadoğu'nun coğrafya ve kültürü ile sistemin baş belası olması tesadüf değildir. Toplumun kök hücreleri buradadır. Uygarlık başlatıcıları ve sürdürücülerinin kökleri buradadır. İlahları buralıdır. Er geç evlat baba ocağına dönecek, evdeki hesaplar yeniden görülecekti. ABD'nin misyonuna yaraşır bu rol Büyük Ortadoğu Projesi ile artık uygulama safhasına girmiştir. Giderek yoğunlaşacak ilişki ve çelişkiler kaostan neyin çıkacağını belirleyecektir. Şimdiden söylenebilecek olan, Ortadoğu'daki gelişmelerin sistemin sondan çözüme doğru gitmesiyle ilgili olduğudur. Onun için çok önemli ve doğru çözümlenmeyi gerektirmektedir. Çelişkilerin kırılma noktaları, kaosun yoğunlaştığı alanlardır. Bu alanlar da çoğunlukla yeniliklere rahim görevi ve beşiklik rolü oynarlar. Sümer rahip tapınaklarının kalıntılarında daha önce doğurduğu uygarlığın bu sefer mezarı mı hazırlanmaktadır?

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRATİK-EKOLOJİK TOPLUM

a) TOPLUMDA KOMÜNAL VE DEMOKRATİK DEĞERLERİN TARİHSEL ÖZÜ

Demokratik ve ekolojik toplum olarak kavramsallaştırmaya çalıştığım sistem anlayışımı, temel olarak devlet iktidarı dışında oluşturmayı teorik yaklaşımımın özü olarak koyuyorum. Sadece kapitalist sistemin iktidar anlayışı dışında değil, tüm devletli toplumlardaki klasik hiyerarşik devlet iktidarlarının dışında çözüm aramak, **teorik perspektifimin özüdür**. Sanıldığı gibi aksine bu yaklaşımın ütopyik değil, son derece toplumsal gerçekliğe bağlı bir teorik yaklaşım olmasını mücadelemizin en önemli kazanımı olarak görüyorum. Kişisel ve toplumsal temelimin benim teorik güce ulaşmada rolü olmakla birlikte, esas etken tarihsel toplumu tüm sistematik yapısı içinde anlayabilmemdir. Anlayabilmenin altında ise, yaşadığım mücadelenin özellikleri ve sorumluluk sahibi olmayı başarabilmem yatmaktadır. Büyük dinlerin ve düşünce ekollerinin oluşumunda onlarca yıl süren inzivalar, zindanlar, ihanetler ve acıların yeri tartışmasıdır. Doğal toplum değerlerinin, etnisitenin, yoksulların varlık savaşları da bu düşünce yapısında vazgeçilmez yere sahiptir. Tarihi siyasal iktidarın etrafındaki önemli olayların kroniği olarak kavramanın tarihsel temelimiz olamayacağı açıktır. Ancak sistemin bütünlüklü kavranması ve ders alınmasında değeri olabilir.

Esas almamız gereken tarih, hiyerarşik ve sınıflı toplumsal gelişmede zıt kutbu yaşayanların tarihidir. Tüm resmi siyasi tarihler bu tarihin varlığından ya hiç bahsetmezler ya da bir anarşi grubu, hikmeti olmayan kalabalıklar,

amaçları için her istismara layık sürüler olarak görürler. Kuru, soyut, idealist olduğu kadar zalimce duygusal bir anlayıştır bu tarih. Tarihimiz, doğal toplumdan başlayıp hiyerarşiye ve siyasal iktidara karşı duran etnisite, sınıf, cinsiyet mahkûmlarının her tür düşünce ve eylemlerine dayanarak anlam bulabilir.

Teorimizin tarihsel temelini böyle tanımlarken, diğer önemli boyutu toplumdaki **bilme gücü**'nün en üst sınırını kapsaması gereğidir. Doğru tarih anlayışımızı bilmenin en üst sınırlarıyla bütünleştiremezsek, geleceğe ilişkin anlama gücümüzü ve yapılanma tarzımızı yetkince belirleyemeyiz. Tüm sistemin bilme kapasitesini bilmenin ufkuna alamayan bir teorinin eksik olduğunu ve karşıt teorilerin ufku içinde erimekten kurtulamayacağını temel ideolojik mücadele gerçeği olarak anlamalıyız.

Demokratik ve ekolojik toplum sistemine ilişkin teorik çerçevenin böyle konulması ilk adımdır. İçini ne kadar doldurur ve pratiğini geliştirirsek, gelecekte olan sistem o kadar daha özgür ve eşit olacaktır. Öngörülebilir ki, bu yönlü gelişen bir sistem ne eskinin hiyerarşik ve klasik devletçi sistemidir, ne de yenik, ezilip sömürülen toplumun köleci sistemidir. Doğayla sürdürülebilir diyalektik ilişkiyi kurmuş, kendi içinde tahakküme dayanmayan, ortak yararı doğrudan demokrasi'yle belirleyen ahlaki bir sistemdir.

Toplumsal varlığın oluşumundaki komünal nitelik, biçime değil öze ilişkin bir husustur. Toplumun ancak komünal tarzda varlığını sürdürebileceğini kanıtlar. Komünal niteliğin yitirilmesi toplum olmaktan çıkmakla özdeştir. Komünal değerlerin aleyhindeki her gelişme toplumdan bir takım değerlerin kaybı anlamına da gelir. O halde komün halindeki yaşamı temel yaşam biçimi olarak değerlendirmek gerçekçidir. İnsan türü varlığını bu yaşam biçimi olmadan sürdüremez. Bu gerçeği şu yanlış kanıların anlaşılması için ısrarla vurguluyoruz: Uygarlık söylemine göre toplumu yaşatan, yücelten hiyerarşi ve iktidar değerlidir. Gerisi güdülmesi gereken südürdür. Denebilir ki, bu anlayış en eski olduğu kadar zihinleri en çok işgal eden ilk büyük ve sistematik yalandır. Toplum bu ideaya inandırıldıkça, aleyhine olan süreci de meşrulaştırmış olmaktadır. Bu öylesine güçlü bir ideadır ki, günümüzde de buna kanmayan neredeyse yok gibidir. Komünal düzenin toplumun varoluş tarzı olmasına rağmen, yaşatan ve yücelten değer hiyerarşik ve iktidar gücüne mal edilmesi, çözülmesi gereken çelişkilerin başında gelmektedir. Toplumsal tarihin çarpıtılmasını sağlayan bu söylem tarih, edebiyat ve politika başta olmak üzere tüm üstyapının da temel anlayış normu oluyor. Sonunda toplumun gerçek varoluş tarzı dilsiz, söylemsiz bir nesneye dönüşüyor.

İlkel topluma 'ilkel' demekten kurtulmadıkça, sosyal bilimin bütün tespitleri yanlış üzerine bina edilmekten kurtulamaz. Kök hücre

benzetmesine yine başvurmalıyız. Tüm çeşitlilik kazanan hücrelere göre ana hücre ilkel olabilir. Ama bu ilkellik, gerilik, aşınması gereken anlamda bir ilkellik olmayıp, ilke, esas anlamında bir ilkelliktir. Komünal toplum değerlerine bu yönlü bakmadıkça, diğer tüm kurumlarının analizi köksüz, kendi başına ciddi anlam yoksunluğu içinde değerlendirilecektir.

*" Doğru bir demokratikleşme mücadelesi
Doğru bir tarih anlayışıyla
mümkündür. "*

Demek ki toplumsal mücadelede tutarlı olmak istiyorsak, öncelikle toplumun varolma tarzına saygılı olmalı ve gerçekçi bakmalıyız. En radikal çağdaş toplumcuların sadece çözümlerinde değil pratiklerinde de komünallikten kaçış var. Kendisi özel, düşüncesi komünal demek bir aldatmacadır. Bu, kapitalist sistemin toplumu ahlaktan yoksun bırakmasının bir sonucudur. Neredeyse 20. yüzyılın sonlarına kadar etnisite-kabile-aşiret-halk sosyal bilimin dışında gibi göründü. En az siyasal iktidar kadar etnisiteye değer vermeden, toplumsal sorunlara anlam vermek ve doğru çözümlere gitmek olası değildir.

Komünal özün formu en yoğunluklu olarak etnisitede ifade bulur. Etnisiteyi ortadan kaldırdığımızda toplumdaki geriye ne kalır? Daha düne kadar Marksizm de dahil tüm çağdaş düşünce ekolleri etnisiteyi işlevi olmayan, arkaik bir form olarak değerlendiriyorlardı. Komünal özü daha da iğreti, geriliğe özgü bir nitelik gibi yansıtılıyordu. Bireycilik ne kadar öne çıkarsa, toplumsal değerlere hakim olursa o denli önemli, onurlu sayılır oldu. Sosyal bilimciler rahiplere göre çok olumsuzdurlar derken, çok önemli bir husustan bahsediyoruz. **Toplumun önde gelen şuuruluşu olarak rahip, düşünüp inandığı gibi toplumla toplum için yaşar. Bilgisinin doğruluğu temel kıstas değildir. Toplumun komünalliğine bağlılığı esas kıstastır. 'Sosyal bilimci' ise, bilgisinin doğruluğu ne olursa olsun, toplumsal komünalliği esas almaz. Bir teknik eleman gibi yaklaşır. Felaket de böyle başlar.** Genelde tüm bilimciler, özelde sosyal bilimciler toplum komünalliğinin kutsallığını tanıyıp ölümüne bağlı kalmadıkça, haklı olarak **'büyük ahlaksızlar sınıfı'** olarak adlandırılmaktan kurtulamayacaklardır. Toplum komünalliğine bağlı

olunsaydı, ne savaş ve iktidar, ne de sömürü ve istismar yaşanan boyutlara gelirdi. Atom bombasını hangi toplumsallıkla izah edebiliriz?

Devleti despotik güç birikimi olarak geliştiren her adım, bir gelişme zorunluluğu olması şurada kalsın, tarihin en gerici, tutucu, çarpıtıcı gelişmelerinin özü olmaktadır. Dar anlamda iktidar ve savaşı devlet içinde kendini iyi kamufle etmiş bu geleneğin temel tutkusu, akıl ve iradesi olarak görmek son derece önemli ve gerçekçi bir yaklaşımdır. Yine bu anlamda politika ve askerlik sanatını genel idare ve güvenlik olgusundan ayırmak gerekir. Bilimsel ve pratiksel sezgisi olan kimse bu ayrımı görmeden edemez. Devlet çözümlemesinde bu ayrımın yapılmamasının sonuçları son derece olumsuzdur. Demokratik yönetimle despotik -keyfi bireysel çıkar- yönetimi hem teorik hem pratik boyutlarıyla ayırtırmak tarihsel yaklaşımımızın temeli olmak durumundadır.

Hiyerarşik ve devletli toplum sistemlerinde demokratik ögeyle savaş-iktidar kliği arasındaki çekişme temel politik olgudur. Toplumun varoluş tarzına -komünalite- dayanan demokratik unsurlarla hiyerarşi ve devlet kılıfına bürünen savaş-iktidar grubu arasında daimi bir mücadele vardır. **Tarihin motoru bu anlamda dar sınıf mücadelesi olmayıp, sınıf mücadelesini de kapsayan demos'un (halk) varolma tarzıyla, onun bu tarzına yönelerek kendini beslemeye çalışan savaşçı-iktidar kliği arasındaki mücadeledir.** Toplumlar esas olarak bu iki kuvvete dayanarak yaşamsallaşırlar. Zihniyet kazanma, otorite yaratma, sosyal düzen, ekonomik araçlar bu iki güç arasındaki savaşım düzeyiyle belirlenir.

***" Demokrasi
devletleşmemiş,
Devletleşmeye karşı duran halkın
Kendini yönetim tarzıdır."***

Demokratik varoluşun tarih içindeki gelişim süreci, çözümlememizin temel amaçlarından biridir. Doğru bir demokratikleşme mücadelesi, doğru bir tarih anlayışıyla mümkündür.

Demokrasiyle devlet olgusu arasındaki ilişkinin doğru anlaşılması büyük önem taşır. Demokrasi devletleşmemiş, devletleşmeye karşı duran halkın kendini yönetim tarzıdır. Devletle ilişkilidir; ama bu ilişkide erimez, kendini inkâr edemez. Devletle demokrasinin sınırları en hassas siyasal sorunların başında gelmektedir. Ne devletin demokrasiyi, ne de demokrasinin devleti dışlamadığı ara noktayı tanımlamak 'barış ve istikrar'ın esasıdır. İkisinden birinin diğerini tam inkârı savaş demektir. Dolayısıyla demokrasiyi

devletin bir uzantısı, örtüsü gibi gören birçok çağdaş anlayış son derece yanlış bir değerlendirme ve saptırma peşinde olurlar.

O halde tarihte demokrasi nerede diye bir soruya verilecek karşılık, öncelikle etnisitenin devlete, uygarlığa karşı kendi komünal özelliklerini korumak ve özgür tutmak için sağladığı duruş ve direniştir denilebilir. Sosyologların bu gerçeği tespit edemeyişleri, şehir kültürünün içinden binlerce defa pısmışlıklarıyla bağlantılıdır. Sanıldığından daha fazla bilimciler burjuvazinin modern rahipleridir. Kutsal Kitaba bağlılık gibi şehir değerlerine bağlıdırlar.

Etnisitenin varoluş tarzını, eğer yenilmemişse, yarı-demokrasi olarak da tanımlayabiliriz. Buna bir de 'ilkel' sıfatını eklemek gerekir. Etnisite, ilkel demokrasidir. İşte komünal değerlere bağlılık, dışarıda tahakkümcü devlete direniş halk gruplarını demokratik, özgür ve eşit ilişkiler içinde bulunmaya zorlar. İlişkilerin bu karakteri olmadan direnişin anlamı kalmaz. Ortadoğu'da demokratikleşme tanımlanırken büyük bir yanlışlık yapılmaktadır. Sanki etnisite demokrasiye engelmış gibi. Batı uygarlığındaki bireye dayalı demokrasi tek başına tanımlı belirleyemez. **Demokrasiyi yalnız bireye dayandırmak, devlete dayandırmak kadar önemli yanlışlıklar içerir.** Toplumda topluluk ve özgür birey çoğulcu demokrasinin gereğidir. Birbirine benzeyen birey ve topluluk anlayışı demokrasiler için ne gerekli ne de güvencedir. Farklılığın korunarak yeni bileşimlere erişilmesi demokrasilerin ayrıcalığıdır, temel özelliğidir.

Etnisite hareketi örgütlenme olarak hiyerarşik aşamayı geçmez. Bu sınırdan ya içten ya da dıştan çözülmezse devletleşme sorunuyla karşılaşır. Sümer modeline benzer devletleşmeler, bu aşamaları başarıyla geçen gruplar için geçerlidir. Daha çok temasta oldukları uygarlık modellerini taklit ederler. Hiyerarşik yapının başka bir yapılanış potansiyeli yoktur. Bu durumda sınıflaşma yaşanır. Alt tabakalar kısmen eski hallerinde kırsal alanda, şehre yönelenler ise ya köleleşerek, asker olarak, ya da yerleşik tabakalara katılarak sınıflı toplumu tamamlamaya çalışırlar. Etnisite sınıflı toplum için daima taze kan demektir. Köylülük kapitalizm için neyse, etnisite de eski uygarlıklar için benzer işlevi yerine getirir. Günümüzle genel bir benzerlik kurarsak, kapitalist yayılmaya karşı ulusal direniş ve akabinde kurulan ulusal devletin eski uygarlıklardaki karşılığı, etnik direniş ve beylikler halinde etnik tabana dayalı devletleşmelerdir.

İlk çağların bir nevi sınıf mücadelesi olarak tanımladığımız dinsel-peygamberlik hareketleri uygarlıkların olgunlaşma dönemlerinde kaynağını bulur. Kent kökenlidir. Orta sınıf damgasını taşır. İlk kölecî sistemin akla aykırılığını öne sürme cesaretini göstermişlerdir. İlk eleştirmenlerdir, ilk

sosyal isyancılarıdır. Yine bir nevi krallık kurumlarında etkili olmayan eski Şamanizm ve şeyhlik geleneğinden etkilenmişlerdir. Din-tanrı anlayışlarının soyutluğu, puta tapınmaya karşıtlıkları zihniyet farklılaşması olarak görülmelidir. En temel iddiaları insan-kralların tanrı olamayacaklarıdır. Tanrı-krallığın ideacılığıyla akıllı insanların buna inanmayışları, aslında yönetici sınıfla kent ahali arasında çelişki ve mücadeleyi yansıtmaktadır. Kent toplumundaki yasallıkla doğal ruhçuluk arasındaki farkın kavranması tanrı-kral inancının sarsılmasına yol açar. Zihniyet farklılaşması kent ortamında daha hızlı gelişir. Yeni arayışlara, kavram ve düşüncelere ortam sunar. Alışverişli meta düzeni zihni daha çok çalıştırır. Analitik zekânın yöneticilik konumu artar. Artan bilgi ve soyut kavramlaştırma bir aşamadan sonra resmi ideolojiyi- inanılan mitolojiler- aşındırır. Yeni ideolojik arayışlarla peygamber idealizmi dönemi açılır.

Tahminen MÖ. 3000'den beri başlayan bu süreç, Hz. İbrahim'e kadar daha çok Sümer metropol kentlerinde başlar. Barınamayınca uç bölgelere, kısmen özgür bir ortama taşınırlar. Adem'den İdris'e, Eyüb'e kadar yaşanan döneme Urfa öncesi peygamberlik demek doğru olabilir. M.Ö 2.000'lerden 1.000'lere kadar Urfa döneminin merkezi rol oynadığını varsayım olarak ileri sürebiliriz. Bu dönemde peygamberlik geleneği muhtemelen iyice oturmuştur. Güçlü kurumsal bir temel kazanmıştır. Başta Hz. İbrahim olmak üzere etrafa birçok peygamber ihraç etmiştir. Birçok söylence bu varsayımı doğrulamaktadır. M.Ö 1.000'lerden Roma'nın yıkılmasına kadar Kudüs'ün ikinci peygamberlik merkezi olarak öne geçtiğini belirlemek ikinci varsayım olarak ileri sürülebilir. Kitab-ı Mukaddes bu dönem peygamberlerinin kapsamlı bir listesini ihtiva etmektedir. Saul, Davut ve Süleyman'la başlayan çok zengin ve güçlü bir anlatımı olan peygamber maddeleri, daha çok sosyal yaşamı düzenleyen ahlak kuralları ve krallık özlemi olarak değerlendirilebilir. Toplumsallığa çok güçlü bir vurgu yapılmaktadır. Puta tapmaktan alıkoymak, Rabbe bağlamak; özünde İbrani kabilesini dağılmaktan koruma ve bir krallık olarak oluşmasının dinsel anlatımıdır. Sümer mitolojileri nasıl tanrı-kralların masalsı öyküsüyse, Kitab-ı Mukaddes de kabileden krallık oluşturmanın dinsel öyküsüdür. O dönemlerin hakim edebiyatı, zihniyet yapısı böylesi bir kutsal kitap dilini gerektirmektedir. Biçimin ağdalığı altındaki özü yakalamak önemlidir. Nitekim en son İsa'nın da amacı, aslında 'Sion'un kızı' dediği Kudüs'e kral olmaktır. Bunu da hayatıyla ödemiştir.

Üçüncü ve son peygamberlik dönemi, M.Ö 0-M.S 632 arası, Hz. İsa'nın doğumundan Hz. Muhammed'in ölümüne kadar devam eder. İbrani kabilesi bu dönemden sonra 'Safarin - Yazarlar' denen kâtipler dönemine girerken,

Hıristiyanlık diğer halklar arasında önce havariler, daha sonra papaz ve piskoposlarla büyük açılım sağlar.

Grek ve Latince'ye çevrilen peygamberlik literatürü -başta İncil- Batı uygarlığının zihniyet yapısında köklü dönüşüme yol açar. Yarı-tanrı Helen ve Roma imparatorlarıyla girilen mücadeleyle tanrılık idealarını ellerinden alır. M.S 312'de Büyük Konstantin'in Hıristiyanlığı kabul etmesi ve sonra resmi din olarak ilan etmesi tarihi bir sürecin son adımındır. Bu da **insan tanrı olamaz** diyen ilk peygamberlerden başlayan ideanın özünden çok şey yitirerek de olsa başarıya ulaşmasıdır. Zaten İslam biçimindeki Hz. Muhammed önderlikli kol daha başlangıçta tanrı elçisi ve gölgesi olarak misyonunu ilan eder. Hz. İsa'nın Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlemesini de reddederek, insanların ancak tanrı kulu olabileceklerini en temel ayet hükmü olarak vahiy eder. Fakat tanrı kulu anlayışı yine de tanrı-kral kültüründen olan etkilenmeyi göstermektedir. Tanrı-kral yerine 'Allah' konulmaktadır. Fakat bu, zihniyet savaşımındaki uzun mesafeyi gösteren çarpıcı bir örnektir. İnsanların tanrı-kralarla savaşımının binlerce yılları bulduğunu kanıtlamaktadır. Ağır kölelikten kurtulmanın kolay olmadığını vurgulamaktadır.

Zaten tanrı-kral dönemi Roma İmparatorluğunun sonlarında aşılınca, Hz. Muhammed'le bu dönem tamamen sona erer. Peygamberliğin temel ideası, insanların kendilerini tanrı ilan edemeyeceklerini esas alıyordu. Tek maddelik parti programı gibi adeta gereği yerine gelince varlığını sürdürmenin anlamı kalmıyor. Gerisi iz, öykü ve gölgelerdir.

Tek tanrılı Ortadoğu dinlerinin esas ürünü ortaçağın feodal devletidir. Klasik köleciliğe göre daha yumuşatılmış '**serf**' köleliği, diğer anlamıyla geliştirilmiş köleliktir. Kölelikte bir basamak üste çıkmaz. S erf olmayan kölelikte de gelişme yaşanır. Sultan -savaşçı-iktidar gücü- tanrının gölgesi sayılmaktadır. Tanrı-kral kültürünün devamı olarak düşünölmelidir.

Demokratik duruş ve komün özellikleri açısından her iki hareket yine de insanlık tarihinde özgürlük ve adaletle doğru küçömsenmemesi gereken adımlardır.

İlkçağ ve klasik dönem köleciliğine karşı binlerce yıllık bir direniş geleneği, zihniyet, politika, sosyal ve ekonomik alanda önemli kazanımlar sağlamıştır. Yazılı tarih her ne kadar bu kazanımları ayırıştırmasa da, gerçekliğinden kuşku duyulamaz. İnsanlık kültürü büyük ölçüde bu iki direniş kanalından beslenmiştir. Bunlar tüm sanatların başta gelen konuları olmuşlardır. Mabetsel anıtları tüm görkemiyle günümüze kadar gelmişlerdir. Toplumsal ahlaktan kırıntılar kalmışsa, yine bu gelenekten ötürüdür. Ölümsüz destanlar, azizler, evliya menkıbeleri büyük insanlık duruşlarını yansıtır. On yıllarca inzivaya çekilen, zindanda çüröyen, çarmıhlara gerilen, bir dilim

ekmek, zeytin, üzüm ve hurmayla kendini terbiye eden, insan acısını duyan, bilgeliğe en yüce değeri veren bu geleneklerdir. Bireyciliğe değil, komün yaşamına, manastır düzenine, bilgi birikimine, sanat ve zanaatın gelişimine tam bir okul değeri veren yine bu geleneklerdir. Savaşçı-iktidar kliğinin öldürmekten ve ölmekten başka bir şans tanımadığı insanlığa barışı düşündürten, insan onurunu koruyan, yardımlaşmayı esas alan, kardeşliğe vurgu yapan, evrenselliğe açılım sağlayan yine bu soylu gelenek kanallarıdır. Sınıflı toplumu getirememişlerdir; hakim toplumsal sistemin içinde çoğunlukla erimekten de kurtulamamışlardır. Kendileri de bazen eski efendileri kadar hiyerarşik ve devletçi kesilmişlerdir. Fakat insanca değerlerden günümüze bir şeyler kalmışsa, bu hareketlerin bundaki payını düşünmek gerçeğe hakkını vermekle eşittir. Günümüzdeki demokratik duruş, özgürlük-eşitlik, doğal çevre arayışı, insan hakları, kültürel kimlikler iki büyük geleneğin katkısı düşünülmeyen izah edilemezler. En az çağdaş bireysellik kadar demokrasi için vazgeçilmez bir zemin olan kamusal alan bu iki büyük hareketin başta gelen mirası olarak düşünülürse, geleneğin olumlu etkisi daha gerçekçi ve çözümleyici olarak anlaşılacaktır.

**" Rönesans'ın en doğru tanımı
Zihniyet devrimi olarak yapılandır " "**

M.S 5.-15. yüzyıllarında Avrupa ortaçağına girişte, arkasında taslağını çizmeye çalıştığımız böylesine bir tarih yatmaktadır. Bu tarih olmadan, Avrupa'nın değil uygarlık yaratmak, 'sıfır' bile öğrenemeyeceğini anlamak gerekir. Feodal kuluçka döneminde uzun süre yattıktan sonra tüm gücüyle bilme, yeni zihniyet kazanma çabasına girmesi, bu tarih düşünülmeyen hayale bile getirilemez. Avrupa'nın daha sonra hakkıyla yöneldiği bilim ve tarih ona gerekli olan gücü verecektir. Bu iki güçle doğru tarih ve bilme yöntemiyle layığıyla uygarlıkta büyük bir aşama yaratılacaktır.

Hıristiyanlığın ortaçağa katkısı sınırlıdır. Engizisyonuyla daha çok yeni doğuşu engellemek istemiştir. Geçmişten gelen olumlu kanalları -Heretikler (mezhep), cadılar (özgür kadın kalıntıları), simyacılar (bilim öncüleri)- ateşle yakarak kurutmaya çalışırken, etnisitenin taze anılarına dayanan doğal yaşama yatkınlık eğilimi ve Protestanlıkla kendi iradesi kırılacak ve yeni uygarlığın zihniyet ve iradesi daha açık ve güçlü hale gelecektir. Protestanlıkla dinde çoktan kemikleşmiş tutuculuk aşılırken, etnisitenin kültürüne dayalı olarak da uluslaşmanın önü açılacaktır. Bu büyük tarihsel gelişmenin amacının kapitalist sistemin planlı gelişimi olduğunu iddia edebilecek hiçbir kanıt yoktur. Esas

gelişmesi gerekenin **demokratik uygarlık** olduğuna dair elde daha çok kanıt vardır.

Aslında etnisitenin alt tabanıyla İslam ve Hıristiyanlığın kurtuluş arayan yoksul manastır, tarikat kesimleri farklı bir dünya ve yaşam peşindeydiler. Devlet ve hiyerarşinin baskı ve istismarından nefret ediyorlardı. Bu yüzden büyük hareketliliğe katılmışlardı. Beklentileri için en doğru yorum; tarikat, manastır ve eski doğal komünal yaşamın bir sentezi olarak hümanist evrensel demokrasiydi. Dönemin evrensel zihni ve yüreği diyebileceğimiz Hz. Mevlana vb. her iki dinde çöktür. **“Yetmiş iki milletten olsan da gel. Geçmişten ne günahın varsa yine de gel”** diye özetleyebileceğimiz yaklaşımı son derece evrensel bir demokratizmi içermektedir. Ortaçağın demokrasi ve evrensellik akımını seslendirmektedir.

Dönemin çok yaygın manastır, tasavvuf akımlarına bu çerçevede yaklaşmak ufuk açıcıdır. Etnisite ve dinin üst tabakası feodal devlet gücü haline gelirken, yoksul alt kesimleri çok geniş alanlara yayılmış manastır - İslam'daki karşılığı tarikat ocakları- ve dergâhlarda komünal düzen gücü halinde yaşamaktadır. Bu, sınıfsal anlamı derin olan bir bölünmedir. Bir anlamda ortaçağa özgü savaşı-iktidar gücüyle -kendine dayalı işbirlikçi kesimlerle birlikte- demokratik-komünal halk arasındaki ayrışma ve mücadeledir. İslam dünyasındaki Batıni-Sünni ve Hıristiyanlıktaki Katolik-Heretik çelişkisi bu gerçeği yansıtmaktadır. Kavimler bünyesinde benzer ayrışmalar görmektediriz. Selçuklu-Osmanlı-Türkmen; Arap halifeler-hariciler vb. çelişkiler, aynı kavim içindeki sınıfsal çelişki ve kavgayı yansıtmaktadır. Yoksul hareketlerinden bazıları ileri düzeyde siyasallaşmayı becerdiler. Karmatiler, Haşhaşinler, Fatımiler, Aleviler, yoksul halk kesimlerinin sınıfsal ayrışmaya tepki ifadeleridir; ortaçağın ilkel demokrasi örnekleridir. Fakat toplumsal sisteme hakim saltanat anlayışı bu hareketlerde daha ileri bir demokratik oluşuma imkân vermeyecektir. Dıştan baskılar, içten yozlaşmalarla erkenden tasfiye olup etkinliklerini yitireceklerdir. Avrupa'da ve Orta Asya'da kalıcı etkiler yaratan bir nevi manastır kültürü diyebileceğimiz oluşumlar daha uzun süreli yaşamayı bildiler. Manastırlar bilim ve üretim tekniklerinde de önemli roller oynadılar. Bilim ve hayatın öz gücüydüler. Ortaçağ üniversite ve medreselerinin doğuşu manastır ve dergâh çalışmalarıyla yakından bağlantılıdır.

15. yüzyılla başlatılan Rönesans -yeniden doğuş- hareketi, aslında babası da annesi de Doğulu binlerce yıllık sülalenin son çocuğudur. Onu sanki Avrupa'nın Adem'le Havva'sından doğmuş gibi sanmak büyük bir yanılgıdır. Belki de Doğunun sürgün çocuğudur. Rönesans açık ki 13. ve 14. yüzyılların

giderek hızlanan bir devamıdır. Büyütüldüğü zemin Roma kopyası krallık ve piskoposluk sarayı değil, kırsal alan manastırlarıyla yeni yükselen kent üniversiteleridir. Ne siyasal-askeri güç, ne de feodal-tüccar ekonomik güç bu çıkışta belirleyicidir. Kır manastırı ve kent üniversitesi kendi emekleriyle geçinen, halkın beslediği ve umut bağladığı, desteklediği, özgürlük ve bilincin yükseltildiği bağımsız çalışma mekânlarıdır. Şunu önemle vurgulayacağım: **Rönesans'a götüren yol belirleyici olarak kral ve kilisenin saraylarından değil, halkın komünal okullarından geçmektedir.** Ne feodal sınıfın, ne de ortada olmayan burjuvazinin çizdiği bir yoldur.

*"Rönesans ütopyaları kapitalist değil,
komünalisttir,
Doğanın ve bireyin kutsallığına dönüştür "*

Rönesans'ın en doğru tanımı zihniyet devrimi olarak yapılanıdır. Devrim birkaç alanda köklüdür. **Birincisi**, dinsel düşüncenin tanrısallık adına adeta hiçleştirdiği **birev yeneden doğmuştur**. Hıristiyanlık teolojisi M.S 1.250'lerde Aristo sentezi ile skolastik dönemin zirvesine ulaşmıştır. Metafiziğin en gelişkin hali de denilebilir. İnsan adeta unutulmuştur. Tanrının kuklası bile olamayacak kadar yaşamdan silinmiştir. Dine dayalı toplumsallığın en aşırı bir biçimine varılmıştır. Pratik-somut yaşamla hiç bağdaşmayan bu biçime insan doğallığının uzun süre dayanması zordur. Heretizm -sapkın mezhepçilik-, cadılık -Hıristiyanlaşmamış doğal toplum kadını- ve simyacılık -doğa elementlerinden altın oluşturmak; bilimsel arayış-çabaları, Hıristiyan dogmatizmine karşı özgün zihniyet direnişini temsil etmektedir. Engizisyonun önlemek istediği, özgür bireye yol açabilecek gelişmelerdir. Hıristiyan dogmatizminden kopup özgür doğa düşüncesine sıçrama yapan en çarpıcı örnek Giordano Bruno'dur. Tam bir doğa tutkunu olan Bruno tanrı-doğa ayrımı yapmaz. Canlı bir doğa -evren- anlayışı ile sarhoş gibidir. Doğanın kendi başına işleyişine o denli hayrandır ki, sonuçta coşkun Rönesans öncüsü Roma'da M.S 1.600'de cayır cayır yakılmıştır. Spartaküs ve Saint Paul'un anılarına yaraşırçasına.

Doğaya dogmatizmden kopmuş bakış tarzı ile yaklaşmanın önemli bir sonucu da **bilimsel yöntemin** gelişmesidir. Metafizik kurgusal yöntemin doğal gerçeklikten kopardığı insan zihni yöntem değişikliğiyle yeniden doğaya yönelmeyi bilmiştir. Bilimsel yöntemin adeta peygamberleri olan Roger ve Francis Bacon'la Galileo Galilei gözlem, deney ve ölçüyü doğaya dayatarak bilimin gelişeceği yolu ardına kadar açmışlardır. Bilimsel zihniyetin gittikçe gelişmesi, yöntemi ile yakından bağlantılıdır. **Felsefi yaklaşım doğaya**

umutla yaklaşım anlamına gelirken, yöntem de bu umudun gerçeğe dönüşmesi demektir. Felsefi öngörü ve varsayımlar bilimsel alanları ve olgularını aydınlatırken, gözlem, deney ve ölçü bilimsel kanıtlamayı sağlamaktadır. Deney ve ölçü olmadıktan sonra, sadece felsefi varsayımlarla doğadan yararlanmak mümkün değildir. Deney ve ölçüye vurulmayan her olgu hakkında nelerin nasıl sonuç vereceği anlaşılamaz. İslam dünyasında bu yönlü atılan adımlar bazı sonuçlar vermişse de, sistemli bir yönteme dayanmadıkları için bilimsel bilgiye sınırlı katkıda bulunmuşlardır. Batı uygarlığının temel dayanağı olan bilimsel bilgi, ancak temel yöntem sorununu çözümledikten sonra hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Yöntem sorununun çözümü bilimsel devrime yol açmıştır. Rönesans'la gerçekleşen bilimsel yöntem arayışları yeni felsefe ekollerinin gelişiminde de rol oynamışlardır. Felsefe ile bilimin birbirine yakınlığı ve bağlantısı, daha verimli bilimsel bir sürecin gelişmesi kadar, bilimle bağlantısı yapılan gelişkin felsefi yapıların ortaya çıkmasına da yol açmıştır.

Rönesans'ın temeli de diyebileceğimiz ve tanrıdan tamamen kopmuş bu düşünce ve duyuş tarzı en büyük paradigma değişimidir. Gerçekleşen zihniyet devrimini sıradan görmemek gerekir. Bu en zor gerçekleşen devrim türüdür. Dinsel dogmatizmden kurtulmak ve öz duyuş-düşünce gücüyle yaşama anlam vermek Batı uygarlığının en önemli kazanımıdır. Cıvıl cıvıl, canlı, renkli, her şeyiyle heyecanlandıran, kendinde büyük potansiyeller barındıran doğa büyük umutlar vaat etmektedir. İnsanın binlerce yıl aradan sonra doğaya önemli bilinç birikimi ile dönüşü diğer tüm gelişmelerin kaynağıdır.

İkinci büyük değişim **dindeki reformdur**. Doğal toplum anlayışına aşırı ters düşen Hıristiyanlık dogmatizmine tepki kaçınılmazdı. Germenlerin doğal toplum gelenekleri, dinle yeni tanışmaları reformun bu kültürden gelmesinin koşullarını teşkil etmektedir. **Protestanlık aslında Germen halkının Hıristiyanlık yorumudur**. Dogmatizmin daha yumuşatılmış, çalışmayı engellemeyen, bilime açık revizyon ve reformasyonunu temsil etmektedir. Bir nevi din saltanatına tepkidir. Dinin aşırı siyasallaşmış, pratik gelişmelere engel teşkil eden, halkların özgünlüğüne ve özgürlüğüne yer vermeyen büyük tutuculuğuna vurulan bir darbedir. Zihniyet devriminin teolojik anlamdaki yansımasıdır. Dogmatik kalıpların yıkılmasıyla felsefi düşünce hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Nasıl ki Batı Anadolu'da M.Ö 600'lerde mitolojik düşüncenin aşılmasıyla tarihi felsefi dönem açılmışsa, Batı Avrupa bölgesinde de dinsel dogmatizmin aşılmasıyla daha gelişkin bir felsefi çağa ulaşılmıştır. Zihniyet devriminin en gelişkin alanı olan felsefe, Spinoza ve Descartes'ta adeta peygamberlerini bulmuştur.

Rönesans'la doğan **üçüncü** bir gelişme **insan merkezli yaşam biçimidir**. İnsan her şeyiyle tanrının olmalıdır anlayışı köleci zihniyetin değişik bir formudur. Tanrı-kral kültüründen tek tanrılı dinlere sızmış mitolojik düşünce formu olarak bireyi yaşamdan adeta silmiştir. Bu, kölenin her şeyiyle efendisinin aracı olmasından kalmadır. Bireyin efendi ve tanrı kimliğinde bu denli yitirilişi, kendine ait bir yaşamının olmaması anlamına da gelmektedir. Tanrı ona ait değil, o tanrıya aittir. Tercüme edersek, insanlığın devletleşmiş din hiyerarşisine aşırı bağımlılığıdır. Dinin egemen sınıf lehine bu yönlü gizli bir köleliği her dinde mevcuttur. Rönesans'ın insana saygıyı canlandırması, toplumun bireyin yaşamını daha anlamlı kılmamanın varoluş tarzı olduğu biçimindeki tanıma da uygundur. **Toplumsal varoluş bireysel yanı yok ettiğinde, orada kölelik yerleşmiş demektir**. Sovyet sosyalizminde gerçekleşenle Sümer rahip devlet sosyalizminde gerçekleşenler özde aynıdır. Birey ne adına olursa olsun eritildiğinde, onun adına kölecilik denilir. Klan ve ilkçağ çok tanrılı, totemli dinlerinde esas olan bir nevi toplumun yansıması figürü olan bu kavramlar bireye güç veriyordu. Ortaçağın dinsel anlayışı bireyi silmesi açısından asıl toplumsallıktan ciddi bir sapmayı temsil eder.

Hümanizm, bireysellik ve reformasyon insanı yaşamın merkezine çekmekle toplumsal varoluş tarzındaki sapmaya ciddi bir karşı koyuşu gerçekleştirmiştir. Rönesans bu yönüyle tarihte en temel zihniyet aşamalarından biridir. İnsan yaratıcılığı, doğallığı için gerekli olan en önemli adımdır. Ekolojik toplumun dayanabileceği bir yola, zemine girer. Fakat daha sonraki kapitalizm zihniyetinin hakimiyetini geliştirmesi, bireysellikten bireyciliğe geçişi tüm kazanımları geri aldığı gibi, tarihte en büyük ekolojik sapmanın da yolunu ardına kadar açmıştır. **Ekolojik felaketin kaynağı Rönesans zihniyeti değil, onun kapitalizmle saptırılması, özünden boşaltılması ve tersinden toplumsal varoluş halinden kopartılmasıdır**. Mitolojik ve dinsel dogmatizmin tanrı toplumu biçimindeki toplumsal varoluş gerçekliğinde yaptığı sapmayı, kapitalizm toplumsallığı bireycilik lehine silerek tersinden gerçekleştirmektedir. Günümüzün en temel sorunlarından ekolojik sapmayı değerlendirirken, konuya daha derinlikli yaklaşacağız.

" Kapitalizm herhangi bir toplum sistemi değildir

Bir nevi toplumun kanserli sistemidir."

Yaklaşık üç yüzyıllık birikime (M.S 1.400-1.700) sahip olan Rönesans dönemi Batı uygarlığının esas itibarıyla düşünme tarzını ortaya çıkarmıştır. Doğa ve toplumdan koparılmış insan zihnini yeniden, daha derinlikli bir felsefi ve bilimsel yola bağlayarak yeni uygarlık için gereken yolu ardına kadar

açmıştır. Bu gelişmeyle bağlantılı olarak ele alınması gereken bir yöntem sorunu var. Özellikle Marksist tarih anlayışının aşırı materyalist yorumunda yapılan bu büyük yanlış, toplumsal formların düz çizgisel anlatımıdır. Sanki kapitalizmin gelişmesi, bir sistem olarak kurulması zorunlulukmuş gibi bir anlayışın, belki de hiçbir kapitalist ideologun kapitalizme yapamadığı hizmeti hem de anti-kapitalizm adına yapmış olmasıdır. Çelişkili gelebilir, ama geriye baktığımızda daha iyi anlamaktayız ki, kapitalizmin hiçbir ideologu Marksist kökenli kaba materyalistler kadar sisteme hizmet etmemiştir.

Rönesans'ı tarihin en önemli zihniyet devrimlerinden biri olarak değerlendirmeye birlikte, daha da önemli olan sorun, hangi toplumsal sistemle bağlantılı olduğudur. Klasik tarih anlayışları Rönesans'ı kapitalist toplum sisteminin zihniyet hazırlığı olarak değerlendirirler. Marksist tarih anlayışı da sistemin doğuşunu adeta ilahi emir saymaktadır. Bu görüşlerin tümü bizzat kapitalizme bağımlı yaşamın bir sonucudur.

Sermaye birikimi tarihin her döneminde az veya çok vardır. Sümerlerden beri özellikle ticaretin gelişmesiyle servet ve sermaye birikimini sıkça görmekteyiz. Ekonomik zenginler türemiştir. Yahudiler bu konuda tarihi bir üne sahiptir. Buna rağmen hakim sistem haline gelememişlerdir. Hem üst devlet topluluğu, hem alt komünal topluluklar birikimi tehlikeli sayıp kuşkuyla bakmışlardır. Büyük kötülüklerde ebelik yapabileceğini hep göz önüne getirmişlerdir. Bunda en önemli etken de toplumsal ahlakı yırtmasından duyulan korkudur. Savaşçı-iktidar gücü bile, ne kadar toplum üzerinde hükümler sürdürse de, **toplum ahlakını yırtmayı göze alamaz.** Hiyerarşinin kurumlaşması olarak dayandığı toplumsal olguyu koruyarak var olması esastır. Fiziksel olarak yok etse bile, bunu ahlakıyla birlikte yapar. Bir toplumu temel ahlaki geleneğinden soyutlamak, onu çıplak, savunmasız, her tehlikeye açık bırakmaktır. Kapitalist sermayenin sistem haline gelmesi ahlakı, dolayısıyla toplumu çözmeye yakından bağlantılıdır. İradesi dışında bu böyledir. **Toplumsallığı çözmeden kapitalden sistem oluşamaz.** Sistem olmaya doğru gittiğinde çok yıkıcı olur.

Marks ve Engels Komünist Manifesto'da bu süreci çarpıcı bir üslupla dile getirirler. Biraz da şaşkınlık. Kapitalizme devrimci rol atfederken bile yıkıcılığını, insafsızlığını, biran önce aşılması gerektiğini ısrarla belirtirler. **Kapitalizm herhangi bir toplum sistemi değildir. Bir nevi toplumun kanserli sistemidir.** Genelde sınıflı toplum olarak uygarlığı, özelde kapitalist uygarlığı bir toplumsal hastalık olarak incelemek, bu temelde yaklaşmak büyük önem taşır. Kanser doğuştan gelen bir hastalık değildir. Vücudun yıpranması ve bağışıklık kabiliyetini kaybetmesiyle kendini gösteren bir hastalıktır. Toplumsal olguda da yaşanan buna benzerdir. Uygarlık

sistemlerinde yorulan toplum, sermayenin sızmasıyla tüm dokularında yani kurumlarında kanser hastalığına tutulur. Türüne bağlı olarak az veya çok öldürücü etkiye maruz kalır. Sadece 20. yüzyıl savaşlarını çözmek bu gerçeği birçok yönüyle aydınlatır. Aşırı rekabet, kâr, azami kâr, işsizleştirme, açlık, yoksulluk, ırkçılık, milliyetçilik, faşizm, totalitarizm, demagoji sanatı, ekolojik yıkım, aşırı finans, devletten daha zengin şahıslar, atom bombası, biyolojik ve kimyasal silahlar, aşırı bireycilik kapitalist sistemin kanser türleri olarak düşünülmelidir.

Kapitalizme ilişkin bu kısa tanımlamayı Rönesans'la bağımlı doğru anlayabilmek için yaptık. Rönesans tanımı -genel kabul gören haliyle- öz olarak doğayı, toplumu ve bireyi her tür dogmadan uzak tutku derecesinde kavramayı, sevmeyi esas almaktadır. **Doğanın ve bireyin kutsallığına dönüşür.** Bu bireyin de kapitalist birey olmadığı; doğa bilgisiyle, sanat ve felsefeyle yüklü, savaştan kaçınan, doğal, eşit ve özgür bir toplum arayışında olduğu ortak bir yargıdır. **Rönesans ütopyaları kapitalist değil, komünalisttir.** Ortaya çıkan yeni toplumsal sistemin kapitalizm olduğuna dair inandırıcı bir araştırma yoktur. Manastırlarda komünal bir hayat geçerlidir. Yeni doğan kentlerde hakim olan ruh demokrasiden yanadır. Bilim adamları, felsefe ve edebiyat yapanlar, sanatla uğraşanlar zorlukla geçinen emekçi insanlardır. Sermaye birikimiyle uğraşanlar sınırlı olup, özellikle faizcilikten ötürü toplumsal nefreti toplayan bir kesim olarak yargıya tabidir. Sanayi devrimine kadar, feodal aristokrasi ve yeni doğan bir ulus olarak halk sınıfları karma nitelikte bir toplumsal sistem oluştururlar.

Bu kısa değerlendirme bile 19. yüzyıla kadar kapitalist toplum sisteminden bahsedilemeyeceğini göstermektedir. O halde Rönesans'ı kapitalizmin bir ön aşaması, zihniyet süreci olarak algılamak vahim bir yanlışlıktır. Doğrusu, ucu her tür gelişmeye açık bir kaos aralığıdır. Feodal toplum sisteminin dağıldığı, çözüldüğü, fakat yeni toplumun doğmadığı, doğuş sancılarının yaşandığı bir ara dönemdir. Bu ara dönemden feodalizm yeniden güç kazanarak çıkacağı gibi, kapitalist bireyci bir sistem de doğabilir; yine güçlü altyapı koşullarına sahip demokratik, eşit-özgür bir topluma doğru gelişme de yaşanabilirdi. Tamamen sistem savaşçılarının bilinç ve politik yeteneklerine bağlı olarak pek çok sistemin doğması teorik olarak mümkündür. Nitekim Fransız Devriminin sonlarına kadar kapitalist toplumla daha eşit ve özgürlükçü toplum yandaşları başa baş bir mücadele içindedirler. 1640'daki İngiliz Devrimi ezici bir demokratik özellik taşımaktadır. Eşitliğe ve özgürlüğe ilişkin çeşitli ve oldukça güçlü kişisel ve kolektif anlayışlara rastlamak mümkündür. Burjuva devriminden ziyade halkçı bir devrimdir. 16. yüzyıldaki İspanya şehir komünarları demokrat karakterlidir. Amerikan

Devriminin niteliği de açıkça özgürlükçü ve demokratiktir. 1789 Fransız Devriminde komünistler dahil birçok renk vardır. Özcesi Rönesans sürecindeki toplumsal kaostan çıkışta özgür-eşit ve demokratik toplum eğilimi en az kapitalist-bireyci eğilim kadar şanslıdır. Kapitalizm ancak sanayi devrimiyle birlikte toplumsal savaşta üstünlük sağlayacaktır. 19. yüzyıl, sanayi devrimiyle birlikte kapitalizmin her alanda hakimiyetini yükselteceği bir dönemdir. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlangıcında, sistemin dünya çapında ilk defa yayılmasını kabaca tamamladığını görmekteyiz. Daha eşit-özgür ve demokratik toplum mücadelesi, 1848-1871 devrimlerinin yenilgisiyle hakim toplumsal sistem olma şansını kaybederler.

" Kapitalizm olmadan da ulus olunabilir."

Sürecin tanımlamasını tamamlamak açısından ulus ve ulusal devlet konusunu da doğan yeni toplumsal sistemle iç içe değerlendirmek önem taşır.

Toplumların ulusal olgular biçiminde şekillenmesinin doğrudan kapitalizmin bir ürünü olmadığını kavramak gerekir. Bu konuda da sanki kapitalizm ulus yaratır gibi bir ideacılık ciddi bir yanıştır. Bu yanışıklıkta Marksizm'in payı da vardır. Toplumlarda klan, kabile, aşiret, milliyet ve millet şeklindeki süreç kendine özgü bir diyalektiğe sahiptir. Sınıflı toplumun ürünü olarak doğmazlar. Kapitalizm olmadan da ulus olunabilir. Ulus şekillenmesinde dil, kültür, tarih ve siyasal güç daha belirleyici rol oynar. Uluslar eşit-özgür ve demokratik toplumsal yapılarda daha sağlıklı gelişebilirler. Batı Avrupa'da ulusların 12. yüzyıldan itibaren şekillendiklerini görmekteyiz.

Sistemlerden hangisinin uluslar içinde hakim olacağı ancak 18. yüzyılın sonunda burjuvazinin zaferi ile belirlenir. Kapitalizmin ulus içindeki zaferi, aynı zamanda **milliyetçiliği** dinin yerine egemen ideoloji haline getirmesiyle birlikte yürür. Hem içte pazarı geliştirmek, hem dışa doğru açılmak güçlü bir milliyetçilikle yakından bağlantılıdır. Güçlü milliyetçiliğin bu özelliği ulus-devlete götürür. Ulus-devlet dinsel ideolojik örtününün laiklikle aşılmasıyla gelişir. Özünde tüm ulusun devleti diye bir kavram kökünden yanıştır. Toplumun ulusallığından, ulusal bütünlüğünden bahsetmek belli bir gerçekliği yansıtır. Ama devletin ulusallığı daha çok ideolojik bir yargıdır; toplumsal realite değildir. Çünkü tüm toplumsal devletin sahibi olamazlar. Devlet her zaman ulusal bir azınlığın emrinde ve hizmetindedir. Devletin yaptığı, ulusal olguyu -tıpkı din olgusunda olduğu gibi- ideolojik bir olguya dönüştürerek meşru temel sağlamaktır. Tüm 19. ve 20. yüzyıl milliyetçilikleri toplumsal

meşruiyet ideasıyla bağlantılıdır. İçte sınıf çelişkilerini gizlemede, dışa doğru saldırganlığı teşvik etmede milliyetçilik büyük rol oynar. **Milliyetçiliği kapitalist devletin ideolojik silahı olarak anlamak, yayıldığı dönemleri doğru kavramak açısından önemlidir.**

Milliyetçilik aynı zamanda devletteki merkezîyetçiliği güçlendirir. Daha demokratik federal yapılara karşı devlet milliyetçiliği, merkezi-üniter yapılara kayar. Buradan faşist ve totaliter devlet anlayışına geçilir. Toplumsal hastalığın histeriye dönüşmesi, kapitalist sistemin faşist ve totaliter devlet biçimine yönelmesiyle at başı gider. Sonuç, kapitalizmin intiharıdır. Birinci ve ikinci dünya savaşları bu anlamda milliyetçilik dozajının aşırı kullanılmasından doğan sistemin intihar eylemleri olarak da düşünülebilir. Kendisi uygarlık krizi olan kapitalizmin en genel ve derinlikli krize, kaosa girme sürecidir.

Kapitalist toplum sistemine daha kapsamlı ve bütünlüklü bir teorik perspektiften bakıldığında, insan toplumu içine sızmış en istismarcı öğeler toplamı olduğu görülür. İstismarcılık, her şeyi anında çıkarına dönüştürme fırsatçılığı olarak değerlendirilebilir. Fırsatçılığın sanat düzeyinde geliştirilmesidir. Hedefi öncelikle maddi değerlerdir. Ancak maddi gelişmeye hizmet ettiği oranda manevi değerler diyebileceğimiz fikir, inanç, sanat değerlerine yönelebilir. Toplumsal olgu adına ne varsa hepsinden bir kâr beklemek temel felsefesidir. Verili olan ister doğal komünal olsun, ister hiyerarşik-devlet değerleri olsun, istismar etmede ayırım tanımaz. Toplumsal bünyeye girmiş aç kurt veya kanser virüsü benzetmesi bu niteliğiyle ilgilidir. **Ağacın kurdu ağaçtandır benzetmesini de çağırıştırır.** Benzetmelere dayanarak yine belirtmeliyiz ki, kurt tüm sürüye dalmadıkça, virüs bünyeyi sarmadıkça, kurtçuk ağacı devirecek kadar kemirmedikçe, kontrol altında tutularak ilgili olgular varlığını sürdürebilir. Hakim sistem haline gelmeyle birlikte aşırı biçimlere kaydığında -doğasında bu var-, kapitalizm en tehlikeli aşamada sayılır. Faşizm ve totalitarizm denen olgu budur. Bu durumda toplumda sürekli savaş durumu yaşanır. Sadece birinci ve ikinci dünya savaşları gibi küresel resmi askeri savaşlar değil, daha vahimi toplumun içinde tüm kurum ve ilişkilerinde savaş yaşanır. **“İnsan insanın kurdudur”** denen mantık tam işlemeye başlar. Savaş eşler, çocuklar ve tüm doğal çevreye kadar yayılır. Atom bombası bu gerçekliğin sembolik ifadesidir. Toplumun tümünde içten içe yavaş yavaş ama sürekli bir atomlama yaşanır.

Ulusal devlet ve küreselcilik sürecine baktığımızda durum daha somuttur. Ulusal olguyu aşırılaştırıp devleti tümüyle ele geçirdikten sonra, önce güç kazanmış olan birey adeta ‘karıncalaşma’ dönemine girer. Rönesans’la büyümüş insanlık -hümanizm- ve birey tersine bir sürece konu

olur. Adeta saldırı hedefi haline gelirler. Bu gerçeklik bile tek başına kapitalizmle Rönesans değerleri arasındaki aykırılığı göstermeye yeterlidir. **Kapitalist büyürken birey küçülür.** Hümanizm içi boş bir kavrama veya küreselcilik adı altında büyük şirketlerin azgın fetih savaşları karşısında utanılacak bir kavrama dönüştürülür. Ulusal devlet dışındaki tüm diğer kurumlar eritilmesi, sömürgeleştirilmesi gereken olgular haline gelir. “**Hiçbir değer ulus-devletten daha yüce olamaz**” ilkesi bu hale getirilmekle, hiçbir çağ devletinin ulaşamayacağı bir kutsallık zırhına bürünür. Her şey milli devlet için! Aslında milli devlet kisvesi veya kurnazlığı altında her şey kapitalist içindir. Devlet, özellikle ulusal devlet, o kadar kestirmeden kâr, aşırı kâr getirme sihrine sahiptir ki, ulus-devlet ideolojisi olarak milliyetçilik, hiçbir mitolojik, felsefi ve dini kavrayış ve inancın erişemeyeceği boyutlarda bir inanç ve iman akımı haline getirilir. Tüm ilgili gözleri ve yürekleri adeta kör eder. Milli gerçekliğin abartılmış figürleri dışında hiçbir değer anlamlı gelmez. Kutsallık yalnız milli değerlerin abartılmış unsurlarında gizlidir. Buna karşılık yurttaş olarak birey adeta ortaçağ tarikatlarına üye yapılır gibi, ‘devlet tarikatına’ bağlanmaya çalışılır.

***"Kadının kimliğinde dibe vuran,
Aynı zamanda komünal toplum değerleridir "***

En vahim durumda yaşayan kesimlerden kadın, çocuk ve ihtiyarların durumu daha da acımasız bir hal alır. Hiyerarşinin kuruluşundan beri egemen erkeğin doymak bilmez iştahı ve duyarsızlığıyla kaba gücü altında ezim ezim inleyen kadın, kapitalist sistem altında bir kat daha zincirlerle örülür. Erkeğin hakkında en çok yalan uydurduğu varlık kadındır. Söylenir ki, cinsiyet üzerine en kapsamlı çalışma yürüten Freud’un bile ölümlerine ağzından çıkan son sözler “Kadın ne demek?” yönlüdür. Bu durum olağan değildir. Bu, kadın etrafındaki korkunç erkek egemenlik ideolojisinin yarattığı bir durumdur. Kadını hiç tanımak istemeyen erkek egemen, bu durumunu örtbas etmek için önemli silahlarından biri olan sahte aşk edebiyatına başvurur. Egemen erkek için aşk eşittir yalanın gizlenmesi, örtük saygısızlık, bilincin körlüğü, kör içgüdünün alan ve süreklilik kazanmasıdır. Kadının bunu yutacak duruma getirilmesi, baskı altında çaresizliğin derinliği ile ilintilidir. O denli maddi ve manevi yaşam koşullarından koparılmıştır ki, erkeğin en aşağılık sözlerini, saldırılarını, doğal hak olarak kabul etmek zavallılığındadır.

Kişi olarak şahsen ben kadının geliştirilmiş ‘statü’ altında yaşamayı nasıl kendisine yedirdiğine hep şaşarım. Fakat şunu sezdiğimi açıkça itiraf

etmeliyim: Kasaplar hayvanı kesime alırken, hayvan aslında kesileceğini fark eder ve tir tir titrer. Kadının erkek karşısındaki duruşu bana hep bu titremeyi hatırlatır. Kadın karşısında titremedikçe erkek rahat olmaz. Egemen olmanın baş koşulu budur. Kasap bir defa keser, o tüm ömrü keser. İfşa edilmesi gereken gerçek budur. Bunu aşk şarkılarıyla gizlemek aşağılık bir harekettir. Uygarlık altında en değersiz nesne ve kavram aşka dair söylenenlerdir. Bir erkeğin hiç başaramadığı, başarmak istemediği, bir kadına olağanca doğallığı içinde yaklaşabilme gücüdür. Ben şahsen böylesi bir tavrı gösterebilecek erkeği gerçek kahraman olarak değerlendirmek durumundayım. Sorun basit zaaf, biyolojik cinsiyet farkından doğmuyor. Hiyerarşik devletli toplumun ilk katmanlaşma nesnesi olarak kadını en alta yerleştirmesinden kaynaklanıyor. En derin toplum sorunu olması, toplumda yerleştirilmiş statünün özelliklerinden ileri geliyor. Sosyolojinin çok sınırlı ve geç olarak konuya ilgi duyması kapitalizmin kriz süreciyle ilgilidir.

Her şey açığa çıkarken, kadın olgusunun da kendini gittikçe tüm yönleriyle göstermesi beklenebilir. Kapitalist sistemin kadınlık olgusuna eklediği baskı-sömürü unsurları daha kapsamlı anlaşılmalı gerektirir. Kadın adeta sözde en değerli metadır. Hiçbir sistem, kadını bu denli metalaşmaya tabi tutmamıştır. İlk ve ortaçağlarda genel köleliğin bir parçası olarak kadın köleliği, cariyeliğinden sistem açısından bir fark yoktur. Sadece kadına özgü bir kölelik veya metalık bir durum söz konusu değildir. Erkek haremlikler de vardır. Hadımlaştırılmış erkekler de vardır. İç oğlanları vardır. Sistemin cinsiyet anlayışında asıl en büyük farkı kapitalizm koyar. Adeta metalaştırılmamış tek organı yoktur. Sözüm ona bunu edebiyat, roman aracılığıyla sanat süsü vererek yapar. Ama bu sanatın temel işlevi sistemin dayanılmaz yükünün çekilmesinde kadının azami pay sahibi kılınmasıdır. Her çalışmaya bir ücret biçilirken, en ağır iş olan hamilelik, çocuk büyütme, evin her türlü işi ücretsizdir. Erkeğin seks kölesi olmanın da bir ücreti yoktur. Genelevde olan ücret kadar bile birçok özel evde değer kadına gösterilmez.

Evlilik namusu, onuru denilen şey, esasta 'küçük imparatorun' bütün kahrının çekilmesidir. Nasıl ki büyük imparator onuru saydığı devlet mülküne bir şey olduğunda bunu savaş nedeni sayarsa, küçük imparator da onuru saydığı mal olarak kadına bir şey yapılırsa bunu büyük namus meselesi, dolayısıyla kavga nedeni sayar. Daha da ilginç olan, kadının ruh olarak tamamen boşaltılması, biçimsel olarak da aşırı kadınsı, süslü-sesli bir 'kafeste kuş' haline getirilmesidir. Ses ve makyaj düzeni; doğal kadının çok dışında öz kimliğinin ezici biçimde inkârına dayanan, kişiliğini öldüren bir durum arz eder. Kadıncılık kadının özel olarak kişiliksizleştirilmesidir. Bir erkek icadı ve dayatmasıdır. Böyle olduğu halde, sanki kadının doğal duruşu buymuş gibi

suçlamaktan geri kalmaz. Tüm reklam, teşhir malzemesi olarak kullanılmasından bizzat sistem sorumlu olduğu halde, bu da kadının doğal özüne yakıştırılır. Kadın onuru kapitalizmle en dip noktasına oturmuştur. **Kadının kimliğinde dibe vuran, aynı zamanda komünal toplum değerleridir.** Sistemin mantığı hem buna muhtaçtır, hem de oldukça becerilidir.

Pornoyla her tür kutsallığından soyutlanan kadın cinsi, kapitalizmde başlangıçtaki primata indirgenmiş olur. Kadının uygarlık tarihi boyunca toplumdan silinmesi hiyerarşik ve sınıfsal gelişmeye bağlı olduğu kadar, erkeğin egemen erkek toplumu yüceltmesine de bağlıdır. Yine kadın toplumda ne kadar etkinliğini yitirmemişse, komünal değerlerden de o denli uzaklaşmış olur. Kadının doğası komünal toplum değerlerine daha yakındır. Zekâsı doğanın özelliklerine karşı daha duyarlı ve gerçekçi olduğundan duygusal zekâ ön plandadır. Analitik zekâ daha çok kurgusal olduğundan yaşamla bağları sınırlıdır. Erkeğin analitik zekâ gelişkinliği toplumsal konumundaki hileli, baskılı karakter unsurlarıyla ilişkilidir.

"Doğal toplum bir yanıyla ekolojik toplumdur"

Toplumsal ekoloji sorunu uygarlıkla başlar. Doğal toplum bir yanıyla ekolojik toplumdur. Toplumu içten kesen güç, doğayla anlamlı bağı da keser. İçten kesilme olmadan olağandışı bir ekolojik sorun doğmaz. Anormal olan, tüm doğal süreçlerde yaşanan anlamlılığın uygarlık toplumunda yitimidir. Sanki çocuk ana memesinden kesilmiş gibi bir hal doğar. Duygusal zekânın büyüleyiciliği yavaş yavaş silinir. Vicdan ve doğanın dilinden sıkça uzaklaşan analitik zekâ, kurguladığı yapay dünyasında gittikçe çevreyle olan çelişkinsini geliştirir. Yaşamın doğayla bağı puslanır. Bunun yerine soyut fikirler, tanrılar geçer. Yaratıcı doğa yerini yaratıcı tanrıya bırakır. Ana şefkati olarak anlaşılması gereken doğa, zalim doğa damgasını yer. Artık dilsiz ve zalim doğaya yüklenmek insan kahramanlığı haline gelecektir. Hayvanlar ve bitkilerin her tür dengesiz imhası, toprak, su ve havasının kirlenmesi, sanki insan toplumunun en temel hakkıymış gibi alışkanlık kazanır. Doğal çevre artık ölü, umut vermeyen geçici bir yaşam alanı olarak körleştirilir. Canlı doğanın sınırsız umut kaynağı doğa, artık kör, anlayışsız, kaba madde yığından başka bir şey değildir.

Rönesans'la yıkılan bu doğa anlayışı kapitalist sistemde toplum içinde olduğu gibi ardına kadar artık sömürü, istismar konusudur. Dünya insanlığının fethini doğanın fethiyle tamamlamak ister. Ona dilediği her tür istismarı

yapmayı bir hak, bir yetenek sayar. Sanayi devrimi ve sonrasında sonuç, toplum için vazgeçilmez yaşam koşulu olarak doğal çevrenin sigortasının atmasıdır. Akılsız olanın doğa değil sistem olduğu anlaşılmıştır. Ama artık geç kalınmıştır. Çevre sürekli SOS işaretleri vermektedir. Mevcut toplumsal sistemi kaldıramayacağını bas bas bağırmaktadır. Bu yönüyle de sistemin krizi kaos aralığına girmiş gibidir. Ekolojik tartışma ekolojik toplumu anlam ve yapısallık olarak çözmedikçe, kaostan çıkma şansı artık yoktur.

Toplumsal sistem değerlendirmelerinde içine düşülmemesi gereken bir anlayış aşırı genellemedir. Örneğin kapitalizmi tanımlarken sanki toplumun her şeyi, ta kendisi olduğu gibi bir sonuç son derece yanlıştır. Hiçbir hakim sistem toplumun tamamını oluşturmaz. Bu, diyalektik ikilemin gerçeğine de aykırıdır. Kendi zıddını geliştirmeden, tek yanlı gelişmeler idealist, olgusal geçerliliği olmayan bir yaklaşımdır. Sanıldığına tersine, hakim sistemlerin dışında geniş bir toplumsal alan bulunur. Burada eski sistemlerin artığı, hakim sistemin zıtları ve gelecek alternatifler iç içe bulunur. Toplum son derece canlı bir işleyiş içinde olup, daha sık yasallıklar geliştirerek değişimini sürekli kılar. Sistemleri şemalaştırmak anlamı kolaylaştırdığından yararlıdır. Ama tüm gerçeklerin yerine konulma riski birçok dogmatik yaklaşıma da neden olabilir. Dolayısıyla şematikleştirmeyi gerçekliğin son derece karmaşık yapısıyla özdeşleştirmemek gerekir.

Kapitalizme ilişkin yapılan da bir şemalaştırma değildir. Gerçeğin bütünlüğünden hayli uzak kalacak noktaları olacaktır. Bazı yönleri abartılmış da olabilir. Tanımlama üzerinde bu nedenle yoğun durduk. Sistemin gelişim sürecinin ne çok eksikli ne de abartılı olmasına dikkat etmek objektif değerlendirmeler için önemlidir. Ne bir kadercilikle gelişim modeli doğrudur, ne de kaçınılmaz sonuçlar gibi kehanetle gelecek kestirilebilir. Toplumsal yasallıkların aralığı kısadır. Anlam geliştirme ve bağlantılı olarak yapılandırılmalar da sıkça mümkündür. Yine de kaderciliğe ve kehanete başvurmadan sistemleri öz dinamikleri içinde yakalamak, anlamı somutluk üzerinde edinmek bilimsel bilginin avantajıdır. Fakat felsefe mitolojiyle de anlam zenginliğine katkıda bulunabilir. Toplum gibi doğal evrimin tümünü bağrında taşıyan bir olguyu basit fizik yasaları gibi tanımlayamayacağımız açıktır. Kendimiz de bu olgunun yakın bir parçası olduğumuzdan, birçok belirsizlikten kaçınamayacağımız kuantum fiziğinde de kanıtlanmış bir gerçektir.

Rönesans aralığından sadece kapitalist sisteme taşıyan değerler alınmadı. Hayli zengin olan malzemesinden kolektif toplum yapılanmaları için gerekli anlam gücünü bulmak da olasılıklardan biriydi. İlk ütopyacılar Campanella, Thomas Moore, Francis Bacon, daha sonraları Fourier, Robert

Owen, Proudhon çok sayıda komünal toplumsal sistemleri tasarlıyor, yer yer örgütlenmelerine girişiyorlardı. Aydınlanma döneminde yine birçok filozof oluşacak yeni toplumun nitelikleri üzerinde kafa patlatıyorlardı. Başta gelen devrimlerin hep sola açık, bitmemiş bir yanları vardı. Kapitalist sistem yerleşmiş haliyle hiçbir önemli düşünürün tasarımı olarak oluşmamıştır. Ciddi düşünürlerin peşinde koştukları toplumsal ütopyaları kolektif karakterlidir. Ahlaka belirleyici bir rol tanınmaktadır. Buna rağmen kapitalizmin başarısında devlet kültürünün gücü, eski aristokrasinin olanca ağırlığı, yeni burjuva sınıfın kendi zıddından daha gelişkinliği gibi objektif nedenler etkili olmuştur. Eski hakim toplumun izlerini yoğunca üzerinde taşıyan yeni toplumcuların kolayca istismarı anlaşılır. Devlet-iktidar sistemini aşacak düşünce gücü ve yapılandırma programı olmadan yapılacak her iktidar savaşımı, 'senin yerine ben' köşe kapmacılığından öteye anlam ifade etmez. Tarihsel bir temeli olan ganimet peşinde koşma, coğrafi keşiflerin sağladığı muazzam servetler, bilimsel keşiflerle manifaktürden sanayi devrimine geçiş, siyasi devrimden iktidara tırmanma, merkantilist devletçilikten ulus-devletin güç merkezine yerleşme, sistemin özündeki kâr ve sermaye birikimini sistem hakimiyetine taşıyan temel faktörlerdi. 19. yüzyılda ütopyacıların beklentilerini boşa çıkaran sermayenin sanayi devrimiyle sistematize olması, ona karşı daha köklü, ayağı yere basan teorik bir çıkışa ve siyasi bir mücadeleye ihtiyaç gösteriyordu. Karl Marks ve Friedrich Engels'in peygamberliği bu aşamada devreye girecektir.

Uygurlık sisteminde kapitalizmin zaferini kesinleştirdiği 19. yüzyıl, ona karşıt düşüncenin de sistemlice gelişmesi ve siyasi eyleme geçmesiyle karakterize edilebilir. Her iki hareketin de temelinde Rönesans, Aydınlanma ve sanayi devrimi vardır. Dinsel bakış açısı hakimiyetini yitirmiş, laik dünya görüşü ağırlık kazanmıştır. Bilimsel devrim ve modern sanat akımları bu gelişmeler için gereken ölçüt ve perspektifleri rahatlıkla esinleyebilecek yetkinlikteydiler.

Sisteme karşıt düşünceler içinde gittikçe yükselen akım Marksizm'di. Karl Marks ve Friedrich Engels kendi düşünce yapılarından önceki muhalif akımlara 'ütöpik sosyalistler' der; kapitalizmin hakim üretim biçimi haline gelmemiş olmasının bunda temel rol oynadığını belirtirler. Düşünce sistemleri katı bir ekonomik determinizme bağlılığıyla diğerlerinden farkını koyar; Hegel'in diyalektik düşünme sistemini esas almakla birlikte, onu baş aşağılıktan ayağı üstüne diktiklerini iddia ederler. İngiliz ekonomi politikasını ve Fransız ütöpik sosyalizmini diğer temel esin kaynakları olarak belirtirler. Tabii Almanya'nın payına düşen felsefi esinlenmedir. Kendi dönemleri için güçlü bir sentezi yakaladıkları açıktır. Sistemli bir toplum karşılarında zaferini

yaşarken, buna karşı muhalefeti böylesine sistemli oluşturmak, gerçekten öngörü ve sorumluluk duygusu yüksek bir çabadır. Çabalarının ilk ürünü 'Komünist Manifesto'dur. Adeta bir parti programı gibidir. Zaten kısa bir süre içinde komünistliğin (partisinin) programı olarak ilan edilir. K. Marks ve F. Engels kendilerini diğer sosyalistlerden ayırt etmek için 'bilimsel sosyalist' olarak vasıflandırır. Kapitalizmi tanımlamada dönemleri içinde en gerçekçi bir yaklaşımı geliştirdikleri açıktır. K. Marks'ın başyapıtı olan 'Das Kapital'i kocaman bir kapitalizm tanımı olarak değerlendirmek mümkündür. F. Engels'in 'Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni' yapıtında da tarihsel toplum analizini en geniş çerçevede yaparak düşünce sistemlerini tamamlamaya çabalarlar.

Yaklaşık 1850'lerden günümüze kadar Marksist kökenli sosyalizmin sonuçları, sistem analizinin yetersizlikleri ve yanlışlarıyla birlikte doğrularını da yeterince açığa çıkarmıştır. Toplumsal sistem çözümlerini daha iyi tanıyabilmek için tarihsel benzerleriyle kıyaslamak öğretici olabilir. Yazılı kaynaklardan öğrenebildiğimiz **ilk manifesto** 'On Emir' düzenidir. Hz. Musa'nın Mısır ilkçağ köleci sisteminden çıkışını formüle eder. Firavun Akhenaton'un tek tanrı -güneş tanrısı- mezhebinden esinlenmek kadar, ata dini 'Yah-weh' Yahudacılıktan da etkilendiği bilinmektedir. 10 Emir ile toplumuna -İbrani kabilesi- düzen vermeye çalışmaktadır. M.Ö 1.300'lerde açıklandığı sanılan bu manifestodan günümüze kadar büyük etkilenmeler olduğu bilinmektedir. Kutsal Kitabın ilk bölümü Ahdi-Atik, On Emirle gelişen bir külliyattır. Kendi içinde birçok ara bölüme ayrıştırılabilecek Ahdi-Atik, tüm kritik dönemlerde peygamber manifestolarıyla Hz. İsa'ya kadar bir bütün olarak gelir.

İkinci büyük manifesto olarak 'İncil'i alabiliriz. Hz. İsa'ya dayalı bu gelenek köleci Roma'ya karşı, özünde baskı altında tuttuğu tüm yoksullar, işsizler adına yayınlanmış -geliştirilmiş- bir bildirgeçir. Ezilen sınıflar adına belki de bir ilktir. Hıristiyanlık genel adı altında yol açtığı sonuçlar günümüzde de en az tarihte olduğu kadar etkilidir. Peygamberler geleneği kadar bir 'aziz ve azizeler' geleneğine sahiptir. İslam evliyaları gibi bu aziz ve azizelerden halen öğrenilebilecek birçok ders vardır.

Tarihin **üçüncü büyük manifestosu** 'Kuran'dır. Hz. Muhammed'in kendi dönemindeki Arap kabile ve aşiret toplumu hakkındaki gözlemleriyle Tevrat'ın -Ahdi Atik- bir kitabı ve İncil yorumunu birleştirmesinden kaynaklanan bu yapıt bir nevi ortaçağ feodal toplumun '**şartlar**' bildirgesidir. Avrupa İncil'le şartlanırken, Ortadoğu Kuran'la şartlanmaya çalışılır. Dinsel örgülü (zihniyetli) de olsa, bu örnekleri toplumsal çözüm ve manifestoları olarak tanımlamak gerçekçidir.

*"Sanıldığığın aksine,
Kapitaliste karşı işçi,
Antagonist denilen çelişki türü içinde değildir"*

Das Kapital için sorulabilecek en önemli husus, kapitalizmi yıktı mı yoksa daha da güçlendirdi mi sorusudur. Soru benzer sistem manifestoları için de geçerlidir. Konuya daha açıklık getirmek için diyalektik düşüncenin temeli olan **tez, antitez ve sentez** sürecini anlaşılır kılmak gerekir. Başta da belirttiğim gibi, evrensel sistemde düalistik özellik, bir'in iki'ye bölünümüdür. Enerji-madde ilişkisinde birlik (1) kanıtlanmış gibidir. $E=mc^2$ formülü oldukça yol göstericidir. Enerji maddeyi hareketlendiren, değiştiren unsur olarak beliriyor. Daha serbest kalmış öz olarak tanımlanabilir. Işığın hız durumundaki madde parçacığı olarak 'foton', özünde maddeden kopmuş enerjidir. Maddenin tümünün fotonlaşması ışık haline gelmek demektir. Radyoaktiflik bu süreci ifade eder. Ama yine de madde-enerji ikilemi bir gerçekliktir. Özdeki aynılık ikileme haline gelmeyi önlemiyor. Asıl sır gibi kalan bir(1)'in neden veya nasıl ikileme itildiğidir. 'İkileme' eğiliminin kendisi nedir veya nasıl oluşuyor? Atom içinde olan bitenin tüm çeşitliliğe, hareketliliğe biçim verdiği güçlü bir olasılıktır. Son araştırmalardan, düşünülmesi bile çok zor çok küçük ve hızlı ve çok kısa süreli parçacık oluşum ve dönüşümünün atomlaşma sürecini belirlediği, atomların molekülleri, moleküllerin bileşimleri, böylelikle farklı element ve bileşimleri ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bunda farklı manyetik ortamların da rol oynadıkları tahmin edilebilir.

Doğadaki bu sürecin topluma uyarlanması kaçınılmazdır. Toplum yasallığı çok farklı olmakla birlikte, aynı sisteme tabi olması beklenebilir. Toplumsal sistem dönüşümlerinin de 'bir'den, 'klan'dan türediğini ana hatlarıyla bilmekteyiz. Klandan hiyerarşik toplumun, ondan da devletli toplumun kapitalizme kadar bazı biçimlerinin boy verdiği iyi bilmekteyiz.

Diyalektikteki zıtlık kavramını, ikilemlerden birinin diğerini yok etmesi biçiminde değil, onunla yüklenerek daha üst düzeyde farklı bir oluşuma dönüştüğü biçiminde yorumlarsak, olguları anlayabilme imkânımız daha çok artar. Fakat bu konuda daha da önemli olan düz, çizgisel bir dönüşümün olmadığı gerçeğidir. Zıtların dönüşümü $axb=ab$ biçiminde değildir. Klasik mantığın bu formülü çok sınırlı bir aralıkta geçerli olabilir. Olgular dünyasında dönüşüm daha çok zikzaklı, helezonvari, saçaklı, bazen hızlı bazen yavaş, öncesiz-sonsuz olmaktan çok, anlık-sonsuzluk gibi özellikler taşıyabilir. Çizgisellikten küreselliğe kadar kaos aralıklarıyla değişen özellikler ihtiva ettiği varsayılabilir.

O halde kapitalizme karşı bir zıtlık belirlediğinde, onun çizgisel olarak kapitalizmi yok edip, tasarımılanan topluma yani sosyalizme ulaşacağı ancak soyut bir varsayım olabilir. Gerçeğin kendisi çok farklıdır, oluşumları da daha farklı cereyan eder. Başat sistem zıddını eritebilir, sömürgeleştirebilir, eş ortak kılabilir, çok az güç kaybıyla uzun erimli bir dönüşümle evrim gösterebilir. Sert bir kırılmayla da yeni bir sistemin malzemesi olabilir.

Marksist çizgideki gelişmeler için söylenebilecek temel husus, teori ve pratiğinin kapitalizmin içinde erimekten kurtulamadığıdır. Erime üç yoldan olmuştur: **Sosyal demokrasi, reel sosyalizm ve ulusal kurtuluş**. Bu üç yoldan veya olgudan kapitalizmin hiç değişmediği söylenemez. Önemli değişimler yaşanmıştır. Oldukça liberal değişimler görülmüştür. Fakat sistem varlığını bu yollar sayesinde daha da uzatmayı başarmıştır. Bunu karşıdevrimlerle izah etmek doyurucu olmaz. Konu daha derinliktir. Benimsenen sosyalizm anlayışındaki temel niteliklerle bağlantılıdır.

Hataların veya yanlışlığın temelinde kapitalist-işçi ayrımı yatmaktadır. Kapitalist-işçi ayrımı, bir köleci Roma malikânesindeki efendi-köle ayrımından öz olarak farklı değildir. Serf-ağa ilişkisi için de benzetme geçerlidir. Bir aile içinde -ataerkil- erkeğin örgütleniş biçimi ve dayanaklarıyla, bağlı kadının örgütleniş ve dayanaklarını karşı karşıya getirdiğimizde, çatışmanın galibi baştan bellidir. İstisnalar hariç tutulursa, belli bir kavganın galibi olarak erkek, kavganın sonunda hırpalanmış kadından daha güçlenmiş olarak varlık sürdürür. Daha fazla kadın erkeğin olmuştur. Çelişki yine vardır. Ama dönüştüğü kadarıyla erkek-egemen sistem içinde bir adım daha erimiştir. Örneği tüm toplumsal sisteme yaygınlaştırabiliriz. Sınıflı toplum uygarlığı, hatta daha öncesinin hiyerarşik toplumu içinde, kadının binbir bağla erkeğin egemenliği altında bulunduğu koşullarda, bir teori ve pratik biçim uyarlayıp kadından kurtuluş beklemek hayalcilikten öteye, 'daha çok dövül, daha çok bağlan' demekten öteye anlam ifade etmez. Kadın karışmayı kabul ettiği andan itibaren zaten kaybetmeye yatırılmıştır. Kasabın elindeki kuzu didinip de ne kadar kurtulabilir? Kuzunun yaşama şansı kasabın insafına, çıkarına bağlıdır. Süt, yün koyunu da kılınabilir, kesilebilir de.

"Sosyalizm sosyalist araçlar gerektirir"

Sanıldığının aksine, kapitaliste karşı işçi, antagonist denilen çelişki türü içinde değildir. Günümüz kapitalizmine baktığımızda, iyi bir işi ve ücreti olan işçi, toplumun kaymak tabakasından sayılır. Sistemden asıl darbe yiyenler muazzam işsizler ordusu, sömürge halklar, etnik ve dini gruplar, ezici kadın kesimidir; yine çocuklar ve gençlerin durumu, ihtiyaçlık, eko-çevre sistemi iç

çelişkileri, kapitalist toplum içinde çıkar ağlarındaki kademe çelişkileri, köy-kent, büyük-küçük kent, bilim-iktidar, ahlak-sistem, asker-siyaset vb. yüzlerce çelişki odağı sistemi belirlemektedir. Tüm bu olguları temel almadan sistemin en rahat yönetebileceği, ayrıcalıklı işçiye dayanan bir devrim-değişim teorisinin fazla şansı olmayacağı derinlikli bir toplum anlayışıyla fark edilebilir.

Marksist yaklaşımın daha temelli yetersizlikleri vardır. Uygarlığı bir bütün olarak çözümlenmemiştir. Engels'in denemesi çok sınırlıdır. Sınıflı toplumla doğal kolektif toplum arasındaki temelli çelişkiyi çoktan aşılmış ve geri biçim olarak saymaktadır. Halbuki kapsamlı tarihsel tanımlamamız da gösterdi ki, komünal demokratik duruşla hiyerarşik ve devletçi duruş arasında sürekli ve kapsamlı bir mücadele vardır. Komünal-demokratik değerler geri ve yok olmak şurada kalsın, tüm sistem oluşumlarında 'dinamik' role sahiptir. Buna kapitalizm de dahildir. Kapitalist sistemde doğuş, gelişme ve çözümlüş krizinde en çok işleyen çelişki komünal-demokratik değerlerle ilişkili olanlardır. Sistem işçi, köylü vb. gibi birçok kesimi içinde tutup yönetebilir. Hatta iyi bir müttefik yapabilir. Bireyciliği körükleyerek yönetimini daha da görünmez kılıp sürdürebilir. Ama toplumun kendisini toplum olmaktan çıkaramaz. Toplum da esas olarak komünal ve demokratiktir. Öyle olduğunu bildiği içindir ki, **kapitalizm bireyciliği toplumun aleyhine şahlandırır**. Güdülerini ayaklandırır. İnsan toplumunu birçok yönüyle tersinden primat toplumuna -toplumun maymunlaştırılması- dönüştürür. Toplum direndikçe ve sonunda bir bütün olarak çözüldükçe, yeninin ortaya çıkma şansı doğar. Toplumsal dönüşüm projeleri başta çelişkilerin bu temel yönünü dikkate aldığında başarı şansı kazanabilir.

Bağlantılı olarak kapitalizmin sistematik olarak yıktığı ahlaki örgü esas alınmadan, hiçbir çelişkinin teknik olarak çözüm şansı olamaz. **Toplumsal ahlak olmadan, yalnızca hukuk, siyaset, sanat ve ekonomik yöntemlerle hiçbir toplumu yönetme veya değiştirme olanağı yoktur. Ahlakı, toplumun kendiliğinden varoluş biçimi olarak algılamak gerekir. Dar geleneksel ahlaktan bahsetmiyorum; toplumun kendini yürütüş vicdanı, yüreği olarak tanımlıyorum. Vicdanını yitirmiş toplum bitmiş toplumdur.** Kapitalizmin ahlakı en derinden tahrip eden sistem olması anlamlıdır. Sonul sistem olması onun toplumsal vicdanı tahrip etmesini anlaşılır kılar. Sömürü ve baskı sisteminin potansiyelini tüketmesinin somut ifadesi, ahlakın sistemlice tahribi anlamına gelir. O halde kapitalizmle mücadele zorunlu olarak etik -bilinçli ahlak- çaba gerektirir. Bunsuz mücadele başından kaybedilmiş mücadeledir.

Marksizm’de kişilik bir bütün olarak kapitalist yaşam değerleri içinde yaşar. Kentlilik ağır basar. Kentin egemen özeti bir yaşam tarzı bireyi binbir bağla kapitalist sisteme bağlar. Marks’ın kendisinin bile binlerce bağla sistem içi olduğunu iyi bilmek gerekir. Hıristiyanlıkta, Müslümanlıkta sistemden koparak onlarca yıl inzivaya, manastıra, dergâha çekilen onca insan bile ancak sınırlı bir etkiye yol açmıştır. Marksist mücadeleçilerin çoğu bu yönlü bir ahlaki oluşumun bile farkında değiller. Kapitalizmin şu veya bu versiyonuyla yaşayıp teorik-pratik savaşa sonuç alacaklarını sanırlar.

Marksist kuramın siyasal devrim ve sonrasına ilişkin tezleri ise, daha vahim olarak hiyerarşik ve devletçi karakter taşır. Savaş, proletarya diktatörlüğü, devletçilik kavram olarak neredeyse kutsallaştırılır. Halbuki devlet-iktidar, savaş-ordu sınıflı toplum uygarlığının ürünü olup, mutlak anlamda egemen sömürücü kesimin vazgeçilmez yaşam aygıtlarıdır. Bu araçları proletaryanın eline vermek demek, daha başından kendini onlara benzetmeye karar vermek demektir. Nitekim reel sosyalizmde bu araçların hepsi en yetkince kullanıldı. Zafer elde edildi. Fakat 70 yıl sonra anlaşıldı ki, kapitalizmin en çapulcu biçimi -Batı Avrupa kapitalizmi onun yanında adeta yedi suyla yıkanmıştır- kurulmuştur. Kapitalizmin en totaliter, antidemokratik biçimi söz konusudur. Bu olgunun altında devlet anlayışı yatmaktadır. **Engels’te ‘yavaş yavaş sönmesi gerekir’ denilen devlet**, en güçlü aşamasına reel sosyalizmle ulaşmıştır. Burada art niyet, karşıdevrim aramak fazla anlamlı değildir. Başvurduğu araçlar -devlet dört dörtlük ele geçirilse de- sosyalizme değil kapitalizme götürür. Sosyalizm sosyalist araçlar gerektirir. Onlar da baştan sona demokrasi, çevre hareketi, kadın hareketi, insan hakları, toplumun öz savunma mekânizmalarıdır.

Buradan kalkarak parti, sendika, barış, ulusal kurtuluş cephe hareketleri, politika gibi birçok toplumsal olguda resmi düzenin aşamadığı konuları da başarısızlık etkeni olarak eklemek mümkündür. Bu araçlara genel stratejik ve felsefi doğrultuda demokratik-ekolojik bakılmadığından, sonuçta ne kadar mücadele aracı olarak kullanılsalar da, sisteme eklemekten kurtulamazlar.

Marksizm’e yöneltilecek diğer bir eleştiri **konjonktürle** ilgilidir. Marks dönemindeki, kapitalizmin olgunluk aşamasıdır. Marks’ın ve Engels’in bundan çıkardığı sonuç kapitalizmin kaçınılmazlığıdır. Kapitalizm adeta sosyalizmin önünü açan bir buldozer rolündedir. Daha da genelleştirirsek, sınıflı toplum uygarlığını kaçınılmaz bir ilerleme olarak görmekte ve idealize ettikleri sistemlerinin kurulması için bu aşamaların gereğine iman etmiş bulunmaktadırlar. Buna köklü bir yanlışlık olarak yaklaşılması gerektiğini daha önce açmıştık. Sınıflar ve yönetimin egemenlik aracı olarak devletin zorunlu güvenlik -toplumca vazgeçilmez-, kamusal yönetim dışındaki tüm

varlıkları, oluşum ve kurumlaşmaları sadece gereksiz değil, tutucu ve engel konumundadır. Devlet kapitalizmi başta olmak üzere bürokrasiyi büyüten içte ve dıştaki aşırı egemenlik, sosyal devlet gibi birçok kurum gerçek toplumsal demokrasinin ve çevrenin önünde engeldir. Ahlaki açıdan da savaş-ordu - zorunlu demokratik savunma dışında- reddedilmesi gereken kurumlardır. Marks'ın kendisi "Sınıf savaşı teorisini Fransız tarihçilerden aldık" derken, aslında kullandığı aracın niteliğini doğal veri olarak almaktadır. Egemen sınıfların savaş tarzını olduğu gibi kurumsal olarak kabul etmektedir. Proletarya diktatörlüğü kavramında da bu böyledir. Tarihteki diktatörlük uygulamalarını olduğu gibi almakta mahzur görmez.

Lenin ve Stalin dönemindeki diktatörlük sürekli devlet durumu olur. Demokrasi hiç uygulanmadan inkâr edilmiş oluyor. Halbuki **Lenin, "Sosyalizme ancak demokrasiden gidilebilir"** derken doğruya daha yakındı. Daha sonraki süreçlerde hakim sınıf tarzı ve politikaları daha da merkezileşir. Devlet-parti özdeşliği doğar. Parti içte ve dışta tümüyle antidemokratik bir kuruma dönüşür. Sistem içindeki savaş ve barış politikaları artık kapitalizmin değirmenine su taşımaktan öteye gidemez. Ancak daha da çoğaltabileceğimiz bu tür temel hata ve yanlışlıklar, yetmiş yıl geçse de doğal sonucuna varmaktan, kapitalizmi üretmek ve güçlendirmekten öteye köklü değişikliklere olanak tanımazlar.

Şüphesiz Marksizm yine de eşitlik-özgürlük mücadelesinde büyük ve tarihi bir deneyimdir. Toplumsal mücadelede zengin bir katkıdır. Toplum bilimine ekonomi ve sınıf ağırlığını taşımıştır. Burjuvaziyi ulusal kurtuluş, insan hakları, sosyal devlet konularında daha yumuşak biçimlere zorlamıştır. Demokrasiye çok dar taktiksel yaklaşımı, ekolojiyi ve kadın özgürlüğünü kapitalizmden farklı göremeyişi, temel yaşam paradigması olarak da burjuva kalıplarını aşamaması sistemle daha kolay eklenmesine yol açmıştır. Marksizm'den esinleniş ve reel sosyalizmin etkisi altında başarıya gitmiş olan sosyal demokrasi ve ulusal kurtuluş mücadeleleri, daha zayıf sosyalist versiyonlar kapitalizmden zaten hiç kopmadılar. İçlerindeki kesimler daha çok kapitalist gelişme yanlısıydılar. Tabanlarına farklı bir yaşamın değil, mevcut yaşamdan daha çok yararlanmasının mücadelesini veriyorlardı. Kalkınmacılık ve bölüşüm sorunu tamamen sistemin hukuku ile bağlantılıdır. Aslında **reel sosyalizm, sosyal demokrasi, ulusal kurtuluş, liberalizm ve muhafazakârlığa kapitalizmin en büyük mezhepleri gözüyle bakmak daha gerçekçi bakış açısı sağlar.** İslam'ın, Hıristiyanlığın, Yahudiliğin mezhepleri temel olgularından ne kadar farklıysalar, kapitalizmden doğmuş bu mezhepler de kök kapitalizmden o kadar farklılar. Daha doğrusu, fark aynı familyanın

değişik türleri kadardır. Dinin daraltılmış olarak devam etmesi, **anarşizm** gibi akımlar kapitalizmde marjinal olmaktan öte anlam ifade etmez.

İkinci dünya savaşı sonrası ‘antifaşist’ zafer havası fazla sürmedi. 1968 devrimci perspektifleri ve gençlik hareketleri önemli paradigma değişikliklerine yol açtı. Sisteme bir bütün olarak nefret gelişti. Reel sosyalizm, ulusal kurtuluş ve sosyal demokrasinin beklentilerine cevap veremeyeceği anlaşılmıştı. Vaat edilen dünya eskisinden daha iyi değildi. Denilebilir ki, 1970’ler, 1848 Devriminden beri Marksizm’le bağlanmış birçok entelektüel akımın gücünü yitirmesiyle, yeni sol, ekoloji, kadın hareketi başta olmak üzere birçok yeni akımla tanışma dönemi oldu. Kapitalizm kadar reel sosyalizm ve versiyonlarına duyulan derin güvenin sarsılmasıyla ve 1950’ler sonrasının ikinci büyük bilimsel devrimiyle sosyal bilim ve kültürel alandaki yeni gelişmeler de beraberinde feminizme, ekolojiye, etnolojiye geniş açılımlar getirdi.

1989’da reel sosyalizmin çözülüşü, sanıldığı gibi aksine kapitalizmin lehine değil aleyhine bir gelişme oldu. Bu, sistemin en temel halkalarından birinin kopması anlamına geliyordu. Soğuk savaşla kendi kitlesini tutan, reel sosyalizm ve ulusal kurtuluş devletleriyle de dünyanın diğer halk yığınlarını adeta oyalayan sistem çökmüştü. Devletçi toplumdan ilk defa dünya çapında bir soğuma, çözüm aracı olmayacağına dair köklü kanılar doğdu. Ulusal devlet ve milliyetçilik de oyalayıcı yeteneklerini önemli oranda yitirdiler. Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sosyal refah devleti de kısa dönem dışında etkinliğini çoğu ülkede kaybetti. Sistem her bakımdan yeni bir evreye girdi. Kapitalizmin tarihine baktığımızda, Rönesans kaos aralığından en derli toplu çıkış yapan toplumsal sistemlerden biriydi. Siyasal devrimlerden ustaca yararlandı. Sanayi devrimiyle olgunluğunun zirvesine erişti. Dünya çapında yayılımını tamamlayan ilk sistem oldu. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında ancak dünya savaşlarıyla çelişkilerini çözebilecek köklü bunalımlarla karşılaştı. Aslında kapitalizmin genel bunalımı tüm 20. yüzyılı doldurdu. Birinci ve ikinci dünya savaşları araları, önceleri ve sonralarıyla sistemin ancak savaşlarla ayakta tutulabileceğini gösteriyordu. Reel sosyalizm ve versiyonları kutuplaşmayı arttırınca, savaşın niteliği sıcaktan soğuğa dönüştü. 1989 çözülüşü bu imkânı da elinden alınca, sistem kendini adeta boşluğun içinde buldu. Saldıracak taraf bulamıyordu. Yeni düşmanlar üretmeye ihtiyacı vardı. Bunu Ortadoğu kökenli İslam’da bulacaktı.

Yeni dönemin terminolojisinde artık ‘**küreselcilik**’ ve ABD İmparatorluğu kavramlarına sıkça rastlanır oldu. Küreselcilik, sistemlerin yayılma olgusu anlamına gelir ki, yeni hiçbir yanı yoktur. İlkel klanlardan

günümüze tüm sistemler küreselcidir. Başarılı olan her sistem az veya çok yayılma şansına sahiptir.

b) DEMOKRATİK ve EKOLOJİK TOPLUM İÇİN BİR TASLAK (PROJE) DÜŞÜNCEİ

Dünya toplum sistemi 1989'da reel sosyalizmin bünyesel nedenlerle çözülmesi sonucu değişim için gerekli olan kaos aralığına girmiş bulunmaktadır. Kapitalist sistemin daha önceki krizleriyle kaos aralığı diyebileceğimiz kriz arasında niteliksel farklar vardır. Toplumlarda köklü değişimler herhangi türden krizlerle değil, kaos niteliği olan krizler süreci sonunda gerçekleşirler. Sistemlerin normal kriz süreçlerinde kendini restore - aynı temellerde yeniden yapılanma- ederek sürdürme şansı yüksektir. Nitekim birinci ve ikinci genel bunalım -kriz- süreçlerinde savaştan sonra kapitalist sistem kendini daha da güçlendirerek restore etmeyi bilmiştir. Reel sosyalizmi bile içinde eritebilmesinin önemli objektif bir nedeni de krizin niteliğiyle bağlantılıdır. Her ne kadar Marksist-Leninist yaklaşımların sınıflı toplumun hakim değerlerinden kendilerini tam koparamamaları önemli bir etkense de, reel sosyalizmin dayandığı sistem bunalımları öz çabalarla aşılabilecek nitelikteydi. Çözülüşü sağlayan objektif etken bu nitelikte olmasaydı, neredeyse en kötü bir teslimiyet yaşanmazdı. Hatta hakim sistemden kurtuluş bekledi. Daha kötü bir çürümeyi ileri gelen kapitalist ülkeler önledi.

Yaşanan bu gerçeklik bile reel sosyalizmin sistem krizinin hem aşılmasında, hem de kaosla sonuçlanmasındaki çarpıcı etkisini izah etmede hayli öğreticidir. Eğer kapitalizm 1848 devrimleri sonucunda mezheplere bölünmeseydi, belki de daha erken kaos'a girebilirdi. Özellikle 20. yüzyılı üç mezheple aştı. **Reel sosyalizm, sosyal demokrasi ve ulusal kurtuluş mezhepleri** sistemin en azından yüz (100) yıl gecikmeli bir kaos'a girmesine yardımcı oldu. Değişmeden olduğu gibi sürseydi, kapitalist sistem 20. yüzyıl başlarında niteliksel dönüşüm krizi olan kaos aralığına girmek durumundaydı. İnsanlığın başına -atom dahil- korkunç savaşların yıkılması, sömürgecilik, milliyetçilik, faşizm ve totalitarizm canavarını yaratması, bunlara karşılık ulusal kurtuluş, reel sosyalizm ve sosyal demokrasiye çözümleyici rol oynatılması sistemin ömrünü uzatmada tarihi, politik, askeri manevralar olarak anlaşılmalıdır.

Kaos aralığı olgular dünyasında yeni biçim, tür, yapılanma benzeri değişimler için gerekli olan karmaşayı ifade eder. Bir olgudaki çelişik yönler artık birbirleriyle ilişkiyi, mevcut yapılanmayı sürdüremez duruma düşmüşlerdir. Biçim özü koruyamamaktadır; yetersiz, dar, tahripkâr

olmaktadır. Bu durumda dökülmeler olur, hercümerç -kaos- doğar. Öz kendini biçimden kurtarmıştır. Ama henüz yeni biçime varamamıştır. Parçalanmış eski biçim ancak yeni biçimler için kullanım malzemesi durumundadır. Bu aralıkta aslında evrensel bir ilke çalışır gibidir. Evrenin yapı parçaları yakaladıkları kaosta hızlı değişimlerle yeni biçimlenme düzenlenmesine geçer. Eğer yeni biçim düzenlenmesi parçacıkları tutabilecek uygunluktaysa kalıcı bir yapıya bürünür. Kalıcı yapının da etrafında yeni bir sistem doğar.

Basit maddi olgular dünyasında bir örnekle açıklayalım. H₂O molekülü bir biçimdir. Bu biçime 'su' denir. Sudaki iki elementten biri olan hidrojen molekülü (H₂) ile bir oksijen atomu birleştiğinde su biçimi oluşur. İki elementteki Atomaltı parçacıklar düzeniyle su molekülü arasındaki etki-tepki ilişkisi sürekli son derece akışkan olan sıvı durumunu sağlar. Parçalanma durumu ise kaos başlangıcıdır. Tüm H ve O atomları serbest kaldığında, araya örneğin karbon ve sülfür gibi elementler girdiğinde, kısa bir tepkimeden sonra çok sayıda yeni bileşim ortaya çıkar. Bu yeni yapılanma demektir. Su yerine birçok zehirli gaz ve sıvı yapılır. (CO, CO₂, asit-baz.)

Evrensel olan bu yapılanış kuralı toplumlar için de geçerlidir. Eski yapının dağılması, yeni yapılar için zorunludur. Fakat dağılma, karmaşa kendi başına yapılanma yerine konamaz. O bir nevi hamurdur, çorba gibi bir şeydir. Yoğrulup biçimlenmesi gerekir. Bir örnek de toplumdan verelim: Feodalite zihniyet ve sistemi 5. yüzyılın sonlarında dağılmıştı. Sisteme girmiş olan çeşitli yeni sınıflar, barbarlar, Hristiyanlardan önce feodal biçimlenmeler, feodalizmin dağılmasından sonra ise birçok demokratik ve kapitalist bürokratik biçimler doğmuştur.

1990'lerde kapitalist sistemle birlikte zıtlarının dağıldığına ilişkin verilerin dökümü oldukça fazladır. Sermayenin küreselleşmesinin daha çok finans alanında yoğunlaşması ilk işaretlerden biridir. Finans sistemi, paranın para getirmesidir. Yani bir kumar durumuna erişilmiştir. Ancak dağılma unsuru olabilir. **Finans kapital** yerleşik yapıları hallaç pamuğu gibi atmaktadır. Ulusal kurumlar devletlerden ideolojilere, ekonomiden sanata kadar öz iradeleriyle tutunmamaktadır. Ama gücün küreselleşmesi, ABD İmparatorluğu dünya çapında eski dengelerin, yapıların anlamsızlığını, kendi açısından geçersizliğini yansıttıkça, dünyanın birçok bölge ve ulus devletinde krizlere, darbelere, kanlı etnik-dini çatışmalara yol açmaktadır. Bu gerçeklik de sistemle ilgilidir ve kaos niteliklidir.

Sistem kendi içinde gerginliğini bir türlü giderememektedir. ABD-AB, ABD-Japonya-Çin, AB-Japonya-Çin başta olmak üzere, sürekli bir gerginliği, dengesizliği yaşamaktadır. Kuzey-Güney çelişkisi denilen en yoksul-en zengin ülkeler bölünmesi derinleşerek devam etmektedir. Her iki olguda da yaşanan,

sürekli bir kriz ve kaos niteliğidir. Halkların devlet kurumundan kopuşu giderek derinleşmektedir. Binlerce yıldır tanrı-kral, tanrı-gölge ve tanrının kendisi (Hegel’de burjuva devlet) gibi benimsetilen devlet denilen olgunun özünde savaşçı-iktidar gücünü gizlediği, sömürü ve baskı-şiddetin kaynağını teşkil ettiği anlaşıldıkça tecridi gün be gün gelişmektedir. Adeta “Anne bak, kral çıplak” deyişinde olduğu gibi, halklar da çocuğun çıplak kralı görmesi gibi devleti bütün çıplaklığıyla görmeye başlamışlardır. Bu önemli bir kaos başlangıcıdır.

Zihniyet savaşımı moral değerlerle birlikte olmalıdır. Moral, ahlak zihniyetle birlikte kazanılmadıkça, sonuç alma kuşkulu ve geçici olur. Sistemin muazzam ahlaksızlaştırıcı gerçeği göz önüne alınarak topluma gerekli ve yeterli etik ve ahlaki davranışlar, kişilikler ve kurumlar da temsilini bulmalıdır. Kaosla etik ve ahlaktan yoksun bir karşılaşma, birey ve toplumun yutulmasıyla sonuçlanabilir. Ahlak toplumsal geleneği asla göz ardı etmeden, onunla uyumlu yeni toplum etiğini eklemelidir. Kaos sürecinde hakim sistem tarafından artık demagojik bir araç durumuna sokulan siyaset kurum ve araçlarına karşı, toplumun yeniden yapılanması için gerekli politikalar ve araçlarına özel bir önem vermek gerekir. **Demokratik ve ekolojik** toplumun gerçekleştirilmesinde rol oynayabilecek politik kurumlar olarak partiler, seçimler, meclisler, yerel yönetimler sorunu içerik ve biçimde araçsal çözümünü bulmalıdır. Politik örgütlenme ve eylemliliğin demokratik, komünal ve çevresel toplumla bağı yetkin ve yeterli olmalıdır. Kaos sürecine karşı bu genel yaklaşımları somutlaştırma gereği vardır. Sistemin ve halkın kaostan çıkışları alması -saçaklar- hallerde olabilir. Ufak müdahaleler önemli sonuçlara götürebilir. Kaostan çıkış süreci uzun veya kısa -10 yıllardan az, 50’lerden çok olmaması gerekir- olabilir.

Bu çerçeve de tarafların çözüm olasılıklarını irdelemeye çalışırsak: Başını ABD’nin çektiği hakim sistem güçlerinin kriz-kaostan çıkış almasılarıyla halkların çıkış alması aralarındaki mücadeleyle belirlenecektir. Kriz kendiliğinden sistemlerin çöküşünü ve yenilerinin kuruluşunu getirmez. Kaldı ki, çöküş veya çözümlüş izafi anlamlıdır. Eskinin sosyalist literatürüne hakim olan ‘**geberen kapitalizm**’, ‘**kâğıttan kaplan emperyalizm**’, ‘buhrandan bir daha çıkmaz’ yollu değerlendirmeler propaganda değerinden öteye gidemez. Yine zorunlu olarak daha ‘ileri biçimlere geçilir’ gibi iman içerikli yaklaşımların geçerliliği sınırlıdır. Gerilemeler de rahatlıkla mümkündür. Kapitalizmin bir bütün olarak ne kadar ilerici olduğu halen çok tartışmalıdır. Hakim sistem güçleri halk güçlerine nazaran daha bilgili, ordu-iktidar donatımlı ve tecrübe sahibidirler. Elllerinde

geniş servetler vardır. Yeni sistem oluşturma, karşı sistemleri bastırma, bu olmadı mı satın alma, uzlaşma imkânları geniştir.

Açıklığa kavuşturulması gereken diğer önemli bir nokta, kapitalizmin eleştirisinin onun toptan karalanması anlamına gelmediğidir; birey olarak her kapitalistin tarağın dişleri gibi olmadığıdır. Kapitalist sistem çeşitli biçimlerde çıkış yapabilir. **Birincisi**, kendini **restore** edebilir. Nitekim birinci ve ikinci dünya savaşlarından sonra bunu başarmıştır. Birçok ülke savaşlarından sonra da restorasyonlar gerçekleştirmiştir. **İkincisi**, daha önce denediği mezheplerini yenileyerek çıkış yapabilir. Sıkça denen muhafazakâr-sosyal demokrat ardışıklığı daha köklü biçimlerde yürütülebilir. Sistem geniş bir değişim almaşığına sahiptir. Model geliştirmede tecrübelidir. **Üçüncüsü**, büyük kaybedeceğini görünce, orta yol olarak karşı güçle geniş bir uzlaşmaya gidebilir. **Dördüncüsü**, kendisi yine her şeyi kaybetmektense, büyük değişimleri uygun görebilir. Tarih boyunca hakim sistemler ağır kriz dönemlerinde bunlara benzer birçok değişimi gerçekleştirmişlerdir. Kapitalizmin tarihinde de benzer değişimler sıkça yapılmıştır. Eskinin 'sistem katı, krize girdi mi sağ çıkması zordur' anlayışı pek gerçekçi olmamaktadır. Bu anlayışlar her ne kadar sol gibi gözükseler de özünde sağcıdırlar. Çünkü kendiliğinden çözülüşü bekleyip adeta hazıra konmak istercesine boş bir beklenti durumunu yaratmaktadırlar. En hazır meyve bile koparılmadıkça yenilmez. Daha kötüsü, sistem beklendiği gibi çözülüp yıkılmayınca, bu sefer kendi düşünce ve inançlarından şüpheye düşerler. Halbuki yapılan, yanlış bir sistem tanımlamasıdır. Sistemlerin değişim ve dönüşümlerini doğru varsaymamaktır.

ABD'nin sistemi krizde idare çabası çok açıktır. Ağır yara almaması için sorumluluklarının farkındadır. Buna ilişkin imparatorluğu yayma gibi aşırı değerlendirmeler yetersizdir. Şüphesiz sistem Roma'nın çöküş alametlerinden çoğunu göstermektedir. Roma gibi birçok restorasyon ve yenilenmeye gitmektedir. Sistemin imparatorluk gücünün tek kutuplaşmasının ek çabaya ihtiyaç gösterdiği açıktır. 1990 Sovyet çözülüşünden sonra yayılma neredeyse kendiliğinden olmak durumundaydı. Fakat bu yayılmayı çok güçlenmiş olmasından değil, sistemin boşluk kabul etmemesinden ötürü kabul etmek durumundadır. Şunu önemle belirtmek gerekir ki, imparatorluk bir ABD icadı değil, sistemler boyunca, en son kapitalizmde aldığı şekil üzerine ABD'yi bulmuştur. İngilizlerin teslimatıdır. ABD onu değil, o ABD'yi bulmuştur. Belki de ABD dünyada en kolay imparatorluğa dönüşen güç olmuştur. Biraz gönülsüz, biraz zorunlulukla yine de imparatorluğun yayılması krizden çıkmaya değil, tersine daha da batmasına katkıda bulunacaktır.

Yayılan alanlar kaosu derin olan bölgelerdir. Yalnız Irak ve Afganistan'ın getireceği ek krizler gözler önündedir. Öz itibarıyla 2000'li yıllar ABD'si imparatorluğa en yakın güç olarak gereken yeni biçimlenmeleri sağlamaktan kaçınamaz. Bu, iktidar-savaş gerçeğine uymaz. Elindeki dar askeri, ekonomik ve bilgi gücüyle geri çekilemez. Birinci görevi sistemi kriz içinde yönetmektir. Bunun anlamı, AB ve Japonya, Çin, Rusya vb. ülkelerle yakın ilişki içinde gerginlikleri çatışmadan yürütmektir. Birinci ve ikinci dünya savaşları gibi sistem güçleri arasında bir çatışmaya girmemektir. Yine Vietnam Savaşı benzeri dolaylı bir savaşı bu güçlerden bazılarıyla yapmamaktır. Tersine, sistemin genel yükünü paylaştırmada katkılarını sağlamaya çalışmaktadır. Finans ve ticaret sorunlarında ortaya çıkan krizleri işbirliği içinde çözmektir. Bunun için IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi dünya ve bölge çaplı organizasyonları kullanmaktadır. Latin Amerika ve Afrika'yı sistemi zorlayacak krizleri derinleştirme tutumlarından uzak tutmaya, zayıf halkalarından radikal kopuşlara izin vermemeye özen gösterecektir. Küba, Venezüella, Haiti, Liberya vb. ülkelerde ortaya çıkan, çıkabilecek olan sistem karşıtı güçler üzerinde kontrol kurmaya ve gerekli koşullar doğarsa yıkmaya çalışmaktadır.

ABD için jeopolitik açıdan en kritik bölge denilen geniş Ortadoğu'da, İslam ülkelerinde yeni bir proje adeta emperyalist sistemin **ikinci Marshall Planı** olarak hazırlanmaktadır. **Büyük Ortadoğu Projesi** denilen bu girişim, sistemin krizden ağır darbe almadan çıkabilmesi için zorunlu görünmektedir. Gerek temel enerji kaynakları, gerek sosyokültürel ve dini olgular bölgeyi sistemle eklemlenmeden, ABD'nin hiç rahat olamayacağı bir duruma sokmaktadır. İmparatorluk pozisyonu olan güçler bu gerçekler karşısında sessiz duramazlar. Bölge son iki yüz yıldır kapitalist sömürgecilik ve yarı sömürgecilikle yönetilmeye çalışıldı. Despotik devlet yapılarına dayanılarak bölge halklarına nefes aldırılmadı, ama kapitalizme anlamlı bir eklemlenme de olmadı. Stratejik Arap-İsrail çelişkisi daha da derinleşti. Radikal İslam yaratıcısı ABD'ye yöneldi. Cetvelle çizilen sınırlarda kurulan ulus-devlet modeli gerici statükocu bir kilitlenmeyi yarattı. Milliyetçilik, dincilik ve devletçilik dünyada görülmemiş bir zırh olarak Ortadoğu toplumlarını adeta nefessiz bıraktı. Dolayısıyla yeni proje fikri gereklidir. Önemli olan bunun nasıl ve hangi güçler ile hayat bulacağıdır; hangi siyasal-ekonomik sistemi esas alacağıdır. Buna bölge halklarının nasıl yanıt verecekleridir.

ABD önderliğindeki sistemin NATO'su ve BM'siyle baş meselesi, dolayısıyla çelişkisi jeopolitik açıdan budur. Bir dönemlerin faşizmi, komünizmi yerine geçen hedef 'katı İslam', 'İslam faşizmi' olmaktadır. Sistem güçleri ve bağımlıları ABD önderliğinde yükseltilen 'küreselleşme'

dalgasından rahatsızlık duymaktadırlar. Özellikle Avrupa cumhuriyetleri ve demokrasileri her geçen gün tepkilerini arttırmaktadır. Ulus-devlet ve üstü olarak AB'yi ezdirmemeye özen göstermektedir. AB kalkını altında insan hakları ve demokratik burjuva bir alternatif denemesine çalışılmaktadır. ABD'nin dengelenmesi, gözetilen temel bir politika olmaktadır. Rusya, Çin, Japonya, Brezilya benzer çabalar içinde bulunmaktadır. Genel olarak ulus-devlet ABD imparatorluk eğilimi karşısında en çok zorlanan kurum olarak durmaktadır. Aslında çoktan bir eyalet devleti haline gelmesi gereken bu orta ve daha küçük boy devletlerin çabası biraz da akıntıya kürek çekmeye benzemektedir. Bunların birçok yönüyle bağımlılıklarını samimice itiraf edip eskinin milliyetçi gururlarını terk ederek, yeni küreselciliğin kurallarına uymaları beklenebilir. Başka seçenekleri yoktur. İkinci bir Sovyet deneyimine dayanarak kafa tutma ve sınırlı bağımsızlıklarını sürdürmenin dış ve iç koşulları kalmamış gibidir. Eski devrim hülyaları artık sistem karşısında 'ilericiliği' değil, tutuculuğu temsil etmektedir. İlerici ulusal kurtuluştan, tutucu bürokracılık fazla prim yapmayacağına benzemektedir. Bunu ne sistem, ne ABD, ne de alttaki halklar artık yutabilecek durumdadır. ABD ve Sovyet dengesine dayanan ulusal despotluklar ve oligarşiler dönemi kapanmıştır.

Sistemin bilim ve teknolojiyi daha da geliştirme kapasitesi olmakla birlikte, toplumsal koşullar ciddi engel oluşturmaktadır. Arzın talebi aşması bilim ve teknolojiyi gerçek yenilikler açısından işlevsiz bırakmaktadır. Ancak geniş halk yığınlarının sorunlarını çözmeye bilim ve teknoloji büyük rol oynayabilir. Bu da ancak demokratik ve ekolojik bir toplumla mümkündür.

ABD önderliğindeki sistemin önümüzdeki 25-50 yılına baktığımızda, yükselmekten çok gerileme sürecine girmesi beklenebilir. Bütün göstergeler gerileme öğelerinin ayakta kalma ve aynı biçimde sürdürülme öğelerinden daha fazla olduğunu göstermektedir. Sistem mevcut varlığını sürdürmek istediğinde bile, bunu büyüterek değil ancak küçülerek sağlayabilir. Bunun için Sovyetler Birliği ve ulusal kurtuluş hareketlerine karşı dev boyutlara ulaşan askeri varlığında küçülmeye devam edecektir. Daha küçük boyutlu ve teknik ordular dönemine geçilecektir.

Hedef olarak her ne kadar terör ve uyuşturucu odakları ile serseri devletlerin nükleer, biyolojik ve kimyasal silahları deniliyorsa da, esas olarak sistemin kırılma riski yüksek Ortadoğu'daki gelişmelerdir. Gelişmelerin sanıldığı gibi radikal İslam nitelikli olmaktan çok, emperyalizmi ve despotizmi aşan demokratik komünal sistemlere yakın olmaları daha güçlü olasılıktır. Ortadoğu eğer despotik, milliyetçi, dinci ve devletçi rejimlerle kontrol edilmezse, kaostan yeni yapılanmaların çözümleyici örneklerine öncülük edebilir. Afganistan ve Irak ile başlayan, önce İsrail ve Filistin ile ve daha

derinlikli olarak Kürdistan'da devam edecek olan toplumsal hareketlilikler çözümleyici örnekleri ya bulmak zorundalar ya da kaosun daha da derinleşmesinde rol oynayacaklardır. Dolayısıyla sistemin askeri gücü başta NATO, Irak'taki koalisyon ve bir bütün olarak BM çözümü bu jeopolitik zeminde arayacaktır.

Bölgedeki çelişkilerin doğası askerden ziyade daha çok ekonomik ve demokratik yöntemleri gerektirmektedir. Daha az askeri müdahale, daha çok ekonomik ve demokratik destek eğer Ortadoğu'yu içindeki kaostan çıkarırsa, önümüzdeki ortalama elli yılın dünya modeli de az çok belirlenmiş olacaktır. Bu modelin özü 'küçülmüş ordu ve devletlerle, büyümüş ekonomik ve demokratik sistemdir.' Devletler devasa masraf deposu -mali kriz, bütçe açıkları- olarak küçültülmeden, sistemin krizden çıkışı olası gözükmemektedir. 19. yüzyıldan kalma ulus-devletin aşılması, yerel kamusal yönetimlerin geliştirilmesi, çok uluslu şirket ekonomisi, bilgi toplumu doğrultusunda ilerleme adeta ABD önderliğindeki sistemin ortak programı gibidir. Daha geniş bölgesel, AB türü, despotik birlikler de gündemleşebilir. Teorik bir ön kestirim olarak dünya çapında savaşların beklenmemesi, global birliklerle yerel birliklerin öne çıkması beklenebilir. 19. yüzyıldan kalma devlet, şirket, ulus ve ideolojiler yerini yarı-devlet, yarı-demokratik siyasi kuruluşlara, ulus ötesi ekonomik birliklere, bölgesel kültür gruplarına ve ahlaki öne alan toplumsal felsefi zihniyete ve davranışlara bırakabilir.

Kapitalist sistemin 19. yüzyıl sonlarına kadar neredeyse tek taraflı bir iradeyle yönlendirdiği dünya, 20. yüzyılda büyük savaşlarla geçti. Savaşların en önemli bir sonucu da haklara rağmen dünyanın yönetilemeyeceğidir. Halklar her ne kadar kendi öz sistemlerini kuramamış da olsalar, politikaya ve devlet iktidarına karşı demokratik iradelerini dayatabilme konumuna gelmişlerdir. Önümüzdeki yaklaşık çeyrek ve yarım yüzyıllık sürenin halkların demokratik sistemleri doğrultusunda işlemesi yüksek olasılıktır. Bu süreçte adeta yitirilmiş en değerli hazineleri olan kültürlerinin canlandırılması ve özgün yaşama dönüşmesi de diğer bir olasılıktır. Halkların kültürel gerçeklerinden koparılması fiziki, ekonomik katliam ve talanlardan daha yakıcı sonuçlar doğurmuştur.

Toparlarsak, önümüzde bizleri bekleyen kapitalizmin tek taraflı iradesi döneminin geçtiği, halkların şovenizm ve savaşla yüklü milliyetçiliği aşarak demokratikleşmesini ve barışını dayattığı, kültürel ve yerel gerçekliği ile bulunduğu bir dönem olasılığı güçlüdür. Bunun tek başına değil, hakim sistemin devlet merkezli, ama küçültülmüş yapılanmalarıyla ilkelere dayalı ortaklaşa yürütülmesi de bu olasılık dahilindedir. **Uygurluğumuz sınıf, cins, etnik ve kültürel tahakkümlü yapısı yerine, halkların komunal**

demokratik değerlerini tanıyan, cins özgürlüğüne açılmış, etnik-ulusal baskıyı aşmış, kültürel dayanışmayı esas almış, tarihi bir aşama olarak ‘küresel demokratik uygarlığa’ dönüşebilir.

1) KRİZDEN ÇIKIŞ SİSTEMİ OLARAK DEMOKRASİ

Dünya toplum sisteminde yer alan ve devlet dışı toplumsal güçlerin tümü anlamında kavramlaştırılabileceğimiz halkların güncel kaos’tan çıkışı da almaşıklar halinde olabilir. Tek bir çıkış biçimi olarak değil, proje ve uygulamada yer alan güçlerin devinim düzeylerine bağlı olarak çeşitli çözüm yolları olasıdır; beklenebilir.

Dünya halklarını tanımlarken biraz daha açıklayıcı olmak gerekir. Devlet dışı kalmış veya çıkarları itibariyle dışlanmış çok sayıda kategori -kesim- vardır. Kapsamları devletten devlete, dönemden döneme değişir. Halk dinamik -hızlı değişen- bir kavram olarak anlaşılmalıdır. Devlet etrafında maddi ve manevi -ekonomik ve bilme- çıkar grupları olarak kümelenen kesimlere üst toplum, oligarşi veya daha amiyane -genel kamuoyu- tabirle ‘devletli’ kesim denilebilir. Buna karşılık, diyalektik ikilemin diğer ucunda yer alan tüm gruplara -ezilen sınıflar, baskı altındaki etnik, kültürel, dinsel, cinsiyet- halk diyebiliriz. İçerikteki değişkenlerin durumu değiştikçe, halk kapsamı içindeki gruplar azalır veya çoğalır. Uğranılan baskı ve istismarın içeriği de değişiklik arz edebilir. Sınıfsal, ulusal, etnik, kültürel, ırksal, dinsel, düşünsel, cinsiyetçi baskı katliamdan tacize kadar çeşitli biçimler altında kendini gösterebilir. İstismarın da benzer yönü vardır. Maddi, manevi, asimilasyonist, inkârcılık, talan, hırsızlık yasal ve yasal olmayan, zorla veya

aldatılarak yapılan birçok sömürü tarzı belirlemek mümkündür. Tarih boyunca bu kategoriler sistemden sisteme değişerek günümüzdeki daha karmaşık toplumsal gruplara doğru evrim göstermişlerdir.

1968 dünya gençlik hareketleri ile başlayan, 1989'da Sovyet reel sosyalizminin çözülüşüyle hızlanan ve 11 Eylül 2001 İkiz Kule saldırısıyla derinleşen dünya krizinden halkların şiddetle etkilendikleri açıktır. 20 Mart 2003 Irak işgaliyle dünyadaki çalkantılar tarihsel diyebileceğimiz boyutlara tırmanmıştır. Kısa aralıklarla tırmanmalar, alan ve nitelik değiştirerek devam etmektedir. Sistem içi çelişkilerin halklar üzerine püskürttüğü lavlar gittikçe yakıcı olmaktadır. İşsizlik, açlık, ağırlaşan sağlık, çevre ve eğitim sorunlarıyla boğuşma her toplumsal kesimin gündemini işgal etmektedir. Sistemin hakim güçlerinin çözüm potansiyelini tanımlamaya çalıştık. Özü itibariyle de tek başlarına çözüm olanaklarını -19. yüzyıla nazaran- yitirdiklerini, çözüm diye dayatılanların kaos durumunu daha da derinleştirmekten öteye anlamlı, yaşanabilir sonuçlar üretmekten uzak olduğunu göstermeye çalıştık. Yani kriz kaynaklarının çözüm kaynaklarına dönüşemeyeceğini, ancak değişmeleri halinde doğru ilkeler temelinde bir uzlaşma tarafı olarak işlev yüklenebileceklerini belirttik.

"Kaybettiren temel noktanın,

Halkların komünal ve demokratik duruşunu,

Esas almamaktan geçtiği kanısındayım."

Halklar çözümlerini tarihten nasıl gelmişlerse öyle geliştirirler. Tarihsellik, gelenek, kültür her ne denilirse denilsin, her halk grubunun bir tarihi vardır. Klan toplumundan beri şekillenen halk toplulukları tarih boyunca jeokültür -yer koşullanması- ve politik yapılar karşısında varoluş refleksleriyle biçim kazanmaya çalışırlar. Önceki bölümde kısaca özünü sergilemeye çalıştığımız bu **duruş komünal ve demokratik niteliktedir**. Kapitalist sistemin iyice içini boşaltıp primatlara dönüştürdüğü bireye bakıp, komünal ve demokratik duruşu göz ardı edemeyiz. En ilkel haliyle bile birey, toplumun komünal düzeyi olmadan kendi başına bir gün bile yaşayamaz. Toplum inkârcılığına dayalı her tür beyin yıkama operasyonları bu gerçeğin önemini yitirse de, temel toplumsal olgu budur. Hiçbir bireysellik ilgili toplumla bağı olmadan fazla yaşama şahsına sahip değildir. Halklar gerçeğini bütün boyutlarıyla tanıtlamadan, güncel kaostan çıkış yapma hesapları tutmaz. Önemle belirtiyorum: 20. yüzyılda kapitalist sistem -özellikle devlet yapısı- üç mezhep üretmesine -sosyal demokrat, reel sosyalist ve ulusal kurtuluş- dayanmasaydı, günümüz krizini bile görmeyebilirdi. Üç mezhebin temel

özelliği, halklara umut vererek iktidara gelmeleri idi. Tam 150 yıldan -1848 devrimlerinden- beri önce devleti ele geçireceğiz, sonra herkes hak ettiğini alacaktır! Sanki devlet katları bitmez tükenmez -cenneti hatırlatıyor- yaşam kaynaklarıyla dolmuş gibi bir umut programı haline getiriliyor. Partiler kurulup savaşlar veriliyor. Sonra kazanırsa, gerisi devlet imkânları denilen toplumdan aktarılan değerleri kendi yandaşlarına paylaştırıyor. Sıra toplumun geniş yığınlarına gelince bir şey kalmıyor. Eski tas eski hamam. Kazanmazsa savaşa devam.

Mezheplerin bu çağdaş biçimleri bile attıkları her adımı halk adına kutsamadan edemiyorlardı. Halk bütün 20. yüzyıl boyunca devredeydi. Ama hakim sistem paradigması aşılamadığı için, o müthiş yiğitlikleri, fedakârlıkları, acıları ve sevinçleriyle sisteme taşınmaktan kurtulamadı. Tarihin en derinliklerine indiğimizde de benzer durumların yaşandığını gördük.

O halde eğer tarih bir anlamıyla geçmişten ders almak içinse, önümüzdeki güncel kriz-kaos durumundan halkların lehine kalıcı, köklü ve ilkeli çözüm üretmeliyiz. Hiçbir görev bundan daha anlamlı, hiçbir çaba bundan daha kutsal olamaz. Kaybettiren temel noktanın halkların komünal ve demokratik duruşunu esas almamaktan geçtiği kanısındayım. Ne kadar toplum analizleri yapılsa, strateji ve taktikler oluşturulup örgüt ve eylemler konulsa, hatta zaferler kazanılsa da, varılacak nokta yine sistemle en kötüsünden buluşmadır. 20. yüzyılın dahi devrimcisi Lenin “Demokrasi dışında sosyalizme giden yol yoktur” derken temel doğruyu söylüyordu. Ama o bile, başta iktidar hastalığına bulaşınca, en kestirmeden -hiç demokrasi deneyimi yaşamadan- sosyalizme gidilebileceğine inandı. Dayandığı iktidarın 70 yıl sonra da olsa en çapulcu kapitalizme götüreceğini herhalde düşünmüyordu. Muazzam Sovyet birikimleri -milyonlarca insanın bu uğurda en büyük fedakârlık ve şahadeti, binlerce en kaliteli aydınının feda edilmesi- bir iktidar hastalığı uğruna güya yenmek için uğraştıkları sistemin değirmenine su taşımaktan öteye gidemedi.

20. yüzyılın bu büyük deneyiminden -Büyük Ekim Devrimi- çıkarılabilecek ders, kapitalizme karşı kalıcı, ilkeli çözümlerin ancak halkların demokratik duruşlarını kapsamlı demokratik sistemlere dönüştürmekle sağlanabileceğidir. Demokratikleşmeyi ve demokrasiyi devletleşme hastalığından kurtarmadıkça da demokratik sisteme erişilemez.

Çözüm tarzımızı daha yakından tanımak için yine tarihe bakmalıyız. En eskiden başlayalım. Son köleci Roma İmparatorluğunu çözen, dıştan barbar denilen komünal düzenli, devleti tanımayan halklardı. İçten yine manastır komünal düzeni Roma'yı kemirmişti. O korkunç kölelik makinesini bu güçler çözmüştü. Bunlar sonuna kadar komünal ve demokratik güçlerdi. Fakat şefleri

onları iktidar kalıntılarıyla aldattı. Geliştirilebilecek bir demokratik Avrupa yerine, feodal despot devlet ve devletçiklere dayalı bir Avrupa'ya göturdüler. Benzeri hareketler köleliğin aşıldığı her alanda ortaya çıktı. Rönesans'la ortaçağ feodalizminden çıkılırken, her tarafta demokrasi adacıları kentler yükseliyordu. Kentler demokrasisi gelişıyordu. Demokratik bir Avrupa artık tarihin gündemindeydi. Büyük Fransız Devrimi (1789), daha önceki İngiliz (1640), Amerikan (1776) Devrimleri, İspanya'da ve birçok Avrupa ülkesinde 16. yüzyıldan beri **komünarlar** da demokrasinin gür sesiydiler. Fakat tarihin o hep hileli, azgın zor aleti savaşı-iktidar gücü, eski olsun yeni olsun baskılı sistem için çalıştı. Kimini yanına çekti, kimini ezdi. Saf demokratik güçleri kendi tarihsel anafonda yuttu. Adeta büyüyen kanser uru gibi bu savaşı-iktidar gücü 19. ve 20. yüzyılın savaşlarıyla beslene beslene en insanlık dışı rejimleri, ırkçı faşizm ve totalitarizmi en büyük bela haline getirdikten sonra, günümüzün tarihteki en büyük kaos'una dönüştü, düştü.

"Demokrasilerde yönetilme yoktur

Kendini yönetme vardır"

Demokratik gelenekler evrenseldir. Onlar da zincirin halkaları gibidir. Bizi geçmişin en eski zamanına ve mekânın en kuytu alanlarına bağlarlar. Yalnız değiliz. Tarih ve alanlar her sistemden çok bizim olması gereken demokrasiyledir. Bize düşen öncelikli görev, bilme sürecindeki kaybi önlemek, politik aracı doğru seçmek ve toplumsal ahlaka dönmektir. Bütün bu anlatılanlar 'bilmeye' ilişkindir. Politik araç en çok üzerinde durmamız gereken konudur. Ona özcesi devlet olmayan demokrasi diyoruz. Yani dahi Lenin'in bile düştüğü devletli, hatta diktatörlü demokrasi hatasına, gafletine düşmüyoruz. Bu yaklaşım anarşistçe bir otoritesizlik, düzensizlik değildir. Anlamli, gönülden onaylı, aydınlatılmış halk düzeninin otoritesidir. Bürokrasiye boğulmamış, her yıl memur yöneticilerini seçen, seçtiği gibi geri çeken halkların demokrasisidir.

Ünlü Atina demokrasisini hatırlamadan geçemeyiz. Bir yandan krallık Sparta'sıyla demokrasi Atina Grek yarımadasında üstünlük kurmak için çatışıyorlar; diğeri yandan dönemin Roma'sı ile Med ve Pers İmparatorluğunun istilasını durdurmak istiyorlar. Küçücük Atina sitesi bu iki ünlü düşmanını tüm M.Ö 5. yüzyıl boyunca kendi öz silahı demokrasiyle yendi. Hiç de düzenli kalıcı ordu ve devlete başvurmadan, gönüllü milisleri ve yıllık görevleri için seçilmiş komutanlarıyla bunu başardı. Uygulanan demokrasi de **halk demokrasisi** değil, **köleci sınıf demokrasisiydi**. Yine de tarihin en anlamlı dönemlerinden birine, M.Ö 5. yüzyıla Atina yüzyılı damgasını vurdu. Halklar

tüm zulüm düzenlerini, en büyük düşmanlarını demokrasileriyle vurmuşlardır. En refahlı dönemlerini demokrasileriyle yaratmışlardır. Amerikalıların demokrasileri olmasaydı, güneş batmayan İngiliz İmparatorluğunu hizaya getiremezlerdi. İngilizlerin halk demokrasisi olmasaydı, azgın Norman kral soyunu deviremez ve günümüzde bile örnek İngiliz demokratik sistemi yaratılamazdı. Fransızların büyük demos'u olmasaydı, büyük devrimleri ve cihana nam salan ve örnek olan cumhuriyet rejimleri kurulamazdı. Demek ki demokrasi en üretken rejim oluyor. Siyasal rejim ne kadar demokratikse, o kadar ekonomik refah, sosyal barış aynı gerçeğin tamamlayıcı kısmıdır. Çok iyi bilinir: Demokrasiler özünü yitirip demagogların elinde halkı avlama aracı olunca, önce rejim, sonra refah çökmeye başlar. Arkasından tutuculuk, faşizm, savaş ve yıkım gelir. Sosyal bilimler biraz daha dürüst davransaydı, görecektik ki, tarih ve toplum ezici biçimde demokratik duruşla var oluyor. Bu duruş kesildiğinde aslında tarih duruyor. Ya da lanetli dediğimiz bölümü devreye giriyor.

Konumuza ilişkin aydınlatılması gereken en temel bir hususa da dikkat çekelim. O da sınıf demokrasiciliğinin pek anlamlı ve istenilir olamayacağına ilişkindir. Hakim sosyal bilim anlayışlarına göre, önce **'köle'** sonra **'serf'**, en son **'işçi, proleter'** olmak tarihin önlenemez ileriye doğru akışının kaçınılmaz sonuçlarıdır. Bu olgular yaşanmadan sosyalizme, özgürlüğe-eşitliğe varamayız. O halde 'yaşasın köleler, yaşasın serf-köylülük, yaşasın işçiler' demek, sınıf devrimciliği sınıf demokrasisidir -arkasından diktatörlük-demektir. Bu formülasyon, artık iyice anlaşılmıştır ki, baştan aşağıya köleliğe hizmet teorisidir. Halkların demokrasisinde kölelere, serflere, işçilere yer yoktur! Tıpkı köleciliğe, serfliğe ve işçiliğe yer olmadığı gibi. Gerçek halk demokrasisi köleci, feodal ve kapitalist sistemin kölesini, serfini ve işçisini kabul etmez, reddeder. Ezilen sınıf ve grupları kutsamak eski bir hastalıktır. Demokrasiler bu hastalığı taşımazlar. Adı üstünde, bir yerde demokrasi oldu mu orada ezilme, haksızca sömürülme olmaz. Koyun gibi yönetilme de olmaz. Demokrasilerde yönetilme yoktur. Kendini yönetme vardır. Egemenlik altında olmak yoktur; kendi kendine egemen olmak vardır. Tahakkümcü sistemler köleleştirebilir, serfleşmeyi ve işçiliği de kurumlaştırabilir. Ama demokrasiler gelişti mi kölelikten, serflikten ve işçilikten çıkılır. Yine çalışılır. Ama kendi işinin efendisi olarak, kendi iş komününün üyesi olarak çalışılır. **Komünalizm ve demokrasi** etle tırnak gibi birbirine bağlıdır. Bizim amaçladığımız demokrasinin tanımı ve dayandığı tarih böyledir. Sınıf demokrasileri ise bir iktidar gerektirir. Her iktidar bir devleti, her devlet ise demokrasinin inkârını gerektirir. Sınıf demokrasileri özünde demokrasi değil devlet iktidarındır. Sovyet deneyimi, Çin, Küba bunu açık kanıtlıyor. Ne kadar devlet, o kadar az

demokrasi; ya da ne kadar demokrasi, o kadar az devlet altın bir kural olarak belenmelidir.

Demokrasilerle özgürlük ve eşitlik arasındaki ilişki de son derece anlaşılırdır. Bunlar birbirlerinin alternatifi değildirler. Demokrasi ne kadar gelişirse, özgürlükler de o kadar gelişir. Özgürlükler geliştikçe eşitlik doğar. Demokrasi, özgürlük ve eşitliğin boy verdiği gerçek vahadır. Demokrasiye dayanmayan özgürlük ve eşitlik ancak sınıfsal olabilir. Yalnız bir sınıf, küme veya tercihli gruplar özgür ve eşit olabilir. Diğerlerine ise sadece yönetilme, kölelik kalır. Halkın demokrasisinde özyönetim, kendini yönetme esas olduğundan, eşitlik ve özgürlük de genel olur. Demek ki en kapsamlı özgürlük ve eşitlik halk demokrasilerinde, devlet ve iktidar olmayan demokrasilerde oluyor. Demokrasiler devlet inkârı değildir, ama devletlerin süs örtüsü de değildir. Devleti yıkarak demokrasi istemek bir yanılıdır. Doğrusu, devlet - uzun bir süre sonunda sönmesi gereken devlet- ve demokrasilerin ilkeli bütünlüğünü yürütebilmektir.

2) TOPLUMSAL CİNSİYETÇİLİĞİN ÖZGÜRLEŞTİRİLMESİ

"Kadınlığın kölelik tarihi daha yazılmamıştır

Özgürlük tarihi ise yazılmayı bekliyor"

Demokratikleşmenin özünü teşkil etmekle birlikte, kendi başına ele alınması gereken olguların başında kadın ve etrafında oluşan ilişki ve çelişkiler düzeni gelmektedir. Komünal ve demokratik duruş dengeleri sosyal bilimlerin alanına ne kadar geç ve yetersiz girmişse, ondan daha fazlasını kadın olgusuna yaklaşımda görmekteyiz. Sanki kadının yaşadıkları doğallığın gerekleriymiş gibi bir anlayış tüm bilimsel yaklaşımlarda, ahlaki ve siyasi tutumlarda ön varsayım olarak kabul görür. Daha hazin olanı, kadının kendisi de bu paradigmayı doğal kabul etmeye alışmıştır. Binlerce yıllık halklara dayatılan statülerin doğallığı, kutsallığı, birkaç kat fazlalığıyla kadının tüm zihniyet ve davranışlarına da adeta kazınmıştır. Halklar kadınlaştırıldığı oranda, kadın da halklaştırılmıştır. **Hitler "Halklar kadın gibidir"** derken bu gerçeği kast eder. Kadın olgusuna daha derinlikli yaklaşıldığında, biyolojik bir cins olmanın ötesinde adeta bir soy, sınıf, ulus muamelesi gördüğü anlaşılacaktır. Ama en çok ezilen soy, sınıf veya ulus olarak. Hiçbir soy, sınıf veya ulusun kadınlık kadar sistemli bir köleliğe tabi tutulmadığını iyi bilmek gerekir.

Kadınlığın kölelik tarihi daha yazılmamıştır. Özgürlük tarihi ise yazılmayı bekliyor. Kadın köleliğinin derinliği kadar karanlıkta bırakılması,

toplumda yükselen hiyerarşik ve devletçi iktidarla yakından bağlantılıdır. Kadının köleliğe alıştırılmasıyla hiyerarşiler -ayrıcalıklı kutsal yönetimler-kurulmuş, toplumun diğer kesimlerinin kölelik yolu açılmıştır. **Erkeklerin köle olması kadının köleliğinden sonradır.** Cins köleliğinin sınıf ve ulus köleliğinden farklı yönleri de vardır.

Tüm maddi ve manevi güç olanakları erkeğin elinde biriktikten sonra kadın artık erkek eline bakan, bazen yalvaran, bazen tüm onurunu çiğneyerek kaderine razı olan ve sıkça yaşama küserek derin bir sessizliğe bürünen bir varlık haline gelir. Bir anlamda yaşayan ölü demek de mümkündür. Birkaç benzetmeyle olguyu daha da belirgin kılabiliriz. **Birinci benzetme** kafeste kuştur. Kuş bazen kanarya gibi süslü kılınır. Bazen bülbül gibi güzel sesli kılınır. Herkes kendine göre bir kuşa benzetir. Çokça serçe denilir. **Diğer benzetme**, dipsiz bir kuyuya bırakılan kedi gibi sürekli miyavlatıldığıdır. Yiyecek artıklarıyla beslenerek sahibi için iyice ehlileştirilebilir. Belki biraz kaba görülebilir, ama köleliğin derinliğini yakalamak için bilimsel, edebi çok yönlü çabaların gereği açıktır. **Muazzam cinsiyetçi bir toplum oluşturulmuştur.** Gerçek kabalık şuradadır ki, erkeğin tek taraflı kadın tecavüzü bir kahramanlık gibi görülürken, erkek bundan son derece keyif ve gurur alırken, kadın taşlanarak öldürülmekten geneleve kapatılmaya, toplum içine bir daha çıkmamaya kadar her tür acımasızlıklarla karşı karşıyadır. Yine en kabasından erkek cinsel organıyla gururlanırken, kadın için cinsiyet organları bir utanç kaynağıdır. En basit fiziki farklılıkları bile kadın aleyhine kullanılmaktan çekinilmemiştir. Kadın olmanın kendisi bir utanç konusu haline getirilmiştir. Sözde kutsal bir duygu olan aşkıta bile kadının yaşadığı gözü kara bir erkek dayatmasıdır. Kız çocuklar her zaman hor görülmüştür.

"İktidarın doğası kölelik ister"

Sorulması gereken soru, neden bu kadar derin bir kölelik? Cevabı kesinlikle iktidar olgusu ile bağlantılıdır. İktidarın doğası kölelik ister. Eğer iktidar sistemi erkeğin elindeyse, sadece insan türünün bir kısmı değil, bir cinsin tümü bu iktidara göre şekillenmelidir. İktidar sahipleri devlet sınırlarını nasıl hane sınırları gibi görüp her uygulamayı bu sınırlar dahilinde bir hak olarak görürlerse, onun mikro modeli olan ailede de erkek iktidarının sahibi olarak her uygulamaya -gerekli görürse öldürme dahil- kendini hak sahibi görür. Evdeki kadın o kadar eski ve derinlikli bir mülktür ki, sınırsız bir mülkiyet duygusuyla erkek 'kadın benimdir' der. Kadın için -evlilik bağı adı altında bağlı bulunulan- erkek üzerinde en ufak bir hak iddiasında

bulunulamaz. Ama erkeğin kadın ve çocuklar üzerindeki hak sahipliği sınırsızdır. Mülkiyetin en temel kaynağı yine ailede, kadın üzerindeki kölece tasarrufta aranmalıdır. Mülkiyetin kaynağında köleleştirilmiş kadın yatar. Kadın üzerine yayılmış kölelik ve mülkiyet dalga dalga tüm toplumsal düzeye yayılır. Böylelikle de toplum ve bireyin zihniyet ve davranış yapısına mülkiyetçi ve köleci her duygu ve düşünceyi yerleştirir. Toplum her tür hiyerarşik ve devletçi yapılanmalara uygun hale getirilir. Bu ise, uygarlık denen sınıflı her tür yapılanmanın rahatça ve meşruiyet kazanmış olarak sürdürülmesi demektir. Böylece kaybeden sadece kadın olmuyor. Bir avuç hiyerarşik ve devletçi güç dışında tüm toplum oluyor.

Kadın için özel kriz dönemleri pek önemli değildir. Zaten sürekli bir krizi yaşamaktadır. Kadın demek krizli bir kimlik demektir. Günümüzde yaşanan kapitalist sistem kaosunda tek umut vaat eden, kadın olgusunun sınırlı da olsa aydınlatılmış olmasıdır. Feminizm yetersiz de olsa kadınlık gerçeğini son çeyrek yüzyılda oldukça görünür kılmıştır. Kaosta her olgunun değişme şansı yüksek bir aydınlanmayla daha da arttığı için, özgürlük lehinde atılacak adımlar niteliksel sıçramalara yol açabilir. Güncel krizden kadın özgürlüğü büyük kazanarak çıkabilir.

Kadın özgürlüğü olgu tanımlamasına uygun olarak kapsam bulmak durumundadır. **Genel toplumsal özgürlük ve eşitlik kadın için de direkt özgürlük ve eşitlik olmayabilir.** Özgün çaba ve örgütlülük esastır. Yine genel demokratikleşme hareketi kadın için olanaklar açabilir. Fakat kendiliğinden demokrasi getirmez. Kadının bizzat kendi demokratik amaç, örgüt ve çabasını sergilemesi gerekir. Kadına içerirmiş bulunan köleliği karşılayacak bir özgürlük tanımına öncelikle ihtiyaç vardır. Kapitalist sistemin muazzam vizyon geliştirme ve sanallığı gerçeğin yerine koyma gücü o denli gelişmiştir ki, kadını en çok alçaltan bir etkinliği (örneğin pornografi) bile özgürlükle özdeşleştirebilir.

Feministlerin çabalarında birçok önemli öge varsa da, hala Batı merkezli demokrasilerin ufkunu aşmaktan uzaktır. Temelinde kapitalizmin oluşturduğu yaşam biçimini değil aşma, tam kavranmasını bile sağladığı söylenemez. Durum Lenin'in sosyalist devrim anlayışını çağırıştırıyor. Onca büyük çabaya rağmen ve kazanılan birçok mevzi savaşına karşılık, Leninizm sonuçta kapitalizme soldan en değerli katkıyı sunmaktan kurtulamamıştır. Feminizmin başına da benzer sonuçlar gelebilir. Güçlü örgütsel temelden yoksunluk, felsefesini tam geliştirememesi, kadın militanlığına ilişkin zorluklar iddiasını zayıflatmaktadır. Kadımlar cephesinin 'reel sosyalizmini' bile sağlamayabilir. Fakat soruna dikkat çekmek açısından ciddi bir adım olarak değerlendirmek en doğrusudur.

Şüphesiz her cinsiyet türünün olduğu gibi kadının da bir doğası vardır. Toplumsallıktan öte biyolojik cins olarak kadının daha merkezi öge olduğunu, biyoloji bilimi her geçen gün artan kanıtlarla desteklemektedir. Özcesi kadın fiziği erkeği kapsamakla birlikte, erkek fiziği kadını kapsayamamaktadır. Kutsal kitapların tersine, kadının erkekten değil, erkeğin kadından türediği anlaşılmaktadır. Kadının kromozomları erkekten fazladır. Kadın için dezavantaj olarak düşünülen aylık kanamalar bile kadının doğayla daha nazik bağının göstergesi olarak anlaşılmalıdır. Rahim kanaması bitmemiş, devam eden doğal bir yaşam akıntısı olarak görülmelidir. Yaşamın kök damarı bitmemiştir, devam etmesi iradesinin bir göstergesi olarak anlaşılmalıdır. Kadın hastalıkları denilen hususlar aslında yaşam olgularıdır. Kadının yaşam merkezini temsil etmesinden kaynaklanmaktadır. Yaşamın karmaşık sorunları kadının rahminde, karnında cereyan etmektedir. Kendinden doğan çocuk ve göbek bağı yaşam zincirinin son halkası gibidir. Bu gerçeklik karşısında erkek sanki kadının bir eki, bir uzantısı gibi görünmektedir. Bu olguyu doğrulayan bir husus da erkekteki aşırı ve anlamsız kıskançlık duygusudur. Kadın doğası kendine karşı daha güvenli dururken, erkek adeta yerinde duramaz. Kadın etrafında dönen bir bela gibidir.

Tüm bu gözlemler kadın fiziğinin zaaf yüklü değil, daha merkezi olduğunu kanıtıyor. Bu nedenle kadın öncelikle erkek egemen kültürün dayattığı 'eksikli, hastalıklı' tanımını derhal reddetmelidir. Tersinin doğru olabileceğini erkeğe hissettirebilmelidir. Kadın fiziğine ilişkin kendine güvenmeli derken bu önemli gerçeği kast ediyoruz. Bu fiziksel oluşumun doğal sonucu kadındaki duygusal zekânın daha güçlü olmasıdır. Duygusal zekâ yaşamdan kopmayan zekâdır. Empati ve sempatiyi güçlü taşıyan zekâdır. Kadında analitik zekâ geliştiğinde bile güçlü duygusal zekâsından dolayı daha dengeli, yaşamla bağlantılı ve tahripkâr olmaktan uzak durmaya daha yeteneklidir. Erkek kadın kadar yaşamın ne olduğunu anlamaz. Yaşamın kendisi olan (Aryen dil grubundan olan Kürtçede Jîn, yaşam demektir. Aynı zamanda kadın anlamına gelir) kadın, yaşamın bütün yönlerini riyakârlıktan uzak, saf ve yalın haliyle görme yeteneğidir. Bu yeteneği güçlüdür. Bunu şahsi yaşamımızda da çok iyi bilmekteyiz.

***"Aşkın en önemli şartlarından biri,
Çağın bilgeliği sınırlarında seyretmeyi gerektirir"***

Günümüz dünyasının en çok ağızlarda sakız edilen aşk konusu tarihin en rezil, içeriksiz dönemini yaşamaktadır. Tarihin hiçbir döneminde aşk bu denli ayağa düşmedi. Anlık aşklardan tutalım, açık cinayet yaklaşımlarına

kadar en yavan ve tehlikeli ilişki tarzlarına bile aşk deniliyor. Kapitalist sistemin yaşam anlayışını bundan daha iyi sergileyecek ilişki düşünülemez. Dönemimizin aşkları hakim sistemin insan ve topluma dayattığı zihniyetin en kutsal alanda bile ne hallere düştüğünün açık bir itirafıdır. Aşkı canlandırmak en zor devrimci görevlerden biridir. Büyük emek, zihniyet aydınlığı, insanlık sevgisi ister. Aşkın en önemli şartlarından **biri**, çağın bilgeliği sınırlarında seyretmeyi gerektirir. **İkincisi**, sistemin çılgınlıklarına karşı büyük duruşu dayatır. **Üçüncüsü**, kurtuluşsuz, özgürlüksüz birbirlerinin yüzüne bile bakılamayacağını bir ahlaki tutum olarak benimsemeyi gerektirir. **Dördüncüsü**, cinsel güdüyü üç hususun gereklerine tutsak etmeyi gerektirir. Yani cinsel güdü bilgeliğe, özgürlük ahlakına ve politik-askeri mücadele gerçekliğine bağlanmadan, atılacak her adımın aşkın inkârı olduğunu bilmeyi gerektirir. Bir kuş kadar bile özgür yuva kurma olanağı olmayanların aşktan, ilişkiden, evliliklerden bahsetmeleri, aslında sosyal düzen köleliğine teslimiyeti ve özgürlük mücadelesinin soylulaştırıcı değerini bilmediklerini gösterir.

Kadına yaklaşımı **bir kültürel devrim** gibi ele almak en doğrusudur. Mevcut kültürle ne kadar iyi niyetli de olursa, çaba da harcansa, olgudaki sorun ve ilişki yapısından ötürü anlamlı özgürlükçü bir çözüm sağlanamaz. En radikal özgürlükçü kimlik, kadına yaklaşımla veya bir bütün olarak kadın-erkek ilişkilerindeki düzeni kavrayıp aşmakla mümkündür. Bir yandan baş bağlamayı gelenekle, pornoyu çağdaşlıkla karıştırarak zırnık kadar yol alınamayacağını iyi bilmek gerekir. Alandaki kölelik derinliği kadar özgürlük derinliğini de kavrayıp iradeleştirmek gereği vardır. Kadın özgürlüğünde, dolayısıyla kendini özgürleştirmede mesafe alamayanların hiçbir toplumsal ve siyasal özgürlük alanında çözümleyici ve dönüştürücü olamayacaklarını anlamaları gerekir. Erkek egemen-köle kadın ikilemini aşamayan hiçbir özgürlük çabasının gerçek bir özgür kimlik sağlamayacağını da en temel özgürlük kriteri olarak almak gerekir. Kadın üzerindeki mülkiyet ve iktidar ilişkisi yıkılmadan, özgür kadın-erkek ilişkisi gerçekleştirilemez.

Yüzyılımızı da özgür kadın iradesinin yükseleceği bir toplumsal zaman olarak görmek gerçekçidir. Kadınlar için belki de yüzyıl gerekebilecek kalıcı kurumlar düşünüp oluşturmak gerekir. Kadın Özgürlük Partilerine ihtiyaç olabilir. Özgürlüğün temel ideolojik ve politik ilkelerini sağlayıp pratikleşmesini yürütmek, denetlemek, bu partilerin hem gerekçeleri hem temel görevleri olmalıdır.

Kadinsız yaşanamaz denilir. Ama mevcut kadınla da yaşanamaz. Gırtlığına kadar köleliğe batmış bir kadınlı-erkekli ilişki herhalde en çok batıran ilişkidir. O halde kapitalist sistemin sonul kaos'undan gerçek aşklardan

beklenen büyük gücü özgür kadın etrafında yaratarak çıkış yapmak, aşka gönül vermiş ve baş koymuş gerçek kahramanların en soylu ve kutsal işlerinden olsa gerek!

3) TOPLUMSAL EKOLOJİYE DÖNÜŞ

"Toplum özünde ekolojik bir olgudur"

Toplumsal sistem krizi ile birlikte gittikçe derinleşen ekolojik krizin kökenlerini uygarlığın başlangıcında aramak en gerçekçi yoldur. Toplum içinde tahakkümden kaynaklanan **insana yabancılaşma** geliştikçe, doğayla yabancılaşmayı da beraberinde getirdiği, ikisinin bir iç içeliği yaşadıkları bilinmelidir. Toplum özünde ekolojik bir olgudur. Ekoloji ile kastedilen ise, toplum oluşumunun dayandığı fiziki ve biyolojik doğadır. Dünya gezegeninin fiziki oluşumuyla biyolojik oluşumu arasındaki ilişki her geçen gün daha çok aydınlanmaktadır. Bu bilimin en çok başarılı olduğu alanlardan biridir. Yaşamın suda başlaması, oradan karaya yayılması, ilkel bitki ve hayvan türlerinden sınır konulmakta zorluk çekilen bir çeşitlenmenin gelişmesi bilimsel olarak çözümlenebilmektedir. İnsan türünün dayanabileceği fiziki ve biyolojik çevre bu gelişmelerle bağlantılı olarak ortaya konulmaktadır. Bağlantı varsayımlarından birisi, insan türünün genelde canlılar, özeldir hayvanlar alemindeki evrim zincirinin en son halkası olduğuna ilişkindir. Bundan çıkarılabilecek en başta gelen sonuç, insan türünün rasgele yaşayamayacağı, evrim zincirinin gereklerine bağlı kaldıkça kendini idame ettirebileceği gerçeğidir. Dayandığı evrim halkalarını tahrip etmesi halinde, biyolojik bütünü kaybolması ve bundan dolayı da türün kendini sürdürmemeye tehlikesiyle karşılaşması kaçınılmazdır. Doğadaki evrim bütünselliğinin sanıldığından daha fazla türlerin karşılıklı bağlılığına dayandığı bilimce iyice tespit edilmiştir. Karşılıklı bağlılık yitirildikçe, evrim halkalarında büyük kopuşların doğacağı, bundan da çok sayıda türün devam sorununun ortaya çıkacağıdır.

Bu bilimsel gerçeklik karşısında uygarlığın yarattığı sorun, eğer tedbir alınmazsa, çoktan cehenneme kapıyı araladığıdır. Uygarlığın sorunu doğurmasının en temel nedeni, dayandığı zorbalık ve cehalet -daha doğrusu yalancı olma zorunluluğu- gerçeğidir. Hiyerarşi ve devlet oluşurken sadece baskıya, zora dayanmakla varlıklarını kalıcı kılamazlar. Olup bitenin gerçek hikâyesini gizlemek için riyakârlık, yalan kaçınılmazdır. **İktidar hakimiyeti, zihinsel hakimiyeti gerektirir.** Zihinsellik ise gerçek dışılığı geçerli kıldığı sürece iktidarı güvenceye alabilir. İktidarın kaba güç yönü her zaman ince güç

yönü olarak zihnin bu türünü canlı ve egemen kılacaktır. Zihniyetin bu tarz oluşumu doğada yabancılaşmasının da temelini oluşturmaktadır. Toplumu var eden komünal bağı inkâr ettikçe ve yerine bir sapma olarak gelişen hiyerarşik ve devlet güçlerini esas aldıkça, zihniyet durumu doğayla yaşam arasındaki bağı unutulmasına, önemsiz kılınmasına açık hale gelecektir. Uygarlığın dayandığı bu zemin üzerindeki her yükseliş, daha fazla doğadan kopma, çevreyi tahrip olarak yansı bulacaktır. Uygarlık güçlerinin gözü artık doğal zorunlulukları görmeyecektir. Ne de olsa onları besleyen alt tabaka onlara her şeyi hazır sunmaktadır.

Kutsal kitaplardaki tanrısallık-cennet ütopyaları ilk uygarlık güçleri olan Sümerlerin mitolojileri olarak bu gerçeklik üzerinde uydurulmuştur. Temel zihniyet kalıpları olarak çocukluk çağındaki insan zihniyetine kazılmıştır. Tanrı-cennet, soyut doğa varlıklarıdır. Daha doğrusu, gerçek doğanın yerine iktidarın yükselen güçlerinin sahte dünya tasarımlarıdır. Özü de şudur: “Tanrılaşan biz cennette yaşarız.” **İkinci versiyon**, “Tanrı gölgesi sultanlar, cennetteki gibi yaşar.” **Üçüncü versiyon**, “Sömüren insan cennet misali yaşar”. Toplumda egemen zihniyet kalıpları olarak tanrısal yüce gerçekler biçiminde sunulan bu anlayışlar artık ‘doğa anayı’ unutacaklardır. Daha da ileri giderek ‘vahşi doğa, kör doğa, boyun eğdirilmesi gereken doğa’ varsayımlarıyla doğayla ilişkiyi büyük bir yabancılaşmaya iteceklerdir. İktidar gücünün zorbalık ve yalan ürünü olan bu birikimleriyle anti-doğasal bir yaşamı mümkün kılması ekolojik sorunların temelidir. Yaşamdaki doğanın rolünü inkâr ettikçe, bunun yerine sahte dinsel figürler, yaratanlar yerleştirdikçe, doğaya ‘kör güç’ denebilecektir. Bu zihniyetin özellikle günümüze kadar ki etkinliği bilimsel zihniyetin gelişmemesinin de temel nedenidir. Bilimsel zihniyet ancak doğal güçlerin doğru objektif tanınmasıyla gelişebilir. Her şeyi tanrıya, cinlere havale eden bir inanç sistemi, doğa gibi harika bir örüntüye asla anlam veremeyecektir. Tüm fiziki ve biyolojik doğanın soyut bir kavram olarak tanrıca yaratıldığında ısrar ederek bilimsellikten sıyrılacaktır.

" Rönesans özünde

Doğayla kopan zihniyet bağının

Yeniden kurulmasıdır "

Çok iyi gördük ki, bu soyut tanrı yükselen ilk sömürücü tabakanın kendini meşrulaştırmaya ilişkin bir zihniyet yaratımıdır. Tehlikesi sadece kul-kölelerini kendine bağlamakla sınırlı kalmaması, gerçeklikten koparmasıdır. İnsan zihninin doğru doğa bağı kesiyor, yabancılaştırıyor. Eskinin doğa anası

yerini zalim doğaya bırakıyor. Hem de gerçek zalimler tarafından. Bu zihniyetin tarih içindeki duraklarını gözlediğimizde dehşete kapılmamak elde değil. Roma İmparatorluğunda yırtıcı hayvan-insan karşılaşmaları bunun ürünüdür. Tüm bitki ve hayvanlar dünyasından giderek ilgiyi koparmaya, karanlıklaştırmaya giderken, bunun iktidar gücünün bu zalim uygulamalarıyla bağı vardır. Daha doğrusu insanla hayvanı böylesine birbirine kırdırmak, özünde doğadan yabancılaşmayı simgelemektedir. Ortaçağ feodalizminde yer artık bir an önce terk edilmesi gereken bir handır. Hatta insanı kendine bağlayan, günaha sokan kirli bir mekândır. Tanrının yüceliği karşısında doğa ne olabilir ki. Bir an önce doğayı, dünyayı terk etmek mümince bir hedef olmuştur. Fakat üst tabakada ise cennetvari yaşam bin bir cümbüşle devam edecektir. Büyük zihniyet sapkınlığı derken bu falsifikasyonu (çarpıtmayı) kast ediyoruz. Ortadoğu toplumlarının geriliğinin temelinde binlerce yıllık bu zihniyet sapkınlığı yatmaktadır.

Rönesans özünde doğayla kopan zihniyet bağının yeniden kurulmasıdır. Rönesans zihniyet devrimini doğanın canlılığı, üretkenliği, kutsallığı üzerinde geliştirdi. Ne varsa doğada var inancını esas aldı. Sanatla doğanın güzelliklerini daha iyi yansıttı. Bilimsel yaklaşımla doğa sınırlarının kapısını araladı. İnsanı temel alarak tüm gerçekliğiyle tanınmasını bilim ve sanatın görevlerinden saydı. Yeniçağı bu zihniyet değişikliği doğurdu. Sanıldığığının aksine, kapitalist toplum bu sürecin doğal sonucu olmayıp saptırıcı ve geriletici bir rol oynadı. Geliştirilen insan sömürü yöntemlerini doğanın istismarıyla birlikte yürüttü. İnsana hakimiyet doğaya hakimiyetle bütünleşti. Tarihte doğa üzerine en yoğun saldırıyı başlattı. Doğanın hiçbir kutsallığını, canlılığını, dengesini düşünmeden istismar edilmesini devrimci rolü olarak kavradı. Daha önceki zihniyetlerde çarpık da olsa yer eden kutsallığı tümüyle dışladı. Hiçbir korku ve endişe duymadan doğa üzerinde tasarrufta bulunmayı hak belledi.

Sonuçta toplumsal krizle çevre krizi birleşti. Sistemin özü nasıl toplumsal krizi kaos aralığına taşıdıysa, çevrenin yaşadığı felaketler de yaşam için SOS tehlikesi vermeye başladı. Kanser gibi büyüyen kentler, kirlenen hava, delinen ozon tabakası, hayvan ve bitki türlerinde ivmeli azalış, orman tahribi, akarsu kirliliği, her tarafta çöp dağları, kirli atıklarla bulanmamış suyun kalmaması, anormal nüfus artışı, artık doğayı da kaosla birlikte isyana yöneltti. Gezegenimizin ne kadar kent, insan, fabrika, ulaşım aracı, sentetik madde, kirli hava ve su kaldıracağı hesaplanmadan, azami kârın peşinde gözü kara bir gidiş vardır. Bu olumsuz gelişmeler bir kader değildir. Bilim ve tekniğin iktidarın elinde dengesiz kullanımının sonucudur. Süreçten bilim ve tekniği sorumlu tutmak yanlıştır. Bilim ve teknik kendi başına rol oynamaz.

Toplumun sistem güçlerinin niteliğine göre rollerini oynarlar. Doğayı batırdıkları gibi daha da iyileştirebilirler. Sorun tamamen toplumsaldır. Bilim ve teknik düzeyi ile insanların ezici çoğunluğunun yaşam standartları arasında büyük bir çelişki vardır. Tamamen bilim ve tekniğe hükmeden bir azınlığın çıkarından ötürü bu durum doğmaktadır. Demokratik, özgürlükçü toplum sisteminde bilim ve tekniğin oynayacağı rol ekolojiktir.

"Ekolojik bilinç temel ideolojik bir bilinçtir"

Ekolojinin kendisi de bir bilimdir. Toplumun çevreyle ilişkisini inceleyen bir bilim. Yeni olmasına rağmen, gittikçe tüm bilimlerle iç içe toplumla doğa çelişkisinin aşılmasını sağlamada öncü rol oynayacaktır. Sınırlı olarak gelişen çevre bilinci ekolojiyle devrimsel bir sıçrama yapacaktır. İlkel komünal toplumda doğayla bağ çocuk-ana bağı gibiydi. Doğayı canlı olarak algılıyor. Ona karşı olmamak, ondan ceza almamak dinin temel kuralı haline getirilmiştir. Doğa dini ilkel komünal toplumun dinidir. Toplumun oluşumunda doğal bir anormallik ve çelişki yoktur. Felsefenin kendisi **insan'ı 'kendi farkına varan doğa'** olarak tanımlar. İnsan özünde en gelişmiş doğa parçasıdır.

Bu en gelişmiş doğa parçasını doğayla çeliştiren toplumsal sistemin doğa dışılığı, anormallığı böylelikle ortaya çıkmaktadır. Doğayla adeta bir bayram coşkusuyla -bayramlar zaten doğayla coşkun verimli birliğin yansımasıdır- bütünleşen insanı doğanın başına bela haline getirmek, herhalde o toplumsal sistemin ne kadar belalı olduğunu kanıtlar.

Doğal çevreyle bütünlük sadece ekonomik, sosyal içerikli değildir. Felsefi olarak da doğa, kavranması vazgeçilmez bir tutkudur. Aslında bu karşılıklıdır. Doğa insanlaşarak büyük merakını, yaratım gücünü kanıtlarken, insan da doğayı -Sümerlerin özgürlüğü (amargi) anaya (doğaya) dönüş olarak anlamaları düşündürücüdür- kavrayarak kendi farkına varmaktadır. İkisi arasında aşık-aşık olunan ilişkisi vardır. Bu büyük bir aşk serüvenidir. Bozmak, ayırmak herhalde dini tabirle en büyük günahdır. Çünkü ondan daha değerli bir anlam gücü yaratılamaz. Konuyla ilintililik anlamında kadın kanamasını doğayla hem ayrı düşüşün, hem de ondan gelişin bir işareti olarak yorumlamamızın çarpıcı anlamı bir kez daha kendini hissettiriyor. Kadının doğallığı, doğaya yakınlığından ileri gelmektedir. Sırlı çekiciliği de anlamını bu gerçeklikte bulur.

Doğayla bütünleştirmeyen hiçbir toplum sisteminin rasyonelliği, ahlakiliği savunulamaz. Doğal çevreyle en çok çeliştiren sistemin rasyonelite ve ahlaki olarak da aşılması bu nedenledir. Kapitalist toplum sisteminin

yaşadığı kaosla çevre felaketi arasındaki ilişki bu kısa tanımlamadan da anlaşıldığı gibi diyalektiktir. Ancak sistemden çıkış doğayla olan köklü çelişkileri aşırabilir. Yalnız başına çevrecilik hareketleriyle çözümleyici olunamayacağı çelişkinin karakterinden ileri gelmektedir. Diğer yandan ekolojik bir toplum ahlaki dönüşüm de gerektirir. Kapitalizmin anti-ahlakiliği ancak ekolojik yaklaşımla aşılabılır. Ahlak-vidan ilişkisi empatik ve sempatik bir ruhsallığı gerektirir. Bu ise yetkin bir ekolojik donanımla anlam bulduğunda değer taşır. **Ekoloji doğayla dostluktur, doğal dine inanıştır.** Bu yönüyle doğal organik toplumla yeniden ve uyanmış bilinçle bütünleşmeyi ifade eder.

Ekolojik bilinçten yoksun bir toplumsal bilinçlilik, reel sosyalizm olgusunda da görüldüğü gibi çözülmek ve yozlaşmaktan kurtulamaz. Ekolojik bilinç temel ideolojik bir bilinçtir. Felsefeyle ahlakın sınırları arasındaki köprü gibidir. Çağdaş krizden kurtarıcı politika ancak ekolojik olduğunda doğru bir toplumsal sistemliliğe götürebilir. Kadın özgürlük probleminde olduğu gibi, ekolojik sorunların çözümünde de bu denli gecikmiş ve yanlışlıklarla dolu yaşamın altında ataerkil-devletçi iktidar anlayışının temel bir rolü vardır. Ekolojiyi ve feminizmi geliştirdikçe, ataerkil-devletçi sistemin tüm dengeleri bozulmaktadır. Gerçek bir demokrasi ve sosyalizm mücadelesi ancak kadın özgürlüğü ve çevrenin kurtuluşu amaçlandığında bütünlük kazanabilir. Ancak böylesine bütünleşmiş bir yeni toplumsal sistem mücadelesi güncel kaostan çıkışın en anlamlı biçimlerinden biri olabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTADOĞU UYGARLIĞINDA KAOS

Ortadoğu toplumu, toplumların kök hücresidir. Gücünü bu niteliğinden almaktadır. Kök hücre teorileri toplumlar için de geçerlidir. Kapitalist sistem Amerika kıta kültüründen Pasifik-Avustralya, oradan Hint, Çin ve Japon kültürüne; Afrika'dan Rusya-Güney Sibirya kültürlerine kadar yayılma yeteneği göstermiştir. Bir nevi kültürler ve uygarlıklar savaşını kazanmıştır. Fakat Ortadoğu'da 1800'lerden beri çok sayıda girişime rağmen sistemin fethi söz konusu değildir. Belki de dünya savaşlarından daha sorunlu geçen durumlar yaşanmaktadır; asimetrik savaşları da aşan ögeler taşımaktadır. Zorlanmaların temel nedeni açık ki toplumsal dokudan kaynaklanmaktadır. Fransız Devriminin çözdüğü krallık ve feodalizmle, Rus Devriminin çözdüğü Çarlık ve feodalizm benzer olup, doku derinliği olmayan bir üstyapıyla uğraşmışlardır. Bu yapıları teşhis ve çözmeleri yine de büyük zorluklar içermiştir. Kaldı ki, bu devrimler üstyapıda cereyan edip azami kapitalist sistemle bütünleşmekten kurtulamamıştır. Ortadoğu toplumuna ve üstyapısına bu modeller dayatılarak sorunları çözmek şurada kalsın, daha da derinleştirmekle sonuçlanmıştır. Geriye uygarlıklar savaşının doğasını iyi anlamak gereği kalıyor. Daha doğrusu, Ortadoğu uygarlığını bu kadar direngen ve çözümsüz kılan nedir? Neden dünyanın bilinen ve müdahale edilen tüm uygarlıklarında sonuç alınıyor da, Ortadoğu uygarlığında benzer çözümler başarılı olamıyor?

Sorunun cevabı ana uygarlık gerçeğinde yatmaktadır. Ana çocuğa değil, çocuk anaya nasıl benzemek durumundaysa, bir nevi kendilerinden doğdukları ana uygarlığı da çocuk uygarlıklar kendilerine benzetemezler. Kendileri ana uygarlığa en azından bazı yönleriyle benzemek zorundadır. Yine kök hücre örneğine dönersek, ana hücreden türemiş tüm hücrelerin genetik yapılarını bulmak mümkündür. Ama türemiş hücrede ana hücrenin tüm genlerini bulmak mümkün değildir. Şüphesiz toplumsal olguyu, biyolojik olgularla aşırı kıyaslamak büyük hatalara yol açar. Ama yine de trendleri doğru anlamak açısından önemli kolaylıklar sağlarlar. Kapitalist sistem uygarlığının Ortadoğu uygarlığına daha derinlikli ve özgün yaklaşması gereği açıktır.

Ortadoğu uygarlığı çözümlmelerine girişirken, öncelikle zihniyet yapısına bakmak gerekir. Üç tek tanrılı zihniyet yapısının doğuş ve kökleşmesi bölgenin temel gerçeklerindedir. Din sosyolojisinin bu alanda çözmesi gereken birçok temel konu var. Yine bu çabanın edebiyat ve diğer sanat yaklaşımlarıyla somutlaştırılması gerekir. Bölgede hala etkili olan neolitik toplum değerlerini ayırıştırılmadan zihniyet haritasını çizmek önemli bir eksiklik taşıyacaktır. Diğer yandan iktidarla bütünleşmiş kavim ve din olgularının alt birimleri olarak yoğun mezhep, kabile ve aile yapıları halen yaşanan bir gerçektir. Kapitalizmin yol açtığı zihniyet kalıpları bölgede adeta kırılmaya uğrayarak anlam bulurlar. Zihniyet kalıplarının kökenlerini tarihin başlangıcında, hatta öncesindeki çok tanrılılıkta, mitolojik dünyada, özellikle de Sümer mitolojisiyle ilişkisi içinde ele almak, birbirine geçmiş zihniyet örgülerini daha iyi anlamamıza katkı sunacaktır. Ortadoğu güncelinde söz ve pratik, kavram ve olgu, hayal ve gerçek, din ve yaşam, bilim ve ideoloji, felsefe ve din, ahlak ve yasalar arasında muazzam bir kargaşa, iç içelik, bozulma ve siliklik yaşanmaktadır. Neredeyse insanlığın tanıdığı tüm zihniyet tabakaları yol açtıkları kirlilikle birlikte sorun yığınları halinde istiflenmiş olarak durmaktadır. Gerek eski gerek yeni dil yapıları da zihniyet durumlarını tüm tutuculukları içinde yansıtmaktan geri durmamaktadır. Son yüzyıllarda oluşan sınırları çizilmiş memleket, vatan, ulus, devlet gibi kavramlarda yoğun bir cehalet ve dar görüşlülük yaşanmaktadır. Çağdaş zihniyet unsurlarıyla ortaçağ ve arkaik çağ zihniyet unsurları arasında en şaibeli bir evlilik yaşanmaktadır. Ortadoğu zihniyet yapılarını bombalamadan, yapılacak fiziki yapı -politik, sosyal, hukuki, ekonomik- bombalamaları günümüzde de tanık olduğumuz gibi özünde zihniyet yanları ağır basan resmi ve gayri resmi vahşet boyutlarındaki terör, katliam ve işkenceli uygulamalardan başka sonuca yol açmaz.

Ortadoğu'daki iktidar yapılanmaları da dünyanın diğer alanlarından önemli farklılıklar gösterir. Savaş ve iktidar olguları da zihniyet örgülerinden

az karmaşıklık göstermez. Bölgenin en eski kurumlarından olmalarına rağmen, savaş ve iktidarla toplumsal ve ekonomik yaşam arasında müthiş bir kopukluk, paradoks yerleşmiştir. Karşılıklı ilişkiler en incesinden en kabasına kadar her demagojiye ve baskıya açıktır. Rasyonalite en az anlam bulan kârdır. Sosyoloji de -sosyal bilim de- çözümlenmiş olmaktan uzak bir olgu olarak, iktidar ve savaş dinsel, etnik, ekonomik, sınıfsal, siyasal bağlamları içinde adeta sırlanmış gibidir. En soyut tanrısal bir kavramdan en kaba bir cop darbesine indirgenmiş haliyle iktidar ve savaş çözümlenmesi doğru yapılmadan, Ortadoğu'nun gerçekçi bir görünümünü elde etmek zordur.

a) ORTADOĞU'YU DOĞRU KAVRAYABİLMEK (*SORUN NEDİR ve NASIL GELİŞTİ*)

Kurumsal çözümlerden önce kavramsal çözümleri yeterince aydınlatmak önemlidir. Eğer toplumların tarihlerinde ve güncelliklerinde adeta birlikte yatıp kalktıkları kavramları doğru tanımlayamazsak, yapılacak varsayımların aydınlatıcı değeri hayli düşük olacaktır. Örneğin bir 'Allah' kavramının sosyal bilim analizi yapılmadan hangi tarihsel dönemi ve toplumu tanımlayabiliriz? Avrupalılar ortaçağ feodalizminden çıkarken, zihniyet düzeyinde en çok teolojiyi, theodice'yi boşuna tartışmamışlardır. The'oyu, yani Allah'ı o denli tartışmışlardır ki, bundan bilim ve felsefenin ipuçlarını da yakalayabilmişlerdir. Theo'ya inanış, kutsallık da yoğun yaşanmıştır. Haklı olarak madem bu kadar inanıyor ve kutsuyoruz, o halde anlamını da bilmek en doğru yaklaşımdır diyebilmişlerdir. Dogmatizmi sarsabilecek düşünceyi tartışma ve yenilikler getirme cesaretini göstermişlerdir. Ortaçağdan çıkışta düşünsel tartışmanın temelinde teoloji vardır. Ortada bilim ve felsefe adına varolan düşünceler de teolojiyle sıkıca bağlantılıdır. Önemli olan, bu tartışmadan rasyonel felsefe ve bilim için gerekli bazı sonuçları çıkarmış olmalarıdır. İslam teologları ise tartışmadan sonuç çıkarma yerine, dogmayı kutsallaştırarak düşünceyi dondurmuşlardır. İmam Gazali daha 12. yüzyılın başlarında felsefeyi mahkûm ederek, içtihat kapısını da iyice daraltmaya yol açarak, ortaçağın karanlıklarında kaybolmasına yol açmıştır. Bugün bile bu yönlü bir tartışmaya cesaret edilmemektedir. Daha doğrusu bu yetenek gösterilememektedir.

Kaldı ki, Ortadoğu toplumlarında zihinsel derinlik mitolojik çağa uzanmaktadır. Mitolojinin en usta yaratıcıları olan Sümer rahip ve edebiyatçılarınin yapıtlarını üç tek tanrılı dinde geliştirilmiş versiyonlar olarak kullanmıştır. Hz. İbrahim'i tek tanrılı dinin -tevhid- kurucusu olarak biliriz. Halbuki kendisi Babil hanedan krallıklarının -Nemrut- içinde yetişmiştir. Halen anısı diri olan Urfa'da Nemrut'un yanında bir memur olan babasının bekçilik yaptığı Pantheon'da -tanrı heykelleri topluluğu- etki-tepki sonucu bir zihniyet dönüşümü yaşadığı bilinmektedir. O halde Nemrut Pantheonunu bilmeden İbrahim'in dinini nasıl anlayabiliriz? En değme ilahiyat profesörlerinin bu konudaki söylemi, "İbrahim baltayla putları kırmış. Nemrut kızmış, kim kırdı demiş; o da büyük put kırdı demiş. Nemrut, cansız put nasıl kırar demiş. O da, put tanrı değil mi demiş" biçimindedir. Böylece sürüp gider. Masalımsı bir anlatımdan öte değeri yoktur bu söylemin. Nemrut Pantheonlarının dayanakları olan Sümer mitolojisinin sosyolojik çözümlenmesi yapılmadan, Hz. İbrahim'in dinsel devrimciliğini tanımlayamayız. Onu tanımlayamadıkça, Hz. Musa'yı, Hz. İsa ve Hz. Muhammed dinsel devrimlerini de anlayamayız. Ortadoğu'da o kadar üniversite ve ilahiyat fakültesi, imam-hatip okulları, tarikat ve diyanet kurumları olduğu halde, hiçbirisi sosyolojik bir ilahiyatçılık yapmaz. Yapsa sihir bozular. Şapka düşer, kel görünür. Görülecektir ki, tek tanrı düşüncesinin temelinde iki olgu yatar: **Doğadaki kuvvet birliğinin ifadesi olarak ve toplumda yükselen hiyerarşik şef ve kral olarak**. Yani hakim toplum anlayışı ve buna bağlı hakim doğa anlayışının en yüce ifadesi geliştirile geliştirile, 99 sıfatlı Allah'a kadar ulaşılmıştır. Bu yönlü tartışma hiç yapılmadığı gibi, günümüzde Hizbullah -tanrı partisi- adıyla tanrı düpedüz siyasileştiği, hatta askerileştiği halde, halen gökte aranan bir varlık aldatmacası sürüp gider.

Peygamberlik kurumu da ilahiyatta dogmatik tarzda ele alınır. Toplumsal gelişmeyle bağı yokmuşçasına soyut bir anlatıma bürünür. Halbuki bir yandan şaman-şeyh geleneği, diğer yandan yükselen krallık otoritesine bağlı baş yürütmesi olarak vezirlik kurumu bu oluşumda etkilidir. Devletle hiyerarşi gelişmesi arasında yaşanan sorunlarda peygamberlik bir çözüm olarak neşet eder. Bu, siyasetle ilgili bir gelişmedir. Hem kitlesel, hem eylemsel bir temeli vardır. Bilgelikle siyasal önderlik arası gelişmelerde de rol sahibidir. Önemli olan, kutsiyeti olsa bile, toplumsal gerçeklikteki yerini araştırmaştır.

Özenle işlenmiş bir yönetim ideolojisidir din. Egemen sınıf her zaman dinin soyut niteliğinin farkındadır. Aşağıdaki toplum tabakaları ise ona gerçekmiş gibi inandırılmışlardı. Dine bu kadar yatırım yapılması, mabetlerle

temsili, ritüeller, hepsi devletin yönetim erkiyle yakından bağlantılıdır. Bu nedenle içyüzünün anlaşılması için tartışma yasağı getirilmiştir. Tartışılacak iki sonuç ortaya çıkacaktır: Krallığın yükselişi ve doğal yasallık. İkisi de çok önemlidir. Tanrı-kral ve tanrı gölgesi-sultanın nasıl yüceltiği anlaşılacak; dolayısıyla toplum korkutucu, cezalandırıcı bir tanrı anlayışından kurtulacaktır. Yine doğaya ilişkin bölümü ise bilimselliğin kapısını aralayacaktır. Kuantum ve kozmos fiziğine kadar bilimsel olgular dünyasına hükmeden ilkeler anlaşılacaktır. Avrupa'nın üstünlüğü, ortaçağdan çıkarken bu teolojik -ilahiyat- çözümlenmeyi çok yoğun yapmış olmasıdır. Şüphesiz düşünsel gelişme yalnız başına teoloji, theodice tartışmasına bağlanamaz. Ama bu olmadan da çağdaş düşünceye kapı aralanamaz. 12., 13. ve 14. yüzyıllardaki Dominiken, Franciscan mezhep tartışmaları olmadan Rönesans herhalde kolay gelişmezdi.

Avrupa'nın Rönesans, Reformasyon ve Aydınlanma ile yaşadığı zihniyet devrimi ve açılımları, Ortadoğu toplumunda halen gündeme dahi konulamamaktadır. Eklektik aktarımlar, Rönesans, Reform ve Aydınlanma anlamına gelmemektedir. Tersine bir gidişten bile bahsedilebilir. Radikal İslam aslında yenilenmeyi değil tutuculuğun canlandırılmasını ifade eder. Siyasi İslam kavramının iktidarın geleneksel dini kullanımından başka bir anlamı yoktur. Batının yaşadığı zihniyet süreçleri atlanarak Ortadoğu'nun zihinsel gelişme yoluna girmesi olası değildir. Dine sarılarak, hatta salt bilimcilik, pozitivist felsefi yaklaşımlar bile tek başına zihniyet dönüşümünü sağlayamaz. Rusya ve Çin'in mevcut geriliğinin temelinde Batının düşünce süreçlerine dayanmayan 'reel sosyalizm' mezhepçi yaklaşımının belirleyici etkisi vardır.

Kördüğüm olmuş toplum kurumlarını aşmak ve yeniden yapılandırmak için zihniyet devrimi şarttır. Zihniyet devrimi Batı formlarını kullanmakla birlikte, içeriğini kendi öz gerçekleriyle doldurmak durumundadır. Tüm temel tarihsel toplumsal yapılanmaların dayandığı anlam zeminini adeta düşünce bombardımanı ile aşmadan, yeni yapılanmanın dayanacağı anlam gücü oluşturulamaz. Anlamı olmayan yapılanmaların ise toplumsal değeri, yeri olamaz. Düşüncede kendi toplumsal gerçeklerini çözmeden, ulusal, etnik, dini olguları aydınlatmadan, siyaset ile toplumsal ve ekonomik kurumların aydınlatılması da zordur. Batılı düşüncede din, ulusçuluk, ırkçılık gibi akımlarla ilgili gelişmeler büyük çabalar gerektirmiştir. Yeni yaşam paradigması ancak bu yönlü zorlu çabaların olumluluğuyla hakim olmuştur.

Ortadoğu aydını ve siyasetçisi sanki kendi somutunda bu çabalara denk gelen büyük mücadeleye gereksinim yokmuşçasına, ezbercilik ve teknik aktarımla ona ulaşacakmış gibi bir tutum içindedir. Sonuç ise kendi zihniyet

devrimine cesaret edememek, zihinsel bağıllık, küresel kapitalizm karşısında çaresizlik, çözümsüzlüktür. Ortadoğu kaosu kendi Rönesans, reformasyon ve aydınlanmasını yaşamadan halklar lehine aşılamaz; son iki yüzyıllık Batılı cilayla makyajlanmış binlerce yıllık despotizmden kurtulamaz.

.Tek tanrılı dinlerde 'Zıllullah-tanrı gölgesi' meselesini iyi kavramak gerekir. Devlet gücünde meydana gelen değişiklik önemlidir. Ama özün değişmediğine çok dikkat etmek gerekir. Göğe yükseltilen krallık oradan da tehlikeli emirler yağdırabilir. Daha görünmez bir figür olarak, kulların gözünden tamamen kaybolmuş olarak dilediğini daha sinsi ve kurnazca yaptırabilir. Gölge olan sultanla sadece tanrıya karşı sorumluyuz deyip daha da sorumsuzlaşabilir. Dikkat edilmesi gereken bir husus, tanrının göğe yükseltilişi ile devletin soyut kurumlaşması arasındaki artan ilişkidir. Devlet soyut bir kurumsal varlık -kişilerden bağımsız- haline geldikçe, ideolojik yansıması olarak tanrı anlayışı da daha çok soyutluk kazanmaktadır.

Hız. İbrahim ve Musa'da iyice gelenekselleşen bu anlayış, Hız. Muhammed'de neredeyse Kuran'a hakim olan ana teorik varsayımdır. Hız. Muhammed'in en büyük tanrı katkısı; tanrının birliği, görünmezliği, ama her yeri görebilirliği, ulaşmadığı yerin olamayacağı, hem rahman hem cezalandıran olduğu, asla ortak kabul etmediği vb. biçiminde 99 sıfatla silahlandırıp kemale erdirmesidir. Burada da karşımıza çıkan, devlet kurumunun soyutlaşma derinliğidir. Ne kadar kurumsallık, o kadar soyut tanrısallığa denk gelmektedir. Hız. İsa ve Hız. Muhammed öncesi peygamberler daha çok köleci toplum koşullarında muhalefet yürütüp çok sınırlı olarak kendi siyasi sistemlerini -bir nevi kabile yönetimi, kısa süreli devletçikler-kurmuşlarsa da, son iki peygamber aslında feodal devletin çıkışına zemin hazırlamışlardır. Daha doğrusu, büyük mücadeleleri amaçlarına tam uygun düşmese de, daha geniş bir uzlaşma olarak feodal devlet kurumunun temelini oturtulmuştur. Tek tanrılı dinler daha genişlemiş orta sınıf gerçekliğine denk düşmektedir. Tanrı-krallık dinleri ataerkil ve köleci devletin doğuş süreçlerine denk düşerken, kabileler halinde neolitik koşullarda ve yine aşağı sınıfların varlık koşullarında kişisel tanrılık ve çok tanrılılık denk düşmektedir.

Ana kavramlarda kısa bir tarih özeti bile Ortadoğu sorunlarının temelinde devlet olgusunun yattığını göstermektedir. Batı uygarlığı Ortadoğu kökenli devlet muammasını çözmek için büyük mücadeleler verdi. Rönesans bir yanı ile devlet üzerindeki ideolojik örtüyü kaldırdı; zihniyet devrimi ile mitolojik ve dini zırhları paramparça etti. Gerçeğin daha çıplak görülmesini sağladı. Reformasyon aynı devletin kilisece savunulan tanrı-devlet ideolojisi ve bürokrasisinin dokunulmazlık ve bütünlüğünü parçaladı. Toplum üzerindeki korku saltanatını kaldırdı. Herkesin kendi inanç tarzını özgürce

tanımlayabilmesine yol açtı. Ortadoğu'da ise tersine, Mutezile ve benzeri anlayışlar saf dışı edildi. Dinsel saltanatın yıkılması düşünce ve inanç hürriyetini hızlandırdı. Aydınlanma süreci gelişmeleri boyutlandırarak kitlelere taşıdı. Objektif olarak her üç eğilim devlet etrafındaki dokunulmazlık zırhlarını parçalarken, toplumun demokratik gücünün önünü açtı. İngiliz, Amerikan ve Fransız devrimleri klasik devleti parçalayıp hem ideolojik, hem bürokratik yenilenmesine yol açtı. Anayasa ve insan hakları ile sınırlarını daraltıp toplumsal güçlerin inisiyatifini hızlandırdı. Böylece 19. ve 20. yüzyıldaki büyük uygarlıksal gelişmeler yaşandı.

Ortadoğu'da ise süreç bu yüzyıllarda tersine işledi. Baştan beri devletin 'toplumun' genel güvenlik ve kamusal yarar gereksinmesini kötüye kullanıp gaspçı bir savaşı-iktidar kliği olarak kendilerini örgütleyen güçler, korkunç bir çabayla kendilerini tümüyle egemen kıldılar. Tümüyle despotikleşen devlet, toplumun sırtına bir kene gibi yapıştı. 15. yüzyıl sonrası bu sürecin trajik öyküsüdür. Batı Magna Charta'dan modern anayasalara doğru tırmanırken, Ortadoğu ve tüm Doğu despotizmin envai türlerini geliştirdi. "Osmanlıda oyun çoktur" halkçı özdeyişi bu dönemden kalmadır. "Bu dünyada en büyük saadet, devletin uzağında yaşamaktır" deyişi de bu gerçeği yansıtır. Ortadoğu toplumu, Ortadoğu devletinin elinde kısıkrak bağlanmış bir av nesnesi gibidir. En ufak bir tüylenme işareti yolunmasını da beraberinde getirir. Devletin değil yasal anayasal sınırlanması, dinzorlaşması gelişir.

İçte topluma, dışta Batıya karşı daha da büzülerek tutuculaşan Ortadoğu devletinin 20. yüzyıldaki milliyetçi kılıfla kendini örtmesi, problemlerin daha da ağırlaşmasına yol açtı. Milliyetçilikle, sınırlı bazı reformlarla küçük bir azınlık devlet desteği ile modernleşirken, toplumdaki taassup, gerilik adeta mekân ve zaman dışı en hastalıklı, alık, uçuk bir zihniyet yarattı. Geleneksellik tüm kutsallığını yitirirken, çağdaşlık ancak devlet etrafında objektif ajan bir tabakayı oluşturdu. Ortadoğu devleti tümüyle çözülmedi. Karakterinden beklenen ajanlık kurumuna yanıt verdi. Batı bunu kısa vadeli çıkarları için yeterli gördüğünden yıkılmasını istemedi. Bıraksa kendi halinde yıkılacak olan Osmanlı ve İran monarşilerini, özel dengelerle iki yüzyıl boyunca ayakta tuttu. Batıda egemen hale gelen kapitalist sistemin dünya çapında geliştirdiği 'komprador kapitalizmi' de bu ajanlaşmanın ekonomik temeli için idealdi. Fakat toplumun hiçbir problemi değil çözümlenmek, görülmeğe bile istenmedi. Adeta tanrı-kral devletin çağdaş bir versiyonu yaşandı. Batıdan alınan askeri teknik güç, Ortadoğu devleti için bir can simidiydi. Onunla kendini topluma karşı rahatlıkla ayakta tutabilirdi. Efendileri de arkasında oldukça, savaşı-iktidar kliğinin ömrünü uzatması zor değildi. Kapitalist sistemin yedek araçları

olan reel sosyalizm, sosyal demokrasi ve ulusal kurtuluş mezhepleri ile cilalandıkça, kendini daha da sağlama alınmış sayabilirdi.

Sözde reform olarak değerlendirilen bu süreç, 1990'larda reel sosyalizmin çözülüşüyle hızlanan kapitalist-emperyalist küreselciliğin genel kriz-kaosu karşısında tel tel dökülmeye başladı. ABD önderliğindeki kaos imparatorluğu bu yapılarla yürüyemez. Bu, sistemin mantığına terstir. Sistem kârı ve güvenliği esas alırken, Ortadoğu devleti yeni durumda her iki işlevi de adeta dinamitleme sürecine soktu. Ortadoğu devleti demek, güvensizlik ve boş masrafçılık demektir. Halk yığınlarından kopması, güvensizlik ve masrafçılığı katlanılmaz boyutlara taşıdı. Üstten küresel kapitalizmin, alttan neolitikten beri biriken sorunlarla boğuşan halkların talepleri karşısında, despotizmin bu yamalı bohça ve cilalanmış biçimiyle yanıt oluşturabilmek çok zordur.

En az devlet sorunu kadar ağırlaşan bir sorun da **aile** ve **kadın** etrafından şekillenen toplumsal zihniyet ve davranışlardır. Üstte devlet altta aile, cennet ve cehennem ikilemi gibi bir diyalektik bütünlük oluştururlar. Devlet mikro modelini ailede gerçekleştirirken, büyüyen aile talepleri de makro modelini devlet olarak tasarımlar. Her aile ideal çözümünü devletleşmede bulur. Devlet despotunun ailedeki yansıması 'küçük despot' olarak 'aile reisi' erkektir. Büyük devlet despotu ne kadar etkili, yetkili, keyfi tutumlarla aleme nizam vermeye çalışırsa, küçük reis de birkaç kadın ve çocuk üzerinde aynı mutlak nizamiyat işleriyle uğraşır.

Ortadoğu uygarlığında aileyi devletin mikro modeli olarak çözmeden, yetkin bir toplumsal çözümlemeyi yapmak çok eksik bırakır. Günümüz Ortadoğu toplumunda kadın sorunu en az devlet sorunu kadar ağırlaşmışsa, bunun altında yine devletin tarihi kadar uzun ve karmaşık bir kadın kölelik tarihi yatar. Kadın-aile-erkek Bermuda üçgenini haritada iyi göstermeden, yanından geçen her toplumsal çözüm gemisini batırması işten bile değildir. Bermuda üçgeni toplumsal okyanusta Ortadoğu'daki mikro devlet olarak ailedir. Hiyerarşi ve devlet yükselirken, kendi izdüşümlerini de mutlaka aile kurumunda yansıtmadan edemezler. Ailede yankı bulamayan bir hiyerarşi ve devlet, yaşama şansını güçlü kılamaz ve sürdürmez. Ortadoğu uygarlığında bu diyalektik ikilem özenle dokunur ve hiç ihmal edilemez.

En eski tutsaklığa alınmış cins, soy ve sınıf olarak kadını ele alıp sınırlı da olsa sosyolojik bir çözümlemeye tabi tutmadan, aile ve erkeği, dolayısıyla başka bir yönden devleti ve toplumu kavramada büyük eksiklikler olacağından, kısaca bir kadın kölelik tarihini tasarlamak gerekir. Kadın tanımını önceki bölümde vermeye çalıştığımızdan tekrarlamayacağım. Fakat yine de kadını biyolojik olarak toplumsallığa girdiğinde eksik, kusurlu bir cins olarak değerlendirmek tamamen ideolojiktir -ve erkek egemen zihniyet

tasarımıdır- demeyi hiç ihmal etmemek gerekir. Bilakis kadının biyolojik ve toplumsal bir varlık olarak daha yetkin olduğunun bilimsel olarak kanıtlanan bir gerçeklik olduğunu da hiç göz ardı etmemek gerekir.

Tarihte belki de toplum yaşamı üzerinde en büyük bir değişime yol açacak bir cinsel kırılma yaşanmıştır. Ortadoğu kültüründe kadınla ilgili bu ilk değişime **birinci büyük cinsel kırılma** karşıdevrimi diyebiliriz. Karşıdevrim diyoruz. Zira toplumun olumlu gelişmesi üzerinde katkısı yoktur. Tersine, ataerkil toplumun kaskatı egemenliğini getirerek kadını dışlamakla muazzam bir yaşam fakirleşmesine yol açmıştır. Çift sesli toplum yerine, tek sesli erkek toplumuna yol açmıştır. Ortadoğu uygarlığındaki bu kırılma belki de baş aşağı gidişin ilk adımıdır. Sonuçları her geçen dönem daha da karartıcı olmuştur. Tek boyutlu aşırı erkeksi toplum kültürüne geçilmiştir. Kadının bir dönemler harikalar yaratan ve son derece insancıl, canlı duygusal zekâsı kaybolurken; dogmatizme teslim olmuş, doğadan kopmuş, savaşı en yüce erdem sayan, oluk oluk insan kanı dökmekten zevk alan, kadına ve köleleştirilmiş erkeğe her keyfi muameleyi hak sayan zalim bir kültürün lanet -kendileri tersini söyler- analitik zekâsı doğmuştur. Bu zekâ veya düşünce türünün canlı doğa, insancıl üretime odaklı eşitlikçi kadın zekâsının tersi bir yapısı vardır.

Tek tanrılı dinler tarihinde kadın etrafında **ikinci büyük cinsel kırılma** kültürü gelişme kaydeder. Mitolojik dönem kırılmasındaki kültür bu sefer tanrı emri olarak kanun haline gelir. Kadına yönelik uygulamalar tanrının kutsal emrine bağlanır. Hz. İbrahim'le Sara ve Hacer arasındaki ilişki figürü yeni dinin erkek üstünlüğünü onayladığını göstermektedir. Ataerkillilik iyice oturmuştur. Cariyelik kurumu oluşmuştur. Çok kadınla evlilik onay görmektedir. Hz. Musa'nın bacısı Mariam'la arasındaki sert ilişki, kadının mirastaki payının da kaldırıldığını göstermektedir. Hz. Musa'nın toplumu tam bir erkek toplumdur. Kadınlara hiçbir görev verilmemektedir. Zaten Mariam'la kavga da bu nedendir. "Kadın hamurlu elleriyle erkek işine karışmamalıdır" deyimi o günden kalmıştır.

Ortadoğu uygarlığında kadın olgusu tüm toplumsal sorunların çözümünde odak durumundadır. Kısa tarihsel gelişmesini tekrarlamaksızın önümüzdeki dönem için temel sloganımız, bu sefer için **üçüncü büyük cinsel kırılmayı** erkek aleyhine gerçekleştirmek olmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmadan hiçbir özgürlük ve eşitlik talebi anlam bulamaz ve gerçekleşemez. Demokratikleşmenin en kalıcı ve kapsamlı unsuru yine kadın özgürlüğüdür. Kadını önce mallaştıran, günümüzde ise her şeyiyle korkunç metalaştıran sistemin en zayıf yanı kadın sorunudur. Bir dönemlerin işçi sınıfı denilen olgu rolünü en iyisinden kadın soyu yapmak durumundadır. Sınıfsallıktan önce kadın soyluluk çözümlenmelidir ki, sınıfsallık ve ulusallık

daha iyi kavranıp çözümlenebilsin. Gerçek bir kadın özgürlüğü, üzerindeki koca, baba, aşık, kardeş, dost vb. köleleştirici duygu ve iradelerin kaldırılmasıyla mümkündür. **En iyi aşk en tehlikeli mülkiyettir.** Kadına yönelik erkek egemen dünyasının ürettiği tüm düşünce, din, bilim ve sanat kalıplarını çok sıkı bir eleştiriden geçirmeden özgür kadın kimliği açığa çıkarılamaz. Kadın öncelikle kendinin olmalı ki, mal olmaktan çıksın. Mal, mülkiyet haline düşmüş kadın, erdemli erkek olmayı da önler. Böylesi kadınla düşüp kalkmak özgür erkeğin önündeki engeldir de. Böylesine düşürülmüş kadın, tersten de olsa düşürülmüş erkektir.

Tahakküm ve mülkiyet düzeninin altında kadının yerini tanımlamak giderek güçleşmektedir. Binlerce yıllık bir uygulamanın verisi olarak kadın günümüzde tam bir enkaz halini yaşamaktadır. Kapitalist sistemin ayartıcı etkisi bile tam yansımış olmaktan uzaktır. Ortadoğu toplumunda gericiliğin merkezindeki asıl öğedir. Her alanda yenilmiş Ortadoğu erkeği, bu yenilginin bütün yansımalarını kadından çıkarmaktadır. Dışarıda ne kadar hakarete uğrasa, bunun karşılığını bilerek ya da kendiliğinden kadından çıkarmaktadır. Toplumunu savunamama, çıkış bulamamanın öfkesiyle dolmuş erkek, ailede bir deli gibi çocuk ve kadına yönelmekte, şiddetini boşaltmaktadır. ‘Namus cinayetleri’ olgusu, aslında bütün toplumsal alanda namusunu çiğneten erkeğin, tersinden olarak bunun öfkesini kadında giderme eylemidir. Sembolik ama çok bitik ve basit bir gösteriyle namus davasını hallettiğini düşünmektedir. Bir nevi psikoterapi uygulamaktadır. Sorunun altında kaybedilmiş bir tarih ve toplumsal dava yatmaktadır. Bu tarihsel toplumsal davayla yüzleşmedikçe ve üzerine düşeni yapmadıkça, namus kirlenmesinden asla kurtulamayacağını bu ‘erkeğe’ anlatmak, kabul ettirmek temel sorunlardan birisidir. Asıl namusun kadının cinsel organının bakireliğinden değil, tarihsel ve toplumsal bakireliği sağlamaktan geçtiğini mutlaka öğretmek ve uygulamak gerekir.

Günümüz Ortadoğu ailesinde yaşanan sorunların devlette yaşananlar kadar önem taşımasının bu kısa tarihsel anlatımla daha iyi açığa çıktığı kanısındayım. İki yönlü baskı, problemi daha da şiddetlendirmektedir. Tarihten gelen ataerkil ve devlet toplumunun yansımalarıyla Batı uygarlığından yansıyan modern kalıplar bir sentez değil, bir kördüğüm yaratmaktadır. Devlette yaratılan tıkanıklık ailede daha da düğümlenmektedir. Çok çocuklu ve eşli bağlar ekonomik olarak aileyi sürdüremez bir durumda bırakmaktadır. Büyüyen çocuklarla genç nüfus iş bulamamakta, bu da aileyi işsiz kılmaktadır. Ekonomiye ve devlete ayarlı aile, iki yandan da eski tarz bağlarla yürünemeyeceği bir çıkmaza saplanmıştır. Ne Batı tarzı aile, ne de Doğu tarzı aile yaşanmaktadır. Ailede erozyon bu koşullarda

gerçekleşmektedir. Daha hızlı çözülen toplumsal bağlara nazaran ailenin hala gücünü koruması, tek toplumsal sığınak olmasından ötürüdür. Aileyi kesinlikle küçümsemek gerekir. Yaptığımız eleştiriler ailenin kökten reddini gerektirmemektedir. Yeniden anlam ve yapılanma gereğini ortaya koymaktadır.

Kadından daha ağır olarak erkek sorununu gündemleştirmek önemlidir. Erkekteki egemenlik, iktidar kavramının çözümlenmesi, kadın köleliğinden daha az önemli değildir. Belki de daha zordur. **Dönüşüme yanaşmayan kadın değil, daha çok erkektir.** Egemen erkek figürünü terk etmesi halinde, sanki devletini kaybetmiş hükümdar gibi bir duyguya, yitikliğe kendini uğramış hissetmektedir. Aslında egemenliğin bu en kof biçiminin onu da özgürlükten yoksun bıraktığını, tam bir tutucu kıldığını göstermek gerekir.

Önce devlet sorunu, sonra aile sorunu demek doğru bir yaklaşım değildir. Diyalektik bir bağ içindeki bu iki olgu birlikte ele alınıp çözümlenmeyi gerektirir. Reel sosyalizmde önce devleti hal edelim sonra sıra topluma gelir denmesinin yol açtığı sonuçlar ortadadır. Hiçbir ciddi toplumsal sorun bir tanesine öncelik tanınarak çözümlenemez. Bütünsellik içinde bakmak, her soruna diğeriyle ilişkisi içinde anlam vermek, çözüme giderken de aynı yöntemle yaklaşım göstermek daha doğru bir yöntemdir. **Zihniyeti çözmeden devleti, devleti çözmeden aileyi, kadını çözmeden erkeği çözmek ne kadar eksikse, tersini yapmadan çözüm peşinde koşmak da o denli eksik kalacaktır.**

Ortadoğu sorunsallığında tanımlanması gereken bazı temel olgular daha vardır. Etnisite, ulus, vatan, şiddet, sınıf, mülkiyet ve ekonomi vb. olgular kavramsal düzeyde tanımlanmış olmaktan uzaktır. Olguların tanımlanma düzeyleri olarak kavramlaştırma hala şovenist ideolojik zirhlarından arınarak yapılamamaktadır. Ortadoğu kültüründe bu olguların gerçek değeri bilimsel olarak ortaya konulmamaktadır. Ya dinsel ideolojinin, ya da şovenist milliyetçiliğin gözlükleriyle bakılmakta, kendilerine göre çözümsüzlük yüklü sonuçlar çıkarılmaktadır. Toplumsallık gerçeğinde etnisite, ulus, vatan, şiddet ve mülkiyet-ekonominin değeri, yeri, ağırlığı nedir, aralarındaki ilişkiler ne ifade etmektedir gibi sorular sorulmamaktadır. Gerçeklik, ideolojik perspektife kurban edilmektedir. Politika bundan da beter bir perspektifle daha saldırgan ve bencil davranmaktadır. Rasyonel, adaletli ve demokratik yaklaşıma şans tanınmamaktadır. Olguların ideolojik-politik dışı bilimsel yaklaşımlarla aydınlatılması sanki tüm oyunlarını bozacakmış gibi bir hisse kapılmaktadır. Ortadoğu'da gerçeklerin karanlıkta bırakılması önemli bir eğitim ve politika

görevidir. Başarılmadan iktidar sanatı icra edilemez. Sihrin bozulması şeffaflıktan geçer.

Ulus ve ulusçuluk, Ortadoğu toplumunda çözümden çok sorun yanı ağır basan kavramlardır. Kapitalizmin doğuş aşaması olan merkantilizm -ticari kapitalizm- döneminde ulusal pazar ihtiyacı, eski dil sınırlarından önce ulus, sonra ulusçuluk türetilerek çözümlenmek istendi. Ulus, ümmet -bir dine bağlı topluluk- anlayışının dil sınırlarına çekilmiş anlamını ifade eder. Özünde sosyolojik olmaktan çok politik bir kavramdır. Politik amaçlı yaklaşılr. Daha sağlam sınırlar altında devlet olma talebini karşılar. Devletler için ulus, etnik temelinden ziyade politik temelinden ötürü önemlidir. Saf ulus arayışında bile politik gerekçeler belirleyicidir. Tabii bu politikanın altında da pazar sorunu belirleyicidir. **Pazar ve politika ulusun rahmidir.** Sosyolojik olarak değeri etnisite kadar güçlü değildir. Etnisite en güçlü sosyolojik olgulardan biridir. Kavim olarak etnisite ulus gibidir. Kavmin ulustan farkı, pazar ve politik değerinin henüz gelişmemiş olmasına dayanır. Ortadoğu'da ulustan ziyade ulusçuluğa daha çok sarınılr. Ulusçuluk ya da milliyetçilik zayıflayan dini bağların yerini tutmaktadır. Bir nevi seküler-dünyevi- dindir. Devletin en temel meşruiyet aracıdır. Dine ve milliyetçiliğe dayanmadan devleti yürütmek zordur. Din zaten devletin genidir. Milliyetçilik de onun modern biçimidir.

Ulus ve ulusçuluğun günümüz açısından toplumsal çözüm değeri yoktur. Bilakis sorunları ulus ve milliyetçi örtü altında gizleyerek çözümlerini zorlaştırır. Geçmiş yüz yılı bile bulmayan bu olgu ve kavramları da kendi gerçekliği içinde tanımlamak, değerlendirmek önemlidir. Salt ulusçuluğa ve ulusa dayalı politik ve ideolojik yaklaşımlar birçok yanlışlığa götürebilir. Şovenizme varan ulusçulukların 19.-20. yüzyıl savaşlarında oynadıkları roller açıktır. Ortadoğu'da, yine genelde tüm milliyetçiliklerin, özelde Arap-İsrail milliyetçiliğinin politikada kullanılmasının ne tür çıkmazlara, kanlı eylemlere ve büyük acılara götürdüğü gözler önündedir. Politikada ve ideolojik faaliyetlerde milliyetçiliği hiç kullanmamak, ulus olgusunu ise toplumsal çözümlere katkı sunduğu oranda baz almak önemlidir. Aksi halde Avrupa'da olduğu gibi Ortadoğu'da da temeli zaten güçlü olan ideolojik şartlandırmalardan ötürü kaosu derinleştirmekten öteye sonuç vermeyecektir.

"En gerici,

Asalak ve yaratıcılıktan uzak mülkiyet türü

Devletteki mülkiyettir"

Mülkiyet olgusu da toplumsal gelişmenin sınıflaşma aşamasında daha belirgin olmakla birlikte, toplumsal aidiyet ve kimlik duygularının

derinliklerinde oluşur. İki tür mülkiyeti ayırt etmek yararlı olabilir. **Kolektif mülkiyet**, esas olarak organik bir topluluğun yaşamsallığı anlamında ortaklaşa gereksinim duyduğu her şey üzerindeki tasarruf iradesi olarak tanımlanabilir. Topluluğun her bireyi bu şey üzerinde aynı hakka, tasarrufa -kullanım iradesi-sahiptir. Aslında bu niteliğinden ötürü tam mülkiyet de denilmez. Kolektivizm özel mülkiyetin inkârı demektir. Özel mülkiyet ise genel, kolektif mülkiyet aleyhine birey ve bireyler grubunca artan tasarruf, kullanım iradesi demektir. Ortadoğu uygarlığı, sınıflaşmayı en eski yaşayan niteliğinden ötürü, mülkiyeti de en eskiden tanıyan toplumu temsil eder. Devletleşme kendi etrafında hem kolektif hem özel niteliği iç içe yaşayan bir mülkiyeti tesis etmekle birlikte oluşmuştur. Yani önce özel mülkiyet sahipleri, sonra devleti ele geçiriş modeli değil, devletleşmeyle iç içe bir kolektif-özel mülkiyet düzeni oluşmuştur. Üst tabaka ne kadar devletleşmişse, o kadar mülkiyete sahip olmuştur. Devlet demek, hakim olduğu sınırları kendisine mülk olarak ilan etmek demektir. Devletin kendisi en büyük mülkiyet ortaklığıdır. Özel mülkiyet birimdir. Daha altta ve orta kesimlerde sınırlı bir özel mülkiyet varlığına izin gösterilir. O da sık sık müsadere edilmekten kurtulmaz. Bu açıdan özel mülkiyet fazla gelişmez. Devlet dışındaki özel mülkiyetin fazla güvencesi yoktur. Bu durum Batıda olduğu gibi neden özel mülkiyetin gelişmediğini de izah eder. Devletin oluşum tarzı mülkiyetleşmenin nasılinı da belirleyen temel etkindir.

Batı devletinin baştan özel mülk konumu güçlü olan aristokrat burjuva kesimlerce sınırlandırılması, özel mülkiyet kurumunun daha güçlü oluşmasına olanak sunmuştur. Özel mülkiyetin devlet mülkiyetinden daha çok yaratıcı olduğu Batı uygarlık deneyiminde kanıtlanmıştır.

Toplumun en derinliklerinde kolektif mülkiyet ise daha çok aile, kabile, mezhep vb. cemaat topluluklarında yaşanmaya devam etmiştir. Bu kolektif mülkiyet olgusuyla devletteki kolektif-özel mülkiyet olgusunu karıştırmamak büyük önem taşır. En gerici, asalak ve yaratıcılıktan uzak mülkiyet türü devletteki mülkiyettir. Ortadoğu'daki ekonomik geriliğin en önemli bir etkeni olarak devlet mülkiyetindeki aşırılıkta görmek gerekir. Adeta toplumsal bir ur gibi büyüyen devlet ve devlet mülkiyeti düzeni topluma nefes aldırılmaz. Zaten mülkiyet ve devletin anlamı çoğunlukla özdeştir. Mülk-melik-malikiyetin iç içeliği bu olguyu gösterir. Daha da kategorik genelleme yaparsak, tanrı=her şeyin sahibi, tanrı-kral devleti=her şeyin sahibi tanrı-kral, tanrı-kral=devlet kurumu, devlet kurumu=her şeyin sahibi devlet şeklinde bir sonuca ulaşabiliriz. Devlet ve mülkiyet arasındaki bu ilişki optimal düzeyde çözülmedikçe, toplumsal gelişme çok zor olur. Sağlıklı birey ve toplum ilişkisini kökünden köstekleyen devlet ve el koyduğu tasarruflar bütünü olarak mülkiyettir.

Bazı kavramlara açıklık getirirken, devlet ve dinle bağlantılı hanedan ve tarikat olgularını da aydınlatmak önem taşır. Ortadoğu uygarlığında hanedan ve tarikatların rolünü aydınlatmadan, tamamlayıcı bir tanımlamayı yapmak eksiklik taşıyacaktır.

Hanedanlık, aile ve devlet içinde yükselen, içeriğinde etnik ve mitolojik dinsel öğeler bulunan çarpıcı bir olgudur. Aile ve devletlerin yükseliş ve çöküşlerinde bir hanedanlık her zaman önemli rol oynamıştır. Hanedansız devlet düşünmek nadirdir. Günümüzde bile bu kural büyük ölçüde geçerlidir. Neden olarak ataerkil aile yapısının gücünü göstermek mümkündür. Ataerkillik devletin genidir. Dolayısıyla en güçlü ataerkil aile hanedan devletine yükselebilir. Hanedanın kendisi devlet olur. Hanedanlık öyle bir kurumdur ki, binlerce yıl ötesine götürülebilir. Devlette ve toplumda çok kalın izleri vardır. Hakim sınıf, etnik grup ve dinsel inancın adeta bileşkesidir. Bir diğer avantajı, sülale yoluyla uzun zamanları etkilemesidir. Yine hanedanlar arası evlilikler yoluyla mekânsal yayılım için de elverişlidir. Bu nitelikler neden devletin öncelikle hanedanlar içinde kurulduğunu da açıklıyor. Toplumsal gelişmede olduğu kadar, devletsel gelişmede de güçlü bir odak oluşturması, hanedanlık kurumunu göz ardı etmemeyi gerektirir. Ortadoğu uygarlığı bir anlamda hanedanlar üzerinde taşınır. Özellikle devlet hanedanları tarihte en çok iz bırakan örneklerdir. Batı uygarlığında daha çok devlet dışı hanedanlar ağırlık taşırken, Doğuda devletle bağlantılı hanedanların parlaklığı söz konusudur. Hanedanlık aynı zamanda bir okuldur; toplumsal modeldir. Önemli gelişmeler hanedan okul veya modelinde yaşandıktan sonra topluma taşınır. Etnik gruplar, uluslar bile sık sık hanedan adları ile tanınır. Başat rol oynamaları az görülen olaylar değildir. En güçlü etnisiteler ve uluslar, içlerinden çıkardıkları hanedanlıkların gücüyle ve adıyla anılırlar. Emeviler, Abbasiler, Eyyubiler, Selçuklular ve Osmanlılar, Barmekiler aynı zamanda Arap, Türk, Kürt ve Fars ulusu demektir.

Günümüzde zihniyet ve maddi ortamda halen varlığını sürdüren hanedan gerçekliğine, ne inkârcı ne çok yüceltici yaklaşmak gerekir. Toplumsal bir olgu olarak yaklaşım gösterip normal demokratik toplumsal zemine çekmek en gerçekçi yoldur. Hanedanlık sevdasına düşmemek kadar, toplumsal bir realite olduğunu bilerek çözümleyici yaklaşmak önemlidir. Aksi halde ciddi siyasi ve toplumsal sorunlara yol açabilir, krizleri derinleştirebilir. En son Irak'taki Saddam hanedanlık hastalığının nasıl korkunç trajedilere yol açtığını gösterirsek, konunun önemi daha iyi anlaşılır.

Tarikatçılık da hanedanlık gibi olup, daha çok dinsel-mezhepsel alanda yaşanır. Dinin genel ilkelerinin somut yerel ve zamansal dönemlerine uygulanmasına dayanırlar. Dinin genel örgütlenmesinin zayıflığı tarikat

örgütlenmesi ile giderilir. Dinler daha çok tarikat ve mezheplerle somut örgütsel güç haline gelirler. Dinin olduğu her yerde mezhep ve tarikatların da olması doğaldır. Tarikat, dinin daha yoğun ve örgütlü yaşanması olayıdır. Böyle olunca, tarikat başı ve örgütleyicilerin kişilikleri önemli rol oynar. Nerede bir boşluk varsa orada bir tarikat türer. Tarikat olgusu sosyal bir boşluktan kaynaklandığı için objektif değerlendirmeyi gerektirir. Yarı sosyal ve siyasi kuruluşlar olduklarından, hem iktidar hem muhalefet açısından rolleri önemlidir. Bilimsel gelişmenin sınırlı olduğu, demokrasi anlayışının gelişmediği dönem ve yerlerde bu tip örgütlenmeler kaçınılmazdır. Bunları aşmanın yolu sosyal bilimi ve demokratik mücadeleyi geliştirmektir. Günümüzde birçok çıkar ilişkisinin şirket gibi aracı olan ve oldukça yozlaşan tarikatlarla uğraşmanın doğru yolu, halka bilim ve demokrasiyi götürmektir. Bunun için en az tarikatçıların inancı kadar bilime inanmak, değer vermek, demokrasi için sürekli, azimli, kararlı bir duruş sergilemek gereği vardır. Kökeni yüzyıllarca öncesine giden cemaatçi grupları inkâr etmeden, demokraside onlara da yer olduğunu bilerek demokratik yaklaşım göstermek tutuculuğu çözmede etkili yöntemdir.

b) ORTADOĞU UYGARLIĞINDA DİKTATÖRLÜK VE ŞİDDET

"Hiçbir olgu

iktidar ve şiddetin gerçek kaynakları kadar

yanlış gösterilmemiş ve gizlenmemiştir"

Ortadoğu uygarlığında şiddet kültürünü çözümlemek daha da büyük önem taşır. Denilebilir ki, Ortadoğu toplumunda şiddetin girmediği ve belirlemediği tek bir gözenek, kurum yok gibidir. Genel olarak da siyasal, toplumsal, hatta ekonomik yapılanmada şiddetin belirleyici rol oynadığı bir görüş olarak ileri sürülür. İktidar ve şiddetin ikiz kardeş oldukları belirtilir. Ama hiçbir yerde Ortadoğu toplumunun hem alt hem üstyapısında oynadığı rol kadar belirgin değildir. Şiddetin etkisinde kalmadan biçimlenmiş bir kuruma zor rastlanır.

Şiddeti tanımlarken, biyolojik ve hatta doğasal tezlere başvurmaya anlamsız buluyorum. Şiddetin toplumsal kökeni açıktır. Artı-ürün ve artı-değere dayalı sınıflaşma ve devlet iktidarıyla bağları da açıktır. Bu hususlar sosyal bilimde genel kabul görmüş görüşler olarak paylaşılabilir.

Şiddete ilişkin önem taşıyan, konu hakkında çok az belirleme yapılmıştır. İktidarla tanışmış toplumlarda şiddetin payı belirgin olduğu halde sanki önemsiz, istisnai bir olguymuş gibi ele alınır. Şiddetin en yoğunlaşmış ifadesi olarak savaşların hiçbir hayvan toplumunda bile gözlemlenmeyen bir vahşet olduğu belirtilmez. Hep neden gerekli olduğuna dair gerekçeler uydurulur. Savaşın tek gerekçesi, zorunlu nefsi savunma, varlığını koruma ve özgür kılma dışında toplumsal birikim değerlerine el koyma, talan etme, egemen olma ve sürekli devlet iktidarı olmayla topluma hükmetme ve çıkarlarına göre ona biçim vermedir. Cevap bu kadar yalın ve anlaşılır olduğu halde, bin dereden su getirircesine örtbas edici yaklaşımlar eksik ve yanlış tanımlamalarla gizlenmeye çalışılır. Hiçbir olgu iktidar ve şiddetin gerçek kaynakları kadar yanlış gösterilmemiş ve gizlenmemiştir. Mitoloji, din, felsefe ve en son sözde sosyal bilimin de en çok çarpıtıldığı ve gizlediği olgu, şiddet'in en insanlık dışı, ama tahakkümcü ve sömürücü sosyal asalakların en vahşi eylemi olduğudur.

Genel için doğru olan bu tanımlama, Ortadoğu toplumsal gerçekliği için daha da doğrudur. “**Dayak cennetten -egemenlerin adası- çıkmadır**”, “**Şiddet baldan tatlıdır**” gibi deyimler kaynağını iyi izah eder. Toplumun çarpık ve nefessiz kalmasında şiddetin payı belirleyicidir. Tüm hiyerarşik ve devletli toplum sistemlerinde şiddete dayanılarak statüler oluşturulmuş, kurumlar zırla korunmuştur. Şiddetin sarmalamadığı hiçbir kurumun yaşama şansı yoktur.

Toplumun şiddetle beslenme geleneği en alt birim olarak ailede daha da nefes aldırılmaz düzeydedir. Özellikle kadın üzerinde görünmez bir savaş halidir. Şiddetten titremeyen tek bir kadın hücresi yok gibidir. Çocukların durumu da aynıdır. Temel eğitim yöntemi şiddettir. Şiddetle terbiye edilmiş çocuktan, büyüdükten sonra aynısının bekleneceği açıktır. Şiddete dayalı egemenlikten gurur duyulur, haz sağlanır. İktidar ve şiddete dayalı güçlülük duygusunun en tehlikeli toplumsal hastalık olarak değerlendirilmesi gerekirken, en yüce ve keyifli duygunun kendisi olarak ilan edilir. Lanetlenmesi gereken bir olgu, en çok yüceltilen bir erdem olarak sunulur.

Günümüzde de istisnasız tüm Ortadoğu toplumunun kurumları şiddetsiz düşünülemezler. Devlet şiddetinden aile içi şiddete, devrimci örgüt şiddetinden faşist, dinci, milliyetçi şiddete kadar her türlü temel problem çözme aracı olarak devreye sokulur. Diyalog, laf ebeliği olarak anlaşılır. Söz gücüne pek anlam verilmez. Halbuki Batı uygarlığının üstünlüğünü sağlayan tersi konumudur. Önce söz, sonuna kadar anlamlı diyalog olduğu, çare kalmadı mı ancak şiddet yöntem haline getirildiği için başarı şansları yüksek olmuştur. Batı Doğuya nazaran kendi şiddetini çözmüş ve dersini çıkarmıştır. AB bu

konuda hayli özeleştirisel ve dikkatlidir. ABD aslında şiddeti kullanırken son derece çözümseldir. Rasgele kullanmaz. Başarılarını yine çözümlene gücüne borçlu olduğu gibi, başarısızlıklarının da yanlış çözümlenmeden kaynaklandığını iyi bilir. Derslerini iyi almıştır.

Ortadoğu toplumunu şiddetten arındırmak çok kapsamlı ve eğitimle oldukça bağlantılı bir sorundur. Anlam gücüne güvenmek, şiddeti ancak zorunlu ve sonuç alıcı koşullarda uygulamak başarılı olmak için esastır. Sadece savaş, devrim ve karşıdevrim şiddeti değil, her alana ilişkin şiddetin kapsamını doğru değerlendirmek, ona karşı çıkarken doğru ve sonuç alıcı karşı şiddeti hazırlamak, uygulamak büyük ustalık ister. Binlerce yıllık şiddet geleneği ile kavrulmuş bir toplumu adeta yeniden diriltirken, çok zorunlu ebelik rolü dışında şiddete güvenmemek; anlam, diyalog ve örgütlenme gücüne daha çok yer vermek kaostan çıkışta çözümleyici yöntem olarak düşünölmeli ve uygulanmalıdır.

c) ORTADOĞU'DA GÜNCEL DURUM

Günümüzün üzerinde çalıştığımız, özellikle nitel sıçrama süreçleri olarak tanımlanan, tüm devrimci olgu, olay ve süreçlerin gelenekten kaynaklanan katli şifrelerini çözmeden; doğru, arzulanana, amaca uygun gelişmeler yaratma inancı oldukça yanıltıcıdır. Tüm endişem, çok eksikli ve yanlışlıklarla dolu da olsa, yaptığım tarihsel toplumsal tanımlamalar olmadan günümüzün doğru tanımlanamayacağıdır. Konunun ne kadar önemli olduğunu gösteren, Ortadoğu'nun geçmiş ve özellikle günümüzde yaşadığı facia, dehşet dolu yaşamıdır. Bu yaşamın en son teknoloji kullanılsa da, envai türlü şiddet yöntemleriyle çözümlenememesi kadar, ekonomik, mali, siyasi, eğitsel çabalarla da vahşetten daha beter durumdan kurtulamadığı hemfikir olunan bir gerçektir. Ama mutlaka ivedi bazı çözümleyici çabaları sergilemek gerektiği de gayet açıktır. Bu nedenle geleneği, ana kavramlar kapsamında ne kadar eleştiriye açık da olsa çözme çabam önemlidir. Onsuz güncel çabaların anlamlı olamayacağına, başarılı sonuç veremeyeceğine dair derin kanılar taşımaktayım.

Bir yöntem sorunundan daha bahsetmeliyim. Batılı çağdaş rahipler - edebiyat, felsefe, bilim, çeşitli sanat dallarında çalışanlar- bir olgunun, olay ve sürecin bütünselliğini parçalayarak incelerler. Kadavra konumuna indirgenmeden inceleme ve araştırmanın mümkün olmadığına inanırlar. Bu bana hep Sümer rahiplerinin gökteki yıldız hareketlerinden insanın kaderini çözme yöntemini hatırlatır. Birisi ne kadar bilimsel, diğeri ne kadar mitolojik

olsa da, bence sonuç aynıdır. Hatta çağdaş rahiplerimizin daha aşağılık olduğu kanısındayım. Madem o kadar kılı kırk yarmayı biliyorsun, neden tüm yüzyılları kat be kat aşan 20. yüzyıl fiziki ve anlamsal imhasına doğru bir anlam vermiyorsun? Neden sonuç alıcı bir çözüm sunmuyorsun? Bütünlüğü içinde bakılmayan hiçbir olgu, olay ve süreç doğru tanımlanamaz. Sınırsız parçalara ayırarak çözümlenme, gerçeği büyük oranda gözden geçirir; öğretmez, sağlıklı öğrenmeyi engeller. İnsanlığın oluşum tarzı, özünü değiştirmeden sürdürme durumundadır.

Batı kapitalist sistemi fazlasıyla parçalama ve değiştirme yöntemiyle oluşum tarzını bozmuştur. Sistemin bir kriz toplumu olması bu nedenledir. Sanat, felsefe, bilim insanın zihniyet durumunu belirler. Zihniyet veya ruhsallık parçalanamaz. Parçalanma öldürür. Batıda insanın bu tarz öldürülmesi egemendir ve tüm dünyaya da yaydırılmaktadır. İnsan bilgelığının en önemli yönü bu bütünlüğü temsil etmesidir. Peygamberlik daha kutsallık kazanmış bilgeliktir. Zorlukları bütünsel yaklaşım güçlerinden gelir. Bilim, felsefe ve sanatı özümsememiş her toplumsal kurum ve temsili oluşum gerçeğini tahrip eder. Sonuç olarak her tür sapıklık, bütünsel anlayışın verilmemesinden kaynaklanır. En tehlikeli cehalet; olgu, olay ve süreçlere tekli zihniyetle -daha doğrusu parçalanmış zihniyetle- bakmaktır. Çünkü gerçeği katleder. Çağın, sistemin hastalığı budur. Örneğin en çok bilimsel niteliklere göre bakış, cehaletin en sinsi bir biçimi olarak görülmelidir. Ruhsallığı olmayan, duygusal zekâsını yitirmiş bir bilimcilik- ki, bilimcilik aynı zamanda kontrolsüz analitik zekâdır- her tür tehlikeye açıktır. Bir nevi söylem kanseridir.

Sorun çok bilmek değildir; bilmeye göre yaşamaktır. Bilmeyi tüm boyutlarıyla -bilim, felsefe, sanat- bütünsellik içinde toplumun zihniyet hali olarak sürdürmek, toplumsal varoluşun özüdür. Çağımızın yıktığı gerçeklik budur. Bilim bu nedenle muazzam yıkıcıdır. Örneğin nükleer yıkıcılık bir gerçeğin sembolik ifadesidir. İnsanın kendisine karşı atom bombasını gerçekleştirmek yamyamlıktan daha az vahşi eylem değildir. Bu parçalanmayı önlemek ve bütünselliği sağlamakla görevli olması gereken sosyal bilimin kendisi de daha da parçalanarak tehlikenin asıl kaynağı haline geliyor. Sonuç dünya çapında, bölgesel, yerel sayısız savaşlar, milliyetçilik, faşistlik, her tür şiddettir. Savunmamda bu nedenle dini, mitolojik, felsefi, bilimsel ve oldukça edebiyatla iç içe armonik zihniyeti esas aldım. Halkların, insanın özüne ilişkin bir savunma ancak bu temelde geliştirilebilir. Bir savunmanın gücü, kendine yüklenen uygarlık paradigmasına karşı çözümlericiliğine ve dayanma gücüne bağlıdır.

***"Ortadoğu zihniyeti,
günümüzde tam bir keşmekeşliği yaşamaktadır"***

Ortadoğu zihniyeti günümüzde tam bir keşmekeşliği yaşamaktadır. Batı tarzı zihniyet devriminden çok uzaktır. Rönesans, reformasyon ve aydınlanmayı kendi özgül koşullarında yaşamaya ihtiyaç bile duymuyor. Fakat bunların pratik ürünlerinin en son modalarını kullanmaktan çekinmiyor. Sözde kendine ait sandığı zihniyetin tarihsel kökeni ve gelişiminden pek anladığı bir şey yoktur. Tarih yorumu her grup için kuru bir övünmeden öte bir anlam taşımaz. Zihniyet cemaatleri için tarih kendilerini övme, karşıtlarını düşman sanmadır. Ötekisi, üçüncü taraf yoktur. Ne kadar objektif, ne kadar sübjektif yorumlu olduğunu aklına bile getirmez. Zihniyet kalıpları arasında sentez olmadığı gibi, tez-antitez ikileminde düşünme alışkanlığı da gelişmemiştir. Paradigması ak ve karaya yakındır. Rönesans ve hatta neolitik çağların canlı, coşkulu doğası yerine karamsar, umut vermeyen, bitik bir doğa görüşü vardır. Toplumla bakışında ütopya yoksunluğu kadar geleneğin muhteşem mitolojik, dini, bilgece unsurlarını da yitirmiştir. Ne önüne, ne arkasına umut ve heyecan dolu yaklaşmaktadır. Bunlar olmayınca da yaratıcılık olmaz. Zihniyetin bilimsel, felsefi ve sanatsal ürünleri kurumuştur. Fazla bir iddiası da kalmamıştır. Delirmekten daha beter bir ruhsal atmosfer hiç eksik değildir. Geçmişten gurur, gelecekte umut çoktan yitip gitmiştir. Yaşama anlam vermektense uzaktır, hiçbir yaşam etkinliğinde iddialı değildir. Anlamak isteği sönüktür. Tüm gücüyle yüklendiği husus, günü kurtarmaktır. En kapsamlı toplumsal olanında bile basit bir ahabap çavuşluktan öteye yetenek gelişmemiştir. Tüm örgütçülüğü, particiliği derin bir benmerkezciliğe dayanır. Bunun için çok sinsî ve değer katliamcısıdır. Sembolik bir ailecilik son sığınağıdır. Anlamı çoktan bitmiş bir ailecilik belki de en gerici yaşam alanlarının başında gelmektedir. Derin bir insan sevgisi, hümanizması yoktur. İnsan tanımını yoktur ki sevsin. En büyük ulusçusunda bile menfaatle sıkı dokunmuş bir çıkarıcılık vardır. Özcesi Ortadoğu'nun tarihsel zihniyet dünyalarından geriye büyük bir unutkanlık, cahilce sahipleniş, yaratımdan tümüyle yoksun, hayal bile diyemeyeceğimiz illüzyonlar kalmıştır. Avrupa ve Uzakdoğu zihniyetini kazanmayı ise gururuna yediremez. Buna gücü de yetmez.

Daha da geliştirebileceğimiz bu zihniyet tanımlamaları hangi olgu, olay ve sürece yansıtılırsa yansıtılsın, aydınlatıcı ve çözümleyici bir sonuç ortaya çıkarmaz. Tıkanma zihniyettir. Din, milliyetçilik, sosyalizm gibi zihniyet kalıpları da bu zihniyetle birleşince, gerçek niteliğini yitirerek en çözümsüz araçlara dönüşürler. Zihniyetteki bu durum hiçbir sorunda çözümleyici

olamıyor. Doğası gereği diğer zihniyetlerle sentez kabiliyeti de olmayınca, tüm çözüm paketleri daha açılmadan anlamını yitiriyor. Ne almasını ne vermesini anlamlıca yapıyor. Bir dönemlerin Avrupa'sındaki 'Deliliğe Methiye'ye bile konu olabilecek bir zihniyet bulunamıyor. Leyla ile Mecnun zihniyetinde bile hiç olmazsa kör bir aşk vardı. Şimdilerde kör bile olsa bir aşktan da eser kalmamıştır. Sonuç nihilizmdir, intiharcılıktır. İnsan varoluşunun anlam yitimindeki en son durak. Ötesi her tür çılgınlıktır. Oluyor da. Afganistan'dan Fas'a kadar olan coğrafyadaki çılgınlıklar dünyanın başka neresinde ve ne kadar süreyle görülebilir? Ortadaki durumu dar anlamda ekonomi, siyaset, askerlik gibi kavramlarla izah etmek yetersiz kalacaktır. Hastalık zihniyettedir. Ancak güçlü bir anlam savaşını vermek gerekir. Ortadoğu tarihinde örneğine çok rastlanan çağdaş bir Mevlanacılık, Manicilik, Işıkcılık ihtiyacı vardır. Burada bile sahte tarikatçılık o kadar zihniyet hastasıdır ki, aşılmadan tarihin hiçbir saygın değeri güç veremez durumdadır. Çağın diğer zihniyetleri ise, kendileri önemli bir bunalımdan geçerken ne kadar katkı sunabilirler? Tam da bu nedenlerle zihniyet savaşının anlam ve önemini bilerek çaba harcamak temel güncel görevlerdendir.

Açık ki başarılı bir zihniyet aydınlanması tarihin özlü genel kavrayışı kadar, çağdaş bilim ve felsefenin ufkunu yakalamayı da önkoşul sayar. Batı bilim ve felsefesini özümsemeden, tarihle buluşturup sentez oluşturma imkânı yoktur. Bu iş öyle İslamcılıkla, Budacılıkla yürüyecek bir iş değildir. Savunmamda taslak niteliğinde de olsa Batı zihniyeti ile körce olmayan bir çatışma vardır. Çok özlü ve dürüst ulaşmaya çalışıyorum. Benim için Batı zihniyeti ile tatmin olmak mümkün görünmemektedir. Çok büyük moral zaafıları var. Ama olağanüstü bilimsel bilgi derinliği var. En kışkırdığım taraf bunu başarma yetenekleridir. Bu yüzden saygı duyuyorum. Bununla birlikte çok büyük bir hastalığın veya noksanlığın bu alandan kaynaklandığına eminim. Moral, etik olarak çağdaş bir rahip olmaktan öte bir değerleri olmadığı kanısındayım. Bu zaafalarını giderebileceklerini sanmıyorum. Doğayı ve toplumu adeta yercesine bu kadar amansız yaklaşmak ürküntü veriyor. Bilmek kadar bir etik değeri de yaratmalıydılar. Sistemi etiksiz bırakmak nasıl vicdanlarına, aydın zihinlerine sığıdı? Kim, ne onları etkisiz kıldı? Belki de çoktan iktidar onları satın almıştır. Bilim sınıfı, işçilerden daha kötü patronajdır, bağımlıdır. Umutsuzluğumun nedeni budur. Halbuki Rönesans'ta ne yaman direnişçiydiler. Giordano Bruno'yu ne kadar güncelleştirebiliriz? Yine Sokrates'i seslendirebilir miyiz? Hiç kimse bu büyük zihniyetlerin yitik olduğunu iddia edemez. Etmemesi ve yaşatılması gerekir. Mevlana, Hallacı Mansur, Mani, Sühreverdi gibilerinin de canlandırılması gerekir. Peygamberce olanın ruhunu, özünü de çağdaşlaştırmak gerekir. Onların bir anlamda

ölmediklerini bilerek ve gerçek temsillerini yaparak yaşamak gerekir. Bu halkalar gerekli güncel zihniyete bizi yakınlaştırabilir. Çağımızın soy değerlerini ayırt edebilirim. Fakat kötü yenilenleri canlandırmak pek yaratıcı etki bırakmayacaktır. kazanayım derken toptan kaybedilmemesidir.

Zihniyet devrimiyle kastedilen özgür toplum bilinci ve inancıdır. Bilinç sadece olup biteni bilme değildir. Nasıl yapılacağını da bilmektir. İnanç ise, bildiğine inanmak ve gereklerini yapmaktır. Uygulama gücünü, kararlılığını ifade eder. Ortadoğu toplumuna egemen kılınan zihniyet yapılarını iyi tanımadan, aşılması gereken yanlarıyla miras alınması gereken yanları ayırt etmeden, yine karşı mücadele verilmesi gereken zihniyet kalıplarını tanımadan doğru, yetkin bir ideolojik bir mücadele verilemez. Zihniyeti kazanmak demek, donanmamız gereken toplumsal bilinci ve inancı büyük bir emek ve ahlaki duruşla elde etmek demektir. Zihniyet dünyasını büyük kılmayan, uzun süreli özgürlük mücadelesini yürütemez. Yozlaşmanın başladığı an ve yer, zihniyetin boşaldığı ve bittiği yer ve andır. Ortadoğu'nun tüm bilge ve peygamberlerinin yaptıkları özünde zihniyet savaşıdır. Zihniyet ahlakla bağlantılı kılınmadıkça değersizdir. Ahlak, bilincin aydınlattığı rotada tüm engellere ve yetersizliklere rağmen yürüme gücüdür. Toplumun olmazsa olmaz vicdani değerlerinde ısrardır. Bilinçle ahlak arasında bağın kopması, serseriliğin, avareliğin kol gezmesidir. Zihniyetimiz karşı tarafın zihniyetini de yakalamalı ve ihtiyacı kadar ondan beslenmelidir. Devlet gücünün zihniyeti her zaman güçlü örgütlenmiştir. Küçümsenemez. Bu zihniyeti kuşatmadan, başarılı bir çıkış, çözüm geliştirilemez. Zihniyet ve ahlaktan kopuk politika ve eylem -askeri olanı da dahil- her zaman serseri bir mayın gibi altımızda patlayabilir. Politika ve eylemlerimiz her zaman zihnimizin aydınlığında ve ahlaki tutumumuzun kesinliğinde seyretmelidir. Aksi halde karşı zihniyetlerin politik hamlelerinin aleti olmaktan kurtuluş sağlanamaz. Zihniyet savaşları bu ana başlıklar altında başarıyla yürütülmeden, politik hamlelere girişmenin sakıncalarını sürekli belirtiyoruz. Tarihin büyük çilecileri biraz da insanlığa ders vermek için, bu sakıncaların tekrarını önlemek için büyük inzivalara çekilerek gerekli zihin gücünü kazanmaya çalışırlar.

ABD bir imparatorluk gücü olduğu halde yüzlerce think-thank -zihniyet, düşünce kuruluşları- kuruluşu ile boşuna çalışmıyor. Tarihsel tecrübeden iyi bilmektedir ki, yürüdüğü alanlar hakkında ne kadar bilinç sahibi olursa, o denli kendine göre doğru yapacaktır. Bölgede yeniden canlanan İslam ve tarikatlar aslında yine bazı sosyal kesimlerin kendileri için gerekli zihniyet kazanma istemlerinden doğmaktadır.

Ortadoğu'da yürürken düşünmek, düşünürken yürümek ancak böyle tanımlanabilen bir zihniyetle birlikte olursa anlam taşır. O zaman neolitik

çağların doğal canlılığı, her şeye kutsal coşkulu yaklaşım gücü kazanılır. Uygarlık çağlarının derslerle dolu mitolojik düşüncesi, yine hikmetlerin kitapları bir bir açılır önümüze. İnsanlaşmanın, uygarlaşmanın o korkunç ve kutsal, donduran ve heyecanlandırıan, yaşamı yücelten ve aşağılatan tarihi okunur. Kutsal kitapların o büyük peygamber tecrübelerinin gerçek anlamı canlanır. Kurumuş uygarlık derelerinin bir bir canlanması, harabelerin kentleşmesi, höyüklerin canlanmış saf köylülüğü belirir. En zaliminden en zenginine, Nemrut'undan Karun'una, Eyüb'ünden Mazlum'una, Ferhat'ına ve Kemal'ine kadar kara ve ak değerler dökülür ortaya. Zihniyet savaşı tüm bu değerlerin dile gelişidir. Kafamızda ve yüreğimizde yeşermesidir. O zaman hiçbir güç ve hayatın hiçbir adı gereksinimi, oyalama gerekçemiz olamaz. Hepsini derya kadar bilinç, sel kadar coşkulu irademizle çözer, aşar gideriz. O zaman politikaymış, askerlikmiş dahice üzerinde durur ve destansı cevabını veririz.

Ortadoğu'nun güncel zemin ve zamanında klasik sağ ve sol dinci, milliyetçi duruşlarla bir menzile varılamaz; peygamberce deyişle küfür'den kurtulunamaz. Yeni solla, ayağı yere basmayan sivil toplumculukla, tarihten ve emekten habersiz kadın hareketiyle de bir yere varılamaz. Daha çok sıkışmış, iflas ettirilmiş şehir küçük burjuvalarıyla, bu tür zihniyetsiz ve imansız yürüyüşlerle ancak pikniğe çıkılabilir. Hele hele rantçılığa batmış, koltuk sevdasına kapılmış ucubelerle ne bir düşüncenin ne de bir inancın savunusu yapılabilir. Ortadoğu'nun çok gün görmüş, binlerce yerinden vurulmuş insanına, halklarına hiç yanıt olunamaz..

Bu çözümlemenin ışığında Ortadoğu'da toplumsal olgularla demokrasi arasındaki ilişkiyi daha yakından görelim. Devletin demokratikleştirilmesi kavramının doğru bir kavram olmadığını gördük. Doğru olan devletin demokrasiye duyarlı olmasıdır. Duyarlılık demokratik zihniyeti, yapılanmayı ve uygulamalarını kabul etmektir. Denilebilir ki, devletin gücünü ve büyüklüğünü bu durum sınırlar. Doğrudur. Zaten demokrasinin varlığı devletin sınırlandırılması ve küçültülmesidir. Demokrasinin etkin işlediği ülkelerde devlet zorunlu 'genel güvenlik' ve aynı nitelikte ortak kamusal alandaki ihtiyaçların örgütlenmesi ve kurumlaştırılması biçiminde yeniden tanımlanmak durumundadır. Demokrasilerde klasik tahakkümcü devlet olamaz. Devletle demokrasi bu temel çerçevede ancak birlikte bulunabilir. Mevcut çağ koşullarında ne tümüyle klasik devlet, ne tümüyle demokratik yönetim olanakları vardır. Bu anlamda çağımız da devletten demokrasiye geçiş çağıdır diyoruz. Geçiş çağlarında genellikle geçmişle gelecekteki temel kurumlar bir arada yaşarlar. Feodalizmle kapitalizmin iç içe ya şadığı dönemler gibi.

Din ve etnisite olgusu demokratikleşme evresinde değişim göstermek durumundadır. Din ve etnisite biraz daha modern siyasi ve sivil toplum örgütleri halinde temsil edilebilir. Klasik anlamda din ve aşiretler yerini demokratik ve siyasi yapılanmalara taşıyabilir. Ne dine ve etnisiteye dayalı devlet ve demokrasinin, ne de tümüyle bu olguları yadsıyan oluşumların fazla şansı olur. Özellikle Avrupa tarzı liberal ve sol eğilimlerin taban bulamamalarının en önemli nedeni, dini ve etnisiteyi doğru çözememeleri ve bağ kuramamalarıdır. Halbuki toplumsal örgü büyük oranda bu iki olguya dayanır. Din ve etnisiteye yönelik köklü yaklaşım ve yapılanmalar geliştirmeksizin, genelde siyaseti özelde demokratik siyaseti başarılı kılmak zayıf bir olasılıktır. Ancak üstten çok şiddetli bir devrimci veya karşıdevrimci diktatörlükle bu gerçekleşebilir. Ama kalıcılığı da hayli kuşkulu olur. Tarikat ve mezheplere de bu çerçevede yaklaşım göstermek gerekir. İki olguda da ortaçağların bir nevi manastır düzenini görebiliriz. Sivil toplumun ortaçağ biçimleri gibidir. Günümüzde de varlıklarını sürdüren bu kurumları demokrasiye döndürmek özgün çabalar gerektirir. İnkâr ve bastırma yerine, sosyolojik bir olgu olarak görüp özgürlük eğilimine bağlamak en doğrusudur. Kadın hakları ve özgürlüğü de olmazsa olmaz bir gelişme olarak demokratik süreçte önemli rol oynayacaktır..

Toplumların özgürlük düzeyinin kadın özgürlük düzeyine bağlılığı doğru bir belirlemedir. Konuya estetik açıdan baktığımızda, özgür olmayanın estetiğinin de olamayacağı açıktır. Dolayısıyla estetik olmayan bir yaşam ancak primat sınırlarında gerçekleşir. Kadın olgusuna bir sanat olgusu olarak bakmak daha gerçekçi ve yaşamsaldır. Ne mal mülk, ne işçi-köylü gibi. Kadını doğanın en işleyen duyarlı parçası olarak görmek, belirli bir kutsallığı taşıdığını fark etmek, erkek egemen diliyle hitap etmemek, kadının sırlarla yüklü dilini anlamak estetik bir yaşam açısından çok önemlidir. En kötü toplumsal pratik kadına dayatılan erkek egemenliği, onun hodkâmlığıdır. Hiçbir şey çaresiz durumda bırakılmış kadın üzerindeki hoyrat erkek tavrı kadar kaderci olamaz. Bana göre en güçlü, olgun, duyarlı, eşit ve özgürlükten anlayan, dolayısıyla demokrat erkek ve onlara dayalı toplum, kadına karşı tanımladığımız ölçülere bağlı olmak ve gereklerini yaratmayı bilmekle gerçekleşir. Kölelikte en derinleşmiş toplum kadını en çok küçümseyen toplumdur. Yaşamaktan en anlamayan toplum da kadınla rasgele yaşamayı kabul eden toplumdur. Yine en kötü, duyarsız, heyecan ve anlamdan uzak yaşam da köle kadınla gerçekleştirilen yaşamdır.

Tüm bu tanımlamaların ışığında Ortadoğu toplumuna baktığımızda neden geri, anlamsız, zalim, çirkin ve anlayışsız bir yaşamın hüküm sürdüğünü daha iyi anlamış oluruz. Kadınlarına karşı bu kadar basit, estetikten yoksun,

değersiz, mal ve hatta baştan savrulması gereken bir dert olarak yaklaşım gösteren bir erkek toplumunun iflah olamayacağı, barıştan yoksun ve çirkin yaşayacağı çok açıktır. Böylesi erkek toplumları yaşam kutsiyetini, anavatan yüceliğini, gerçek erdemi, anlamlı canlı bir doğa yaklaşımını yaratamazlar. Yaratamayınca da bahane olarak sık sık ‘şeytan kadını’ gösterirler. Şeytan ve eksik denilen kadın, aslında kaybetmiş erkek toplumun en aşağılık bir yalanıdır. Erkek egemen ideolojiye, ahlaka ve toplumsal güç ve bireylere karşı güçlü bir savaşımla verilmenden özgür yaşam kazanılamaz. Gerçek bir demokratik toplum yaratılamaz. Dolayısıyla eşitlik olarak sosyalizm de gerçekleştirilemez. Halkların politik seçeneği sadece demokratik değil, demokratik ve cinsiyet özgürlüklü toplumdur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KÜRT OLGUSU ve İDEOLOJİK YAKLAŞIMLAR

Öte yandan Kürt olgusu üzerinde düşünce, eylem ve yeniden yapılanma üretmekle sorumlu Kürt parti ve hareketleri dönem için gerekli yeterliliği taşımakta mıdır; ilkel milliyetçi, reel sosyalist ve liberal yaklaşımlar günümüze cevap verebilir mi; ideolojik yenilenme, zihniyet gücü kazanma nasıl sağlanabilir gibi sorular da yakıcıdır. Irak Kürdistan’ı önderliği tüm Kürtleri ve hatta bölge halklarını, devletlerini ilgilendiren adımlar atarken yeterince sorumlu davranabiliyor mu? Geleneksel dar çıkarıcı, kişisel istismarcı karakterlerini aşabilirler mi? Yeni bir felakete yol açmamaları için hangi tedbirler nasıl ve kimler tarafından alınabilir? Şüphesiz bu sorular da önemini korumaktadır. Her parça Kürdistan’daki sorunlar ve çözüm yolları da yeniden gündemleşmekte ve uygulama kabiliyeti olan çözüm üretimini gerektirmektedir. Yersiz acıları çoğaltmamak, bunun için etkili demokratik kitle çalışmaları önem taşımaktadır. Yeni bir politik üslupla siyasi sınırları tehdit etmeden, güven verici çözüm olasılıkları her geçen gün önemini daha da artırmaktadır. Her Kürdistan parçasında ertelenemez çözüm arayışları gündemdedir.

1) KÜRT, KÜRDİSTAN KAVRAMLARI VE TARİHİ İÇİN

KISA BİR TASLAK

Kürdistan'ı bir ülke, Kürtleri ve diğer azınlık grupları da toplum olarak tanımlamak güçlükler arz etmektedir. Ortadoğu coğrafyasında ülke kavramları değişik tanımlamalar içermektedir. Ortaçağdan başlatırsak, dinsel temelde ülke tanımları daha ağırlıklıdır: Diyar-i İslam, Diyar-ı Küffar. Kavim ve etnisiteye dayalı ayrımlar olmakla birlikte, net sınırlarla ayrışma yoktur. Hangi kavmin ve etnik grubun sınırları neresidir diye sorulduğunda, verilecek cevaplar kesin değildir. Genel anlamda kavim ve aşiret topluluklarının oturma alanları belirtilir. Belli bir siyasi oluşuma denk düşmezler. Siyasi oluşumlar daha çok kent temellidir. Coğrafyası da kentin etkinlik alanıdır. Aşiret yayılım alanlarının sınırları yaz kış değişebilmektedir. Güçlü hanedanların mülk sınırları ise siyasi bir anlam vermekten uzaktır. Fakat genelde Arap, Türk, Kürt, Fars ve daha alt düzeydeki kavimlerin sınırları ana hatlarıyla konuştukları dil ve kültürleri tarafından belirlenmektedir.

Kürdistan teriminin temelinde 'Kur' kelimesi yatmakta olup Sümer kökenlidir. Sümerce'de Kur, dağ demektir. Ti eki aidiyeti ifade eder. Böylelikle Kurti kelimesi dağlılar, dağlı halk anlamına gelmektedir. M.Ö 3000'lere kadar geriye götürülebilir. Başka adlandırmaların yapıldığını da görmekteyiz. M.Ö 1000 yıllarında halen güçlü bir varlığı olan batı komşuları Luwiler, Kürdistan bölgesi için 'köyler memleketi' anlamında Gondwana kelimesini kullanmaktaydı. Gond, halen Kürtçe'de köy anlamında kullanılmaktadır. Asurluların hakimiyet dönemlerinde Nairi, nehir halkı anlamında Nairiler kelimesi kullanılmaktaydı. Hatta Dicle-Zap arası Nairi Federasyonunun kurulduğunu bilmekteyiz. Daha geniş bölümüne Madain, Med, Maden ülkesi, ihtimali yüksek bir adlandırmasının yapıldığını görmekteyiz. Asur dönemi olan M.Ö 1300-600 arasında bu adların yaygın kullanıldığı bilinmektedir. Urartu kelimesinin de benzer bir çözümlemeyle Sümer kaynaklı olduğu söylenebilir. Ur, yüksek tepe anlamındadır. Urartu, yüksek topraklar, yüksek arazideki memleket anlamını içerebilir. Sümerler aşağı Mezopotamya'da yaşadıkları için, üstündeki yüksek platolu Kürdistan'a hep yükselti ifade eden adlar takmışlardır. Hurri kelimesi de büyük ihtimalle aynı kaynaktan gelmektedir. Yüksek memleketli halk anlamına gelmektedir. Yani yine dağ halkı demektir. Komagenes, Helen kökenli bir adlandırmadır. Bugünkü Adıyaman merkezli Komagene Krallığı yaklaşık M.Ö 250-M.S 100 yıllarında yaşamıştır. Kom halen zom anlamında yarı göçebe topluluklara ve yerleşim yerlerine verilen addır. 'Gene' ise soy, kabile, aşiret anlamına gelmektedir. Komagene, yarı-göçebe aşiretler diyarı anlamına gelmektedir.

Ortaçağda Arap sultanlarının hakimiyet dönemlerinde Beled-Ekrat, Kürtler bölgesi adlandırma olarak kullanılmaktadır. Farsça konuşan Selçuklu

sultanları ise, bugünkü anlamda Kürtlerin diyarı, Kürdistan kelimesini resmîyette ilk kullanan devlet sahipleri olmaktadır. Daha sonraları Osmanlı sultanları, özellikle Yavuz Selim'le birlikte Kürdistan hükümetleri, eyaletleri biçiminde bolca Kürdistan geçen deyimleri kullanmışlardır. 1848 ve 1867 Arazi Kanunnamesinde Kürdistan eyaletleri resmen kurulmuştur. Meşrutiyet dönemlerinde Kürdistan mebuslukları tesis edilmiştir. 1920'lerde Mustafa Kemal yaygın biçimde Kürt ve Kürdistan içeren talimatlar, görüşler beyan etmiştir. Resmî inkârcılık daha çok isyanların bastırılmasından sonra yaygınlaştırılan asimilasyon politikalarıyla geliştirilmiştir. Kürt ve Kürtlerin memleketi anlamında Kürdistan, belki de tarihin en eski halk ve ülkesinin adı olarak anılma ayrıcalığına sahiptir. Fakat günümüze doğru siyasi olmaktan çok jeokültürel anlamında kullanılmaktadır. Irak Kürdistan'ında federe devlet kararıyla birlikte, artık siyasi anlamda da karşımıza Kürdistan kelimesi çokça çıkacak demektir. Daha önemlisi de, PKK'nin yol açtığı siyasi gelişmelerle Kürdistan kelime olmaktan öteye, bir toplumsal-siyasal kavram olarak uluslararası ve bölgesel alanda yaygınca tanınma durumuna gelmiştir.

Stratejik olarak Kürdistan Fars, Azeri, Arap ve Anadolu Türkleri arasında yer alan yaklaşık 450 bin kilometrekarelik bir alanı kapsamaktadır. Ortadoğu'nun yüksek dağlık, ormanlık ve bol akarsulu, verimli ovalı coğrafyasını teşkil etmektedir. Bitki örtüsü hayvancılığa elverişlidir. Toprakları her çeşit meyve, sebze ve tahıl yetiştirmeye elverişlidir. Tarihin en büyük devrimi neolitik tarım devriminin (M.Ö 11.000-4.000) ana merkezi durumundadır. Uygarlıkların kaynağı ve geçiş alanıdır. Bu stratejik konum, kavim olarak Kürtlerin kendilerini korumalarına imkân verirken, uygarlık alanında -sürekli geçiş ve işgaller nedeniyle- geri kalınmasına yol açmıştır.

Kürt toplumunu tanımlamak daha kolay olmaktadır. Dağ, tarım ve hayvancılık Kürt halkıyla özdeştir. Kentlilik Kürd'e uzak bir kavram iken, köylülük belki de tarihte ilk defa Kürtlerin atalarının gerçekleştirdiği en temel toplumsal olgudur. Kürtler ne kadar gundi ve göçebe ise, o denli kentli olmaktan uzaktır. Komagene'nin çok iyi açıkladığı gibi, yarı köy ve göçerlik Kürtlerin binlerce yıllık yerleşim ve hareket düzenidir. Kentleri ise daha çok işgalciler kurmuş veya doldurmuşlardır. Tabii bu demek değildir ki Kürtler kent kurmamış ve uygarlık sahibi olmamıştır. Urartu, Med, Mitanni devletleri başta olmak üzere, çok sayıda kent uygarlığının sahibi oldukları da bilinmektedir. Ortaçağda da yaygın kent ve eyalet hükümetleri kurmuşlardır. Fakat kurulan devlet ve hükümetler uzun süreli olmadıkları için, kentler daha çok işgalci güçlerin karargâhını ve çevre toplumunu teşkil etmiştir. İlk çağlarda Sümer, Asur, Arami, Pers ve Helen etkileri kent ve yazılı kültür eserlerine damgasını vururken, ortaçağda Arapça ve Farsça dil ve kültürlerinde

iz bırakmıştır. Birçok aydın, devlet adamı ve komutan bu komşu dil ve kültürlerle rol oynamışlardır. Kürtçe'nin çok eski bir kökeni ve kültürel temeli olmakla birlikte, sınırlı ölçüde yazı dili olması ve devlet dili haline gelememesi gelişme ve belge bırakmasını önlemiştir. Buna rağmen Kürt kültürü dolaylı yollardan, yaşayan etnik varlığından, tarihsel kalıntılardan günümüze kadar varlığını yansıtabilmiştir.

Neolitik tarım çağında kadının daha çok işlevsel olmasından ötürü, Kürt toplumunda kadının ağırlığı güçlüdür. Bu gücünü uzun süre kullandığı, bunun temelinin de tarım devrimi olduğu kuvvetle muhtemeldir. Dildeki dişil öge, tanrıça Star kültü bu gerçeği doğrulayan kanıtlardır.

Zerdüştlük M.Ö 700-550 döneminde bir Kürt zihniyet devrimi olarak gelişim göstermiştir. Zerdüş zihniyeti tarıma dayanan, hayvan sevgisiyle dolu, kadın-erkek eşitliğine dayalı, özgür ahlaklı bir öğreti olarak, hem Persler kanalıyla Doğu, hem Helenler kanalıyla Batı uygarlığı üzerinde güçlü etkileri olan bir kültürdür. Doğu-Batı kültürlerinin ayrışım hattında yer alıp, ikisi üzerindeki derin etkisi uygarlığın şekillenmesinde en azından Musevilik ve İsevilik kadar kaynak rolü oynamıştır. Pers uygarlığı aslında Medlerin kurduğu bir uygarlık olup, Pers boylarıyla birlikte sürdürdükleri Pers-Med uygarlığıdır. Herodot Tarihinde bu gerçeklik çok açık olarak görülmektedir. Baştan sona kadar imparatorluğu paylaşan ikinci etnik gruptur. Sasanilerde de aynı durum devam eder. Tüm İran uygarlıklarında Kürtlerin rolünü ikinci sırada değerlendirmek gerçekçi bir yaklaşımdır.

Ortaçağa geçişte Helen döneminin iz bıraktığı anlaşılmaktadır. M.Ö 3000'lerde Urfa merkezli Abgar, Adıyaman Samosat merkezli Komagene ve Suriye'deki Palmira Krallığı benzer özelliklere sahip olup, güçlü Helen etkisini taşımaktadırlar. Daha doğrusu, tarihte ilk Doğu-Batı sentezinin en parlak örneklerini teşkil etmektedirler. Roma'nın fethine kadar devam eden - en son Palmira'nın düşüşü M.S 269'dur- bu uygarlıklar, bölgenin önemli bir gelişme aşamasını temsil ederler. Urfa, Nemrut ve Palmira'daki tarihi eserler bu dönemden kalmadır. Bunlar Kürtlerle yoğun iletişimi olan uygarlıklardır. Bu dönemde Aramice ve Hellence'nin iki rakip dil olarak sivrildiğini görmekteyiz. Daha çok ticaret yollarına hakim olan bu uygarlıklar karşısında Kürtler, daha çok tarım ve göçebelikle çevresini oluşturmaktadır. Günümüze kadar devam eden bu düzenin kalıntıları halen varlığını sürdürmektedir. Kent merkezlerinin yabancılığı ile çevre köy ve göçerliğin Kürtlüğü adeta diyalektik bir ikilem oluşturmaktadır.

M.S 3. yüzyılın başlarında doğan Sasani İmparatorluğunda Kürt ağırlığı değişmez. Zerdüştlük temel ideolojik dayanaktır. Yeniliği M.S 210-276 yıllarında yaşayan Mani peygamber yapmaktadır. Mani bütün dönem

dinlerinden bir sentez yaratıp Roma ve Sasani İmparatorluğunun temel zihni örgüsü haline getirerek, barış ve Rönesans'ı yaratmayı hedeflemektedir. Fakat daha tutucu Zerdüşthahiplerinin gazabına uğrayıp öldürülür. Buna rağmen güçlü bir zihniyet çizgisi olarak günümüze kadar iz bırakmıştır. Hıristiyanlık yayılması da bu döneme denk düşer. Özellikle Urfa ve Nusaybin -Nizibis-üzeri dönemin en güçlü Hıristiyanlık merkezi olarak Kürtler üzerinde de etkili olur. Kısmi bir Hıristiyanlık yaşanır. Sasanilerde Zerdüştizim'in varlığı Hıristiyanlığın tam zaferini engeller.

Sasaniler döneminde (M.S 216-652) Kürtlerde feodal yapının geliştiği tahmin edilebilir. Manicilik bir nevi erken İslam'dır. Mani'nin kendisi de Hz. Muhammed'in erken doğumudur. Fakat Roma ve Sasani İmparatorlukları arasındaki çok yıkıcı savaşların -özellikle Diyarbakır-Nusaybin hattında-etkileri yıllarca devam etmiştir. Helenistik dönemin tersine, toplum rahat gelişme yüzü görmemiştir. Hıristiyanlıkla Zerdüştizim arasında bir rekabet yaşanmıştır. Nesturilik daha çok Sasani etkisindeki rakip Hıristiyanlık akımıdır. Hıristiyan kimlik takınarak Süryani adını alan Asurlar bu dönemde de hayli hareketlidir. Özellikle arşiv değeri yüksek çalışma yapmışlardır. İsevilğin yayılmasında Greklerden daha fazla rol oynamışlardır. Birçok piskopos yetiştirmişlerdir. Yaygın bir edebiyat geliştirdikleri sanılmaktadır. Urfa, Nusaybin ve Siirt'te gelişkin akademiler kurmuşlardır. Sasanilerdeki Gundi Sahpur bilim merkezinin oluşumunda da payları belirgindir. Aramice ortak dil etkinliğini sürdürmektedir. Grekçe Batıya, Bizans alanına taşınırken, Aramice Doğuda hakim ticaret ve edebiyat-din dili haline gelmiştir.

Kürtlerin bu dönemde (M.S 250-650) feodal geleneklerini geliştirdikleri, bu yönlü bir toplumsal dönüşüm geçirdikleri tahmin edilebilir. Feodalizmin gelişmesi etnik yapıdaki ayrışmayı da göstermektedir. Kürt toplumunda feodal bağlar gittikçe gelişmektedir. Feodal uygarlığın bu gelişme çağında İslam devrimi patlak verir. İslamiyet esas olarak katı kölelik ilişkileri ve gelişmeye engel etnik bağları kentleşme temelinde dönüşüme uğratarak, daha ileri bir düzen olan feodal toplumun güçlü zihniyet devrimi ve ideolojik yapılanmasıdır. Avrupa'da, Hint ve Çin'de evrimsel yoldan olan gelişmenin devrimsel yoldan gerçekleşmesidir. İslamiyet Ortadoğu uygarlığındaki son büyük devrimdir. Yaklaşık 12. yüzyıla kadar feodal toplumun gelişmesinde temel ideolojik ve politik yapılanma rolü oynar.

Kürtler arasında da Sasanilerin yıkılışıyla (M.S 650) hızlı bir gelişme gösteren İslamiyet feodal bir aristokrasiyi yaratmıştır. Güçlü Araplaşmanın etkisi altında bir dönüşüm yaşayan Kürt hiyerarşik ve devletçi güçleri bu dönemde en güçlü sosyal ve siyasal gruplardan biri olmuşlardır. Eyyubi Kürt hanedanlığıyla (M.S 1175-1250) Ortadoğu'nun en güçlü siyasi hanedanlığını

oluşturmuşlardır. Kürtler arasında da hayli etkili olmuşlardır. Öte yandan M.S 1055'te Abbasilerden imparatorluğu devralan Selçuklu Sultanlığı Kürtlerle iç içe yaşamıştır. Halen Kerkük'te yaşandığı gibi, bu iç içelik çatışmadan çok ortaklıklar biçiminde geçmiştir. Bizzat Kürt kökenli Şeddadi ve Büveyhoğulları, Mervaniler (M.S 990-1090) gibi önemli feodal devletler de gelişme göstermişlerdir. Birçok başka Kürt beylikleri ve hükümetleri kurulmuştur. Bitlis merkezli Şerefhanogulları en uzun süreli beyliği oluşturmuştur. Kanuni Süleyman devrine kadar varlığını sürdürmüştür. Feodal toplum özellikleri Kürt toplumunun zihniyetinde önemli bir dönüşüme yol açmıştır. Zerdüştlüğün kalıntıları Zerdeştiler -Yezidiler- dışında silinmiştir. Büyük ihtimalle bu dönüşüm Kürt işbirlikçiliğinin gelişiminde bir karşıdevrim rolündedir.

İslamlaşan şehirlerde Arapça etkili olurken, Kürtlerin dil ve kültürel varlığında bir gerileme yoktur. Ahmedê Xanî gibi ilk yazılı destan derleyiciler bu dönemde ortaya çıkmıştır. İslami örtülü kültür her etnik toplulukta görüldüğü gibi Kürtlerde de epey kök salmıştır. Buna rağmen Güney Kürdistan'da yayılmacı Arap aşiretleriyle -özellikle Şemmerlerle günümüze kadar devam eden- çatışmalar sürekli olmuştur. Derweşê Avdi Destanı bu çatışmaların destanıdır. Bu, Zerdeşti kökenlikte ısrar eden ve güçlü Kürt kültürel izleri taşıyan bir destandır. 18. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. İslamiyet ortamında Zerdeştlik bir nevi kültür direnişçiliğidir. Kürt kültürünün yabancılaşmaya karşı soylu bir direnişidir. Zayıf ve Hz. Ali yanlısı bir İslami örtüye bürünmüş Kürt Aleviliği de Zerdeştilikten sonra en güçlü Kürt kültür direnişçiliğidir; Kürtlerdeki Şialıktır. Buna karşılık, özellikle ovaya yakın Güney Kürtlerinde gelişen Sünni İslam'ı en gerici ve işbirlikçi karakterde geliştirmiştir. Kültürel soyunu inkâr eden feodal-tüccar zihniyetin bu güçlü temsilcileri, özellikle Urfa, Mardin, Siirt kent ve yakın yörelerinde süper bir ihanet içerisindedirler. Müthiş işbirlikçi ve çıkarıcıdır. İran etkisi altındaki Kürtlerde bozulma daha az olmuştur. Ulusal kültürel özlerini daha otantik yapılarıyla korumaktadırlar.

Bu dönemin önemli bir ilişkisi olan Kürt-Türk etnik boyları ve devletleri arasındaki ilişkiler çatışmalı olmaktan çok, Bizans etkeni nedeniyle dostane ve dayanışma içinde geçmiştir. Ermeni ve Süryanilerin Hıristiyanlığı da bu yaklaşımda önemli bir rol oynamıştır. 1071 Malazgirt Meydan Savaşı özünde Kürt-Türk ittifakına dayalı bir savaştır. Sultan Alparslan eğer Kürtlere dayanmamış olsaydı, bu zaferi sağlaması imkânsızdı. Bu dönemde daha çok yerleşik ve güçlü olan Kürt kültürü ve boyları arasındaki Türkmen aşiretleri önemli bir asimilasyonu yaşamışlardır. 19. yüzyılın sonuna kadar devam eden bu süreç ancak cumhuriyetle tersine dönmüştür.

Bir bütün olarak feodal ortaçağ kültürel etkisi altındaki Kürtler, feodal sınıflaşmayı yaşadıkları oranda özgür yaşamda bir gerilemeye uğramışlardır. Feodal kölelik aşiret özgürlüğünün sürekli aleyhinde gelişme sağlamış, zihniyet yabancılaşmasında önemli bir merhaleyi teşkil etmiştir. Birçok Kürt İslam aydını yetişmiş olmasına rağmen, işbirlikçi devlet eğilimlerinden ötürü kalıcı bir etki bırakmamışlardır. Sultan övgücülüğü, devlet işbirlikçiliğinin en ilginç tipi İdris-i Bitlisi bunların başında gelmektedir. Son 2004 yerel seçiminde Bingöl'de Nakşibendi tarikat kökenli -Şeyh Sait'in Tarikatı- bir grubun "İdris-i Bitlisi burada, Yavuz Selim nerede?" diye slogan atması hayli ilginçtir. Başbakan Erdoğan'dan ikinci bir Yavuz rolü beklenmektedir. Kürdistan'daki Nakşibendi ihaneti bütün kapsamıyla değerlendirilmedikçe, aydınlanma devrimini yaşama olanağı yoktur. Buna karşılık Alevi kökenli Kürtlerdeki aydınlanma daha olumlu olmuştur. Tarihsel dinamiklerin güncellik üzerindeki çarpıcı etkisini bu tarikatlar ve mezhepler bağlamında incelemek hayli öğretici sonuçlar verebilir. Bunlar cumhuriyetin aydınlanmacılığını 'Kemalist' olarak suçlamakla Kürt halkı arasındaki çirkin yüzlerini örtbileceklerini sanmaktadırlar. Sünni kökenli birçok tarikatın yüzlerindeki örtü altındaki gericiliği, çıkarıcılığı iyi teşhis ve teşhir etmeden, tutarlı bir Kürt yurtseverliği ve demokratiği geliştirilemez.

İslam uygarlığı 13. yüzyıldan itibaren içte içtihat kapılarının kapanması, dıştan Moğol saldırıları ve Haçlı seferleri altında bir daha kendine gelemeyecek biçimde duraklama ve gerileme sürecine girmiştir. 13. yüzyıla kadar Doğu uygarlığı adına Avrupa'da ilk adımlarını atan uygarlıksal gelişmeye katkı rolünü oynadıktan sonra içine girdiği bu duraklama (M.S 1200-1500) ve gerileme (M.S 1500-1918) süreci Osmanlılarca güçlkle sürdürülmüştür. Osmanlılar dönemi Doğunun yükselen Batı uygarlığına karşı son büyük savunması olsa da, ideolojik, politik ve ekonomik sistem geriliği başarılı olmasını önlemiş ve yıkılmasını engelleyememiştir.

Kürtlerin hakim sınıfları genellikle Yavuz dönemiyle birlikte Osmanlılarla geniş ve kendine özgü bir özerklik içinde en yakın destekçileri olmuşlardır. 19. yüzyılın başlarına kadar devam eden bu durum, Batı sömürgeciliğinin 19. yüzyıldan itibaren bölgeye ilk adımlarını atmasıyla bozulmuştur. Bunda zayıf düşen merkezi yönetimin aşırı vergi ve asker toplama politikası da belirleyici rol oynamıştır. Dostluk ve dayanışma yerini isyanlara bırakmıştır.

19. yüzyıldan itibaren Kürt tarihi ve toplumu yeni bir aşamaya girer. Osmanlıyla bozulan ilişkiler isyanlara yol açarken, İngiliz ve Fransız misyonerleri Ermeni ve Süryani kiliselerini ayrılıkçılık yönünde etkilerken karmaşık bir duruma yol açarlar. Ermeni, Asuri ve Kürtler arasındaki ilişkiler

de bozulur. Hepsinin hem kendi aralarındaki, hem Osmanlı yönetimine karşı ilişkilerinin bozulması, tarihlerdeki en acılı bir dönemine girmelerine yol açar. Bu süreç 1918 birinci dünya savaşı sonrasında bin yıllık kültürlerin sahibi olan Ermeni ve Süryanilerin büyük oranda fiziki ve kültürel tasfiyesiyle sonuçlanır. Kürtlerle Türklerin kavimsel ilişkileri ciddi zedelenmelere rağmen Ermeni ve Süryani boyutlarında bir kopmaya yol açmamıştır. Bu nedenle 1920'lerdeki ulusal kurtuluş savaşına Türklerle ortaklaşa girmişlerdir. Alparslan ve Yavuz'la girilen stratejik ve yapısal bir ortaklığın üçüncü büyük bir biçimine girilmiştir. Tarih şuna iyice tanıktır ki, tıpkı Alparslan'ın 1071 zaferi gibi, Yavuz Selim'in 1514 Safevilere, 1516 ve 1517 Mısır Memlûklarına karşı zaferlerinde Kürtlerin rolü olumlu olmasaydı, Türk boylarının Anadolu'yu fethi ve Osmanlı İmparatorluğunun doğu ve güney yayılması gerçekleşmeyecekti.

1920'lerde bu tarihsel trend devam etmiştir. Üçüncü stratejik ortaklık emperyalist yayılmayı önlemiş, cumhuriyet devrimine başarı imkânı vermiştir. Fakat Kürtlerin geleneksel işbirlikçi feodal üst tabakasının cumhuriyeti yanlış değerlendirmesi ve emperyalizmin niyetlerine kolay aldanıp isyana yönelmesi, cumhuriyet kurucularının politika değiştirmelerine yol açmıştır. Kürt-Türk birlikte özgürlük projelerinden vazgeçmeleri, tarihlerdeki en olumsuz bir süreci yaşamalarına neden olmuştur. Kürt-Türk ilişkilerindeki bu stratejik bozulma Kürtlerin inkârını, geri bıraktırılmasını, zoraki asimilasyonunu ve giderek sistemden tümüyle dışlanmalarını beraberinde getirmiştir. Türkleştirildikleri oranda kabul görmeleri bu politikaları daha da derinleştirmiştir. 1970'lerde dünya çapındaki büyük aydınlanmaya karşı Kürt ve Kürdistan olgusundaki bu koyu karartma politikaları yeni bir Kürt aydın hareketine ve arkasından PKK somutunda siyasi ve askeri bir direnme sürecine yol açmıştır. Kürt-Türk ilişkilerinde bol acılı ve çatışmalı ama onurlu bir döneme girilmiştir.

2) KÜRDİSTAN'DA RESMİ İDEOLOJİ VE İKTİDAR TARZI

" İdeoloji

İrade haline gelmiş

Ortak fikirler paketi olarak da

Tanımlanabilir"

İdeoloji ve iktidarın öyküleri yazılsa, herhalde toplumsal gerçekliğin modern teorisinde en önemli adım atılmış olurdu. Sosyolojide ideoloji ve iktidar olgularının çözümlenemediğini iyi bilmek gerekir. Ortak düşünme ve

hakimiyet tarzı olarak ideoloji ve iktidarın yürütülüşü, diğer toplumsal dokuların şekillenmesindeki rolleri tam konulmadıkça ekonomik, sosyal ve siyasal tahliller son tahlilde toplumsal cehaletin en tehlikeli biçimine yol açar. Bilimsel yöntemin toplumla toplumdışı dünyaya uygulanması arasındaki farkı görmeden, bilme ve yapma sorunu daha da karmaşıklaşır. Toplumun kendini bir tür tanıması da o gerçeklikten sayılır. Kendini tanımlamak belki de toplumların en temel niteliğidir. Kendini tanımlayamayan toplumun varlığından bahsetmek güçtür. Buna toplumun cesetleşmesi demek de mümkündür. **Kendini tanımlamanın diğer adı toplumsal ideolojidir.** İdeoloji irade haline gelmiş ortak fikirler paketi olarak da tanımlanabilir. Bunun da diğer bir adı toplumsal ahlaktır. Toplumsal ahlakın temel işlevi toplumsal varoluşu kesinleştirmektir. Toplumsal varoluş ancak kendine sahiplenme, yani ideolojik güç haline gelmeyle gerçekleşebilir. Halka böylece tamamlanır.

İktidar ideolojiyle çok sıkı bağlantı içinde olmakla birlikte, farklı bir olgu olarak özellikle tahakküm toplumlarında asıl belirleyendir. İktidarın kendisi ise şiddetin toplumdaki kurumlaşmasıdır, şiddetin kamuflej aracıdır. Dolayısıyla iktidarın kendi başına tanımlanması belki de gerçekleşemez. Bir maskeyi tanımlamak ancak neyin kamuflej aracı olduğunu bilmekle mümkündür. Maskeler kendi başına tanımlanamaz. Şiddet ancak patladığında anlaşılır. O zaman maske düşer, kendi başına bir şey olmadığı anlaşılabilir olur. Olsa bile şiddetin bir tamamlayıcı, aldattıcı bir yüzü olduğu daha net görülür. Şiddetin belirlediği bir toplumun olağan hali olamaz, patlama hali olabilir. Sürekli patlama hali doğada olduğu kadar toplumlarda da nadirdir. Kaldı ki duygusal ve analitik zekânın muazzam işbirliği imkânı, toplumsal patlamaları (savaş, devrim, karşıdevrim, ayaklanma, kavga) önleme kabiliyetindedir. Sorunlu hal aldığında patlamasız çözümler kesinlikle mümkündür. Yani şiddetten, askeri yoldan başka çare yoktu demek gerçekçi değildir.

Kürdistan'da resmi ideoloji ve iktidarı değerlendirmek açısından bu kısa tanımlamaları yapma gereği var. Resmi ideoloji var olan devlet iktidarının toplumda geçerli kıldığı statükoyu savunma, meşrulaştırma aracıdır; devlet iktidarının tek taraflı kendini onaylatmak, sürdürmek için zihniyet yaratımı ve uygulamasıdır. Örneklendirirsek, Sümerlerde mitoloji, Greklerde felsefe, modern Avrupa'da bilim, ortaçağ dünyasında din esasta ideolojik araç olarak işlev görürler. Uygulanmaları (ibadet ve ritüel olarak) tali düzeyde bir işlevdir. Ana zihniyet kalıpları olması belirleyicidir.

Resmi ideolojilerin Kürdistan'daki temel ideası Kürt denen olgunun pek olmadığı, olsa bile önemli olmadığı, önemli olsa da açığa vurulmasının çok tehlikeli olduğu biçiminde bir savlar zinciri oluşturur. Bunun için bin dereden

sular getirilir. Kimisi buz gibi, kimisi kaynar su gibi başa dökülür. Yürürlükteki iktidar ve onunla ilgili her şey kabul ve onay görünceye kadar bu işlev ısrarla sürdürülür. Bu işlevin altındaki temel gerekçe ise, Kürdistan'ın çoktan fethedildiği ve Kürtlerin de bununla birlikte teslim olduğu biçimindedir. İşin tuhafı, Kürtler bu idealerin hiç farkında değildir. Bir Türk, Arap ve Fars iktidar sahibi kendi bünyesindeki Kürt ve Kürdistan'ı hangi anlı şanlı savaşlarla fethettiğini gayet iyi anlatabilir. Hatta bu fetihlerin kahramanlık öykülerini de anlatmaktan zevk alır. Kürt ise -eğer varolduğunu iddia edecek yüzü ve yüreği varsa- bu hikâyeleri aval aval dinleyebilir. Fethedilenin ne, kim olduğunu sorgulayabilecek pek az yetenek gösterir. Toplumsal zihniyet ve bağlantısı olarak ahlakın bittiği yerdir mevcut konumu.

Resmi ideolojiler yüzyıllardan beri farklı biçimler altında günümüze kadar uzanırlar. Hem de bir zincirin halkaları gibi. Kopukluk tanımazlar. Örneklendirirsek, Araplar zaten İslâm'ın fetihleri gibi ellerinde bir tanrı belgesi olduğunu en temel kanıt olarak ileri sürerler. "Fethettik, o halde bizimidir." Tanrı adına fethetmekten daha büyük hak mı olur? İdea budur ve halen çok güçlü ileri sürülür. Farslar biraz daha ileri giderek, Kürtleri bir kademe aşağı akrabaları olarak görüp her şeylerine çoktan sahip olduklarından, onların da bunu çoktan onayladıklarından emindirler. Öyle uzun boylu gerekçe sıralamayı gereksiz bulurlar. Büyük devlet ideolojileri ve iktidarları karşısında Kürtlük de bir idea mı olabilir der gibidirler. Türkler aynı fetih senaryolarını ileri sürerler. Anadolu'nun bir parçası olarak bin yıl önceden fethettiklerini hiç sorgulamaksızın ileri sürerler. Sanki fethetmek mutlak hak doğurmuş gibi bir ideanın yanılmazlığından emin konuşurlar.

Aslında belki Balkan fethi, İstanbul fethi anlamlı olabilir. Ama Diyarbakır'ın hiç fethedilmediğini, Selçuklulardan beri ortak siyasetlerle hareket edildiğini, esas tarih çizgisinin bu olduğunu kanıtlamak, fetih hakkına veya ideolojisine saldırı olarak değerlendirilir. Halbuki iyice ortaya koyduk ki, onbeşbin yılı aşkındır yaşadığı topraklarda kültürleşen, ülkeleşen -Welat olmak- Kürtlerin fetih hakkından bin kat daha geçerli hak ideaları vardır. En azından temel hak kaynağı olarak yaz kış ekmiş, tarla haline getirmiş, köy ve şehir kurmuş, binlerce yıl kahrını çekmiş, direnmiş, ölmüş, karış karış göz nuru dökmüş, velhasıl emeğin her biçimiyle gergef gibi işlediği toplumsal varlığı ve üzerinde yaşadığı ülkesi bir vuruşla nasıl Arab'ın, Türk'ün veya Acem'in olabilir? Haklı olarak idea edebilir ki, sen haksızca belki bir sefer işgal ettin, ama ben yüzlerce nesil vererek her gün fethediyorum.

Resmi ideolojilerin diğer bir ideası, Kürt ve Kürdistan kavramlarının önemsiz, tehlikeli, hatta terörle bağlantılı bölücülüğün gerekçesi olabileceğine ilişkindir. Halbuki tarihen oldukça kanıtlandı ki, Kürt ve Kürdistan kavramları

daha ortada Arap, Fars ve Türk yok iken, binlerce yıl önce mevcut idi. Ayrıca önemsiz olmayıp uygarlığın ana kaynaklarından en başta geleni olduğu da ortaya konuldu. Bölücü ve şiddete kaynaklık edebileceği ideası ise tersini kanıtlar. Bağdakini kovan hırsız misali tavrı bölücüdür. Kürtler binlerce yıl emekleriyle yarattıkları toprakları niye bölsünler? Yine kendileri sürekli vuruluyor, işgal ediliyor, asıl şiddet araçları dışardan gelenlerde. Neden şiddet kullansınlar? En zorunlu meşru savunma neden bölücü şiddet olsun ki?

Resmi ideolojiler formüle ettiğimiz hususları o kadar açık söylemezler, ama özde idealar bunlardır. Gerisi atasözü haline getirilen “Alavere dalavere, Kürt Mehmet nöbete”, “Kürt ne bilir bayramı, hor hor içer ayrıni” tekerlemesidir. Resmi ideolojiler bu temel idealarını uzun tarih, ekonomi, siyaset, edebiyat, hukuk, diğer sanatlar, askerlik, hatta din ve ahlakın bilimi olarak resmi okullarda vermeyi temel görevden sayarlar. Böylece toplumsal meşruiyetin sağlandığına inanırlar. İdeoloji burada katliamdan daha tehlikeli bir işlev içinde olmaya çalışmaktadır. Bir toplumun halkının zayıf düşürülmüşlüğünden veya yenilmişliğinden yararlanıp kendisini yadımak sadece hak ihlali olmayıp, özünde tüm dinsel, felsefi ve bilimsel gerçeklerin hilafına inkâr etmektir. Bundan daha tehlikeli bir toplumsal bir sorun olamaz. İnkâr eden yok edebilir de.

Bu süreçlerin Arap, Fars ve Türk devletlerinde nasıl idea edildiğini uzunca tartışmak bu yazının görevi değildir. Sadece ideolojik işlevin bir tanımı yapılıyor. Bir de ideolojik araçlar sorunu vardır. Daha önce gezginci hoca, derviş ve seyitlerle, sonra kitaplarla, günümüze doğru gazete, radyo ve televizyonlarla, resmi okul ve camilerle bu ideolojik idealar temel gerçekmiş gibi günde bin sefer tekrarlanıp meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Tersine bir tez ileri sürmek ise, ağır bir ceza konusu olarak derhal güvenlik kuvvetleri ve yargı organlarının kovuşturma, yargılama, cezalandırma ve ağır infazlara konu edilmektedir. Bir toplumun, halkın en temel onuru olan kendini ifade etmesi bile bu denli engellemelere tabi olduktan sonra, ister hakim ister mahkûm olsun, o toplumlardan, insanların artık hayır gelebilir mi?

Resmi ideolojilerin ciddi bir sorun yarattıkları açıktır. İktidarın şiddet özünü meşrulaştırıp egemen, haklı kılmayı baş görev edinerek bir statü yaratmakta kullanılmaktadır. İster hakim ister mahkûm olsun, toplumun temel paradigmasını oluşturup tek taraflı bakış açısını egemen kılmaya çalışmakla gerçeği algılamayı, dolayısıyla sağlıklı yaklaşımları engellemektedir. Olası toplumsal barışı, dayanışmayı gerçeklik özünden boşaltmaktadır. Tersine, her an karşı ideaların ortaya çıkmasına ciddi neden teşkil ederek, kavgalı ve şiddetli ortama davetiye çıkarmaktadır. Toplumsal barışı önleyen savaşlara gerekçe yaratan, tarihte her zaman ideolojilerin gerçek dışı savlarıdır. Bu da

sürekli karşı ideolojilere, beraberinde karşı yapılanmalara yol açarak, toplumu gergin ve çatışmalı halde tutmaktadır.

İdeolojik alanda gerçek bir barış düşünce özgürlüğünden geçer. Avrupalılar yüzyıllarca süren büyük ideolojik savaşlardan sonra düşünce özgürlüğünün önemini fark edip temel haklar haline getirmişlerdir. Düşünce özgürlüğü ideolojik yaklaşımların içeriğindeki zaafı, yanlışlıkları ortaya çıkararak daha gerçekçi kılınmasına yol açmaktadır. Fikirsiz üretim de böylece gerçekleşmektedir. Kürdistan'da Kürt olgusu etrafındaki ideolojik kuşatmayı kaldırmak, özgür ifade için kitap, gazete, sinema, radyo ve TV araçlarını serbest bırakmak sadece demokratikleşme ve insan haklarının bir gereği değildir. Asıl olarak toplumun gerçeği algılama olanağını yaratarak bilimsel bilgi ile tanışmasına, dolayısıyla bilgi toplumu olmasına temel katkı rolünü oynamaktadır. Doğru bilgilendirme sorunların en gerçekçi, dolayısıyla rasyonel barışçıl çözümünün de sağlam yolu olmaktadır. Avrupa'yı dünyada temel değer kılan, toplumlarına bu gerçeği layık görmeleridir.

Mevcut resmi ideolojiler Kürdistan'da ve Kürt olgusunda sürdürdükçe, dıştan her türlü istismara uygun bir ortamı canlı tutmakla gerçek tehlike nedeni olurlar. Irak'ta yaşananlar bu gerçeği gayet iyi ifade etmektedir. Resmi ideolojilerin kamburunu sırtında taşıyanlar, çağdaşlaşma yolunda her zaman aksamaktan kurtulamazlar. Dolayısıyla idea edilenin tam tersine, geçerli resmi ideolojiler bölücülüğe ve şiddete gebe bir durumu sürekli canlı tutmakla ülke ve devlet bütünlüğüne yönelik gerçek tehlike kaynaklarıdır. Tarih bu yüzden kör savaşlara girmiş, bölünmüş, büyük kayıplara uğramış çok toplum, devlet ve ülke tanımaktadır.

Kürdistan üzerinde etkili resmi ideolojinin biraz daha somut biçimlenişini göz önüne getirdiğimizde, dincilikle milliyetçilik egemen olmaktadır. Kürdistan'ın dört parçasında İslam bir devlet ideolojisi olarak işlev görmektedir. Her ne kadar laiklik tartışmaları yapıyorsa da, tümünde İslâm'ın siyasal bir rol oynadığı, bireyle Allah arasında -özünde bireyle devlet, iktidar arasında- bir ilişkinin aldatmaca olduğu iyi bilinmelidir. Bazı ülkeler, örneğin İran bunu açık yaparken, diğerleri örtülü yapmaktadır. Türkiye'de Diyanetin yüzünü aşkın kadrosu vardır. Belki İran'da bile böyle bir din ordusu yoktur. İmam hatip okulları resmi liselere yakındır. Kuran kursları, enstitü ve ilahiyat fakülteleri ile yarım milyonluk bir kadro ortaya çıkar. Eğitim üzerine laiklik cılası vurmakla sekülerleşme -dünyevileşme- sağlanamaz. Ancak dinsel düşüncenin sosyolojik çözümlenmesi ve edebiyatla aşılarak gerçek dünyevileşme geliştirilebilir. Bu ülkelerde dinsellikle bilimsellik en kötü bir karışım oluşturmaktadır. Zihniyetteki kilitlenmeyi bu karışım sağlamakta; yaratıcı düşünce, soylu edebi paradigma sağlayıcı felsefi gelişmelerin

önündeki engellerin de başında gelmektedir. Bu ülkeler İslam ideolojisiyle aslında ne yapabileceklerini de iyice düşünmüş değiller. Güncel iktidar hesaplarında, toplum, kadın kontrolünde bir araç olarak yararlanmaktalar. Fakat bilimsel paradigmayı geliştiremedikleri için de en büyük kayba uğradıklarının farkına varamamaktadırlar.

Buna ek olarak örgütlenmiş zihniyet olan tarikatlaşma, partileşme direkt politikaya bulaştı mı, daha da içinden çıkılmaz bir durum yaratılmaktadır. Dindar olup olmama kendi başına fazla anlam taşımaz. İyi bir dindar toplumda önemli bir rol oynayabileceği gibi, hiç dindar olmayan bir laik de aynı rolü oynayabilir. Ama bunun için dinin sosyolojik çözümü şarttır. Dini gelenek asla küçümsenemez; saygısızlık edilmemelidir. Temsil ettiği anlam kesinlikle kavranmalıdır. Böyle olursa, toplumun önemli kimlik tanımı olarak değerlidir. Yok böyle yapılmayıp kuru ritüel, ibadet ve dualardan ibaret bir ezberciliğe indirgenirse, zihni ve duyguları uyuşturmaktan, etkisizleştirmekten ve bilmeye kapatmaktan öteye rol oynamaz. Özellikle keyfi yönetimin -despotizmin- sertleştiği dönemlerde dine sarılmalar bu nedenlerledir. Onunla toplumun bilinci ve iradesi uyuşturulmaya çalışılmaktadır. İran'da olduğu kadar Irak, Suriye ve Türkiye'de de din bu temelde yoğunca kullanılmaktadır. Atatürk'ün din politikasında sosyolojik bir içerik vardır. Bilimsel zihniyetten yana tercihi açıktır. Bir zihniyet mücadelesi verdiği yadsınamaz. Fakat dinsel geleneğin derinliğine yorumunun yapılamaması, dinin felsefeyle aşılabilmesi, Diyanet teşkilatıyla kontrol altına alınması uzun vadeli sonuçlar açısından pek yararlı olmamıştır. Avrupa tarzı bir laiklik gerçekleştirilememiştir.

Atatürk sonrası dönemde dinsel paradigmanın daha yozlaştırıcı ve politik amaçlı kılınmasıyla cumhuriyetin bu yönlü kazanımları oldukça aşındırılmıştır. DP ve AP iktidar dönemlerinde dinin siyasallaştırılması daha açıktan yapılmıştır. 12 Mart ve 12 Eylül askeri darbelerinde Türk-İslam sentezi adı altında resmi bir ideolojik görünüme bürünmüştür. 1980 sonrası Türkiye'si aslında bir nevi İranlaşma yoluna gitmiştir. En son AK Parti iktidarıyla İslami ideoloji resmen iktidar olmuştur. Sanıldığı gibi aksine siyasal İslam'ın iktidar olması bir tercih olmayıp, devletin uzun süreden beri yürüttüğü din politikasının sonucu olmuştur. Hem de İslam'ın en tutucu bir mezhep yorumu olan Sünni-Nakşibendi ekolü yoluyla bu dönüşüm sağlanmıştır. İran İslam'ıyla çelişki özde değil biçimdedir. Toplumsal yanı daha ağır basan Şia mezhebiyle, tutucu devletçi yanı ağır basan Sünni-Nakşibendi yorum çekişme halindedir.

ABD 'yeşil kuşak' teorisiyle komünizme karşı yürüttüğü İslami hareketi, günümüzde sözde radikal İslam'a karşı ılımlı İslam olarak devam etmek istemektedir. Bunu Türkiye üzerinde deneyerek, özellikle Fettullah Gülen önderliğinde bölge ve dünya çapında büyük bir İslami reform projesi

yürüterek gerçekleştirmeye çalışmaktadır. İslami ideolojinin siyasi ve toplumsal rolü son tahlilde toplumlari şeffaf olmaktan alıkoyduğundan olumsuzdur. Toplumsal geleneğin gerçek yorumu olmaktan uzaktır.

Kürt ve Kürdistan üzerinde siyasi İslam'ın ağırlıklı biçimi Sünni-Nakşibendi tarikatıdır. Uzun bir tarihi geçmişi olan Nakşiciliğin Ortadoğu'daki gelişiminde Kürt şeyh ve tarikat başlarının payı büyüktür. Bir nevi ideolojik boşluk Nakşicilikle doldurulmak istenmiştir. Beylerin ayaklanma dönemlerinden sonra ideolojik önderliğin Nakşi şeyhlerinin eline geçtiği görülmektedir. 1878 Nehri İsyanı, 20. yüzyılda 1914 Bitlis-Mutki, 1925 Şeyh Sait, 1930 Şeyh Ahmet Barzani ve 1960'lardaki Barzani ve Talabani önderlikli hareketlerin ideolojik motiflerinde Nakşicilik belirgindir. 1980 sonrasında Türk-İslam sentezinde de Nakşicilik belirgindir. Turgut Özal ile Nakşicilik ANAP'ta önemli bir hamle yapmıştır. Daha önceki DP ve AP içinde de tarikatlar etkilidir. Fakat 12 Eylül sonrasında devletin himayesinde partileşme, vakıf, okul, dernek, medya, holding gibi her alanda kuruluşlara gitmişlerdir. Kemalist cumhuriyet ideolojisine karşı bir ideolojik karşıdevrimin yapıldığı kesindir. Fakat model açık değil, sessiz ve gizlice yürütülmüştür. Halen bu karşıdevrim karanlıkta bir konudur. ABD ile bağlantıları olmakla birlikte, iç resmi boyutları açığa çıkmamıştır.

Kilit öğelerden biri Fettullah Hocadır. Fettullah Hocanın Said-i Nursi'yi -cumhuriyetin kuruluşundan 1960'a kadar en önde gelen geçiş döneminin Nakşi önderi- güncelleştirdiği söylenmektedir. ABD ile ittifak halinde bir nevi İslam dünyasının Evangelist tarikatı önderi de denilebilir. Kürt Nakşiciliği yarı gizli çalıştığı için, Avrupa ve ABD ile Ortadoğu'daki diğer örgütlenmeleri tam kestirilememektedir. Ama en azından Şia kadar etkili olduklarını bilmek gerekir. ABD ile kurdukları ilişkiler stratejik olup, Büyük Ortadoğu Projesinde önemli bir ideolojik ve siyasi rol oynadıkları tartışmasızdır. İlimli İslam esasında Nakşi İslam'ıdır. ABD ile ittifak halinde Orta Asya'ya kadar bir program dahilinde hareket ettikleri her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Yenilenmiş ilimli İslam ile eski Baasçı Arap milliyetçiliği, CHP'nin Kemalist milliyetçiliği, Suudi Arabistan'ın Vahhabi mezhepçiliği, Mısır'ın Müslüman Kardeşçiliği İran'ın Hizbullah'ına alternatif olarak çıkmaktadır.

Resmi ideolojinin ikinci büyük versiyonu burjuva milliyetçiliğidir. 19. ve 20. yüzyılın gözde ideolojileri olan bu eğilimleri, burjuvazinin içte işçi sınıfını dışta reel sosyalist akımları güçsüz düşürmek için devlet ideolojisi olarak özenle işlediği bilinmektedir. Bu, ulus-devlet anlayışının doğal bir sonucudur. Bir nevi çağdaş dindir. Etnisitenin (aşiret milliyetçiliğinin) vardığı son biçimdir. 19. yüzyılda Avrupa'da, 20. yüzyılda Avrupa dışı ülkelerde en etkili resmi ideoloji rolünü oynamıştır. Toplumsal çelişkileri uyuşturmak, yeni

doğan burjuvaziyi devlete taşırmak, ortak bir pazara sahip kıldırmak ve diğer ulusların, etnisitelerin topraklarına saldırı düzenlemekte etkili rol oynamıştır.

Türkiye’de Tanzimat’la 1840’larda proto bir biçimi Namık Kemal’lerle başlayan Türk milliyetçiliği imparatorluğun dağılmasının önlenmesine odaklanmıştı. Yöntemde ise meşruiyetçiydi. 1876 sonrası dönemde Abdülhamit saltanatına karşı daha radikalleşip Jöntürk milliyetçiliği İttihat ve Terakki Cemiyeti ile hem meşrutiyeti ilan etmeyi, hem de politik iktidarı tümüyle denetime alarak dağılmayı önleme çabasını esas almaya devam etti. Almanya’nın Ortadoğu ve Orta Asya açılım politikası Türk milliyetçiliğinde ırkçılığı da beraberinde getirdi. Sonuç Ermeni, Rum, Asuri ve kısmen Kürtlerin tasfiyesi oldu.

Cumhuriyet dönemi milliyetçiliği katı bir ulus-devlet anlayışıyla toplumu zırh gibi sardı. Tek dil, tek ulus ve devlet anlayışı derinleştirilerek soyucu yaklaşım adeta dinselleştirildi. Geri plana itilen klasik şeriat biçimi yerine, sanki yeni bir dini mezhep gibi bir kült yaratıldı. Bunda geçmiş yüzyılların hanedanlık rejimi, yaşanılan işgal, izolasyon temel etken oldu. Hanedanlık yerine geçen cumhuriyet, Fransız Devriminin milliyetçi etkisini daha da güçlendirerek birliği sağlamayı esas amaç belliyordu. Sınıfsız, imtiyazsız ulus anlayışı yüce bir amaç olmasına karşın, gerçekteleme araçlarından yoksundu. Soyut kalmasıyla ideolojik bir bağnazlığa düşme tehlikesini barındırıyordu. Milliyetçilik tüm iktidarların zafiyetlerini örtbas etme misyonunu yüklendi. Her şey abartılmış ‘yüce Türklük’ sloganı altında topluma yutturulmaya çalışıldı.

Mustafa Kemal milliyetçiliği aslında bilimden uzak olmayan, maceracılığa kaçmayan, yurtsever yanı ağır basan biçim taşımına rağmen, bu özünü hızla yitirip siyasal iktidarın temel kitle uyuşturma aracına dönüştürüldü. 1980’den sonra İşlam’ın Sünni-Nakşi anlayışıyla katıştırılıp yeni Türk-İşlam sentezi halinde sunulmaya çalışıldı. Bunda içte aşırı Türk milliyetçiliğini -MHP ülkücülüğu- ehlileştirmek ve daha da önemlisi önemli bir hamle yapan Kürt hareketinin daha fazla büyümesini engellemek temel bir rol oynadı. Nakşi gelenekli Kürt üst tabakası sisteme eklenerek, Kürt direniş hareketine katılması engellenmek istendi. Dışta da aynı tutum Barzani ve Talabani Nakşiciliği desteklenerek PKK’ye karşı cephe geliştirilmek istendi. Bunun karşılığı cumhuriyetin devrimci ideolojisinden önemli oranda taviz verme oldu. Sonuç, Türkiye’de AK Parti iktidarı, Irak’ta Kürt Federe Devleti olarak kendini gösterdi.

Tam resmi ideoloji denmezse de, ona yakın bazı ideolojik eğilimler daha da belirdi. Liberalizm burjuva bir eğilim olarak devleti fazla etkileyemedi. Sosyal demokrat denemeler de aynı akıbeti yaşıyor. Sol

ideolojiler her ne kadar iktidar karşısı olduğunu söyleyeler de, devletçiliği aşacak ufuktan yoksundular. Tüm bu ideolojiler iktidar ilişkilerinde nasıl bir rol oynadıklarını ortaya koymakla gerçek karakterlerini ortaya çıkardılar.

İdeolojiler -toplumların ortak zihniyet yapıları- iktidarın üstünü örterken, iktidarın da şiddet temelinde kurulmuş toplumsal gerçekliği örttüğünü çok iyi çözümlmek gerekir. İdeoloji-iktidar-şiddet üçgenini çözmedikçe, herhangi bir toplumsal olguyu ve sorunu açıklığa kavuşturmak zordur. Toplumsal zor ve sömürü ideolojik ve iktidar mekanizmalarıyla kuşatılıp yürütülmedikçe kolay kolay gerçekleşmez. Zoru ve sömürüyü mümkün kılmak için ideolojik biçimlenişi ve iktidar kurumlarını -devlet biçimlerini, rejimlerini- özenle geliştirmek “Sümer rahip devletinden beri” en temel siyasal görevdir. İdeoloji mi siyaseti, siyaset mi ideolojiyi üretir ikilemi daha derin toplumsal ilişkilere bağlıdır. Zoru ve istismarı toplumda kolayca yürütmek yüzeyde sanıldığı gibi değildir. İdeoloji ve politika bu anlarda devreye girer. Toplumda gönüllüce, demokratikçe yürütülemeyecek, tersine sert tepkiyle karşılanacak tüm maddi ve manevi ilişkileri yürütmek ideoloji ve politikanın gerçek işlevidir.

Kürdistan’da ideoloji ve politikanın geçerli olan resmi biçimlerinde bu işlevleri sürekli göz önünde bulundurmak gerekir. Aksi halde Kürt olgusunu çözmek, Kürt sorununa çözüm aramak zor değilse bile, ancak daha karanlık ve yumak olmuş biçimlere taşır. Tarih taslağımızda zorun ve iktidarların kısa bir gelişimi verilmeye çalışılmıştı. Bu verilerce belirlenen güncel iktidarlari çözümlediğimizde, yürürlükteki tüm rejimler sadece kaba bir fetih hakkı fetişizmine -fetih tapıncı, bununla her şeyi izah etmek, öyle sanmak-dayanarak varlıklarını tanımlamakta ve savunmaktadır. İşin özünde bir zamanlarda atalarından bazıları Kürt ve Kürdistan denilen olguları zorla, savaş yoluyla ele geçirmişler. O günlerden beri atalarından devrede devrede, günümüzde kendilerine kadar bu hak ulaşmış oluyor. Savaşın, zorun tüm hakların biricik kaynağı olduğunu, yani fetih hakkının kutsal olup tüm hakları bahşettiğini bazıları inanç olarak benimseyebilir. Ama sosyolojik olarak bu sadece çıplak zorun, savaşın, iktidarın yegane kaynağı olarak yorumlandığını kanıtlar.

Bu gerçekçi bir görüş olabilir. Ancak hakların yegane kaynağı olduğunu izah etmeye yetmez. Avrupa bu bağlamda korkunç savaşlar verdi. Sonuçta geldiği nokta meşruiyet kaynağının temel insan hakları ve demokrasi olmasının en doğru yol olduğu biçimindedir. Fetih haklarından her geçen gün uzaklaşmakta, insan hakları ve demokrasinin kullanım alanını geliştirerek, bireysel ve kamusal hakların bu temelde sağlanmasının en değerlisi olduğunu tüm yasa ve anayasalarının temeli haline getirmektedir.

Ortadoğu'nun tümünü bir tarafa bırakıp Kürdistan'da statü sağlayan devletlerin iktidarlarına baktığımızda, neredeyse ilk yayılmacı Sargon'dan beri kendilerini bu toprakların mutlak fatihleri olduğunu ve iradeleri dışında bir çakıl taşına bile yan bakılamayacağını idea etmekte. Bundan daha açık şiddet temelli bir iktidar tanımının yapılamayacağını Kürdistan'daki iktidar uygulamaları çarpıcı biçimlerde göstermektedir. Kürt kendi diliyle eğitim yapamaz, modern iletişim teknolojilerini kullanamaz. Kendi siyasi kararlılığını belirleyemez. Ekonomik düzenleme yapamaz. İç ve dış politik ilişki geliştiremez. Milli ve demokratik kurumlar oluşturamaz. Bu gerçeklikler şiddetin, fetih hakkını, iktidarı; -her nasıl olmuşa- iktidarın ise genel düzeydeki tüm kamusal, sosyal, ekonomik ve entelektüel kurumları belirlediğini kanıtlar. Adalet bunu kabul etmese bile, zihniyet yapısı ve iktidar kurumları belirleyici olanın güç ilişkisi olduğundan kuşku duymazlar.

Daha da somutlaştırdığımızda, Kürdistan'daki devlet iktidarları bu toprakları ve halkını hiçbir karşı irade ileri sürmeden, diledikleri gibi -öldürme dahil- biçimlendirme hakkından kuşku duymak şurada kalsın, tanrısal, ulusal bir görev olarak kabul ederler. Neyini nasıl sömüreceklerini, kime neyi nasıl öğreteceklerini, ne kadar vergi ve asker toplayacaklarını, kimi iş gücü sahibi yapacaklarını, neyi kime yasaklayacaklarını, kimi suçlayacaklarını ancak kendileri kararlaştırabilir. Siyasal, sosyal ve ekonomik kurumlaşmaları, bilimi, sanatı yine ancak resmi irade belirleyebilir. Türk, Arap ve Fars iktidar sınıfları, güçleri, teorik olarak bile Kürt ve Kürdistan kavramlarına açık ve saygılı değildirler. Tersine, hep bu kavramları kriminalize etmeyi devletin en önemli ciddi işlerinden sayarlar. Bunu yüksek gizlilik kodu altında yapmayı, milli güvenliğe ne denli önem verdiklerinin göstergesi sayarlar. Kürd'ü bir toplum olarak tanıma, bazı hakların süjesi sayma yoluyla bir güvenlik anlayışını hiç akıllarına getirmezler. Ordu güçleri en temel görevleri olarak Kürt ve Kürdistan olgularını, sorunsallıklarını en detaylarına dek yadsımanın, diriliş özlerini tahrip etmenin, olası başkaldırıları ezmenin ince plan ve projelerini yaparlar. Uygulamasını ve bu temelde diğer kurumları denetlemesini de asli görevlerden sayarlar. Hükümet, parlamento ve bürokrasi askerin ikinci planda bıraktığı işleri yasa, kararname ve yönetmeliklerle tamamlamaya çalışır; bunlar sorunu daha da katmerleştirmekten geri durmazlar. Siyasetin bir çözüm alanı olduğunu Kürt sorununu dışlayarak hatırlarlar. Kürt sorunu için evvel ahir tek yöntemin şiddet olduğundan -yılanın başının küçükken ezilmesi- asla kuşku duymazlar. Aksi halde iktidarlarına ciddi bir hanel geleceğinden emindirler. Geleneksel politika kendileri için aslında bir refleks halini almıştır.

Siyasi partiler ve benzer yarı siyasi kuruluşlar bu mekanizmanın halka yönelik propaganda kolu rolünü oynarlar. Halkın taleplerini siyaset olarak

benimsemeyi, örgütlemeyi zaman zaman hatırladıkları fuzuli işlerden sayarlar. En iyi parti, devleti en iyi temsil eden partidir. Partinin devletin değil, toplumun bir irade taşıyan kurumu olduğunu partilerin kendileri bile akıllarına getirmez; devlet partisi olmayı şeref sayarken, toplumsal parti olmayı bir ayak bağı gibi görürler. Partiler bu nitelikleriyle devletin propaganda bürosu haline geldiklerini fark bile etmezler. Bunu vatan ve devlete ulusal bağlılık sanırken, toplumsal ve ekonomik sorunların çığ gibi büyümesi onları ilgilendirmeyen doğal sorunlarmış gibi, anlamazlıktan gelmeyi siyaset sayarlar.

Devlet iktidarını sınırlandırma olarak tarif edilmesi gereken sivil toplum kurumları bile her zaman devleti esas alırlar. Birey ve toplumun talepleri ikincil planda tutulmaya devam edilir. Geleneksel kutsal devlet, tanrı-devlet anlayışının halen ne kadar güçlü olduğunu görmekteyiz. İktidarın bu tarz yürütülüşünden ekonomi de payını alır. Ekonomi, tamamen iktidarın çıkarına göre düzenlenmesi gereken bir saha çalışmasıdır. O değil, kendisi ekonomiyi belirler. Ekonominin yasaları, kendi zoru yanında ciddiye mi alınır? Açlık, işsizlik bu sistemin yapısal bir ürünüken, bundan da iktidar adına yararlanmayı temel politikadan sayarlar. Aç ve işsiz olana, devlet iktidarı ve partisine ne kadar bağlanırsa, kendisine o kadar değer verileceğini adeta kalın bir çizgi halinde kafalarına çizerler. Kürd'e ekonomiyi o denli acımasız uygularlar ki, en zorunlu ihtiyacını gidermenin yolunun devlet iktidarlarına bağlanmaktan geçtiğini belli ederler.

“Üç S” -uyuşturucu, sanat, spor, seks de bu genel iktidar mekanizmasının ayrılmaz bir parçasıdır. Üç S'ler, bireyden geriye kalan bir şey varsa onun da içini boşaltarak, kişiyi tam işe yaramaz bir tortu olarak bir tarafa atarlar. Genelde tüm toplumsal ve ulusal sorunlarda uygulanan bu yöntemler 20. yüzyılın en gözde politikalarıydı. Sonuçta faşizm, savaş ve terörle dolu bir dünyaya yol açtı. En güvenli politikalar en güvenliksiz bir dünya doğurdu. En son ABD Başkanı Bush, “Politikalarımız istikrar adına despotizm üreterek, terör ortamını hazırladı. Demokrasi bundan kurtulmanın yoludur, onu esas alacağız” derken, aslında 20. yüzyıl politikalarını itiraf ediyordu. Böylece önemli politika değişiminden haber veriyordu.

Türkiye'nin yakın dönem, 1950'ler sonrası politikasının arkasında ABD vardı. Stratejik hedef olan Sovyetler Birliği'ne karşı milliyetçiliği destekleyerek -bizzat kontrgerilla olarak örgütlemeye yeşil ışık yakarak- 1970'ler ortamına faşist terörü dayattı. Bir dönem Almanların körüklediği İttihatçı milliyetçiliği -sonuç imparatorluğun dağılması- yerine, bu sefer ABD'nin desteklediği faşist milliyetçilik cumhuriyeti de patlamanın eşğine getirdi. Kürtleri isyana zorladı. 12 Mart ve 12 Eylül'le, en acımasız politikalarla toplumsal muhalefet ezilirken, şiddetin bir kez daha asıl

belirleyici olduğu kanıtlandı. 1980'ler sonrası Kürdistan boydan boya bir şiddet alanı oldu. Her sınıftan askeri ve yarı askeri örgütlenmelerle ve Kürt ihanetçiliğinin klasik kullanımıyla yurtsever demokratik hareket ezilmek istendi. İran'da İslam Devrimi adına, Araplarda Baas milliyetçiliğiyle aynı rejimler sürdürüldü. Halepçe katliamları gibi olaylar yaşandı. Kürdistan'da binlerce köy boşaltmalar, onbinlerce cinayet sürüp gitti. Yürürlükteki rejimin karakterinde tek bir değişiklik görülmedi.

Hukuk, yargının özüne en ters davranan kurumların başında geldi. Yüzbinlerce insanı kriminalize etme, sorgulama, suçlama ve yargılama yaşandı; tek yanlı yargısız infaz şeklinde hukukun en garabet bir biçimi uygulandı. Hukuk aslında katıksız bir faşist uygulama rolü oynadı. İktidarın en gayri adil kurumu işlevini gördü. Kürt olmak, hele hele onurlu Kürt kimliği taşımak suçlanmak için yeter de artardı bile. Kürt ve Kürdistanlılık tümüyle hukuk dışı ilan edildi.

Sivil toplum, sanat, spor, cinsel açıklık ve seksten de genel politikalar gözetilerek yararlanıldı. Kürt ve Kürdistan direnişinin bastırılmasında genel ve özel ev, politikanın temel hücreleri olarak kullanılmaktan kurtulamadılar.

Kürdistan'da iktidar uygulamalarının bu denli olumsuz rol icra etmeleri, özünde gizli bulunan şiddet politikasının sınırlı da olsa işlevsiz kalmasından duyulan korkuydu. Sistem sınırsız bir zor üzerine kurulmuştu. Hiçbir çağdaş tanımı olmaksızın uygulanıyordu. Hedef Kürt ve Kürdistan olgularının tarih ve toplum dışı bırakılmasıydı. Buna karşılık resmi ideolojiler milliyetçiliklerini ve dinciliklerini en aşırı biçimlerde ilan etmekten geri durmadılar.

Savaş ve iktidar bloklarının en çok başvurdukları toplumsal politikalarından biri asimilasyondur. En genel deyimıyla kültürel eritme anlamına gelen asimilasyon politikalarındaki temel amaç, tahakküme tabi tuttuklarının tüm karşı direnç yeteneklerini ellerinden almak için, başta zihniyetin temel kullanım aracı olan yerel dili uygulama dışı tutup, hakim dilin yoğun işlenişini ifade eder. Resmi dil yoluyla yerel dil ve kültür kadükleşip dolaşımında rol oynamayacak kadar daraltılır. Hakim dil-kültür yükselmenin, okumanın, siyaset ve ekonominin ifade dili olarak kullanana kazanım sağlar. Baskı altına alınan dil ve kültür ise kullanana zarar kaydettirir. Bu ikilem altında yerel dilin iktidar dili karşısında dayanması gün geçtikçe zorlaşır. Hele yazı dili haline gelmemiş, hakim lehçesini kuramamışsa, bu dil ve lehçelerinin sonu karanlık olur. Asimilasyon yalnız dil alanında değil, iktidarın şekillendirdiği tüm toplumsal kurumlarda uygulanır. Hakim ulus veya dinin, grubun kurumsal gerçekliğine uyarlanma her düzeyde yaşanır. Siyasal, sosyal, ekonomik, hatta zihniyet alanı resmen tanınıp hukukça korundukça, diğer azınlık ve yenilmişlerin eş kurumları kendilerini hakim kurumlara göre zoraki

veya gönüllü asimilasyona uğratarak, resmîyetinin içinde yer alırlar. Baskı ve ekonomik, siyasi çıkar ne kadar devreye girerse, erime o denli rol oynar. Kürdistan kültürel varlığı üzerinde en az savaşlar ve terör kadar, zoraki asimilasyon tahripkâr rol oynamıştır.

Konuyu sonlandırırken bir hususta net olmak önem taşır. O da devlet ve iktidarın karşılaştırılmamasıdır. Tüm çözümlerimizden anlaşıldığı üzere, **devlet** hiyerarşik toplumdan beri süregelen özet bir toplumdur. Toplumsal varoluşun en üst, analitik mantığı en gelişkin, tüm toplumla ilgili ilişkilerin yoğunlaştırıldığı, geleneğe dayalı, kapsamlı, resmi kurumu ifade eder. Çoğunlukla yapılan dar sınıf tahakkümü ve sömürtü aracı olarak devlet tanımlaması önemli yetersizlikler ve yanlışlıklar taşır. Etnik veya ulusal devlet tanımları da ancak konjonktürel bir değer taşıyabilir. Mahiyeti tanımlamaktan uzaktır. **İktidar** ise, bu gelenek içine oturtulmuş ve neredeyse sürekli ağır basan yanı tahakküm ve istismar olan dönemsel uygulama güçlerini ifade eder. Şüphesiz iktidarsız devlet olmaz. Ama devleti tümüyle iktidardan ibaret saymak da sığ bir görüş olup birçok olguyu, ilişkiyi karıştırmaya yol açar.

Kürdistan'daki devlet geleneği ile uygulamadaki iktidarı ayırt etmek önemli bir kavrama olayıdır. Devlete karşı olmakla iktidara karşı olmak arasındaki farkı da iyi görmek gerekir. Benim savunmamda esas aldığım ve sürekli açıklamaya çalıştığım hususun özü bu konuya ilişkindir. Devletin, genel bir güvenlik -toplumca üzerinde uzlaşmış- ile kamusal yarar -toplumun yine üzerinde uzlaşmış ortak yarar konuları- aracı olarak reformdan geçilerek, demokratik uygarlık çağında varlığını -küçük ama etkin ve işlevsel olarak- koruması gereklidir. Buna karşın dönemsel olarak tanımlanması yapılan ve bu kısa değerlendirmemizde de Kürdistan'ı da içine alan devlet iktidarlarının moda deyimle hortumculuğa kadar batmış, faili meçhul cinayeti politika sayan, hukuk, sosyal demokratik özellikleri sözde varsayan biçimlenişinin reddi esastır. İki tanımlama arasındaki farkı görmeden, tutarlı bir hukuk, sosyal ve demokratik bir mücadele vermek zordur. Özellikle Kürt Hareketindeki ayrı bir devlet güdümlüsü akımlarla, devlete yönelik yaptığımız tanımlamaları esas alan demokratik, sosyal, hukuki devlet yaratmak, bunun için demokratik siyaset ve toplum için mücadele veren akımlar arasındaki farkı iyi görerek teorik ve pratik sahibi olmak büyük önem taşır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

PKK HAREKETİ, ELEŞTİRİ-ÖZELEŞTİRİ VE YENİDEN YAPILANMA

a- BİRİNCİ PKK'LEŞME HAMLESİ

Amatör bile denilemeyecek bir tepki grubu olarak 1973 Nisanı'nda Ankara Çubuk Barajı kıyılarında kâh ayakta kâh oturarak, ayrı bir Kürdistan grubu olarak hareket etmenin daha doğru olacağını, bunun temel nedeninin de Kürdistan'ın klasik sömürge bir ülke olmasından kaynaklandığını bir sır gibi ilk defa altı kişilik gruba toplu olarak ifşa ederek başlamış bulunduk. Daha önce tek tek doğruları açıklama tarzını toplum yapma tarzına dönüştürmek ilk başlangıç olarak değerlendirilebilir. Bu tarzın örgütlenmeye götürme gibi bir özelliği vardır. 1974, 75, 76 yılları grubu ADYÖD (Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği) çatısı altında geliştirme dönemi idi. 1977 Martı'nda Ankara'dan Kürdistan'a yaptığım Ağrı, Doğubeyazıt, Kars-Digor, Dersim, Bingöl, Elazığ, Diyarbakır, Urfa ve Antep gezi ve toplantıları grubun ülkeye taşırılması anlamına geliyordu. Ardından Ankara'ya dönüş ve Haki Karer'in Antep'te -toplantıdan üç gün sonra- şahadeti bir şok etkisi yarattı. Buna verilen

yanıt partileşme biçiminde adım atılması oldu. Aynı yılın sonunda Antep'te Program Taslağını hazırladım. 1978 yazına doğru iç ihanet yüklü belalı bir evlilikle büyük ihanete uğramış Kürdistan'ın merkezi Diyarbakır'a uçtuk. 27 Kasım'da Fis köyünde 22 kişilik amatör grubumuzla partileşme sözü verdik. Partileşme unvanı altında kentlerde fazla yaşanılmayacağı anlaşılıp, hem dağ hem de Ortadoğu seçeneklerinin kullanılması gereği doğduğunda, adeta ikinci bir Hz. İbrahim Hicreti halinde 1979 1 Temmuz'ndan itibaren Urfa'dan Suriye'ye, oradan eski Kenan ellerinde özgürlük aramaya doğru yola çıkıldı.

15 Ağustos 1984'e kadar geçen yaklaşık on yıllık sürecin hangi ideolojik ve politik ortamda ve nasıl geçtiğini daha yakından görmek gerekir.

1970'ler kapitalist sistem tarihinde önemli bir kırılman baş gösterdiği dönemin başlangıcıdır. Sistem ikinci dünya savaşından kendini toparlayarak çıkmış, ABD'nin öncülüğü kesinlikle kazanmış, Avrupa yeniden ayağa kalkmış, Japonya bir Uzakdoğu devi olarak doğmuştu. Reel sosyalist sistem zirveye tırmanırken, ulusal kurtuluş hareketleri en güçlü dönemlerini yaşıyordu. Tam bu noktada 1968 gençlik hareketleri yeni bir zihniyet devrimi başlatıyordu.

Böylesine zirveye ulaşmış bir tarihsel-toplumsal sistemin kaotik bir sürece girmesi şaşırtıcı olabilir. Ama zirveden sonraki bir adımın düşüşün başlangıcı olduğunu hatırlarsak, gerçek bir kaos sürecinin doğduğu ve etkilerini hızla yaydığı kabul gören temel bir görüştür. Bugün geriye yönelik olarak baktığımızda, bunun altında yatan temel etkenin reel sosyalizm, ulusal kurtuluş ve sosyal demokrasinin yüzelli yıllık devlet odaklı hareketlerinin amaçlarına ulaşmalarına rağmen halk yığınlarına vaat ettiklerini gerçekleştirmekten uzak olduklarının anlaşılması olduğu görülecektir. Bir kez daha Hristiyanlığın mı Roma İmparatorluğunu fethettiği, yoksa tersinin mi doğru olduğu ikilemi doğmuştu. Belki ikisinde de doğruluk payı vardı. Hristiyanlık imparatorluk kültürüyle sentez kurduğunda Ortaçağ feodalizmini doğurmuştu. Eşitlikçi ve barışçıl olmasa da, farklı bir toplumsal sisteme erişildiği söylenebilirdi. Ama özündeki özgürlüğü, eşitliği büyük oranda yitirdiği de bir gerçektir.

Kapitalist sistemin vahşi evresi diyebileceğimiz dönemde doğan sosyalist, sosyal demokrat ve ulusal kurtuluş akımları sonuçta sistem bağlantılıydılar. Ondandır doğmuşlardı. Şüphesiz tümüyle sistemin yedek akımları olarak hazırlandıklarını söylemek gerçekçi olmaz. Ama sistemin rasyonalitesini, yaşam tarzını aşma diye bir sorunları olmadığını, olsa da söylemde kaldığını bugün rahatlıkla söyleyebiliriz. Eşitlikçi, özgürlükçü ideolojilerin kökeni sınıflı ve hiyerarşik toplumun dışındadır. Komünal ve demokratik duruş özleminden doğarlar. Fakat sürekli sınıflı ve hiyerarşik

toplumca ya zorla ya tavizler karşılığında özlerini yitirmeye dek yozlaştıklarına dair birçok tarih örneğini de bilmekteyiz. Bugün reel sosyalist ülkelerin çözülüşünü, ulusal kurtuluş sonrası devletlerin içine düştüğü bunalımı ve sosyal demokrat hükümetlerin muhafazakârlardan pek farklı bir yanları kalmadığını göz önüne getirdiğimizde, bu akımların sistemin birer mezhebi olmaktan öteye gitmediğini daha rahatlıkla belirtebiliriz. 1970'ler bunalımı, sistemin artık bu yedek mezheplerden yeterince yararlanamayacağına açığa çıkmasıyla yakından bağlantılıdır. 1968 gençlik hareketi de özünde bu gerçekliği ifade eder. Umdukları sonuçlar doğmamıştır. Her üç akım iktidara geldiği halde vaat ettiklerini gerçekleştiremiyorlardı. Yeni bir kapitalist sınıf ve bürokrasi doğurmuşlardı. Klasik kapitalizmden çoğu yönden daha da geriydiler. Yol açtıkları bunalımlar, özgürlüksüzlük ve eşitsizlik, eleştirdikleri sistemi adeta yeniden arattırıyordu.

Bu gerçeklik kapitalist devletin meşruiyeti için ciddi bir tehditti. Artık kitleleri etkileyebilecek ciddi yeteneklerden yoksun kalacaktı. Halk muhalefetleri devlet odaklı olmayan akımlara yöneleceklerdi. 1968 devrimciliği birçok eksiklik taşısa da bunun yolunu açmıştı. Yeni soldan tutalım, feminizm, ekolojik hareket ve yerel kültür akımlarına kadar geniş bir yelpazede devlete karşı yeni bir muhalefet tarzı gelişti. Sistemin kaosa girmesinde en temel etken buydu. Diğer yandan artan çevre sorunları, tavizler politikası sonucu ücretlerin yükselişi, yığınların yoksulluğundan ötürü talep yetersizliği maliyet ve arz fazlalığına yol açıyordu. Sistemin iç çelişkileri ABD-AB-Japonya ekseninde artmıştı. 1980'ler sonrası neoliberalizm bu yeni kaotik bunalıma çare olarak öngörülürdü. 1990'da Sovyetlerin çözülüşü sistem için başarı değil, bunalımı arttırıcı bir etkendi. Neoliberalizmin yeni 'küresel hamlesi' bu koşullar altında gündemleşti. Tekelleşen medyanın ağır bombardımanı altında sahte paradigmlar üretilmeye çalışıldı. Sistem için yeni hedef belirlemeye yönelik teorik inşalar hızlandırıldı. Komünizm yerine 'uygarlıklar çatışması' revaçta olan görüştü. Özellikle İslam adı altındaki coğrafyada kurulu rejimlerin sistemin çıkarlarıyla bağdaşmazlığı gittikçe öne çıkıyordu.

1970'lerin başlarında dünyada bu yönlü büyük gelişmeler yaşanırken, Türkiye'deki sol ve Kürt ulusal sorunu bağlamındaki Kürt Hareketi, klasik sol ve milliyetçi eğilimi pek aşamamıştı. Dünya oldukça geriden takip ediliyordu. Türkiye solu Sovyet, Çin, Arnavutluk ve Avrupa komünizmi kanalından beslenirken, cılız bir aydın hareketi olan Kürt solu, ilkel Kürt milliyetçiliği ve Türk sol etiketli bir karmaşayı yaşıyordu. Bu dönemde şahsen her iki eğilimle de ilgilendim. Sempatizan olmaya çalıştım. Dev-Genç çıkışlı THKP-C'ye sempatzanlığım önde olmakla birlikte, TİİKP'nin Kürt sorununa daha

kapsamlı yaklaşımı ilgimi çekmeye devam ediyordu. THKO önderi Deniz Gezmiş'lerin idam sehпасındaki Kürt-Türk özgür kardeşlik vurgusu sürekli bağlı kalınması gereken bir mesajdı. Bunun yanında 1970'te İstanbul DDKO üyesi olmuştum. 12 Mart fırtınası estiğinde böylesi karmaşık örgüt ortamında her an kanun dışına çıkabilirdim. Nitekim Mahir Çayan'ların Mart 1972'de şahadeti sonrasındaki SBF boykotuyla içeri alınma ve yedi ay sonra tanık yetersizliğinden çıkışla birlikte, umduğum örgütlenmelerin iç açıcı olmadığını bizzat görerek, yeni bir örgütlenmeye gitmenin daha doğru olacağı kanaatine vardım.

1973 baharında Ankara'da bağımsız bir örgütlemeye gitme kararlılığı, sahip olunan olanaklardan ziyade anlam itibarıyla önemliydi. Ne ilkel Kürt milliyetçisi bir eğilim, ne de sosyal-şoven dediğimiz özünde Türk milliyetçisi bir sol eğilim değil, kendine özgü bir tarih ve güncellik yorumuyla 'Kürdistan Devrimcileri' olarak çıkış yapmak daha uygun geliyordu. Bu çizgisel bir değişiklikti ve önemi her geçen gün daha iyi ortaya çıkacaktı. Ne tahakkümcü hakim ulus eğilimleri içinde, ne de tahakkümcü ulus-iktidarların bir uzantısı olan işbirlikçi Kürtlerin eğilimi ilkel milliyetçilik içinde ideolojik olarak erimeme, politik olarak inisiyatif kazanma özgür bir kimlik kazandırıyor. Bu tercihin doğru olduğuna inanıyorum. Kürtleri, dolayısıyla katkıları ölçüsünde diğer halkları özgür halk olma bilincine götürecek özellikleri bağrında taşıyordu. Hem ezen hem de ezilen ulus milliyetçiliğine kapılmadan özgür halk kimliğini hedeflemek, dünya çapında kapitalizmin mezhepleri haline gelen reel sosyalizm, ulusal kurtuluş ve sosyal demokrat sapmalarına karşı da yerinde ve zamanında bir güvenceydi. Doğru bir zihniyet gelişimi kadar, demokratik siyasete götürecek yol olma özelliğine sahipti. Ulusal kurtuluşa aşırı vurgu yapmak belki bir sapmaya yol açabilirdi. Bunda ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesinin dogmatik yorumu etkiliydi. Her ulusa bir devlet, ilkenin biricik ve tek doğru yorumu olarak anlaşılıyordu. Reel sosyalizmin iktidar anlayışından da kaynaklanan bu durum çizginin yaratıcılığını engelliyordu. Fakat 1978'de PKK olarak ilan edilme bu sapmanın daha fazla gelişmesini önledi. Tipik bir Afrika ulusal kurtuluş hareketi haline düşmek yerine, halk özgürlüğüne dayalı bir çizgi olma konumu daha da güçlendi. Gelişme dünya çapındaki sol dönüşümlere -çok bilinçli olmasa da- denk düşüyordu. Geleceği olan bir çizgi olma şansını bağrında taşıyordu.

Net ve derinlikli olmamakla birlikte çizginin ideolojik boyutunun gelişmeye açık olması, büyük ve kalıcı sapmalara düşmesini engelliyordu. Israrla temsil ettiğimiz sosyalizme 'bilimsel sosyalizm' dememiz sosyal bilime olan ilgiyi açıklayabilir. İdeolojik katılaşmadan kaynaklanabilecek gerçeği

yeterince görememe hastalığına karşı tedbirli olmaya çalışıldı. Fakat sosyal bilimin kendisinin yaşadığı ağır problemler, daha yeni yeni kültür, ekoloji ve kadın sorununa ilgi duyması, yine de çizginin önemini kanıtlar. Çizgi sosyal bilim karmaşasından alıkoymakla özgürlük ve eşitlik idealini daha canlı ve öncül kılıyordu. En azından sosyalizmin ve sosyal bilimin yaşadığı krizin tahribatları çizgiyle sınırlandırılabilirdi. Türkiye'nin diğer sol çizgileri bu yeteneği gösteremedikleri ve dogmatik karakterle kof bir bireysel liberalizm arasında gidip geldikleri için marjinalleşmekten kurtulamadılar. Mezhepleşmenin daha küçük odakları haline gelmekle politikleşme şansını da başından yitirmiş oldular. Kürt solu denen grupçuklar da aynı süreci daha silik yaşadılar.

PKK çizgisinin politikleşme şansı ideolojik özellikle yakından bağlantılıdır. Nitekim ona taban teşkil edebilecek halka hızla ulaşabilmesi bu gerçeği kanıtlar. Dar bir ulusçuluk veya sınıfçılık hastalığına tutulsaydı, diğer örneklerde görüldüğü gibi marjinalleşmekten o da kurtulamayacaktı. Derinliğine bir politikleşmenin yaşandığı bilinmektedir. Bunu 'kadrolaşma sorunu'na bağlamak gerekir. Kadronun kendisi mevcut biçimlenişinden ötürü bir engel konumundaydı. Daha sonra reel sosyalizmi çöküntüye götürecek temel etkenlerden biri olarak kadro sorunu çözümlenmeden, yapılacak tüm siyasal belirlemeler ve örgütlenmeler işlevsiz kalmaktan kurtulamayacaktı. Politik çizgi kadar onun örgüt modeli gelişmeye uygundu. Kendini savunma anlamında meşru silahlı savunmanın da dönem itibariyle doğruluğu savunulabilirdi. Ama bunu isteyebilecek kadronun olmayışı çizginin sürekli kırık vermesine yol açtı. Örgütsel kriz de diyebileceğimiz sorunlar aşılacak istendi. Sınırlı bazı gelişmelerin sağlanması esasında hareketin kitleselleşmesinden kaynaklanıyordu. Çizginin daha büyük gelişmeler sağlaması profesyonelliği gerektiriyordu.

PKK'nin politik çizgisinde aydınlatılması gereken en önemli konu ayrı bir devlet içerip içermediğine ilişkindir. Bağımsız Kürdistan sloganı çok kullanılmasına rağmen, bunun bağımsız bir devlet anlamına geldiğini söylemek zordur. Konuyu en yakından yaşayan biri olarak, genelde devlet, özelde Kürdistan devleti kavramını derinliğine düşünüp tartıştığımızı söylemek doğru olmaz. Ütopik anlamda bir eğilim olsa da, realist açıdan gündemleştirilmesi fazla ilgi çekmiyordu. Bunun isteyip istememeden çok, çözüm değeri hakkında net olmamaya dayandığını sanıyorum. Devlet sahibi olmanın çözüm demek olduğu kesin değildi. Teoride de bu sorunun tartışmalı olduğu biliniyordu. Demokratik sosyalizm mi, proletarya diktatörlüğü mü sorusu sürekli kafa karıştırıyordu. Dünya çapında yaşanan devlet haline gelmeyle emekçilerin ve halkların sorunlarının çözüm bulamadığı görüşü de

etkileyiciydi. Bütün bunlar ayrı devlet üzerinde yoğunlaşmayı çekici kıldığı gibi, altından çıkılması güç sorunlar yaratacağını da hissettiriyordu. Ayrıca Türkiye ve Ortadoğu koşullarında Kürt devleti kurmanın zorlukları kadar, ortaya çıkaracağı yeni sorunlar konuyu daha da nazik kılıyordu. Sonuç olarak devlet yerine, statüsü tam kestirilemezse de, anavatan olarak Kürdistan kavramı daha çok tercih edildi. Temel slogan olarak seçilen ‘Bağımsız, Demokratik ve Sosyalist Kürdistan’ deyiminde de açık bir devlet tercihi bulunmadığı anlaşılabilir. Ortalama ve en gerçekçi devrimci kavramın Özgür Kürdistan biçiminde somutluk kazanabileceği tahmin edilebilirdi. Kürdistan Devrimcileri=Özgür Kürdistan Yanlıları olarak tercüme edilmesi daha doğru bir yorum olabilir. Bu sorunun önemi daha sonra ortaya çıkacaktı. Özellikle 1990’ların başında ilan edilen ‘Federe Kürdistan’ devleti ve PKK direnişinde yaşanan ‘özgür alanlar’ devlet iktidarı konusunda daha çok düşündürüyordu.

Devlet sorununun sosyalist ideolojide de tam çözümlenememesi bulanıklığı artırıyor. Fakat sorunun ağırlaşmasında -ulusların kendi kaderini tayin hakkında- her ulus için bir devlet düşüncesi temel rol oynuyordu. Devlet deyince de işin içine zor ve savaş giriyordu. Meşru savunma gereği savaş değil, politik amaç için genel olarak savaşın mubah görülmesi konuyla bağlantılı diğer önemli bir sorundu. Savaş, hem de uzun süreli bir savaş olmadan ulusların kurtulamayacağı, uluslar kurtulmadan sınıfsal kurtuluşun da olamayacağı bir stratejik düşünce olarak benimseniyordu. Tüm özgürlük mücadelesi tarihinde büyük sapmalara yol açan bu savaş ve iktidar sorunları PKK’nin de giderek daha çok gündemine girecekti.

Devletin bu dönemde üzerimize gelişi, genel olarak solun ve Kürtçülüğün gidişatının bir parçasıydı. Farklı bir konum gerektirecek bir durum da yoktu. Özgün ve uzun süreli bir direniş odağı olabileceği düşünülemezdi. Bütün göstergeler askeri bir darbenin gelebileceğini gösteriyordu. Yapılacak iki tavır vardı: Ya dağlara açılmak ya da yurtdışına, Ortadoğu’ya çekilmek. Aslında iki tavra da yönelindi. 1979 sonlarında hareket ciddi kayıp vermeden her iki yöne çekilmenin bütün olanaklarına sahipti. Çekilmeler yavaş yavaş gerçekleşiyordu. Mazlum Doğan ve Mehmet Hayri Durmuş gibi bazı talihsiz yakalanmalar dışında ciddi bir kayıp yoktu. Hareket olunabilmiş, parti ilan edilmiş ve varlığını uzun vadeye yayabilecek konumlara ulaşılmıştı. Dolayısıyla 12 Eylül darbesine karşı öngörülü olunabildi ve 1980 askeri darbesi gelmeden gereken yapıldı. Yurtdışına açılım da uzun vadede düşünülmüyordu. Birkaç düzinelik askeri kadro eğitimiyle, uzun vadeli gerilla ile kurtuluşa kadar savaşmak bir ‘devrim kanunu’ gibi yorumlanıyordu. Her şeyin planlandığı gibi yürüyeceğine inanılıyordu.

1980 sonrası Ortadoğu’da öngörüldüğü gibi birkaç grup eğitilip ülkeye yönelindi. Bazı siyasi cephe çalışmaları -Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesi- yapıldı. Fakat işlerin istendiği gibi yürümemesi bazı teorik çalışmaların yapılmasını gerektiriyordu. Bu amaçla 1981’den itibaren önce ‘Kürdistan’da Kişilik Problemi, Parti Yaşamı ve Devrimci Militanın Özellikleri’, hemen ardından ‘Kürdistan’da Zorun Rolü’ ve ‘Örgütlenme Üzerine’ adlı kaset konuşmaları yapılarak kitaplaştırıldı. PKK Birinci Konferansı (1981) ve İkinci Kongre (1982) çalışmaları da yapılarak ülkeye daha esaslı ve kalıcı yönelmeye çalışıldı. 1982 İsrail-Filistin savaşı bu süreci daha da hızlandırdı.

Aslında İran Devrimiyle oldukça elverişli koşullar yaşayan Doğu ve Güney Kürdistan’da üslenme ve çalışma yürütmenin daha uygun olacağı ortaya çıkmıştı. Bu düşünülmedi değil. Orada Siverek çatışmalarından deneyim sahibi olan Mehmet Karasungur arkadaş bulunuyordu. Gerekeni yapabilecek durumdaydı. Ama 1983 Mayıs’ında dürüstlüğü ve amatörliğünün kurbanı olarak şehit düşmesi ciddi bir talihsizlikti. Boşluğu doldurmak için 1982’de alana gönderilen Duran Kalkan ve Ali Haydar Kaytan’dan beklenen, çizgiyi Güney’den yönlendirmek ve oturtmaktı. Bundan daha önce 1980’de Kemal Pir ve Mahsum Korkmaz önderliğinde Botan’dan Dersim’e kadar sürebilecek bir direniş hattı tutturmaları için de genel bir perspektife sahip bulunuluyordu. Kemal Pir’in talihsiz yakalanması -1980 Temmuz- ciddi bir kayıptı. Asıl çıkış yapması beklenen Duran Kalkan’ların konumu ilk defa çizgiyle oynama gibi bir endişeye yol açıyordu. Hatırladığım kadarıyla şöyle diyordum: “Ortadoğu’da yapılanı tekrarlamak, eşeğini boyayıp sahibine tekrar satmak gibi bir şeydir.” Beklenen çıkışların olmaması, Diyarbakır Cezaevinde Ferhat Kurtay’ların kendilerini yakma ve Kemal Pir, Mazlum Doğan ve M. Hayri Durmuş’ların ölüm oruçlarındaki şahadetlerinden duyduğumuz endişe ve sorumluluk halimizi öfkeye döndürüyordu. Bu amaçla ilk defa 1984 Ocağı’nda sınırlı sayıda merkezi bir kadroyla yapılan toplantıda bazı arkadaşların -Duran ve Cemil başta olmak üzere- durumu isim verilerek ağır eleştirildi.

b- İKİNCİ PKK’LEŞME HAMLESİ

Gelinen aşama mülteci bir hareket olmayla çağdaş bir ulusal kurtuluş veya halk özgürlük hareketi olmanın ayrışma noktasıydı. Özgürlük Hareketinin uzun süreli suskunluğunun tarihi sorumluluğu ağırdı. Özellikle zindan şehitleri ve işkenceli ortam mutlaka bir şeyler yapılmasını gerektiriyordu. Aksi halde ihanetle damgalanmak kaçınılmazdı. 15 Ağustos

1984 hamlesini bu endişeler altında gecikmeli ve yetersiz karşılamak mümkündür. Özal'ın yeni başbakanlığı döneminde devletin yaklaşımı yine gereken ağırlıkta değildi. 'Bir avuç serseri' zihniyetiyle gerillaya yaklaşılmaya siyasi yaklaşımlara ilişkin hiç umut bırakılmıyordu. Klasik askeri güce duyulan sınırsız güvenle en yakında ezileceği bekleniyordu. Gürültülü bir propagandayla yüklenildi. 1984'ün sonuna kadar hiçbir başarı yoktu. Gerilla savaşının önü açıktı. Ama bahsedilen iç ağırlaştırma etkenlerine KDP kaynaklı engellemeler de eklenince, beklenen güçlü çıkışlar bir türlü gerçekleştirilemiyordu. Halkın tepkisi olumluydu. Ortada olmayan, hareketin yönetimini ve örgütlenmesini yürütebilecek gerçek komuta kadrosuydu. Olumsuzluklara baştan sona damgasın vuran bu sorun oldu.

Kemal Pir ve Mahsum Korkmaz'ın silahlı mücadeleye ilişkin yaptıkları eleştiriler gerçekçiydi. Belki de gerekenleri yapabilecek iki değerli yoldaştılar. Kemal Pir'in 1982, Mahsum Korkmaz'ın 1986'daki kayıpları savaş kurallarına göre geliştirme şansına ilişkin ciddi darbelerdi. Ardından yapılan kısmi bir geri çekilme ve 1986 PKK Kongresi bir kriz geliştirme çalışması oldu. Olanakların yetersizliğinden değil, zorbela yaratılan bazı olanakların üzerine yatma anlayışı etkili oluyordu. Kesire'nin provokatif yaklaşımları sınırları son haddine kadar geriyordu. 1987 tüm olumsuzluklara rağmen ciddi bir çıkış için yine geniş perspektif ve olgusal olanaklarla hazırlanmıştı. Fakat hareketin bağrına iyice oturmuş, giderek bilinçli bir hal almış olan iç çeteleşme olayı merkezi kadro sorumsuzluğuyla birleşince, değeri çok yüksek olan ve çok sayıda insanın olağanüstü fedakârlığıyla hazırlanmış çalışmaları işlemez, verimsiz, atıl durumda bırakıyordu.

Bu izahı güç durumlara karşı gittikçe adım adım bindirilen ve ağırlaşan genel önderlik konumu daha kapsamlı çözümler yapmayı ve eğitimi derinleştirmeyi gerektirdi. Sorumluluklar tüm ağırlığına rağmen başarıyla yerine getiriliyordu. Hemen hemen her kadro adayının devrimci onuru için gerekli olan destek kesinlikle ve başarıyla sunuluyordu. Buna saygılı davranıp bir katkıyı da kendileri yapacağına, bir iç iktidar havasına girmeleri tüm çalışmaları zehirliyordu. Dörtlü çete dediğimiz Şahin Baliç, Şemdin Sakık, Kör Cemal ve Hogir grubu resmen bir kadro katliamı başlattı. "Çatışmada vuruldular" adı altında ne kadar en değerli kadroyu vurduklarının hesabı hala bilinmemektedir. Birçok değerli yoldaşın -karanlık- ölümü sırrını korumaktadır. Hedef olmaması gereken birçok sıradan insan, kadın ve çocuk öldürmeler başını aldı yürüdü. Ortada merkezi inisiyatif kalmamıştı. Benim uzaktan ne kadar doğru bilgilendirildiğim hala karanlıktır.

c- PKK ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER

PKK tarihinin kısa bir özet taslağını vermeye çalıştım. Bazı değerlendirmeleri yapabilmek için hayli öğreticidir. Daha önceleri şöyle bir deyim kullanmıştım: “Çözülünen an değil tarihtir, kişi değil toplumdur.” Deyimi PKK’ye uyguladığımızda daha da anlaşılır olur. PKK’de çözümlenen hem Kürt tarihi hem toplumdur. Bütün olumlu ve olumsuz yanlarıyla böyledir. Yeter ki doğru okumasını bilelim ve derslerini iyi çıkaralım.

PKKleşmenin çağdaş bir Kürt miladı -doğu- olduğundan hiç kuşku duymadım. Ama Kürt denen bireylerin bir yandan bu denli çelişkili, anlamsız ve zayıf, diğer yandan düz ve çizgili, fedakâr ve yiğit olabileceğini tam kestirememiştim. Kişilik üzerine birçok çözümler yaptım. Hala Kürd’ü tam yakaladığımı, çözdüğümü söyleyemem. Çünkü kendisi olmaktan epeyce uzaklaştırılmıştı. Şeklen Kürtvari gözükse de, özde başkalaşmıştı. İhanetinin boyutlarının farkında bile değildi. Ona ne insan yasaları, ne hayvan yasaları işliyordu. Adeta üçüncü bir varlık türünü oynuyordu.

PKKleşmede asıl oynamaya çalıştığım rolün zihniyet anlamıyla ilgisi açıktı. Fakat gerek birey olarak, gerek yansıdığı kaynak olarak Kürd’ü ve toplumu eldeki toplumsal teorilerle çözmek, tüm denemelerime rağmen eksik ve yanlışlarla dolu olmaktan kurtulamıyordu

Yaptığım ikinci büyük zihniyet hamlesi ‘Kürdistan Devriminin Manifestosu’ adlı değerlendirmeydi. Bu değerlendirmeyi bizzat el yazmamla 1978 Temmuzunda Diyarbakır’da yaptım. Manifesto, ilan edileceği düşünülen partinin kuruluş manifestosudur. Yayınlanması düşünülen ‘Serxwebun’ adlı gazetenin ilk sayısı olarak yayınlanır. Manifesto için geriye dönüp baktığımızda, 1973 toplantısı, 1975 buyrultusu ve 1977 seri konuşmalarının bir zirvesi ve en derli toplu ifadesi olarak değerlendirilebilir. Komünist Manifesto’ya anıştırma yaptığı açıktır. Sadece Kürdistan halkına değil, dolaylı olarak tüm Ortadoğu toplumlarına seslenmeye çalışıldığı içeriğinden bellidir. Üslubu ve içeriği ulusallıktan ziyade toplumsal özgürlüğe daha yakındır. Özgür olmayan bir ulusallık kabul edilmediği gibi, ulusal rengi olmayan bir özgürlük de düşünülmemektedir. Manifestodan alınan hızla partileşmeye gitmek kaçınılmazdı. Sadece isim ve kimlerle başlanması gibi bazı teknik detaya ilişkin sorunlar o kadar önemli değildi.

Parti kurmak dönem itibariyle bir onur meselesiydi. Ortada hemen yanıt oluşturabilecek olanaklar yoktu. Fakat muazzam bir onur boşluğu her adımda belliydi. Nereye baksam adeta alçaklık hissediliyordu. Her şey ihanete uğramış gibiydi. Dağ-ova, köy-kent, tarih-güncellik, birey-toplum, devlet-yurttaş, kadın-erkek, çocuk-ebeveyn, yol-yolcu, kısaca her ikilem körce ve haince bakıyordu. Bir şeylerin yapılması gerektiği kesindi. Parti belki de bu

ikilemlere anlam katarak çözüm yoluna sokabilirdi. Kurulan dar anlamda parti değil, yeni bir yaşam tarzıydı. Kimlik dönüşümü dayatılıyordu. Ülke ve tarihle, çağdaşlıkla bu kadar uyumsuzluk hiçbir gerekçeyle izah edilemezdi. Gereğelerimiz, zayıflıklarımız ne olursa olsun, mevcut duruma müdahale şarttı. Bu durumda partileşme bir nevi intihar eylemiydi. Ama bilinçli bir birey intiharı değil, toplumun yaşanmazlığına tepki anlamında iğne ucu kadar da olsa onurlu yaşam şansını denemek için bir intihar; bir nevi namusu kurtarma eylemi. Değişik biçimde uygulanan namus eyleminin özgün bir biçimiydi partilileşmemiz. Şahsen çocukluktan beri kaçındığım dar amaçlı namus kavramları için kendini feda etme yerine, tarihsel toplumsal anlamı olan bir namus eylemi tercih edilebilirdi. Bu eylemi gündemleşen sınıfsal ve ulusal, etnik, dini, ailevi çıkarlarla izah etmek güçtür. Ana etken kendini zorbela yetiştirmiş, biraz aydınlanmış halk insanların eylemi olarak izah etmek doğruya en yakındır. Tarihte iyi bilinen Rus Narodniklerine benzetmek daha anlaşılırdır. Etkisine baktığımızda, partileşme tarzının rolünü oynadığını söyleyebiliriz. Genel ve onursal bir ihtiyaca cevap verdiği gelişmelerden bellidir.

1980 başlarında yaptığımız zihniyet çalışmaları biraz daha siyasetle zor ilişkilerinin çözümüne yatkındır. Kürdistan'da Zorun Rolü, Ulusal Kurtuluş Cephesi, Kişilik Problemi ve Örgütlenme Üzerine konuşmalar daha somut sorunların çözümüne yöneliktir. Ortadoğu, İsrail-Filistin deneyiminden etkilenme olmuştur. Yıllarca süren zihniyet çalışmaları ancak çok sınırlı bir gençlik kesimini uyandırabilmiştir. Toplumun genel ve derinden sarsılışı herkesi etkileyecek politik-askeri adımlara bağlıdır. Gerçek partileşme, rüşünü bu adımları atmakla ispatlayabilirdi. Aksi halde bir çocukluk hastalığından ölmek gibi olurdu. Zindan direnişçiliğiyle Ortadoğu çalışmaları birleşince, gerilla hamlesi kaçınılmazdı. Bunu önleyecek en ufak olumlu karşı hamle yoktu. Devlet topyekun inkâr ve bastırma halindeydi. İki olgu birbirini mutlak tanımama, kabul etmeme pozisyonundaydı. Uzlaşma zemini aramak boşunaydı.

15 Ağustos 1984 hamlesine yönelik ana değerlendirme neden olduğu değil de gerçekleşen biçimin çapsızlığına yönelikti. Yaratıcı bir askeri yaklaşımda hiç bulunulmadı. Gerilladan başka her şeye benzedi. Niçin doğru bir gerilla çizgisine girilmediği hep soruldu. Partileşmenin asgarî gerekleri bile gerillaya yansıtılamadı. Bunda iki etkenin rol oynadığı kanısındayım. Birincisi, baştan itibaren ne zihniyet savaşımına ne de pratik çabalara köklü bir inanç ve bilinçle katılmayan kişilik yapılanması ve benim olağanüstü çabalarla bu kişilik zayıflıklarını ayakta tutmadaki büyük inadım. Yapı Türk solunda olduğu gibi bir barutluk atılımla kendini sonuçlandırmak istiyordu. Biz ise

onları yaşanır kılmak, başarır kılmak istiyorduk. Bu arada hızla sivrilen bazı yerel unsurlar komuta boşluğunu sezmede ve doldurmakta gecikmediler. Dörtlü çete olarak daha sonra somutlaşacak bu eğilim değil partileşme, asgari toplumlaşmanın gereklerini bile tanımıyordu. Eşkıyalıktan da öte, hatta en değme ajan provokatörlerin bile bilinçli yapamayacakları tahribatları bu unsurlar gerçekleştirecekti. Bir nevi yerel eşkıyalıkla zayıf parti etkileri karşılaşınca, ortaya çıkan bir gelişme söz konusuydu. Bu durum ikinci partileşme hamlesinin boşa çıkarıldığı dönemin sonuna kadar devam etti.

Partileşmenin ilk hamlesi daha zihniyet aşamasında Kesire, Şahin Dönmez vb. tarafından işlemez kılınmaya çalışılırken, ikinci hamlesi çeteleşmenin elinde adeta can veriyordu.

Mevcut tıkalı duruma düşülmesinde zamanında teorik-paradigmatik değişimin yapılmaması da etkili olmuştur. 20. yüzyılın son çeyreğinde solun durumu, kültürel hareketler, feminizm ve ekolojik açılımlar iyi takip edilemedi. Ayrıca sivil toplum ve insan hakları mücadelesinin önemi derinliğine anlaşılamadı. PKK programı, örgütlenmesi, strateji ve taktikleri reel sosyalizmle ulusal kurtuluşçu akımların derin etkisi altındaydı. Kongrelerde yapılan değişiklikler taktik düzeyden öteye gidemiyordu. Temel dünya paradigmaları değişmemişti. Çözümlemeler derinleştirilse de, yeni paradigma yoksunluğu köklü değişime olanak vermiyordu. Toplumsal gelişmelere hala şematik yaklaşıyordu. Dogmatik zihniyet doğa ve topluma bakışta etkiliydi. Ortaçağ zihniyeti aşılmıştı, fakat reel sosyalizm şematikliği de doğa ve topluma yaklaşımın üretken bir teorisine yol açmıyordu. Kalıpsal yaklaşım zengin olgular dünyasını, dönüşüm ve değişim zenginliğini görmeyi perdeliyordu. Daha da önemlisi, aşırı politik ve askeri yoğunlaşma kişiliği tek boyuta indirgiyordu. İlişkilere hiyerarşik boyutu dayatıyordu. İktidarlaşma hastalığı bulaşıcı hastalık gibi hızla yayılıyordu. Devrimin halkların özgürlüğü, eşitliği için olduğu, demokratikleşmenin bunun için zorunlu bir durak olduğu ikinci planda kalmıştı. Askeri-politik yaklaşım tüm ilişkilerin belirleyeni olmuştu. Askeri ortamda anlamı olabilecek bu davranışların tüm halka yansıtılması zaten reel sosyalizmin temel hastalığıydı.

Yeni teorik yaklaşımlar ve paradigma değişikliğine ilgi de duyulmuyordu. Belki de görüşlerin yanlışlığından ürküntü duyuluyor, sonuçlarından çekiniliyordu. Halbuki Sovyetlerin çözülüşü sosyalizmi yeniden ele almayı zorunlu kılıyordu. Kadın ve çevre sorununa ilgi artmışsa da, gereken teorik derinlik sınırlıydı. Etnisiteye daha gerçekçi bir yaklaşım dar sınıfçı, ekonomist eğilimleri kırıp zengin bir komünal ve demokratik duruş perspektifine götürebilirdi. Zamanla daha ilgili yaklaşımlar sergilense de, mevcut tıkanmaları aşmayı sağlayacak derinlikte değildi. PKK de 2000'lere

doğru aslında 1970'ler paradigmasıyla gelip dayanmıştı. Tümüyle dağılmasa da, işlevselliğini önemli oranda yitirmişti.

Hiçbir olgusal gelişmede her şey olumsuz olarak değerlendirilemez.

d) PKK ADINA ELEŞTİRİ-ÖZELEŞTİRİ

Tarihte bilgiler ve peygamberler en büyük savaşın insanın kendi nefsiyle yaptığı savaş olduğunu söylerler. Büyük İskender'in, kendi rızasıyla Hindistan'dan yanına gelen bilge Kalanos'un şenlik öncesinde kendini yakmak istediğini ve ısrarla eylemden vazgeçmeyeceğini görünce şöyle dediği söylenir: "O benden daha büyük rakiplerini yenmiştir." İskender tarihin en büyük savaşçısıdır. O bile bilge savaşçılığının kendininkinden daha büyük anlam taşıdığını bilmektedir. Hz. Muhammet'in de ordular arası savaşı "cihad-ı suğra=küçük savaş" olarak adlandırırken, insanın nefis savaşını, bir anlamda iç zihniyet savaşını "cihadı ekber=büyük savaş" olarak adlandırması aynı anlama gelmektedir. Tutarlı ve gerçekten dönüştüren bir özeleştirici birey için en büyük savaş anlamına gelir. Özeleştirici insanın kendi zaaflarına, yetmezliklerine, yanlışlıklarına karşı yürüttüğü savaştır. Daha bilimsel bir ifadeyle, analitik zekânın duygusal zekânın yanlış olan güdüselleşmelerini aşma, onu analitik zekânın doğru belirlediği konuma tabi tutma savaşıdır. Zaten aklın gelişimi dediğimiz olay da budur. İnsanla hayvan arasındaki fark aslında analitik zekânın bilgeliği tarzında gelişmesinden kaynaklanır.

Kürt kimliğinin şüphesiz genel insan topluluklarının kimliklerinde aşırı bir farklılık olarak tanımlanamayız. Çağların genel tanımlamaları her toplumsal grup kimliği için benzerdir. Özgünlük farkı ortaya koyarken, gerisi büyük oranda benzerliği ifade eder. Kürt kimliğindeki özgünlük tarihsel ve toplumsal biçimlenişle belirlenir. Savunmaların büyük bir oranını bu özgünlüğün tanımına verdik. Aşırı bastırılmışlık, tahakküm güçlerinin etkisi altında biçimlenme özgürlük ve özgünlüğü büyük oranda sakatlamıştır. Marjinal olmaktan çok sakat, patolojik (hastalıklı) bir toplum tipine daha çok benzetilmiştir. Kişilik çözümlenmeleriyle bu patolojik özellikleri belirlemeye çalıştık. Giderilmesi için çok büyük eğitici ve pratik tedbirler geliştirdik. Bu anlamda PKK sanıldığı aksine aslında çağdaş insana doğru bir normalizasyonu -Kürd'ün çağdaş insan haline gelmesi- ifade eder. Ne kadar

başarılı olup olmadığı tartışılabilir. Ama toplumsal anlamlarından birinin bu içerikte olduğu inkâr edilemez.

Eğer PKK somutunda dönüşüm çok sancılı oluyorsa, bunun temel etkeni dayanmak istediği toplumsal zemindir. Eğer örgütsel yapılanma demokratik özellikler taşıyorsa, toplumsal zeminden birçok etkinin örgüt içine sızarak yeni oluşan bireyi etkileyeceği ve kendisinin bir uzantısı durumuna çekeceği beklenebilir. Bu durumda ya toplumsal özelliklerde hiç etkisi olmaz, duyarsız kalınır, o zaman örgütün toplumdan tecridi kaçınılmaz olur; ya da örgütsel yapı olduğu gibi toplumsal uzantıların bir yansıması, benzeri olur; o zaman da örgüt hastalıklı olur veya değiştirilmek istenen toplumdan bir farkı kalmaz. Dengeli ve arzulanın konum ise, toplumsal zeminden gelen etkileri örgütün devrimci-değiştirici etkileriyle sentezleyip daha zengin bir üst oluşuma sıçramaktır. Devrimci örgütle değiştirmek istediği toplum arasındaki diyalektik gelişme bu çerçevede gerçekleşir.

Eleştiri düşüncesi gelişmenin diyalektik işleviyle ilgilidir. Diyalektik işleyiş tarzı uygun olmayı açığa çıkarıp gidermeyi amaçlar. Gelişimin mecrasında olmasını, doğasına uygun akışını esas alır. Özeleştirici düşüncesi ise, gelişimin öznesi -aktif sağlayıcı- durumunda olanın olması istenen, sağlanması gerekenle uyuşmayan, amaca taşımayan durumlara, olaylara, süreçlere yönelik düşüncüyü ifade eder. Yani diyalektiksel gelişmeye denk düşmeyen başarısız düşünce, tasarımı, tavır ve hareketlere son verip doğru olan düşünce ve pratiğe bağlanmayı ifade eder.

PKK'nin çağdaş normalizasyonu sağladığını, bunu tam başardığını söylemek zordur. Bilakis yapılan değerlendirmelerde de görülmektedir ki, önemli yanlışlıklar, eksiklikler göstermekle kalmamış, içte ve dışta ağır ihanetlere de konu olmuştur. Dolayısıyla kapsamlı eleştiri-özeleştirici düşüncesini sürekli kullanmak durumundadır. Eğer eleştiri-özeleştirici yapı pratikte beklenen ortaya çıkmamışsa, demek ki bilgelerin 'nefs savaşı' dediği savaş gerçekten yapılmamıştır. Yine bilgelerin dediği gibi 'zevahiri, görünüşü kurtarma' adına ya bilerek ya bilmeyerek kendini ve çevresini kandırma yoluna gidilmiştir. Bu ise ilgili özneyi daha zor duruma sokar. Suçlu konumuna, ikiyüzlü, yalancının konumuna düşürür. O zaman sadece eleştiri-özeleştirici değil, daha ağır yaptırımlara başvurmaya gerekir. Bu yaptırımlar itiraflar, teşhir ve tecritler, cezaevine konmalar, değişik pratik işlere koşturmalar dahil birçok biçimi içerebilir. Amaca ulaşıncaya kadar düzeltici yaklaşımlar devam eder. Örgüt bunu yapmazsa özüne ters düşmüş olur; amaç ve pratiğine saygısızlık etmiş olur. Çok daha ileri giderse ihanete düşmüş sayılır. İhanet konumu ise bir kişinin mensup olduğu toplum veya örgüt karşısında en kötü ve tehlikeli durumdur. İhanette ısrar kaçışla

sonuçlanmamışsa açık savaş anlamına gelir ki, ya fiziki ya da fikri olarak ölme ve öldürme anlamına gelir.

Eleştiri-özeleştiri gerçeğini böylece tanımlayıp PKK'ye uyguladığımızda, tarihi önemi olan bazı sonuçlara ulaşmak mümkündür. Peşinen şunu da eklemeliyiz ki, tutarlı bir eleştiri-özeleştiriye cesaret eden kişi veya örgütler zayıf konumda olmayı değil, güçlü konumda bulunmayı ifade eder. Ancak zayıf, kendine öz güveni olmayan örgüt ve kişiler eleştiri-özeleştirmeden kaçır. Bunlar için eleştiri yıkım demektir. Özeleştiri ise bitmiştir. Tersine özgüveni olanlar için eleştiri-özeleştiri amaç doğrultusunda daha başarılı olmak demektir. Başarıdan alıkoyanı aşır, kesin ve güçlendirilmiş adımlarla amaca ulaşmak demektir. PKK adına yapacağım eleştiri-özeleştirmede çoğu kez değindiğim, değinilen ikincil konulara fazla ve gerekmedikçe değinmeyeceğim. En temel konulara açıklık getirmeyi daha belirleyici gördüğümden birkaç konuya ağırlık vereceğim:

"Devlet olmayı amaçlayan partilerin Eşitlik ve özgürlük idealine ulaşması beklenemez"

1- Evvela parti kavramından başlamak gerekir. Çağdaş partiler daha çok 19. ve 20. yüzyılda gelişen kapitalist toplumdaki kaynaklanır. Onun sınıfsal, sosyal kategorilerine dayanırlar. Başta temel sınıflar olarak burjuva-işçi ikilemini esas alırlar. Yığınla da ara sınıf olarak 'küçük-burjuva' partiden bahsedilir. Bu partilerin hepsi için devlete erişmek temel hedeftir. İster devrimci yöntemlerle ister seçim yöntemleriyle olsun, her partide devlet konumlarına -başta parlamento ve hükümet olmak üzere- ulaşmak, yer edinmek başarı anlamına gelmektedir. Bu devlet ister kurulu bir devlet olsun, ister kurulmak istenen bir devlet olsun, hepsi için geçerlidir. Devletleşmek; yücelmek, nimetlere konmak, gelişiminin motoru başına geçmekle özdeş sayılmaktadır. Ayrıca bu tanım ayırım yapmaksızın tüm sınıflar için geçerlidir.

PKK'nin de kuruluş amacında devletleşmek eğilimi olduğu söylenebilir. Çok açık olmasa da, tüm umudunu ya mevcut devlete erişerek ya da kendilerine göre yenisini oluşturarak amaçlarını devlet yoluyla gerçekleştirmek temel bir varsayımdır. Tüm faaliyetler, ideolojik, politik, askeri, örgütsel, propagandasal boyutların hepsi son tahlilde devlet amaçlıdır ve ona erişmeyi hedeflemektedir. Her ne kadar teorik olarak sınıfsız, sömürsüz bir komünist toplum amacından bahsedilse de, bu amaca ulaşmada bile uzun süre 'proletarya diktatörlüğü' denen devlet olmadan ulaşılmayacağı peşin bir varsayım olarak kabul edilmektedir. O halde devlet amacı tüm yüzyıl

partilerini olduğu kadar PKK'yi de bağlayan ana unsurların başında gelmektedir. Tüm partilerin olduğu kadar PKK'nin de devlet ilgisi devlete ulaşma, devleti temsil etme iradesi taşıdığı inkârı zor bir husustur. Bu amaç için ne kadar bilinçli, ustalıklı mücadele ettiği tartışılabilir. Ulaşıp ulaşmayacağı değerlendirilebilir. Yine burjuva-proleter devlet ikileminde hangisine daha yakın olduğu da değerlendirilebilir. Ama PKK'nin devlet odaklı olmaya hiç niyeti yoktu demek gerçekçi olmaz. Ayrıca devletleşmeden kastettiğinin Kürt veya başka bir ulus, ülke etiketli olması da işin özünü değiştirmemektedir. Önemli olan, devlet odaklı olmayı esas alıp almadığıdır. Alması en güçlü olasılık olduğuna göre, tüm pratiğine ve alt amaçlarına damgasını vuranın devletleşme tarzı kişilik, örgüt, çalışma tarzı olması da doğaldır. Teorinin temel ilgi odağı siyaset ve devlet olacağı gibi, strateji ve taktik yaklaşımın esas konusu da devleti ele geçirmenin, ona ulaşmanın uzun veya kısa vadeli sınıf mevzilenmesi, dost-müttefik seçmesi, örgüt ve eylem biçimini belirlemesi olacaktır. Günlük tüm çalışmalar bu teorik, stratejik ve taktik esaslara bağlı olarak gerçekleştirilecektir.

Tüm 19. ve 20. yüzyılın parti-cephe çalışmalarının bu doğrultuda gerçekleştirilmesi de bu varsayımımızı doğrulamaktadır. Sorulacak temel soru, partileşmenin bu tarzıyla amaçlarına ulaşip ulaşmadığıdır. Her sınıf ve ulus adına kurulan partilerin devletleşmesi sağlandığına ve yeterince iktidar zamanları da olduğuna göre, amaçlarına ulaştıkları söylenemez. Bu gerçeği tespit etmek için fazla kanıt göstermek gerekmez. 19. ve 20. yüzyılın savaşların, eşitsizliklerin, zulmün, yıkımın en çok gerçekleştiği yüzyıllar olduğu açıktır. İnsanoğlunun ensesine atom bombası dayatılmıştır. Baskı ve katliamların, asimilasyonların her türü denenmiştir. Sonuç 2000'lerin başında daha eşitsiz, savaşlı, özgürlük yoksunu, fakir-zengin uçurumlu, çevre kirlilikli, toplumsal cinsiyetçi bir uygarlığın sürüp gitmesidir. Büyük amaçlarla kurulan proletarya partileri de bu sonuçtan en az burjuva partileri denenler kadar sorumludur. Reel sosyalizmin deneyimlerinin klasik burjuva deneyimlerinin daha gerisinde sonuçlar doğurduğu bilinmektedir. Bundan da önder parti olarak komünist partilerin sorumlu olması tabiidir.

O halde devlet odaklı bir irade olarak partileşmenin kendisi sosyalizm olarak niteleyebileceğimiz eşitlik ve özgürlük idealine terstir; onunla çelişki halindedir. Devlet olmayı amaçlayan partilerin eşitlik ve özgürlük idealine ulaşması beklenemez. Aksine onunla arayı daha da açması yaşanan pratiklerin kanıtladığı bir husustur. Bu çelişkiyi çözenin aracı, devlet odaklı bir irade taşımaktan vazgeçmektir. Yani devlet=özgürlüksüzlük, devlet=eşitsizlik tanımında buluşarak devlet odaklı parti olmayı ilkesel olarak aşmaktır. Devlet adına parti olmak veya devlet sahibi olmak için parti kurmak bir temel

yanlılık olarak görülüp samimi bir özeleştirme ile bu tür partileşmeden vazgeçmek en doğru tutum olmaktadır. Hem devletleşme hem özgürlük ve eşitlik ideali birlikte taşınmaz. Biri diğerini aşmayı gerektirir. Dikkat edelim: Yıkmaktan, altüst etmekten bahsetmiyorum. Aşmak kavramı Engels'in daha 19. yüzyıl sonlarında dikkat çektiği 'devletin sönmesi' kavramıyla bağlantılıdır. Sosyalizm için devlet yavaş yavaş söndürülmesi gereken bir ateş topudur. Ben buna 'kartopu nar, topu teorisi' demiştim. Bin yılların yuvarlana yuvarlana çığ gibi büyümüş bu kartopunun değil sosyalizm olarak eşitlik ve özgürlüğü getirmesi, tahakkümü altına aldıklarının eşitsizliğini ve özgürlüksüzlüğünü daha çok geliştirmesi söz konusudur. Devlet en eski bir hiyerarşik ve sınıflı toplum geleneği olarak özgürlük ve eşitlik elde etmenin bir aracı olarak seçilemez.

Sosyalizm ve her tür eşitlik ve özgürlük ideali için devlet tercihi en büyük hatayı teşkil etmiştir. Tarihin derinliklerine indiğimizde de bu hatanın büyüklerini görmekteyiz. Roma İmparatorluğuna karşı üç yüzyıl savaşıyan Hıristiyanlık bile devletleştikten sonra yoksulların eşitlik ve özgürlük ideali olmaktan uzaklaşmıştır. Kendisi sınıflı bir toplumsal imparatorluk olmuştur. Büyük göçlerin komünal ve demokratik pozisyonlu halkları devletleştikten sonra hızla eşitlik ve özgürlük konularından uzaklaşmıştır. Büyük Cermen, Arap ve Türk göçeber toplumları, üst tabakaları devletleştikten sonra eski komünal demokratik ve eşitlikçi yapılarını yavaş yavaş yitirmişlerdir. Tarih bu tarz özgürlük ve eşitlik yitirimlerinin sayısız örnekleriyle doludur. Neden o halde devlet tercihi üstün çıkıyor sorusuna vereceğimiz cevap onun iktidar özülüyle ilgilidir.

**"Savaş
iktidarın
temelidir"**

2- O halde iktidarı çözmeliyiz. İktidar nedir? İktidar devlet kurumunun icraya geçmiş halidir. Dönemsel devlettir. Devletin dönem sınıf ve tabakalarıyla, etnisite, din, kavim üst tabakalarıyla içinin doldurulmasıdır. Kurumlarına yeni sınıf, etnisite, hanedan, mezhep, ulus gibi kategorilerden örgütlü grupların hakim olmasıdır. Bu kategorilerin ilişki, örgüt ve eylemlerinin tahakküm ve sömürücü güç olarak belirmesi devlet anlamına gelir. Öyle devletçi ideolojilerin iddia ettiği gibi devlet ne tanrının kendisi ne de gölgesidir, ne kutsal ana ne kutsal babadır, ne tanrı-kral ne de aklın en yüce somutluğudur. Artı-değer ve ürünler başta olmak üzere, toplumların birbir emekle biriktirdiklerine zorba ve yalancı bazı grupların tarihin ilk hiyerarşik

ve sınıflı toplumundan beri el koyma faaliyetleridir. Bu faaliyetlerin gerçekleştiği kurum ve kurallardır. İktidar işte bu kurum ve kuralları istedikleri gibi dolduran, işleten grupların eylemi olarak işlev kazanmaktadır.

Toplumlar bölümünde uzunca tanımladığımız için kısa kesmeye çalıştığımız iktidar tanımı, öz olarak o kadar çekici olmasını toplumsal değerler birikimine en çok sahip olma avantajını vermesine borçludur. İktidar olmak birikmiş zenginliklere, onları daha da artırmanın kurum ve kurallarına, gücüne ve yöntemlerine sahip olmayı ifade ediyor. Süslü laflarla onunla özgürlük, eşitlik, kalkınma getireceğim demek, bilerek veya bilmeyerek kendisini, çevresini ve dayandığı toplumu aldatmak ve oyalamak demektir. İktidarlara ne devrim yapılır, ne değişim sağlanır. İktidarla değer gasp edilir, bölüşülür. Ayrıca iktidar değer üretmenin yeri değil tüketmenin yeridir. İster vergi biçiminde ister zorla, toplumdan alıp mensupları arasında dağıtır. Yatırım ve üretime geçmesi de, yani devlet ekonomisi de talanın, değer elde etmenin değişik bir yolu olmasından öteye fazla bir anlam taşımaz. Denilebilir ki, Lenin gibi bir emekçi sınıf politikacısı neden bu gerçeği göremedi? Kapsamlı izahlar gerekir. Ama çok kısaca belirtelim ki, bütün sosyalizmin yüzelli yıllık tarihi **iktidara gelme paradigması** üzerine kurulmuştu. Lenin'in yaptığı en kestirmeden bu paradigmayı uygulamaya geçirmek, onun yol ve yöntemlerini doğru kestirmektir. Her ne kadar "Sosyalizme en gelişmiş demokrasiden gidilir" demişse de, kendi ve partisi en kısa proletarya diktatörlüğü yoluyla sosyalizme gitmeyi temel bir taktik hat olarak görmüşlerdi. Emperyalizm koşullarında parti-iktidar olmadan ayakta durulamayacağını bir temel anlayış olarak bellemişlerdi. Fakat tarih bu görüşün doğru olmadığını aradan yetmiş yıl geçse de en sonunda göstermiştir.

Bu gerçeklik Leninizm'in, Marksizm'in her şeyiyle yanlış olduğunu göstermez. Sadece parti-iktidar tezlerinin yanlışlığını, sosyalizme götürmeyeceğini kanıtlar. Marks'ın, Engels'in konumu şüphesiz teorisyenlikle sınırlı olduğu için devlet ve iktidar için konuları tam kestirilemez. Ama devleti kısa süreli bir tahakküm aracı olarak burjuvaziye karşı kullanmak gereğinden bahsetmişlerdir. Devletçi olmayan anarşistler de vardır. Birçok ütopyacı da vardır. Devletçi olmayan demokrasiler de birçok alanda ve dönemde uygulanmıştır. Birçok sosyalist devleti eleştirmiş, hızla sönmesi gereğinden bahsetmiştir. Sovyet Rusya bunun da tarihi örnekleriyle doludur. Sonuç olarak devlet ve devlet iktidarını kurtuluş, özgürlük ve eşitlik için hedeflemek, kullanmak amaca ulaştırmıyor, uzaklaştırıyor. Gerçekten bu amaçlara bağlılık ve başarıları isteniyorsa, temel mücadele aracı olan parti ve koalisyonları için başka siyasi modeller tasarlamak, teorik ve paradigmatik

görüş haline getirmek vazgeçilmez tarihi bir öneme haizdir. Yeni partiler ancak bu sorunun cevapları doğru verildiğinde anlam taşıyabilir.

İktidarla bağlantılı sorulması gereken soru şudur: İktidar gücünü nereden alır; bu kadar nimete konma, değerlere hükmetme nasıl gerçekleşmektedir? Bu sorular bizi iktidarın kaynağının güç olduğu, gücün de savaşta belirlendiği hususuna götürür. Devletin, dolayısıyla iktidarın kaynağında toplumsal aklın değil gücün, savaşın yattığını iyi görmek gerekir; devlet değil gücün, savaşın yattığını iyi görmek gerekir. Devlet ve iktidar toplumsal sorunların çözüm araçları olarak oluşmazlar. Sorun çözme kaynağı olarak kamusalılıkta, tahakküm ve istismar gücü olarak devlet ve iktidarını ayırt etmeden her tür karışıklığa düşeriz. Günümüzde iktidarın karışmadığı hiçbir toplumsal etkinlik yok gibidir. Aileye dek devlet sızmıştır. Küresel kapitalizmin geldiği aşama, devleti hem en yoğun uygulanan hem en gereksiz duruma düşen araç konumuna düşürmüştür. Devletin en gereksiz konuma düşmesi zayıfladığı anlamına gelmez. Tersine dışını tırnağına takarak ve gerektiğinde en tavizkar politikaları kullanarak etkinliğini sürdürmeye çalışır. Devlet iktidarının bu durumu totalitarizm olarak adlandırılır. Belki eskisi gibi bir faşist totalitarizm veya reel sosyalist versiyonu aşılmıştır. Fakat yine de devlet totaliterdir. Günümüzde totaliter olmayan devlet yoktur. Bu durum kapitalizmin gerekleri, içinden geçtiği kriz ve alternatiflerinin devreye girişiyle bağlantılıdır.

Özcesi devletin kurulduğundan beri dayandığı güç, savaş olgusu halen devam etmektedir. Savaş iktidarın temelidir. İktidar olmak, savaş kültürüne dayanarak toplumu her düzeyde biçimlendirmek ve statükoda tutmak demektir. Başlıca belirleyen olarak devlet iktidarı kendini yadsıma anlamına gelebilecek özgürlük ve eşitlik idealleriyle örtüşmez. Uygulamalarıyla o ideallere hizmet etmez. Tersini yaparak işlevini sürdürmek ister. Dolayısıyla bu aracı hedefleyen partilerin özgürlük ve eşitlik idealleri, iyi niyetli de olsalar, devlete ulaşıldığında ancak boşa çıkar.

"Demokrasi toplulukların devletsiz Kendini yönetebilme gücüdür"

3- O halde yeni özgürlük ve eşitlik partileri tutarlı olmak istiyorlarsa, devlet odaklı olmayan siyaset ve toplum biçimlerini programlamak durumundadırlar. Devletin alternatifi demokrasidir. Devleti demokrasi dışı alternatiflerle karşılamanın şimdiye kadar takip edilen bütün yolları boşa çıkartmıştır. Demokrasi sanıldığı gibi kapitalist devletin bir biçimi değildir. Ayrıca demokrasi dışında hiçbir rejim devleti sınırlamaz, hukuk içinde tutmaz,

daraltmaz ve küçültmez. Bir devleti yıkmak, devlet kültürünü aşmak anlamına gelmez. Yerine her an yenisi kurulur veya başka biri boşluğunu doldurur. Sadece demokrasi devletle alan paylaşır, onu sınırlayarak toplumun özgürlük alanını genişletir. El koyduğu değerleri azaltarak eşitliğe biraz daha yaklaştırabilir. Demokrasiyi tanımlarken, onu devlet dışı toplumun kendini yönetme hali olarak belirtebiliriz. Demokrasi, devlet olmayan yönetim demektir; toplulukların devletsiz kendini yönetebilme gücüdür. Sanıldığığın aksine, insan toplumu olduğundan günümüze kadar daha çok devleti değil demokrasiyi yaşamıştır. Belki genel bir ülke veya ulus demokrasisi durumu yoğun yaşanmamıştır. Ama toplumun varoluş şekli komünal ve demokratik pozisyonludur. Komünalite olmadan, demokratik reflekse sahip olmadan toplumun yalnız devletle yürütülmesi olanaksızdır. Devlet ancak komünalite ve demokrasi aleyhine büyüyerek hükmedebilir. Devletin içinden yükseldiği ve yaşadığı zemin toplum komünalitesi -biraradalık gereği- ve demokratik duruştur. İkisi arasında diyalektik bir bağ vardır. Dolayısıyla toplumla uygarlık bir araya geldiğinde, temel çelişki devletle demokrasi arasındadır. Birinin azı diğerinin çoğudur. Tam demokrasi devletsizlik halidir. Tam devlet egemenliği ise demokrasi yoksunluğudur. Buradan çıkaracağımız sonuç, demokrasiyle devlet arasındaki ilişki birbirini yıkma değil, aşma tarzındadır.

Devleti ancak devlet yıkabilir. Demokrasi devleti yıkmaz; reel sosyalizm gibi ancak daha yeni bir devletin yolunu açabilir. Demokrasinin temel işlevi böylelikle ortaya çıkar. Devleti sınırlayarak, küçülterek, toplum üzerindeki ahtapot misali kollarını kırarak ancak özgürlük ve eşitlik olanaklarını artırabilir. Sonuna doğru ise belki devlet tümüyle gereksizleşerek söner. Engels'in, kısmen Lenin'in anlayışı da böyle olmakla birlikte, teoriyi tam geliştirdikleri de söylenemez. Demokrasili devletlerde de şüphesiz devletin biçiminde önemli değişimler ortaya çıkar. Giderek toplumun 'genel güvenlik' ve ortak yarar alanları olarak 'kamusal alan' dışında tüm gereksiz kurum ve kurallarını terk etmek zorunda kalır. Özellikle AB ülkelerinde geç ve çok yavaş da olsa, farkına varılan ve uygulanan bu tarz bir devlet ve demokrasi uygulamasıdır. Bir nevi tüm insanlık adına devlet ve demokrasi konusunda özeleştirici yapmaktadır.

Bu kısa değerlendirme ile göstermek istediğimiz husus, devlet odaklı parti olmanın baştan itibaren dünya görüşümüzde temel bir yanlışlık içerdiğidir. İster devlet kursun, ona erişsin, ister kurmasın ve erişmesin, bu partiler demokratik, özgür ve eşitlik amaçlarını devlet yoluyla gerçekleştiremezler. Bu yoldan dönülmedikçe, yeni özgürlükçü ve eşitlikçi parti olunamaz. Kısaca demokratik ve sosyalist parti olmanın yolu devlet odaklı teori, program, strateji ve taktiklerde dönüşüm yaparak yenilenmeyi

sağlamaktan geçer. Devlet odaklı olmayan bir demokratik sosyalist teoriye, program, strateji ve taktiklere ihtiyaç vardır. Özeleştirisi bu temelde gelişirse anlam ifade eder. Aksi halde yenilik adı altında tekrar eski konumlara düşmek kaçınılmazdır. Reel sosyalizm, sosyal demokrasi ve ulusal kurtuluş partilerinin durumu bu gerçekliği gayet açık olarak doğrulamış bulunmaktadır.

4- PKK kapsamlı bir özeleştiriyi bu kapsamda yaparsa, bunu pratikleştirmede gücünü gösterirse, yeniden yapılanma anlam taşır. Geçmişe bir kez daha baktığımızda, tüm yanlışlıklar ve yetmezliklerin altında klasik devletçi parti anlayışının yattığını görmek mümkündür. Kürdistan'ı ister tek başına ister ortak, federatif bir devlet olarak düşünelim, devletleşmeyi esas ufuk kabul edip tüm çalışmaları bu ufka göre ayarlayınca, tüm kadro, örgüt, eylem ve propaganda çalışmalarının niteliği de belirlenmiş olmaktadır. Karşılarında tarihin en eski devlet gelenekleri bulunan PKK kadrolarının daha siyaset bilimini anlamadan içine girecekleri iktidar ilişkileri, çoğu kere açık bir eleştiri olarak belirttiğimiz gibi, 'çingeneye pašalık verilmiş, önce babasını asmış' deyimindeki uygulamaları yaşatır. Sovyet sosyalizminin bile yetmiş yıllık uygulamadan sonra neden vahşi bir kapitalizme geri döndüğünü daha iyi anlıyoruz. Çünkü demokrasi terbiyesinden geçmedi. Alelacele devletçilik toplumun genlerinde totalitarizm ruhunu ekti. Baskı kalkınca ilk dönemdeki gerilik adeta hortladı. Çarlık Rusyası'nın geriliği idi gizli ve demokratikleşmemiş olan. Devlet kapitalizmi cilasası sadece yetmiş yıl bunu gizlemeyi başarmıştır. O halde PKK gibi kimliği adeta katliamın eşliğinde bulunan bir toplumda kadroyu güç, silah ve siyaset ilişkisine soktun mu kendisini yitirebileceğini, çingene pašalığına dönebileceğini -Şemdin Sakık pratiğini bu yönlü ve bu terimle çok eleştirdim- bilmek, tahmin etmek gerekir. Hangi kurumu oluşturuyorsak ya hiç farkında olmuyor, ya da küçük bir 'despotçuk' olup çıkıyorlardı. Bunun altında da yatan temel etken, siyasi eğitim yetersizliği ve en önemlisi demokrasiyi hiç tanımamasıdır. Demokrasinin kurumsal, kuralsal ve işleyiş üslubunu bilmeye bile yanaşmamasıdır. Geleneksel kültür nedeniyle demokratikleşmeden kaçınma bir alışkanlık ve kolay yaşam yolu oluyordu. Demokratik tarz bilimselliği, toplum bilincini, siyaset bilimini, toplumsal yönetim deneyimini gerektirir. Bu erdemler de kolay elde edilemez. Çok sıkı eğitim ve tecrübe gerektirir.

Benzer partilerin tümünde görülen politbüro ve merkezin kendini hiyerarşikleştirilmesi, kolay ulaşılamaz, dokunulamaz kılması devlet geleneğini esas almanın bir sonucudur. Devlet olmak otorite ile başlar. İnsanlara sert ve soğuk yaklaşacaksın. Tarihte Med şefi Deikos'un ilk Med Konfederasyonunu oluşturduğunda yaptığı ilk işlerden biri, eskinin tüm insancıl ilişkilerini bir

tarafa bırakıp hiç kimse ile görüşmemesidir. Yeni kurduğu başkent Ekbatan'ı yedi surlu bir duvar ile kapatır. İlginç bir durum oluyor. Devlet olmak için hep kendini perdeleyeceksin, maske sahibi kılacaksın. Osmanlı padişahları hep perde arkasından bakarlardı. Özcesi sosyalist partiler de üst yönetimlerden başlamak üzere aynı yola girmek zorundaydılar. Çünkü devlet olmanın gereği böyledir. Bu pratiğin en başta içinde yer alan biri olarak en zorlandığım konunun bu olduğunu itiraf etmeliyim. Devlet tarzına, protokolüne hiç alışamadım. Demokratik yapıyla devletleşen yapım arasında büyük bir bocalama yaşadım. Adeta iki arada bir derede kaldım. PKK büyüdüğünde iktidarcılık oyununu daha iyi anladım. Açık belirtmeliyim, hiç hoşnut olamıyordum. Özde en büyük savaşı devlet adamı gibi olup olmama konusunda yaşadım. 1995'lere doğru benim hevesimi asıl zorlayan olgu, gittikçe amacımın uzak düştüğümü anlamış olmamdı. Devlet bile olsam, karşımdaki insanların küçüldüğünü fark ettim. Adeta boyun eğiyorlardı. Biliyordum içten olunmadığını. Fırsat bulduklarında tehlikeli olabileceklerini de tahmin ediyordum. Beni sıkan gelişme buydu. Hiç de idealimdeki ilişki düzenine benzemiyordu. İlk defa bu yöntemle ne başarılabilirine, ne de başarılı olunması halinde bunun arzulan bir amaç olacağına inandım.

PKK'de '95 sonrası sıkıntılı konunun özünde bu olduğunu daha iyi belirtebilirim. Tüm kadro, kurum ilişkileri ve yapılarında ortaya çıkan, uyduruk bir memurculuk anlayışıydı. Ütopya sahibi olmak, coşku dolu, her gün arayışlar peşinde olmak, yeniyi yaratmak sorun olmaktan çıkmış, herkes zorbela elde edilmiş devrimci bir değer üzerinde ucuz yaşamının hevesine kapılmıştı. En tehlikeli hastalıklardan biri buydu. Devrimci PKK'nin bir yandan çeteleşmesi -çingene paşalığı-, diğer yandan memurlaşması, bitmesi anlamına da geliyordu. Yaptığım büyük çalışmalar cüce insanlar ortaya çıkarmıştı. Aslında bu olguyu çözmek için çok büyük çaba harcadım. '90'lar sonrası çözümlenemeler bu çabaların ne denli yoğun olduğunu gösterir. Eleştiri silahını çok yoğun kullanıyordum. Ama hastalığın nedeni doğru teşhis edilmeyince, tedavinin anlam ifade etmesi beklenemezdi. Devletleşmeyi idealize eden bir partinin kadrolarından merkezden en alta doğru Kürdistan koşullarında köylü kökenlilerin en vahşi çete olması, yarım aydınların da bir despotik memur kesilmesi doğal olmalıydı. Hedefin doğasında bu bozulma vardı.

İkinci PKKleşme hamlesinin boşa çıkarılması derken bu gerçeklikten bahsediyorum. Hamlenin askeri-teknik anlamda yenilip yenilmemesi söz konusu edilmiyor. Bunlar tali hususlardır. PKK bir ucundan devlet olsaydı da bitecekti; devrimci özü bakımından bitecekti. KDP ve YNK gibi bir oluşuma yönelmek durumunda kalacaktı. 1995-2000 arasında bu sorunu tam çözme

gücünde olmam zordu. 1995 öncesinde yönetim PKK, ütopya PKK'siydi. Coşkusu, inancı güçlüydü. Dönem sonuna yaklaşıldığında işlerin altında ciddi bir sakatlığın olduğunu hissediyor, aşırı bir tekrarlama konumunu yaşadığımızı görüyor, ama çarenin nerede yattığını göremiyorduk. Yapılan sadece mevzileri dolu tutmak, birkaç mevzi daha kurmaktı. Zevahiri kurtarmak denen duruma düşülmüştü.

İmralı süreci esas olarak bu sorunu çözmemde rol oynamıştır. Bunun bilimlerin doğasını, dolayısıyla toplumsal realiteyi daha gerçekçi gözlemlemem ve yoğun pratikten kopmanın yarattığı avantajla bağlantısı vardı. Eğer dogmatizm hastalığım derin olsaydı, yüzde 99 kadrolarda görüldüğü gibi bilinen çözüm gücünü gerçekleştiremezdim. Benim açımdan sadece Marksizm değil, tüm özgürlük ve eşitlik ütopyaları çözümlenmiştir. Yine devlet ve demokrasi olgusu da çözümlenmiştir. İktidar ve savaş ilişkisinin şifresini de çözmüş durumdayım.

Devletleşme, iktidarlaşma hastalığı özellikle geri toplumsal zeminden kaynaklı, ciddi bir bilimsel insani eğitimden geçmemiş bireylerde çok tehlikeli bir 'despotik' tip yaratır. İktidarını tatmin için en basit sorunu silahla halletmeyi esas alır. Geri unsurlarda bu çok açıktı. Özellikle çeteleşme sürecinde çok vahşi tipler türedi. Adeta gözlerine konmuş sinek misali, rahatsız oldukları en değerli yoldaşları kallesçe vurmaya önderlikte ve komutanlıkta bir tarz haline getirmişlerdi. En büyük dehşet buydu. Hatta en basit ihtiyaçları için, kurtulmak istedikleri arkadaşları bertaraf etmek için onları imhalık eyleme gönderme sık uygulanan yöntem olmuştu. Tabii yozlaşmanın bu biçimi çok sonraları fark edilecekti. İktidar olmak, komutanlık almak en çekici konu haline gelmişti. Tam bir gözü karalık oluştu. Çünkü amaç belledikleri her şeye bu tür iktidarlardan gidiliyordu. Ezeli iktidar hastalığı fena bulaşmıştı. İktidarcılık oyunu en hoşlandıkları ve birbirlerine karşı darbelerle oynadıkları en iyi oyun olmuştu. PKK'nin en tehlikeli yozlaşması bu yönüydü. Bunun halka yansması daha olumsuzdu. Altın gibi bağlı insanlar bile kahrediliyordu.

Eylemlerde de asla yapılmaması gerekenler yapıldı. Kadın, çocuk ayrımı unutuldu. Hayvanlar bile telef edildi. Açık ki, bunlar insanlık adına kabul edilemezdi. Ama unutmamak gerekir ki, iktidar pratiğinde şehirleri ve köyleri toptan haritadan silmek ve toprağa gömmek az görülen olaylardan değildir. Memurlaşma daha az bir hastalık değildi. Ölüm kalım savaşında memur kariyerine sığınmak, bitmenin en kötü biçimlerinden biriydi. Geriye kalanlar da ahbap çavuşluk, suya sabuna dokunmama, varolanla yetinme gibi yetmezliklerle süreci tamamlıyorlardı. PKKleşmenin bir dönemi böylece kapanıyordu. Açık ki, tüm bu olumsuzlukların kaynağında partileşmenin temel

devletçi niteliği yatmaktadır. Özgürlükçü ve eşitçi ilan edip de bunun temel gerçekleşme aracı olarak devleti esas aldın mı, içine düşülecek durumlar peşi sıra böyle gelişmek durumundaydı. Bu durumu aşmak ancak bu temel niteliğe bağlı parti olmaktan vazgeçmek, onu aşmakla mümkün olabilirdi. Yeniden partileşmek bu gerçekliğe ulaşmaktan geçecekti.

***"Zorunlu savunma dışında
Savaşın hiçbir türü
Mubah görülemez"***

5- PKK'nin ikinci önemli bir yanışı, ulus ve ulusal kurtuluş savaşı tanımından kaynaklanmıştır. Ulus olmayı ve bunu da ulusal kurtuluş savaşıyla sağlamayı sanki bir Kuran emri gibi bellemiştik. Çünkü sosyalizmin bütün klasik eserleri ve çağdaş savaş örnekleri bunu emrediyordu. Ulus olunmadan ne özgürlük, ne eşitlik sağlanabilir, hatta ne de çağdaş insan olunabilirdi. Bunun yolu ise, tüm gücünü üç stratejili -savunma, denge ve taarruz- bir ulusal kurtuluş savaşına vermekten geçiyordu. Yollara, yurtdışına, dağlara, zindanlara, köylere, kentlere, her yere bunun için çıkmıştı, girilmişti. Ortadoğu insanında neredeyse gensel bir özellik haline gelen dogmatizmle yaklaşıncı, artık bir ulusal kurtuluş savaşı verecektik. Onurlu bir ulus olmanın bunun dışında başka bir yolu yoktu. Savaş artık kutsal bir kavram olmuştu. Bu yolda savaşmak İslam'ın cihadından bile daha önemliydi. Açık ki yaklaşımda bir dogmatizm hastalığı nüksetmişti: Diğer olgulara yaklaşımda olduğu gibi.

Savaş bir olgu olarak çözümlendiğimizde, aslında insan toplumuyla bağdaşmaması gereken bir hastalıktı. Zorunlu savunma dışında savaşın hiçbir türü mubah görülemezdi. Özünde zorbalık ve gasptı. İstenildiği kadar maskelensin, doğası hırsızlık, tahakküm ve talandı. Fetihle her hakka sahip olacağını sanmaydı. Bu nitelikler altında savaşı en büyük felaket ve kötülük olarak nitelemek yanlış olmaz. Savaşın ancak varlığını, özgürlüğünü ve onurunu korumanın, sağlamanın başka bir yolu kalmadığında bir anlam ifade edebileceği derinliğine kavranmamıştı. Kavradığımız ulusal kurtuluş savaşı yeniden her şeyi fethetmeyi kapsıyordu. Kolaylıkla meşru savunmayı aşabilirdi. Bir intikama, karşılıklı zapt etmeye dönüşebilirdi. Bu yönlerden hiç endişe duyulmuyordu. Meşru savunma savaşı üzerinde durulseydi, bunun teori, strateji ve taktikleri diğer tüm savaş türlerinden ayrıt edilseydi, şüphesiz birçok yanışa, acıya, kayıplara düşülmeyebilirdi. Bütün umudun kazanılması

gereken ulusal kurtuluş savaşına bağlanması, objektif gerçeklik açısından da büyük sakıncalar içeriyordu.

Mevcut dünya, güç mevzilenmesi, örgütlenmesi, lojistik gibi hususlar göz önüne alındığında, gözü kara bir ulusal kurtuluş savaşının şansı tesadüflere bağlıydı. Tüm bu gerçeklikler görülmeden, yaşanan on beş yılı aşkın düşük yoğunluklu bir savaş pratiği de 1995 sonrasında ancak kendini aşırı tekrarlayarak varlığını sürdürüyordu. Bu savaş hiçbir sonuç doğurmadı denilemez. Ama tek yol gibi düşünülüp uygulanmasının beraberinde birçok anlamsız kayba ve başka tür çabaların ürününden yoksun olmaya yol açtığı da bir gerçeklikti. Üç stratejiliklik de tam bir dogmatizm örneğiydi. Halbuki gerçekçi bir savunma savaşı Kürdistan coğrafyasına ve halkla ilişkilerine göre en uygun üslerden en uygun taktiklerle gelişseydi, kesinlikle devlet amacına ulaştırmasa da, tutarlı bir demokratik çözüme götürebilirdi. Benim şahsi anlayışım, içerideki komuta kadrolarının bu yeteneği göstereceğine dair bir inanç taşımaktaydı. Bunu hep bekledim. Büyük destek sundum. Eşine ender rastlanan fedakârlıklarda bulundum. Ama aynı iktidar hastalığı daha tehlikeli biçimde bu alanda da ortaya çıkmıştı. Hatta çetecilik kendi en değerli yoldaşlarını rahatlıkla tasfiye edebilecek yozlaşmaya, caniliğe kadar tırmanmıştı. İçinde bilinçli provokatörlük ve işbirlikçiliğin ihaneti olup olmaması o kadar belirleyici değildi. Savaşın genelde kirli bir sanat olması, özelde ulusal kurtuluş için dogmatik tarzda ele alınması bu sonuçları doğuruyordu. Her tür milliyetçiliğin, kör şiddet ve ayrılıkçı eğilimin tırmanması ve toplumsal kaosu derinleştirme tehlikesini doğuruyordu.

Halbuki ulus tanımını fetişleştirmemek, gevşek bir toplum biçimi, olgusu olarak tanımlamak, asıl olanın demokratik, eşit ve özgür bir ulusal topluluk olmayı bilmek olduğunu esas alsaydık, gerçeğe daha duyarlı sonuçlara ulaşılabilirdi. Birleşmiş bir ulus, tam bir devlete sahip olma bir ulus için ideallerin en iyisi, güzeli ve doğrusu olamazdı. Yine önemli olan devlet çatısı altında olup olmamak değil, demokratik olup olmamaktı. Buna giden yol her yol ve yöntemle savaş değil, olsa olsa anlamlı bir savunma savaşı, demokratik toplum çalışmaları, buna hizmet eden her tür örgütlenme ve dayanışma biçimi olabilirdi. Böylelikle ne ezen ne ezilen ulus milliyetçiliğine düşmeden, ayrılıkçılığa ve aşırı şiddete meydan vermeden, eşitliğin ve özgürlüğün geliştirilmesi sağlanabilirdi. Fakat ulusların kaderlerini tayin hakkı kaynaklı dogmatik yaklaşım çok zengin çözüm alternatiflerini görmeyi engelliyordu. Böylelikle Türkiye demokratikleşmesinin önü de açılmıyordu. Oligarşik milliyetçilik korkunç körüklenerek, sonuna kadar ekonomik ve siyasi rant elde etmeyi bulunmaz bir politika saydı. Kürtlerin aynı devlet çatısı altında ortak bir vatanda özgür bir ulusal topluluk olarak Türkiye'nin genel

ulus-devletinde, ülke bütünlüğünde nasıl stratejik ve vazgeçilmez bir öge olduğu kanıtlanarak siyaset yapılsaydı, hatta eylemler bu amaca hizmet etseydi, sonuçlar taraflar için oldukça çözümleyici olacaktı. Böylesine zengin ve çözümleyici yolların düşünülmemesi, başta vurguladığımız partileşme-iktidarlaşma-devletleşme-uluslaşma, bunun için savaşıma anlayışıyla yakından bağlantılıdır.

Dogmatizmin aşılmasıyla devlet, iktidar, savaş, ulus ve ulus-devlet tanımına daha gerçekçi boyutlar getirmem, gerektiğinde kapsamlı bir meşru savunma savaşına da açık demokratik bir toplum için yeniden partileşmeye dayalı bir çözümün yolunu açtı. Bu yaklaşım sadece stratejik ve taktik bir dönüşüm değildir. Ardında köklü bir bilimsel düşünceye dayalı teorik ve paradigmatik görüş, daha zengin bir siyasi düşünce ve partileşme tarzı vardır. Sosyalizmin yüzelli yıllık gelişmesine damgasını vurmuş devletçilik hastalığını aşma, burjuva ulus anlayışını terk etme, toplumsallığın komünal ve demokratik tarzını tarih boyunca esas alma, özgürlük ve eşitlik idealini bu köklü değişimlere bağlama dönüşümü vardır. PKK adına bu temelde yapılan eleştiri ve özeleştir, doğal olarak yeniden yapılanma sorununu gündemleştirmektedir. Güncel durumun kısa bir özetine dayalı yeniden partileşme, meşru savunma ve temel halk örgütlenmesi olarak Kongreleşme, yakıcı ve acilen çözümlenmesi gereken sorunlar ve görevler olarak önümüzde durmaktadır.

e) PKK'DE YENİDEN YAPILANMA GÖREVLERİ

"Zihniyet partinin anlam gücüdür"

PKK adına yeniden yapılanmaya giderken, eski yapılanmanın neden işlevsiz kaldığını çok iyi bilmek ve göz önüne getirmek gerekir. Eski yapılanmanın üç temel noktada temel eleştirisini yaptık. **Birincisi**, parti kavramının, devlet kavramının bir uzantısı ve ulaştırıcı olarak esas alınmasıydı. Devlet odaklı parti olmanın demokratikleşme, özgürlük ve eşitliğin öz ve biçimsel gelişmesiyle diyalektik bir çelişki içinde olmasıydı. PKK de kendini bu anlayıştan tam anlamıyla kurtaramamıştı. **İkinci** özeleştir konu iktidara bakıştı. İktidar olmaya göre şekillenmiş bir partinin toplumsal demokratikleşmeyi hep gerileteceği, işletmeyeceği hususuydu. Buna göre yetişmiş kadrolar halka dayanmak yerine, ya bizzat otorite olmaya ya da otoritelere dayanmaya ağırlık verirler. Onlara hep çekici gelen iktidarın rantlarına dayalı cazibeli yaşamdır. Bu yaklaşımın üç önemli devrimci akımı

kapitalizmin mezheplerine dönüştürdüğünü vurguladık. Reel sosyalizmin, sosyal demokrasi ve ulusal kurtuluş akımının demokrasi yerine erkenden iktidarı esas almaları önce yozlaşmalarına, sonra da kapitalist sistemin birer yedeğine dönüşmelerine yol açmıştı. **Üçüncü** özeleştirisi, savaş konusunda yapılmıştı. Savaşın doğasını tanımadan, ne çeşit olursa olsun, kutsal bir araç gibi yaklaşılmıştı. Halbuki hayati zorunlu savunmalar dışında her savaş bir cinayetti. Tarihte tüm sömürücü iktidarların temelinde savaşlar vardı. Toplumsal kural ve kurumlaşmalar savaşa endeksliydi. Savaşta başarmak tüm hakların temeli sayılmaktaydı. Bu anlayışın da sosyalist ve demokratik olamayacağı açıktı. Sosyalist bir parti demek ki ne devlet odaklı, ne iktidar amaçlı, ne de hepsinin temelinde yatan tayin edici unsur olarak savaşa endeksli olabilirdi. Kendini yeniden tanımlamadan, yeniden bir yapılanmaya gitmesinin tekrar önemli yanlışlık ve hatalara düşürülebileceği önemle belirtilmişti.

O halde parti tanımlamamız bu özeleştirilerin karşılığını esas almalıdır. Devlet odaklı olmayan, iktidar ve savaşı yeni toplumsal dönüşümün merkezine koymayan bir tanımlama gerekir. Son sınıflı toplum sistemi olan kapitalizmin temelinde de iktidar ve savaş olduğuna göre, kapitalizmi aşmayı hedefleyen bir partinin, iktidarı ve savaşı da toplumun temelinden dışlaması gerekir. Bu ancak toplumun komünal varoluş ve demokratik duruşunu demokratik, özgür ve eşitçi bir topluma dönüştürmeyle gerçekleşebilir. Bu unsurlar göz önüne getirildiğinde, parti tanımımız demokratik, özgür ve eşitçi topluma doğru dönüşmeyi esas alan bir programla, bu programdan çıkarı olan tüm toplumsal kesimleri ortak bir stratejiye bağlayan, başta sivil toplum örgütlenmesi olmak üzere -çevreci, feminist, kültürel- geniş bir örgütlenmeye ve eylem biçimlerine dayanan, meşru savunmayı ihmal etmeyen bir taktiği esas alan toplumsal hareketin **kurmay** örgütüdür.

Parti tanımımızın içeriğine yön veren temel bakış açısı olarak teorimize vereceğimiz ad da, bu bağlamda olmak kaydıyla yine eskiden olduğu gibi **'bilimsel sosyalizm'** olabilir. Veya sosyal bilimin en kapsamlı genellemesi olarak **felsefe**, toplumun özgürlük bilinci olarak **ahlak** ve dönüştürme iradesi demek olan politika üçlüsünün ortak ifadesi olarak **'demokratik sosyalizm'** de denilebilir. Mühim olan ad değil içerik tanımlamasıdır. **Parti teorisisiz olamaz, zihniyetsiz beden düşünülemez gibi teorisisiz parti düşünülemez.** Teori bilimsel gelişmenin en üst genellemesini kapsamak kadar, ahlakı ve toplumu dönüştürme iradesi olarak politikayı bir sanat olarak kavramayı içermek durumundadır. Partinin zihniyeti sosyal bilimi, ahlakı ve politikayı birlikte sürekli kullanarak toplumsal dönüşümü kendi kendine yürüten bir olgu haline getirinceye kadar, kapitalist sistem altında yaşadıkça gereklidir.

Zihniyet partinin anlam gücüdür. Parti zihniyetinin sosyal bilimi çok iyi kavraması gereği açıktır. Tüm bilimsel gelişmeyi kapsayan, bilimlerin en son tamlayanı olarak sosyal bilim, dönüştürülmek istenen toplumun aydınlatıcı gücüdür. Eskiden mitolojik, dinsel ve felsefi ekollerle aydınlatılmaya çalışılan toplumsal olgu, uzun yürüyüşünde sınırlı da olsa sosyal-bilimsel bir izaha kavuşmaya yaklaşmıştır. Toplumu bilimsel kavramak büyük bir güç verir. Bu anlamda sosyolojiyi sınırlı da olsa kavramak, toplumsal dönüşümün en güçlü yanındır. Fakat bu yetmez. Şu hususu iyi bilmek gerekir ki, insanlık tarihindeki tüm mitolojik, dinsel, felsefi ve bilimsel çalışmalar son tahlilde toplumsal kaynaklıdır ve toplumun gerçeğini, sorunları ve çözümlerini aydınlatmak ve gereklerini yerine getirmek için inşa edilmişlerdir. Toplumdan ayrı bir varlıkları yoktur. Toplumu anlamadan ne bireyi, ne eşya ve doğayı hakkıyla kavramak mümkündür. Toplumun başına gelen insansal felaketlerin temelinde -savaş ve iktidarlar, devlet- cehalet ve zorbalık yatmaktadır. Ancak toplumu kavradıkça bu cehalet ve zorbalık kurumlarını aşabiliriz. Devlet, iktidar ve savaş analitik zekânın sapık ürünleri olduğu halde, aşılmaları da ancak analitik ve duygusal zekânın el ele vermesiyle mümkün olacaktır. Devlet, iktidar ve savaş -dolayısıyla barış- meselesiyle uğraşanlar, toplum kavramını mutlaka yetkin ve yeterli kılmaya öncelik vermelidir.

Ahlak da parti zihniyetinin ayrılmaz bir parçası olmak durumundadır. Ahlak aslında toplumsal özgürlüğün gelenekselleşmiş biçimidir. Son tahlilde bilinçtir. Ahlakı kalmamış toplumun özgürlüğü de bitmiş demektir. Ahlaksız toplum bitmiş toplumdur. O halde toplumu dönüştürme çabalarında ahlakı esas almak, ahlaksız olmamak vazgeçilmez bir ilkedir. Ahlaka yer vermeyen sosyal akımların kalıcı olmaları beklenemez. Toplumu dönüştürme kararlılığı olanların özgürlük ahlakıyla bağlarını asla yitirmemeleri gerekir.

Zihniyetin politik irade ile ilişkisi eylemsellik ile ilgilidir. Kavramak, ahlakilik ancak eylemsellik ile bütünleştiğinde değer taşır, çözüm gücüne kavuşur. Politikasız ahlakilik ve bilimsellik aldatmacalarla doludur. Kesinlikle egemen tahakkümcü güçlerin adına teslim olma, kendini satmadır. İktidar-bilmenin, resmi ahlakın bir parçası haline gelmedir. Bilim adamı ve birçok bilgesel tutumun etkisiz, hatta amaçlarına ters, toplumun aleyhinde rol oynamaları bu bağlantıyı ihmal etmelerinden ileri gelmektedir. Çağımızda daha da yaygınlaşan sadece ahlakla, bilimle veya politikayla ilgilenmek, tüm felaketlerin kapısını açık tutan tehlikeli bir yaklaşımdır. Belki de en çok gerekli olan, günümüzde bu kopukluğu giderecek bir tutumu etkin kılmaktır ki, bunun da en açık ifadesi yetkin bir parti zihniyetine ulaşmaktır.

Bu anlamda yaptığımız parti zihniyeti tanımlaması büyük önem taşımaktadır. Zihniyetin bu tarzını esas alıp uygulanır kılmadıkça, reel

sosyalizm, sosyal demokrat ve ulusal kurtuluşçuların içine düştüğü çıkmazlardan, sistemin yedek gücü haline gelmekten kurtulamayız. Dolayısıyla yeniden yapılanmaya giderken, parti tanımının zihniyet ögesine birincil önemi veriyoruz. Parti bu yönüyle zihniyet yapısıyla ne kadar güçlüyse, programını yetkin strateji ve taktiklerle o denli güçlü ve doğruya yakın yürütebilir. Aksi halde en kazanılmış adımları tekrar kaybetmekten kurtulamaz. Hatta başarılmış devrimlerden sonra kurulmuş yapılanmaların yıkılmalarını önleyemez. Sovyet sosyalizmi bu yönleriyle de öğreticidir. Mesele sadece teori ve pratik birlikteliği değildir. Nasıl, hangi içerikte bir teori, bir parti zihniyetine dayanarak parti yürütüyoruz sorusu önemlidir. İçeriği net ve amaca göre tanımlanmamış bir teori ve parti zihniyeti, sonuçta yol açacağı pratikteki hatalı, yanlış gelişmelerin etkenine dönüşmüş olur. Bu nedenle teori-pratik birlikteliği sağlam döşenmelidir.

Teorik sağlamlık kendini programa yansıttığında anlamlı olabilir. Bir parti için program toplumsal dönüşümün temel kriterlerini ifade eder. Program oluşturamayan, oluşturup da özümseyemeyen bir topluluğa parti demek zordur. Parti kelime anlamı olarak da dar bölüm, parça anlamına gelir. Uzun bir tarihi serüveni vardır. Toplumdaki ilk tecrübeli yol gösterici gruba parti demek mümkündür. Hiyerarşinin ilk hakim grubu da partidir. Devlet oluşumuna geçildiğinde, yönetici klik aynı zamanda ideolojik ve pratik örgütleyici grup olarak tahakkümcü partiyi oluşturur. Altaki toplumu hem zihnen, hem üretime koşturup kendilerine bağlayarak partisiz bırakırlar. Klan, kabile boylarının kendi totemik inançları aslında kendi partileri anlamına da gelir. Topluluk gelenekleri ilkel anlamda partidir. Hz. İbrahim'in kabilesi tarihte bilinebildiği kadarıyla hem Babil, Asur Nemrutlarına, hem de Mısırlı Firavunlara karşı yoksul kabilelerin ilk ciddi özgürlükçü halk partisini temsil eder. Bu parti hem isyancı hem de halkçıdır. İsyancı halk partisi de denilebilir. Hz. İsa ise ilk defa Yahudi kabilesini bölerek yoksul kesimin parti hareketini başlatır veya daha önceki yoksulların partisini (Esseniler) ileri bir aşamaya sıçratır. Hıristiyanlık üç yüz yıl boyunca Roma İmparatorluğuna karşı yoksulların partisi olarak savaştı. Hz. Muhammet Mekke'ye karşı yoksullardan küçük bir grupla isyana başlamıştı. İslamiyet içinde Hariciler, Karmatiler, Aleviler aynı yoksul kabile kesimlerini, proleter unsurları temsil eden parti hareketleri olarak değerlendirilebilir.

Ortaçağın mezhepleri birer partidir. Sınıfsal ve zihniyet durumlarına bağlı olarak toplumsal bir kesimi temsil ederler. Kapitalist sistemin parti düzeni bilinmektedir. Tarih boyunca tüm bu geleneksel hareketlerin inançları, örgütleri birer program ve örgüt değerindedir. Program, üzerinde net anlaşılan, bağlı kalınan, uygulama değeri olan toplumsal akidelerdir. Yani ilke haline

getirilmiş düşünce ve inanç değerleridir. İlkelerine en çok bağlı olmayı bilenler, bunu tüm yaşamlarında yaşatmayı başaranlardır. İlkesiz, programsız olmak, hedefsiz, her esen rüzgâra kapılmak, kendi kişisel zaaf ve hırslarına kapılmak anlamına da gelir. O halde kendini büyük çabalarla edinilmiş bir teorik, ahlaki ve politik zihniyete dayandıran, daha somut toplumsal dönüşüm ilkeleri olarak programa bağlayanlar, partileşmede en önemli bir adımı atmış sayılırlar. Bu iki adımı atamayanların partileşmesi sakattır veya sempatizanlıktan öteye gitmez. Partileşme çok ciddi bir iştir. Belki de onlarca yıl iç yoğunlaşmayı, nefesini terbiye etmeyi ve erdem, yetenek kazanmayı gerektirir. Örneğin dinler ve mezhepler tarihinde kırk yıl bir mağarada kendini terbiye eden aziz ve azizelere rastlamaktayız. Her üç büyük dinde, Budacılıkta bu yönlü tarihi örnekler bolca rastlanmaktadır. Parti zihniyeti ve programına bu tarihsel bakış açısıyla yaklaşılmalıdır.

PKK tarihinde de büyük zihniyet ve ilkesel bağlılık abideleri vardır. Haki, Mazlum, Kemal, Mehmet Hayri, Ferhat, Mahsum, Taylan Özgür, Berzan Öztürk, Zilan, Beritan, Bermal ve adlarını yazamayacağımız kadar uzun listeler halinde büyük partili olmayı başarmış yoldaşlık örnekleri vardır. Bunların hepsi okunması gereken bir kitap kadar anlam ifade ederler. Buna karşılık hain, döneke, yoz, gevşek, sefil, ufuksuz, günübürlükçi birçok öğeye de rastlamak mümkündür. Yine hamalvari çalışıp büyük zihniyet ve programsal değerden yoksun olanlar da çok sayıda bulunmaktadır.

Programlar değişmez veya yenilenmez ilke ve görüşler değildir. Değişim sürekli olduğundan, önemli dönemsel süreçlerde program değişikliğine gitmek daha doğru bir yaklaşımdır. Değişmemesi gereken, toplumun temel ihtiyaçlarına sürekli ve yoğun bir ilgiyle çözüm bulabilme çabaları olarak yeniden partileşme gücünü canlı tutabilmektir. Son nefesine kadar bu inanç ve çabalarla yaşamayı bilmek ve başarmaktır.

PKK'de program değişikliğine giderken bu çerçeveyi hatırlayıp göz önünde bulundurmamak önemlidir. Bazılarının sandığı gibi yeniden yapılanmak ne tasfiyecilik, ne de kendini basit bir dernek seviyesine indirgemek anlamına gelir.

PKK'de yeniden yapılanmaya hükmedecek zihniyet dünyamızın temel güçlerinden teorik görüşlerimiz (theoria = tanrısal görüş, bakış anlamına gelir. Dünyaya bakış açısı, paradigması olarak da tanımlanabilir) konusunda savunmalarımızın birçok bölümünde açıklamaya çalıştık. Evren, doğa, fizik, kimya, biyoloji, insan ve toplumu konusunda vardığımız sistematik görüşler olarak teorimizin özelliklerine sık sık değindik. Kozmostan kuantuma, evrenin ilk oluşumundan insan düşüncesine kadar teorik yaklaşımlarımız en azından tanımlanma düzeyinde aydınlatılmıştır. Tekrarlamak yerine, gerektiğinde ilgili

konulara yansıtmaya devam edeceğiz. Yani hep teorik hareket ediyoruz. Teorik olmayanlar Parti Hareketine kolay kolay önderlik edemez. Teorik güçlenmeyi ne kadar sağlarsak, pratik çözümleyicilik de o oranda gelişir. Yapılanma başarılır.

Program üzerinde durmaya ihtiyaç vardır. Devam edelim. Çağımızda parti programları alışlageldiği üzere dört ana bölümden oluşur: Siyasal, sosyal, ekonomik ve bireysel haklar düzlemi olarak. Siyasal düzlemde devlet ve rejim sorunları irdelenerek, yerine konulmak istenen siyasal düzenlemeler ilkeler düzeyinde belirlenir. Şimdiye kadar ki çözümlerimizden anlaşıldığı üzere, yeni partileşmemizin Türkiye ve Kürdistan somutuna ilişkin siyasi yaklaşımları çözümlenmeye çalışılmıştır. Devlet ve siyasete ilişkin sosyolojik bir yaklaşım geliştirilmiştir. Devletin oligarşik ve antidemokratik özelliklerine dikkat çekilmiştir. Demokrasi söylem düzeyinde olmasına karşılık, öze ilişkin adım atılmamıştır. Kürt sorununda bu husus kanıtlanmaktadır. Siyasal alan demokratikleşmiş olmaktan uzaktır. Özellikle tüm partiler siyasal alanda devletin propaganda ve ajitasyon kolu olarak çalışmaktadır. Toplumun demokratikleşme özlemi güçlü olmasına karşın, devletçi geleneğin ağır etkisi yüzünden kendini sivil toplum, insan hakları, çevre ve kadın özgürlüğüne doğru demokratikleştirememektedir. Ordunun yenilenme çabalarına karşın, geleneksel etkisi siyasal sistem üzerinde halen belirleyici olacak kadar güçlüdür.

O halde programımızın siyasi alandaki isteminin başında devletin gerçek demokrasiye laftan öte duyarlı olmasını sağlayacak bir reform düzenlemesi şarttır. Eski PKK Programında devlet tümüyle dışlanmış sayılmaktaydı. Yani varlığının tümüyle kaldırılması. Yerine düşünülen ise, pek belirgin olmamakla birlikte bir Kürt devletine benzer oluşumlardı. Bu görüşün uygulanmasının zor olmasından ötürü değil, ilkesel olarak devletçi olmamız dünya görüşümüzle uyuşmadığı için, “Türk devleti kalsın, yerine Kürt devleti gelsin” gibi kaba bir yaklaşımı doğru bulmuyoruz. İkinci husus, ‘devlet hiç olmasın’ görüşü de gerçekçi olmayıp daha çok nihilizme, eski anarşizme çağrı yapmaktadır. Ayrıca devletin Türk’ü, Kürd’ü olmaz. Tarihsel bir ağır gelenek olarak dar bir azınlığın çıkarlarına hep öncelik verir. Kamusal alana hizmeti ise oldukça dar ve göstermeliktir. Fakat kamusal alan ve genel güvenlik günümüzde de ihmal edilemeyecek konular olduğundan, Türkiye’deki ve tüm Kürdistan’daki yerleşik devlet anlayışımızı yeniden yorumluyoruz. Devletin hemen ortadan kalkmasının bilimsel olarak da gerçekçi olmaması, olduğu gibi sürsün anlamına da gelmemektedir. Klasik anlamda devletin varlığı ve özellikle mevcut despotik iktidar uygulamaları ne kadar devletle özdeşleştirilmek istense de kabul edilemez. Doğru olan, genel güvenlik

ihtiyacına ve kamusal alan hizmetine cevap veren, sınırlandırılmış, küçültülmüş, eski anlamıyla devlet sayılmayan, genel kamu otoritesi olarak tanımlayabileceğimiz siyasi bir kurum üzerinde uzlaşmak gerekir.

Bu kuruma cumhuriyet demek tanımlamaya uygun olarak mümkündür. Halkın yönetimi anlamına gelmektedir ki, demokrasi ile özdeş bir tanımlamadır. Fakat genel kamu otoritesi seçimi değil atamayı esas aldığı için, demokrasiyle özdeşleşmesi doğru bir görüş olmayıp, demokrasiye duyarlı, onu kabul eden devlet olarak tanımlanması daha doğrudur. Böyle tanımlanan bir Türkiye Cumhuriyeti Kürtler açısından özgür yurttaşlığı ve (anayasa dahil) yasallaşmayı ifade eder veya etmelidir. Kürtlerin yasallaştırılması demek, kanunen kimliklerinin ya genel ya da özel olarak kabul edilmesi demektir. Kürtlerin halk ve kültür olarak cumhuriyeti tanımları, cumhuriyetin onları bir kültürel varlık ve siyasal hak sahibi olarak tanımasına bağlıdır. Tanımlar karşılıklı ve yasal güvencelere dayalı olmak durumundadır.

Türkiye Cumhuriyeti açısından, genelde tüm Türkiye için, özelde ağırlıklı konumlarından ötürü Kürtler için bir reform ve Rönesansçı yaklaşıma ihtiyaç vardır. Her ne kadar bazı yasal ve anayasal düzenlemeler yapılıyorsa da, bunlara reform demek zordur. Özellikle Kürt sorununa içten olmayan yaklaşım ve inkârcılık sürdükçe anayasal uzlaşım zordur. PKK yeniden yapılanırken, kendisini esas olarak Kürdistan'la sorumlu tutma durumunda olduğundan, bu dört devletli alanda demokrasiyle devlet iktidarının uzlaşmasını en önemli bir konu olarak görür. Devletler -buna Federe Kürt Devleti de dahildir- Kürdistan'da varlığını sürdürmek istiyorlarsa, bunun kriterleri halka karşı olmayan genel güvenlik ve temel kamusal alan hizmetidir. Kürt halkının temsilcileri devlet yetkilileri ile bu kriterleri belirlemek ve uzlaşmakla görevlidir. Tek taraflı sınırsız bir devlet uygulaması, doğal olarak halkın rızasına dayalı değilse kabul görmez. Zorla dayatılırsa halkın direnme hakkı doğar. Dolayısıyla genel kamu otoritesi olarak devletle demokratik iradesini ortaya koymuş halkın görevlileri arasında bir uzlaşma gerekir.

Programın bu en önemli maddesini “Kürdistan'da halkın kendi öz demokratik yönetimi + genel kamu otoritesi olarak devlet” olarak özetleyebiliriz. Statüsü böyle belirlenmiş bir Kürdistan hem demokratik, hem özgür ve eşitliğe yakın bir konum kazanmış demektir. Tümüyle devletsiz demokrasi demek, kendini mevcut tarihsel dönemde kandırmak ve maceraperest kılmak demektir. Sınırları belirlenmiş ve küçülerek üzerinde uzlaşmış bir devlet varlığına ihtiyaç vardır. Zaten klasik anlamda bu otoriteye devlet denilemeyeceğini, daha çağdaş ve demokrasiye özde ve biçimde bağlı bir genel toplumsal kurum denilmesi gerektiğini ısrarla vurguluyoruz. Öte

yandan Kürdistan’da demokrasi, halkın hem yerel hem genel anlamda düzenli aralıklarla kendi ekonomik, sosyal, siyasal ihtiyaçları başta olmak üzere, ortak toplumsal ihtiyaçlarına yanıt arayıp bulmakla görevli delegelerini seçmek ve denetlemek anlamına gelir. Demokrasi devleti ilgilendirmez. Halkın öz işleridir. Devlet ancak onun demokratik iradesine saygı gösterebilir. Gerekli bir hizmeti söz konusu olursa, onu yerine getirir. Kısacası önümüzdeki dönemde Kürdistan’da iyice tanımlanmış ve üzerinde uzlaşılmış, “Demokrasi + genel kamu otoritesi olarak Türkiye, İran, Irak ve Suriye devleti” formülü temel bir program maddesi olarak öngörülebilir. Bir program maddesi derken, tek maddelik demiyoruz. Gerekirse üç-beş maddeye ayrıştırılabilir.

Kürdistan’ın demokratikleştirilmesi yasal bir sorunun ötesinde kapsamlı bir toplumsal projedir. Halkın kimliğini ve kaderini belirlemesini inkâr eden kesimlere karşı ve onların dışındaki toplumsal kesimlerin kendi ekonomik, sosyal, siyasal iradelerini oluşturma, kurumlaştırma, yönetme ve denetlemelerini içerir. Sürekli işleyen bir süreçtir. Seçimler sadece bu iradenin belirlenmesi için başvuru araçlarından biridir. Esas olarak halkın işlevsel örgütlenmesini, eylemini gerektirir. Yerel köy ve kent komünlerine, kent meclislerine, belediyelerine ve genel halk kongresine kadar uzanan demokratik bir süreçtir. Dinamik bir siyasal yaşamı ifade eder. Koşullara göre komşu halklarla ortaklaşa bir demokrasi olarak örgütlenebileceği gibi, buna imkân verilmezse kendi öz demokratik sistemi olarak da oluşturulabilir.

Siyasetin demokratikleştirilmesi de siyaset alanına ilişkin önemli bir görevdir. Demokratik siyaset demokratik partileri gerektirir. Devlet odaklı olmayan, toplumsal talepleri esas alan partiler ve yan kuruluşları olmadıkça, siyasal yaşamın demokratikleştirilmesi beklenemez. Türkiye’de parti yapılanmaları devletin propaganda kolu ve devlete konduklarında rant dağıtmayı amaçlayan araçlar olmaktan öteye anlam ifade etmezler. Toplumsal sorunlara odaklı partilere geçiş, buna uygun bir yasal statü siyasal reformun önemli bir parçasıdır. Kürdistan adına parti kurulması halen yasaklı bir konudur. Devlet partisi dışındakilere fazla şans tanınmaz. Açık ki bu statünün değişmesi gerekir. Kürdistan adına parti ve koalisyonlar demokratikleşmenin özü ile ilgilidir. Yeter ki ayrılıkçı ve şiddet aracına başvurmasınlar.

Kürdistan’da demokratik siyaset ve toplum kavrayışı ve dönüşüm çabaları büyük önem taşımaktadır. Özellikle politik olgunun despotik karakteri demokratik kriterlerin kavranması ve uygulanmasını hayati kılmaktadır. Sadece sağ merkez politikalarının değil, sol politikaların çoğunluğu da devlet odaklı, despotik ve rant karakterindedir. Bu temel özellikler Ortadoğu haklarının neden siyasetten nefret ettiğini de iyice açıklamaktadır. Politikaya yüklenen rol aldatma ve bastırma olduktan sonra, toplumun politika dışında

kalması, daha doğrusu tahakkümcü politikanın nesnesi haline gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Politikanın bu yabancılaşmasını aşacak en iyi yöntem, demokratik toplum amaçlı ve eksenli demokratik siyaset yapma sanatıdır. Demokratik politikayı teorik ve pratik olarak esas almadan, tüm toplumsal grupların içinde yürütülecek çabalar aldatici olmaktan kurtulamaz. Burada iyi niyet fazla anlam taşımaz. Platonik halk bağlılığıyla demokratik politika sanatı arasındaki bağı ve farkı iyice görmek gerekir.

Kadro politikasında biraz daha özgünce yaklaşım gerektiren PAJK konusunda birkaç hususa değinmeyi önemli bulmaktayım. PAJK'ın bir çekirdek kadrosunun olması gerektiğine inanıyorum. Kadın sorunu sanıldığından daha fazla tüm demokratikleşme, özgürlük ve eşitlik, hatta ekolojik sorunların çözümünde kilit bir role sahiptir. Kadının tümünü birden özgürleştiremeyeceğimize göre, bunun öncelikle dar bir kadro üzerinde gerçekleştirilmesi gerektiği açıktır. Kendini özgürleştirmeyen bir PAJK çekirdeği, belki de dünyanın en sorunlu kadın ve erkeklerini nasıl özgürleştirebilir? Benim bu konuya ilişkin diyalog ve birçok çözüm çabam bilinmektedir. O yönlü daha derinleştigimi ve kanılarımı pekiştirdiğimi belirtmeliyim.

Uygarlık tarihi boyunca ilk köle sınıf, cins ve ulus olarak bir kadın gerçekliği ile karşı karşıyayız. Özel ve geneleve kapatılma bu köleliğin uygulama biçimleridir. Baskı biyolojik kaynaklı değil, sosyal kaynaklıdır. Karılık-kocalık uygarlıktaki biçimleriyle kadın aleyhinde ve genelde tüm toplum aleyhinde işletilen bir kurumdur. Siyasal imparatorun eve yansıtılmış figürü kocadır. Koca kadın karşısında hep küçük despotu oynar. Bunun bireysel niyetle alakası yoktur. Uygarlıksal bir veri olarak anlaşılmalıdır.

Kadın özgürlüğünü tarım devrimiyle büyük aşama kaydeden evcil-ana (tanrıça ana) kültüründen başlatmak daha doğru olabilir. Tanrıça-Melek-Afrodit üçlemesini mitolojik bir tasavvur olarak bu nedenle seçtim. Basit karıkız imajını yıkmadan, kadının büyüklüğünü, saygınlığını ve güzelliğini yakalayamayız. Uygarlık ölçütleri erkek tanrısal kaynaklı olup, kadını tüm kutsal tanrısal, melek ve güzellik ölçütlerinden düşürmüştür.

Ne kadar eski ve yerleşik de olsa, çok sıkı bir namus anlayışı olarak hepinizin arasında (kadın-erkek ayrımı yapmadan) geçerliliği de olsa, devrimci estetik yaşam anlayışım, bu tip karşılaşma ve kocalık kültürüyle bağdaşmaz.

Analık anlayışımı da açıklamaya çalışmıştım. Bana göre kadın halen doğaya erkekte daha fazla duyarlıdır. Erkek bir nevi kadın uzantısıdır. Sanıldığı gibi merkez değildir. Bilimsel veriler bu yönlüdür. Kadına dayatılan muazzam baskı ve sömürü gerçeği onu inanılmaz ölçülerde gerçek görünümünü gizlemeye, farklı kılmaya götürmüştür. Kadına yakıştırılan moda

erkek söylemi bu süreci din, felsefe, hatta bilim ve sanat adına inanılmaz anlatım, açıklama ve üsluplara götürmüştür. Bu öylesine zalim ve soysuzca bir yaklaşımdır ki, kadını en inanmadığı hususlara bile tapınmaya zorlamıştır. Gerçek bir özgürlük ve güç dengecisi olarak benim uygarlık oyununa katılmam, onay vermem beklenmemelidir. Erkek tanrılar dünyasından hoşlanmadığım gibi içyüzünü de iyi kavramışım. Bu dünyanın tanrısallığına katılmayacağım da bilinmelidir. Devlet olarak din, politika, sanat, bilim olarak kendini yansıtan bu tanrısallıklar, sadece benim açımdan çözümlendiklerinde ilgi taşırlar. Kadın tanrısallığını ilginç ve çekici bulmakla birlikte, yiğitlik ve gerçekleştirilmesi zor bir olgu olduğunun da farkındayım. Ama daha barışçıl, güzel, duyarlı, böylelikle yaşanmaya değer bir ömrün kadın özgürlüğüne, onu mümkün kılan gücüne dayanmadan yaşayacağına inanmıyorum. Tersine kadın köleliğine dayalı bir erkeksilik ta çocuk yaşlarımda olduğu gibi hala bana iğrenç geliyor. Bu iğrençliği onaylamam beklenmemelidir.

Gerisini aşk dediğimiz olgu belirleyebilir. Kadın kadro politikamıza aşkı dayattığım herhalde yavaş yavaş anlaşılıyor. Bu yaklaşım cinsiyet boyutunun ötesinde ciddi bir kültürel, siyasi, özgürlük ve eşitlik kavramıyla iç içe geliştirilmeye çalışılmıştır. Kadının kölelik kültüründen kurtulmasıyla, erkeğin egemenlik ağırlıklı kültüründen kurtulmayı içeren, siyasal alanda demokratik denge altında özgür ve eşit duruşla sağlanan bir aşk tanımını gerekli kılmaktadır. Yüzeysel, cinsel tutkulu egemen erkeklikle kadınsı kölelik arasında gelişen fahiş ilişkiyi reddeden bir yaklaşımdır. Genelde sınıflı uygarlığı, özelde kapitalist sistem altında yaşanılması çok güç kadın-erkek arasında olması gereken tanrısallığı anlamayı gerektirmektedir. Tanrısallıktan kastımız, yirmi milyar yıllık (son bilimsel verilere göre) evrensel öykünün insanın duygusal ve analitik zekâsında kendini fark eden, büyük heyecan veren anlamsallık gücüdür. Kendi farkına varan doğadır. Kadın erkekten daha fazla bu evrenselliğe yakın doğuştadır. Bilimsel veriler bunu gösteriyor. Kadın evrensel ve tanrısaldır derken bu anlamı kastediyorum. Zaman zaman sanatın, siyasetin, bilimin, devrimlerin dünyasında kendini hissettiren bu anlam kadın-erkek ilişkilerine yansıdığında, ilişkinin tanrısallığından bahsedilebilir. Öyle olması gerekiyor. Dinler bunu fark etmekle beraber, erkek ağırlıklı ideolojik, toplumsal kimlikler olduğundan, kadını dışlamakla aslında iddia ettikleri tanrısallığa da büyük zarar vermişlerdir. Bizim çabamız bu tanrısallığı her iki cins arasında dengeli, demokratik, özgür ve eşitçi bir biçimde açığa çıkarmaktadır. Tanımı fazla açma yeri bu satırlar olmadığından kesiyorum.

Peki, günümüzdeki hakim ilişki türü bu tanımla uyuyor mu? Tersine elinde Roma baltası gibi öldürücü aletlerle ve daha ağır sahtekâr sevgili sözcükleriyle ilişki ve beden kadın katliamları yaşanmıyor mu? Erkeğin

domuz tarzı gerçekleşmiyor mu? Günümüzün meşrulaştırılmaya çalışılan kadın-erkek ilişkisi belki de köleliğin en maskeli iğrenç biçimlerinin başında gelmektedir.

PAJK çekirdeğinde 300 civarında tanrıça, melek, Afrit (peri, Afrodit'ten gelme) tanımına denk düşen kavramlaştırmaları bahsedilen anlamın ışığında değerlendirmek gerekir. Tanrıça kendi evrenselliğini bilince çıkararak, demokratik güç dengesinde yerine tam oturan, özgür ve eşitliği toplumsal ilişkilerinde yürüten kadını ifade etmektedir. Bu kadın karşısında erkeğin karılaştırmaya, üzerinde egemenlik kurmaya cesaret edemeyeceği, sadece saygı ve sevgisini izhar edebileceği, kadından zoraki sevgi, saygı, hele hele cinsiyetçi ilişki beklemeyeceği açıktır. Ancak kendini demokratik denge gücüyle birlikte eşit ve özgür kıldığında, karşısındaki benzer ölçü sahibi kadından sevgi ve saygı beklemesi gerektiği temel ahlaki ilkemiz olarak anlaşılmalıdır. Bu ahlaki ilkeye uyulduğunda, belki aşk dediğimiz olgu yaşanabilir. Bu da demokrasi, özgürlük ve eşitlik mücadelesinin kahramanlığıyla gelişebilecek bir olaydır. Başka tür her yaklaşım aşka ihanettir. Aşka ihanet edildiğinde ise yaratıcılık ve başarı gerçekleşemez. PKK saflarında gerçek bir aşk başarı ile kendini kanıtlayan bir kahramanlıkla mümkündür.

Peki, gerçekleşen birçok kadın-erkekli kaçışa ne ad verebiliriz? Açıkça bitmiş Kürt kimliğinin kendini kanıtlaması olarak değerlendirebiliriz. Birçok arkadaşımızın 40-50 yaşlarında hem basit kölelik içeren ilişkileri yaşamamaları, hem aşk çizgisinde düşünce ve pratik sahibi olamamaları acıklı bir trajedidir. Hatta komedi ile trajedinin iç içeliğidir. Bazıları çıldırmış gibidir. Bazıları kadın-erkek olarak bir araya geldiklerinde tatmin oluyorlar, bazıları rüyalarında... Bazıları da evlenmeyi bir siyasi konu olarak dayattılar. Bazıları güdülerine engel konulduğu için bütün devrimci görevlerine karşı objektif bir protestoyu sergilediler. Özcesi geçerli düzen beklentilerini dayattılar. Bu arkadaşları anlıyorum. Ama biz kadın ve erkekler olarak yaşamın en ateşli imtihanlarından geçerken, birbirimize eşitlik ve özgürlük sözü verdik. Bu sözün ancak özgür bir ülke ve demokratik bir toplumda gerçekleşebileceğine ant içtik. Andımıza ve kararlılığımıza bağlı olmak için tüm çabaları sergilediğimi inkâr edemezsiniz.

Aşkın savaşını bu tanımlar içinde tavsiye edebilirim. Kadınların adaletine güvenmek gerekir. Erkekler genellikle kadın boş bırakıldığında her kötülüğe açık varlıklar haline gelebileceğinden kuşku duyarlar. Bu kuşkunun altında bin yılların baskı ve zulmü olduğu açıktır. Benim kanılarım hakim erkekliğin bu yaklaşımının tersini savunur. Kadın doğasında adalet, özgürlük ve eşitlik çok yaygın yaşanan olgusal gelişmelerdir. Daha doğrusu, kadın

toplumsallığın özü adalete, özgürlüğe ve eşitliğe dayalıdır. Yine son derece barışçıldır. Anlamlı yaşamın ancak bu temel kavramlarla gelişebileceğinin tamamen farkındadır. Güzellik kavramında da duyarlı ve üstündür. Seçimlerinde savaşa baskıyı, eşitsizliği dayatması yine doğasına, toplumsallaştırma tarzına terstir. Bütün bu hususların anlaşılabilmesi kadının özgür hareket imkânlarına bağlıdır. Ne kadar özgür hareket ederse, o denli güzel, adil, eşit tercihler geliştirebilecektir. Dolayısıyla toplumda güzellik, adalet, eşitlik kavramlarının yaşamsallaştırılması sıkı sıkıya kadının özgürleştirilmesinden geçmektedir.

Kendine güvenen bir erkekliğin kadının bu tarz özgürleşmesine engel değil, büyük özverili desteğini gerekli kıldığını bilmesi gerekir. Benim kadını demek yerine, özgürleşmesi gereken kadın demeye öncelik vermesi gerekir. Bu durumda aşk olgusunun koşullarını belirlemek mümkündür. Öncelikle kadının seçim hakkını tam kullanabilmesi için özgürlükte ve eşitlikte erkekle denk güce erişmesi birinci koşuldur. Bunun için de toplumda demokratikleşmenin tam sağlanması diğer bir öncül koşuldur. İkincisi, erkeğin binlerce yıldır kadın aleyhine edindiği egemenlik ölçütlerini kendinde ve erkek egemen toplumda aşması, böylelikle kadınla denk güce ulaşmayı kabullenmesi gerekir. Açık ki, bu koşullar uğruna yürütülecek demokratik özgürlük ve eşitlik mücadelesi bireyi aşk olgusuna daha yakınlatacaktır. Bu da öncelikle verili düzen aşklarının inkârından geçmektedir.

Gerçek yiğitlik bu tanımlamalar içinde anlam bulabilir. Böylelerinin aşk ilgilerine, eğilimine saygı duyulur. Kendini ateşe atan yiğit kızlarımız ve erkeklerimiz bizim için aynı zamanda aşka ihanet etmeye karşı bir uyarıdır. Onlar ülkemiz ve halkımız için de aşkın kutsal kurallarına uymanın hem ilkeleri, hem uygulayıcıları, hem gerçek kahramanlarıdır. Bizler en azından bu kahramanlara karşı saygı gücümüzü gösterebilmeliyiz. Bu ölçülerin çok zor olduğunu biliyorum. Ama cayır cayır yanmaktan daha zor olan ne olabilir ki! Aşk en yaman savaştıran gerçeğimizdir. PAJK içinde bu yönlü olmak isteyenler çıkabilir. Ben bunun işaretlerini gördüğüm için bu değerlendirmeleri yapıyorum. En azından böylesi çıkışların, büyük yaşam sahibi olmak isteyenlerin önünde engel olmamalıyız. Kendilerini tartışınlar, eğitsinler, lanetli tarihten özgürlük tarihine sıçrasınlar. Aşklı, sevgi ve saygılı yaşam kurallarını geliştirsınler. Her türlü örgütlenme ve pratiklerini kararlaştırınlar. Kongrelerinden günlük toplantılarına kadar düzenlerini kursunlar. Gerçek bir aşk gücüne ulaşınlar. Bundan daha değerli bir şey olabilir mi? Bu güce ulaşmış bir PAJK'ın çözemeyeceği bir sorun, yürütemeyeceği bir görev düşünülemez.

Belki içimizdekiler de dahil, birçok kimse Kürt ve Kürdistan gerçekliğinde bu tür aşk anlayışları yaşanmaz diyebilir. Ben bunun halk tarihimize yakışmadığını belirtmeliyim. Destan geleneklerimiz benim tanımlamalara uygun düşmektedir. Yanı başımızda Botan'da, Süphan ve Sincar dağlarında yaşanan Memê Alan, Mem û Zin, Derweşê Avdi destanları tanısallığa oldukça yakındırlar.

Aşk destanlarının güncelleştirilmesi zor olabilir. Kaldı ki, ben ve şehit yoldaşlarımız aşk yolunun iççiliğini kahramanca yerine getirmişizdir. Eğer sözde canı aşk isteyenler hala bu çabaların değerlerini anlamamışlarsa, ya kör ya fesat ya da alçak ve haindirler. Aşk için bizden daha ne beklenebilir?

Devrimci görevlerde hiç başarıya koşmayacaksınız, sonra canım ilişki istiyor diyeceksin! Bunun utanmazca yaklaşım olduğu açıktır. Kürdistan'da aşk bilgelik kadar zafer tanrı ve tanrıçalıklarını gerektirir. Kuşlar bile yabancı eli değmemiş yerlerde yuva yapar. Gırtlığına kadar işgal edilmiş yer ve yüreklerde aşk yuva yapabilir mi? Yanına sığınacağın her güç önce aşıklara bilmem ne yapacaktır. Benim yaşadığım deneyim şunu gösterdi: Devrimci görevlere ihanet etmeden, bir düzen kadınıyla yaşamaya çalışmak mümkün değildir. Saflarımızda basit evlilikler olabilir. Ben bunu kölece ve fiziki varlığını sürdürmek için ilişki olarak yorumlarım. Bu arkadaşlara hain dememenin şartı, devrimci görevlerde başarı performansını yakalamaktır. Yoksa devrimci görevleri ilişkisinin hizmetine koşturursa, gelişecek olan ihanettir. Kürt tarihi büyük oranda bu ilişki tarzıyla ihanete batmıştır. Diğer bir eleştiri, basit evlilik aşkın kaybı pahasına gerçekleşir. Ben hala aşkın savaşımı vermekten yanayım. Bunun yaşı, sınırı olamaz. Vurguladığım gibi, kim ki aşkı cinsel tutkuya indirirse, ona ihanet etmiş olacaktır. Bizim mücadele koşullarımızda aşk görevlerde başarı için şart olan umut, tutku, irade, anlayış gücü, güzellik arayışı, cesaret, fedakârlık ve barışta, savaşta onurlu bir sona kadar gerekli olan inançtır. Aşkın da savaşı olan yurtseverlik, özgürlük ve onurlu barış savaşımı PAJK gerçekliğinde başarı için gerekli olan gücü bulacak; özgürleşen kadında özgürleşen erkek yaratılacaktır.

Örgütlenmede parti kadar, belki de daha fazla gerekli olan bir kurum Koma Gel (Halk Kongresidir), halkın temel örgütlenme çatısı olarak halk kongresi Kürdistan somutunda kendine özgü bir tanımlama gerektirir. Çeşitli yönleriyle tanımlamaya çalışırsak, halk kongresi her şeyden önce parti gerçekliğinden farklı bir anlama sahiptir. Partilerin ideolojik yanı ağır basarken, kongrenin siyasi yanı öncelik taşır. Uyanmış, hak talebinde bulunan ve özgürlük yürüyüşünde olan halkın kimlik ifadesidir. İdeolojisi, sınıfı, cinsiyeti, milliyeti, düşünce ve inancı ne olursa olsun, ülkeye özgürlük, halka demokrasi isteyen herkesin ortak karar ve denetim organıdır. Parlamento

değildir. Klasik yasalar çıkaran bir organ olmamakla birlikte, halkın özgürlük ve eşitlik içinde bir yaşama sahip olabilmesi için her kararın ve denetiminin gücüdür. Hem yasal hem siyasi bir organdır. Halkın devlet odaklı olmayan en yüce organıdır. Devlet organı olmamakla birlikte, devlet alternatifi bir organ da değildir. Çağımızın tüm toplumsal sorunlarının çözümünde demokratik ölçütleri temel alan kurumların başında gelmektedir. Devletin çözüm gücü olmak yerine daha da ağırlaştırdığı ekonomik, sosyal, siyasi, hukuksal, ekolojik, medyatik, öz savunma alanlarında gerekli kararları almak ve uygulamasını denetlemekle görevli olup, içte ve dışta halk adına en yüksek muhatap gücüdür.

Kürdistan'da Halk Kongresini doğuran tarihi ve siyasi koşulları iyi tanımak gerekir. Burjuva milliyetçiliğinin cıvıllığı, demokratik olmayan yapısı halk için kongre tipi bir yönetim aracını gerekli kılarken, demokrasiye duyarlı olmayan ulusal baskıcı devletlerin varlığı da benzer bir kurumu gerekli kılmaktadır. Halkın devleti olmaz. Ama halkın demokratik karar organı olarak kongresi şarttır. Daha açıkçası, Kürdistan'da ulusal sorunun çözümü için milli devlet halkın çözüm aracı olamayacağına göre, geriye en uygun çözüm aracı olarak kongre rejimi kalmaktadır. Halk hiçbir koşul altında eski kölece yaşamı kabul etmeyeceğine göre ve milli devlet arayışlarının çözümsüzlüğü derinleştirme tehlikesini taşıdığı açıkça ortadayken, demokratik çözümün en uygun aracı Halk Kongresi olmaktadır.